LENA CONSTANTE

EVADAREA IMPOSIBILĂ

Penitenciarul politic de femei MIERCUREA-CIUC 1957-1961

EDITURA FLORILE DALBE

Bucureşti - 1996

Coperta: Lena Constante

Tapiseria „Poarta zilei” de Lena Constante

PREFAȚĂ

În luna aprilie a anului 1990 am depus volumul „Evadarea tăcută” la secretariatul editurii franceze “La Découverte” de la Paris. La 1 septembrie, în acelaşi an, cartea apărea în librării.

Este prima mea carte şi nu o socot “literatură”. Nu sunt scriitoare. Este doar mărturia unei femei condamnată la 12 ani de închisoare într-un proces stalinist. O relatare atât de precisă pe cât mi-a îngăduit-o timpul scurs. Când am început să-mi trec amintirile pe hârtie doar în 1973, unele amănunte s-au şters din memoria mea. Dar niciun artificiu nu a înlocuit cele uitate.

“Evadarea tăcută” povesteşte primii mei ani de detenție. Anii petrecuți singură într-o celulă. Cinci ani de anchetă, procesul, condamnarea şi primii trei ani de penitenciar. Trei mii de zile singură.

Nu ştiu din ce cauză, în 1957, am avut, în sfârşit, dreptul de a fi împreună cu alte deținute politice. Am executat întreaga condamnare şi am ieşit din penitenciar în ziua de 14 iulie 1961.

Cu sfârşitul singurătății mele a luat sfârşit şi evadarea mea tăcută.

De ce m-am oprit aici? De ce nu am descris şi viața deținutelor politice într-un penitenciar comunist? Viața mea printre ele? Între 1957 şi 1961? Pentru că...

Climatul românesc al decadelor comuniste a fost înăbuşitor. Nesiguranță, temeri, arestări, procese, nedreptăți, percheziții, condamnări, dosare secrete, convorbiri telefonice ascultate, informatori, mărturii false, denunțări, autobiografii...

Câte familii româneşti pot oare afirma că nu au suferit amputarea unei rude sau a unui prieten? Pentru câteva luni, câțiva ani sau de-a pururi.

A fost anotimpul automobilelor negre oprindu-se în plină noapte în fața caselor adormite. Anotimpul valizelor sau a boccelelor pregătite, în eventualitatea unei iminente sau virtuale arestări. Timpul anchetelor prelungite fără termen. Detențiilor fără procese. Proceselor fără dreptate. Condamnărilor dictate.

Călcați în picioare, noi toți. Am socotit, deci, ultimii mei ani de închisoare drept o detenție “banală”. Neprezentând un interes deosebit. Nu mai eram una dintre miile de femei înghesuite, claie peste grămadă, în toate puşcăriile țării. La ce bun să povestesc ceea ce, mai mult sau mai puțin, era cunoscut de mai toți românii?

Dar la Paris, unii cititori m-au întrebat de ce nu am povestit şi această a doua etapă a

condamnării mele? Am înțeles atunci că pentru cetățenii unei țări libere, necomuniste, tot ce îmi părea mie banal şi lipsit de interes putea lua în ochii lor un aspect tragic şi înspăimântător.

Dar România nu a început ea, în 1989, drumul spre libertate? Un drum greu, cu poticneli şi cotituri, dar peste câțiva ani, tineretul român va trăi într-o țară liberă şi va trebui şi el să cunoască viața tragică şi înspăimântătoare a părinților lui.

Noi, cei ajunşi la mal, supraviețuitorii închisorilor, suntem azi, cu toții, bătrâni. Nu se cuvine ca moartea, răpindu-ne şi pe noi, unul după altul, să şteargă din memoria istoriei această inumană epocă a țării noastre.

Am şovăit, totuşi îndelung. Cartea singurătății a fost o carte dură. Anchetă prelungită, torturi, frică, un subiect aproape insuportabil. O carte neagră. Dar relatarea vieții în comun într-un penitenciar nu poate fi decât darea de seamă a unei vieți larvare. O viață de zile otova, de ceasuri mohorâte, repetându-se fără sfârşit în umbra celulelor îmbâcsite cu trupuri fleşcăite, piele veştedă şi ochi încercănați.

Scrisesem o carte neagră. Acum trebuia să mă străduiesc să scriu o carte cenuşie. O carte de cenuşă. Îmi dădeam seama că îmi va fi încă şi mai greu să o scriu decât pe prima. Dar pe măsură ce o gândeam, amintirile se îmbulzeau. Clipe grele, grave sau mişcătoare mă urmăreau până la obsesie. Din adâncimi de timp se făceau auzite voci tinere şi bătrâne, tremurate sau disperate sau duşmănoase şi, uneori, molcome şi chiar prietenoase. Voci, râsete repede înăbuşite - pentru că erau interzise - aduceau pâlpâiri de lumină în bezna mormântului nostru. Chipuri demult uitate mă priveau cu ochi stinşi.

Pentru ele, pentru toate aceste martire anonime, tovarăşele şi prietenele mele, pentru ca suferințele îndurate în demnitate să nu poată fi uitate, pentru a le reînvia, măcar între filele unei cărți, am simțit nevoia de a scrie:

"EVADAREA IMPOSIBILĂ"

Penitenciarul politic de femei

Miercurea-Ciuc

1957-1961

EVADAREA IMPOSIBILĂ

PENITENCIARUL POLITIC DE FEMEI
MIERCUREA-CIUC
1957-1961

Nu mai ştiam să vorbesc. Nu mai ştiam să articulez. Nu mai ştiam să-mi plasez vocea. Vorbeam cum vorbesc poate, muții, când încearcă ucenicia vorbirii.

Câteva zile mai târziu, femeile mi-au mărturisit că în acea zi de întâlnire cu mine, mi-au pus fel de fel de întrebări, dar răspunsurile mele au fost de neînțeles. Vorbeam prea confuz. Prea precipitat...

Pumnul greu al miliției de serviciu în acea noapte loveşte uşa de lemn întărită cu bare de fier a celulei. Este ora 5 dimineața. Printr-un reflex dobândit sub amenințarea pedepselor, picioarele mele, dintr-un salt, au şi atins podeaua. Placa de zinc astupând vizeta se roteşte zgomotos. Ochiul miliției mă priveşte o clipă. Placa se închide cu acelaşi scârțâit. Miliția îşi poartă mai departe „scularea".

Primul gând? Calendarul. De opt ani, dimineața, rup fila calendarului meu mental. Repet de mai multe ori data zilei. Mi-o întipăresc în memorie. În închisorile comuniste calendarele sunt interzise. Cum interzise sunt şi oglinzile, ceasurile, cărțile, hârtia şi creionul. Interzise furculițele şi cuțitele, acele de cusut şi foarfecele. Dar interzişi sunt şi copacii şi iarba şi florile şi toate poamele şi toate zarzavaturile, în afară de cartofi, fasole uscată, morcovi şi varză acră.

Astăzi calendarul meu a ajuns la 1 octombrie 1957. Nu sunt absolut sigură că nu m-am înşelat cu o zi, două. Anii bisextili mă încurcă. Dar inima mea strânsă ghem îmi aduce aminte că azi voi trăi ziua cea mai importantă dintre toate zilele trăite în penitenciarul Miercurea Ciuc.

Părăsesc patul cu părere de rău. În pofida saltelei de paie atât de subțire, în pofida păturii aspre, patul este un loc delectabil. Timp de şapte ore neîntrerupte, trupul meu spetit, în pat se poate odihni. Picioarele dureroase se pot întinde. Ochii, închide. Toate câte mi-au fost interzise de la 5 dimineața la 10 seara. Căci, în timpul celor şaptеprezece ore ale zilei, patul este interzis. Patul şi somnul.

Totuşi, regulamentul este milos... Îmi dă voie să mă aşez pe banca de lemn, numărul 2 al inventarului celulei, numărul 1 fiind patul. Numărul 3 - cuierul. Numărul 4 - hârdăul de apă. Numărul 5, putina în care mă spăl şi-mi spăl rufele. Numărul 6, tineta, şi numărul 7? Numărul 7 nu există. Îmi dă voie şi să stau în picioare şi să umblu. Celula este destul de mare. De trei ori mai mare decât celulele închisorilor de anchetă. Am privilegiul de a ocupa singură spațiul destinat în mod normal unui număr de patru deținute, şi anormal - dacă mai există graniță între aceşti doi termeni -, unui număr de opt deținute, ba chiar şi mai multe. Am deci loc pornind de la uşă, să fac şase-şapte paşi, să ajung la fereastră, să mă răsucesc, să fac şase-şapte paşi, să ajung iar la uşă, să mă răsucesc şi tot aşa mai departe, de atâtea ori şi atâta timp cât picioarele mele vor mai avea puterea să poarte greutatea trupului meu obosit.

Totuşi, reuşind să-mi înving neliniştea, am izbutit ieri să adaug două versuri piesei de teatru pentru copii la care lucrez acum. Din păcate, ştiu că nu o voi putea termina niciodată şi îmi pare rău. Compuse în cap, fără hârtie şi creion, ştiu pe dinafară peste zece mii de versuri. Patru poveşti şi mai multe piese de teatru pentru copii. În ultimele ceasuri ale serii, când creierul nu mai poate gândi, deşir maşinal firul Ariadnei al acestor versuri, pentru a nu mă pierde cu totul în hățişul oboselii mele. Pentru a mă menține la suprafață. Pentru a-mi salva viața. Viața mea măsurabilă. La capătul unicului meu drum, ştiu că mă aşteaptă, ineluctabil, moartea.

În primii ani de anchetă, o doream. O chemam. Tânjeam după ea. Moartea nu m-a vrut. Acum, mă străduiesc din răsputeri să-i trag chiulul. Vreau să le înşel aşteptarea. Să trăiesc şi să ies din închisoarea lor.

Torn câteva cănițe de apă din hârdău în putina de lemn. Îmi scot cămaşa, pantalonii - efecte militare din pânză groasă albă. Cum nu am cămaşă de noapte port aceeaşi cămaşă şi noaptea. Când se murdăreşte, o spăl dimineața, cu speranța că se va usca până seara. Cum administrația mi-a dat şi o fustă, o zeghe şi o manta lungă, dacă nu se usucă, dorm cu zeghea pe piele. Dar mă zgârie şi adorm greu.

Apa este rece. La Miercurea-Ciuc nopțile sunt de timpuriu friguroase. Săpunul de rufe este negru şi tare. Spumă nu face. Dar mă frec cât pot de tare cu un pătrat de pânză de sac. Şterpelit dintr-o ladă de gunoi. A mă spăla zilnic pe tot trupul face parte din programul de viață pe care mi l-am impus. Sunt obligată față de mine să-l respect scrupulos. Trebuie zilnic să înving ispita delăsării. Simt

asprimea pânzei. Piele se roşeşte. Sângele curge mai repede. Spiritul se dezmeticeşte.

Ştiu că un miliţian mă pândeşte prin vizetă. Deşi se fereşte, i-am auzit, în liniştea matinală, paşii tiptili. Am auzit când a deschis vizeta. Dar de foarte multă vreme am încetat să-i socot pe anchetatori, procurori, judecători, comandanţi şi întreg personalul penitenciarului drept fiinţe umane. Nu-mi permit nicio comparaţie zoologică. De ce aş jigni un animal nevinovat?

Am luptat ani de zile pentru a reuşi să trec dincolo de gratiile ferestrei celulei. Acum lupt pentru a face cale întoarsă. Pentru a mă simţi în fosta mea celulă, în celula 11. Închid ochii şi o revăd, în toate amănuntele. Şi deodată mi se pare că timpul s-a întors. Că sunt iar în fosta mea celulă. Am simţit pe piele răceala apei. Simt rugozitatea pânzei. Ştiu că este ultima mea zi de singurătate. Chiar acum îmi îmbrac cămaşa. Trag pe mine pantalonii caraghioşi şi fusta. Fusta mea care nu are croială reglementară. În loc de a fi dreaptă, este uşor evazată la poale. Pentru că eu am primit ultimele două fuste ale lotului. Atât de strâmte, încât au fost nevoiţi să mi le dea pe amândouă şi o pereche de foarfeci şi un ac şi aţă de cusut.

Timp de două zile, mâinile mele, lipsite de rost, au tăiat şi au cusut drăgăstos fusta. A pune aţă în ac a răsuci capătul firului pentru a face un nod. A înfinge acul în ţesătură. A-l readuce la suprafaţă trei milimetri mai departe. A se întoarce cu trei milimetri înapoi. A înfinge iar acul şi a-l scoate acum cu şase milimetri mai departe şi iar cu trei înapoi şi iar cu şase înainte... A continua cu grijă. Cu minuţiozitate. Aşa încât cusătura să pară o cusătură civilizată. O cusătură de maşină de cusut.

Câtă dreptate au vajnicii noştri călăi! A ne da de lucru, un lucru plăcut, firesc femeilor, ar fi însemnat să micşoreze cu jumătate suferinţele noastre. Dar suferinţa noastră este hrana cu care ei vor să-şi sature ura. Au înţeles că este suficient cusutul unei fuste, pentru a schimba eternul mers al timpului. Zborul lui nu se curmă, dimpotrivă. Aripile lui bat de două ori mai repede în acele ceasuri de uitare. După cele două zile binecuvântate ale cusutului fustei, timpul s-a pornit din nou la drum, cu vechii lui paşi şontorogi.

De fapt, inactivă nu am stat niciodată. Am lucrat şi lucrez de dimineaţă până seara şi, uneori, lucrez şi noaptea. Dar lucrez numai mental. Este o muncă grea. Dureroasă. Ca şi când, permanent şi voluntar, îmi înfig în creier un burghiu. Şi răsuceşte-se burghiul şi sapă adânc şi cu firmituri de creier şi picături de sânge şi de la lacrimi, eu mă străduiesc că scormonesc - ironie - poveşti pentru copii.

Azi, analizând starea mea de spirit de atunci, cred că poveştile mele eu le născoceam numai pentru mine. Pentru a învia copilul ce fusesem odată, cu atât de mult timp în urmă. El mă ajuta

să uit prezentul. Pe el înercasem să-l fac să zâmbească şi să râdă.

A scrie nu poate fi niciodată o muncă uşoară. Dar a te apuca să „scrii”, fără ucenicie, fără experiență, în cap, este încă şi mai greu. Înseamnă a-ți pune la încercare voința, peste limitele posibilităților ei. Cu piedica de a nu-ți vedea cuvintele, de a nu le auzi. De a nu auzi ritmul frazelor, al versurilor, pentru că nu îmi era îngăduit nici măcar să vorbesc tare în celulă. Muncă şi oboseală... Căutări... Decepții... Cu mulțumirea, uneori, a unor îmbinări de cuvinte îndelung căutate. Cât de odihnitor era să te concentrezi pe trei milimetri de țesătură şi un vârf de ac.

În sfârşit, mi-am pus ciorapii. Iarna trecută nu am avut ciorapi. Ieşeam în curte, pentru plimbarea de câteva minute, în picioarele goale. Dintr-o bucată de postav vechi, dată de magazioner, îmi încropisem o pereche de cipici. Îi purtam cu tălpile pantofilor cu care fusesem arestată. Rezistaseră miraculos, dar din căpută nu mai rămăsese decât o fâşie de piele. După confiscarea cipicilor, la o percheziție, am primit o pereche de ciorapi lungi de bumbac. Nu aveam jartiere. Pentru a-i menține pe picior, întrebuințam o sfoară de pânză răsucită. O legam strâns deasupra genunchilor. Dar ciorapii alunecau, totuşi, mereu. Tot ridicându-i, degetele mele îi găureau. Erau, deci, acoperiți, aproape dublați, de cârpituri de toate culorile. La întâmplarea celor câțiva metri de ață, dați cam o dată pe săptămână împreună cu un ac de cusut, care trebuia restituit câteva ore mai târziu.

Îmi era foarte penibil gândul sărăciei mele, printre femeile pe care mi le închipuiam mult mai bogate decât mine. Dar mă deranja încă şi mai mult gândul aspectului meu fizic. Cum pierzi din vedere un prieten de multă vreme plecat departe, eu mă pierdusem din vedere de opt ani. Cel mult, urcându-mă pe bara de fier de la capătul patului, întrezăream pe sticla geamului deschis palida imagine transparentă a unui chip gălbejit, între lungi fuioare de păr încâlcit.

Pachetul meu este aproape gol. Un ştergar, câteva bucățele de cârpă, grijuliu spălate, găsite la suprafața lăzilor de gunoi. Un pieptene de fabricație artizanală, opera mea. Opt bucățele de nuiele rupte din mătură şi implantate într-un dreptunghi de săpun. Batistă nu am. Nici perie de dinți. Nici pastă. Nici ciorapi de schimb. Dar într-un săculeț de pânză, ceva cu mult mai prețios, pâine. Pâine uscată. De două săptămâni, pesemne în vederea transferării mele printre femei, primesc un regim T.B.C. Anul trecut, avusesem două hemoptizii consecutive. Doctorul penitenciarului îmi acordase zece pilule de nu ştiu care medicament şi o lună de regim alimentar îmbunătățit. Aproximativ 500 grame de pâine şi o porție dublă de marmeladă, cinci bucățele de zahăr şi o lingură de ulei zilnic. Din când în când, griş fiert cu apă sau paste stropite cu rumeguş de brânză. O dată pe săptămână primeam şi 50 grame de margarină, iar de cinci ori pe săptămână, câte o căniță de apă. Acum, din prevedere, am pus în fiecare zi câte puțină pâine deoparte. Pâinea, uscată o zi pe marginea

ferestrei, la aer, o păstram în săculeţul de pânză, găsit plin de aţe şi ace în singurul pachet primit de la familia mea în opt ani. Bineînţeles, eu nu am primit decât săculeţul gol. Conţinutul fusese confiscat.

Sunt gata. Nu-mi rămâne decât să aştept, aş vrea să-mi chem vecina. Dar pe culoar domneşte încă o linişte periculoasă. Unele miliţience sunt spioane înnăscute. Alunecă tiptil, cu urechile ciulite, din uşă în uşă. Până la vizita comandantului, la „deschidere", nu au nimic altceva de făcut. Cum, de altminteri, nu au avut întreaga noapte. Ca întotdeauna, o noapte calmă. O noapte de penitenciar politic de femei frânte, pasive şi flămânde.

Spre ora 6,30, agitaţie pe culoar. Uşile se deschid una după alta. Au ajuns la mine. Ca de obicei, pe prag, comandantul. În spatele lui, ofiţerul politic şi paznicii, bărbaţi şi femei. Comandantul rămîne o clipă pironit locului. Se uită fix la mine. Mătură spaţiul celulei cu privirea. Se întoarce. Dispare. Uşa se închide. Abia dacă am avut timp să mormăi ridicola formulă: „Camera 11 face deschiderea cu o deţinută".

De ce a tăcut? De ce nu a pomenit nimic de schimbarea de celulă? Şi-a schimbat oare hotărârea? Dar el, de fapt, nu ia nicio hotărâre. Execută doar ordinele primite de la Bucureşti. Paşii s-au îndepărtat. O pot chema pe S. Vecina mea, mult mai tânără decât mine, în urma plecării tovarăşelor de celulă, este de un an singură. Vorbind amândouă „morse" foarte rapid, petrecem ore întregi, stând de vorbă la perete. Graţie auzului ei de o mare fineţe, nu am fost niciodată prinse.

Acum se arată tot atât de buimăcită ca şi mine. Ce putem face? Să aşteptăm cu speranţa că ne vom întâlni în aceeaşi celulă. Dar, în acelaşi timp, ne-am spus „la revedere" sau „adio" şi Doamne-ajută!

Puţin mai târziu sunt scoasă din celulă. Anunţată că voi intra prima în noua mea celulă, că-mi voi putea alege patul după pofta inimii. Am trecut prin faţa celulei 10, a lui S. Prin faţa numărului 9, a vieţaşelor, şi 8, a legionarelor.

Între celula 8 şi 6, biroul paznicilor. Se opreşte la uşa celulei 6, acolo unde culoarul coteşte spre dreapta către celulele 5, 4, şi 3. Mai departe, coteşte iar la dreapta spre celulele mari - 2 şi 1. Culoarul are peste 2 metri lărgime şi este foarte luminos. Peretele opus celulelor este format din ferestre mari, prin care se vede jos curtea închisă între braţele în formă de U ale clădirii.

La dreapta celulei 6, despărţind-o de celula 5, scara cu trepte de piatră. Trebuiesc coborâte cu luare-aminte. Sunt trepte vechi, roase şi alunecoase. În celula 6, paturi multe, suprapuse,

parter şi etaj.

Ajunsă aici, încerc zadarnic să-mi lămuresc unele imagini. Nu mai păstrez din acea primă zi decât o amintire vagă şi confuză. Asemeni unor fotografii gălbejite şi aproape şterse. Prea mult timp trecut. Prea multe celule schimbate. Prea mare emoţia momentului.

Miliţianca mă zoreşte. Să-mi aleg repede patul. Îndată vor sosi şi celelalte. Care putea fi cauza unei mutări ce părea generală? În ce scop? Ce se petrecuse în ţară pentru a determina încetarea singurătăţii mele? Eram lipsită de orice informaţie din afară. De ani de zile. Cum să încerc să înţeleg? Doar un lucru înţelesesem bine, de-a lungul a cinci ani de anchetă. Logica lor era total diferită de logica mea. Aveau întotdeauna scopuri tenebroase pe care nu le puteam bănui. Pentru a le atinge, foloseau căi ascunse şi întortocheate. Pe aceste căi şerpuiau misterios şi brusc, fără vestire, acul lor veninos ţâşnea pentru o înţepătură mortală.

Fusesem ţinută la secret. Cred că am înţeles de ce. Fusesem implicată în procesul nr. 1 al ţării. O maşinaţie ilegală, din moment ce oameni nevinovaţi, datorită mărturiilor false, obţinute prin înfricoşare, torturi sau făgăduieli perfide, au fost condamnaţi. Tribunalul comunist a pronunţat condamnări la moarte şi lungi condamnări la închisoare. În acest proces, condamnarea mea şi a soţului meu, Harry Brauner, la câte 12 ani de detenţie putea părea chiar uşoară. Cine ar fi putut, în România în 1954, să se ridice împotriva sentinţei? Doar noi, condamnaţii...

Într-un fel, la adăpost în celulele noastre, puteam să ne proclamăm inocenţa. Să spunem adevărul. Cui? Celorlalţi deţinuţi din preajma noastră. Nu era cu putinţă ca absolut toţi să moară în captivitate. Adevărul s-ar fi infiltrat prin ziduri. Ar fi trecut dincolo de gratii. Ar fi ieşit la lumină...

Cred că acesta este motivul pentru care noi, cei din procesul Pătrăşcanu, am fost condamnaţi la secret. De ce, acum, găseau ei de cuviinţă să ne schimbe condamnarea? Mi-a trecut prin minte gândul că poate nu se mai temeau de noi. Să fi ajuns acum la o victorie deplină? Explicaţie prea dureroasă ca să o accept...

Greşit, îmi închipuisem că voi găsi în celulă patrusprezece femei. Că patrusprezece perechi de ochi se vor fixa asupra mea. Celula este goală şi trebuie să mă hotărăsc. Aleg, deci, patul care mi se pare mai retras. În colţul drept, lângă fereastră, la etaj şi chiar în faţa vizetei. Câteva clipe mai târziu intră, tăcute, una după alta, viitoarele mele colege. Tinere şi bătrâne, grase şi slabe, sunt multe.

Dar când miliţianca încuie uşa şi toate vin buluc spre mine, am impresia că sunt nenumărate. Apoi, parcă orbesc. Nu mai îmi amintesc nimic. Cu toate străduniile, nimic din această zi. Din toată această zi. Ca şi când nu aş fi trăit-o niciodată. Şocul a fost prea puternic.

De la arestarea mea până în această zi de 1 octombrie 1957, în diferite închisori şi celule, m-au ținut singură 3 000 de zile. De-a lungul a 3 000 de zile nu vorbesc cu nimeni prin viu grai. Bineînțeles, cât ținuse ancheta, am avut de-a face cu diferiți anchetatori. Unul după altul mă luau în primire cu o singură sarcină. Fiecare cu metoda lui, să-mi stoarcă declarații mincinoase.

Ancheta procesului a ținut peste cinci ani. Primele arestări în 1948. Procesul, în 1954. Nici întregului aparat de partid nu i-a fost uşor să ridice, din nimic, schelăria unui proces fictiv. Să metamorfozeze oameni nevinovați în criminali. Să țeasă din nimic un complot, cât de cât credibil.

În tot cazul, soțul meu şi cu mine, eram atât de inocenți - în ambele sensuri ale cuvântului - încât nici nu am fi fost în stare să ne scornim o activitate politică sau de spionaj, atât de străină de viața, meseria şi caracterul nostru.

Pesemne acestor greutăți li s-a datorat mersul atât de lent al anchetei. Schimbarea atâtor anchetatori. Demiterea unui ministru. Rarele mele interogatorii. Mi se părea, uneori, când eram lăsată luni întregi să putrezesc prin diferite celule, că existența mea fusese uitată de toți, pentru totdeauna. Dar chiar în timpul interogatoriilor, nu eu, ci anchetatorul meu vorbea. Vorbea pentru a mă convinge să vorbesc. Pentru a mă sili să vorbesc. Să acuz. Să-mi asum minciunile lor. Prin declarații scrise şi iscălite, să le autentific acuzațiile false.

„Nu ştiu”. Două cuvinte. Atât eram în stare să declar. Când încercam să protestez cu un slab „nu”, urmau amenințări zbierate şi, în sfârşit, maltratări corporale. Chiar dacă pedepsele „reglementare” erau executate de paznici, anchetatorul nu se sfia să-ți dea palme, să te trântească la podea în pumni, să te țină ceasuri în genunchi sau într-un picior, în biroul lui. Să-ți smulgă părul şuviță cu şuviță. Nu pentru a te face să vorbeşti. El avea nevoie de declarații scrise şi iscălite.

Au urmat anii de penitenciar în totală singurătate. Nu mai ştiam să vorbesc.

O întrebare mi se pare aici justificată. Ce căutau Harry Brauner şi Lena Constante în procesul Pătraşcanu? Răspunsul este simplu şi clar. Nu aveam ce căuta în acel proces. Totul s-a datorat unui nenorocit hazard. După război, Harry Brauner a avut, cu orice preț, să salveze materialul fostei „Arhive de Folclor” a Societății Compozitorilor români. Constantin Brăiloiu plecase în Elveția. Cilindrele de ceară fuseseră adăpostite într-un sat de pe lângă Bucureşti. „Fundațiile Regale pentru sate” preluaseră arhiva şi materialele. Dar „Fundațiile Regale” fuseseră şi ele desființate. Harry Brauner s-a adresat, atunci, lui Lucrețiu Pătraşcanu. Grație înțelegerii lui, Harry Brauner a primit un local şi o subvenție, pentru a înființa „Institutul de Folclor”, în anul 1946. După arestarea lui Harry Brauner, în ianuarie 1950, statul comunist a preluat Institutul şi a datat existența lui de la data preluării. În treacăt fie zis, nici până azi nu i se recunoaşte oficial profesorului Harry Brauner

paternitatea institutului. Aşa se scrie istoria. Cam tot în acelaşi timp, Elena Pătraşcanu, soția ministrului, scenografă, lucra la înființarea unui teatru de marionete în Capitală.

În urma unui concurs amical, mi-a încredințat direcția atelierului de marionete. Data înființării teatrului a fost şi ea falsificată.

Lucrețiu Pătraşcanu şi soția lui au fost arestați în 1948. În această zi am fost şi eu răpită în plină stradă. După şase luni de anchetă am fost pusă în libertate. nimic îndoielnic în activitatea mea pur artistică. Ministrul şi soția sa au fost duşi cu domiciliu obligatoriu la Snagov.

Dar în 1948 fusese arestat, înaintea noastră, un prieten al ministrului, Herbert Zilber, economist şi comunist în ilegalitate. Fusese condamnat în 1932 pentru spionaj în folosul Uniunii Sovietice. Lui Herbert Zilber nu i s-a dat drmul. El povesteşte singur, în volumul „Monarhia de drept dialectic", apărut în editura „Humanitas" - post mortem, în 1991 -, sub pseudonimul Andrei Şerbulescu, rolul ce i-a fost impus - sau rolul ce şi l-a asumat în procesul Pătraşcanu. Cunoscându-ne bine pe toți, a născocit un scenariu, vag verosimil, despre activitățile „criminale" ale bunului său „prieten". În acest roman negru, lui Harry Brauner şi mie ne-a hărăzit rolul de spioni. În 1950 sunt arestată din nou. Harry Brauner este şi el, de data aceasta, arestat. Pătrăşcanii sunt aduşi la Bucureşti şi începe anchetarea noastră care, tocmai în 1953, se va termina cu asasinarea lui Pătraşcanu şi condamnarea noastră, printre altele.

Herbert Zilber a murit în 1978. Numai citindu-i cartea am înțeles, în sfârşit, înverşunarea anchetatorilor şi scopul torturilor. Voiau să ne silească să aceptăm rolurile de spioni atribuite nouă în scenariu. În memoriile apărute, scrise cu cea mai inteligentă viclenie, caută să se dezvinovățească printr-un amestec de jumătăți de adevăr şi de minciuni sfruntate. Doar un cititor prea puțin cunoscător al manipulărilor şi dezinformării organelor de partid şi de securitate ar putea lua în serios argumentele lui.

În penitenciar, timp de trei ani, nu am vorbit cu nimeni. Un „da" sau un „nu", cu care uneori răspundeam milițienilor, un foarte rar mulțumesc, frazele de „deschidere" şi de „închidere", totul trebuia şoptit. Se temeau ca sunetul vocii mele, auzit de deținutele celulelor celulelor vecine, să nu fie cumva recunoscut de vreuna dintre ele. Prezența mea trebuia să fie stricit secretă. De ce? Altă întrebare la care doar mințile lor obtuze de analfabeți cu diplome universitare ar fi putut răspunde.

Cum ar fi putut ei bănui că prezența mea era demult cunoscută de întregul penitenciar? Săptămână după săptămână făcusem cunoştință cu multe din tovarăşele mele de captivitate. Firește, fără a ne vedea şi fără a ne auzi. Numai prin alfabetul morse bătut în peretele ce despărțea celula mea de celula 12, ultima în fundul culoarului. Considerată carceră de pedeapsă, funcționa fără timp morți.

În fiecare săptămână o nouă locatară - sau mai multe - îşi ispăşea lângă mine, timp de şapte zile, păcatele.

Ce prevedea oare, această pedeapsă atât de temută de majoritatea femeilor încât le menținea într-o stare de apatie şi de respect al regulamentului?

Numai în şapte zile de extremă oboseală, din cauza ordinului de a sta permanent în picioare sau a te învârti pe lângă pereți ca un animal în cuşcă.

Numai în şapte nopți petrecute pe o saltea subțire de paie, fără măcar o pătură. Numai în şapte zile de înfometare. În primele două zile, pedepsita primea doar o gamelă cu apă călduță, sărată, la prânz. A treia zi, regim normal. A patra şi a cincea zi, gamela cu apă. A şasea zi, regim normal. A şaptea - apa. Deci, din şapte zile, cinci nu mânca nimic. De „nimicul" acestor cinci zile de post de negru comunist întru iertarea păcatelor săvârşite împotriva prea sfântului regulament se temeau toate femeile şi el le menținea într-o supunere oarbă.

M-am străduit să pricep motivația paznicilor noştri, bărbați sau femei. De ce căutau cu atâta înverşunare să ne prindă în culpă, pentru a ne pedepsi? Păcatele comise, uneori, de această înfricoşată şi temătoare turmă feminină erau cu totul lipsite de gravitație. Nici conspirații, nici evadări, nici scandaluri. Eram suficient de calme şi de resemnate.

Femeia dormind pentru a-şi uita foamea, ghemuită într-un colț al celulei, ei s-ar fi putut uşor preface că nu au zărit-o. Uşoare bătăi în perete puteau să nu le audă. Să le cruțe pe femei de un surplus de suferință pentru nişte fleacuri.

O singură explicație ar părea logică. Fanatismul militant al neofiților comunismului. Dar explicația aceasta nu se potrivea cu chipurile frustre ale acestor oameni. Nu cunoşteau nimic despre marxism şi materialismul dialectic. Poate, mai degrabă, sărăcia lor spiritiuală, lipsa de cultură, orizontul mărginit ar putea fi datele unei explicații acceptabile. Li se infestase creierul până la septicemie cu lupta de clasă. Cu dictatura proletariatului, cu exploatarea maselor de către o clasă socială din care li se spunea că noi, toate, cele închise, făcusem parte. Noi eram țapii ispăşitori, noi purtam vina sărăciei şi a necazurilor lor. Numai când noi toți, foştii stăpâni, vom fi nimiciți, ei toți vor fi bogați şi fericiți.

M-am gândit şi la faptul că, pentru prima oară în viață, dețineau puterea. Îi îmbăta, cred, pe unii dintre ei, putința de a ne tutui, înjura şi pedepsi, fără nicio teamă de răspundere. Se simțeau puternici şi acest sentiment, se ştie, distruge şi rațiune şi omenie.

Mai pot adăuga încă două alte motivații. Complexul de inferioritate şi frică. Se ştiau supravegheați. Că unii dintre ei erau informatorii comandantului, o ştiau toți. Dar neştiind pe cine

bănui, fiecare se temea de toți ceilalți şi toți ceilalți de el. Puteau fi acuzați de lipsă de vigilență. De înțelegere cu duşmanul de clasă. Înțelegere mergând până la acceptarea de a-i face servicii, legături cu lumea extraordinară, mesaje, telefoane, scrisori. Şi se temeau până şi de noi, deținutele. În regim comunist, orice acuzație, chiar şi cea mai aberantă, este luată în serios. Pentru comuniști, nevinovăția nu există. Cel care nu a păcătuit cu fapta, a păcătuit - poate - cu vorba şi fără cea mai mică îndoială, a păcătuit mintal... adeseori.

În rezumat, paznicii ne spionau şi cereau în scris pedeapsa noastră în rapoartele lor seriale, din prostie, incultură, complex de inferioritate, instinct de conservare şi uneori, doar sadism. Din plăcerea de a aduce suferință, de a privi suferința. De a se bucura de suferința pricinuită de ei.

Mai adaug că le era extrem de uşor să ne prindă în culpă, din moment ce aproape totul ne era interzis. Am mai spus că râsul, plânsul, cântatul, vorbitul tare erau interzise. Sinuciderea - interzisă. Cel care era prins încercând să se sinucidă primea o bătaie soră cu moartea. Greva foamei, pedepsită. A te aşeza pe pat în timpul zilei - interzis. A te întinde pe pat - crimă. A dormi în timpul zilei, chiar stând pe bancă - pedepsit. Interzise creioanele şi hârtia. Interzis fumatul. Interzis a te uita pe fereastră. A intra în contact cu celulele vecine, şi câte şi mai câte...

În afară de pedeapsa „șapte zile”, am văzut sau am simțit pe pielea mea şi alte pedepse. Unele extrem de crude, altele bizare.

M-am îndepărtat mult de celula nr. 6. Fac cale întoarsă.

Căuntând azi, după atâția ani, să analizez şocul resimțit în acea primă zi de contact social, cred că a explodat în mine sub impactul a două agresiuni. Prima - vizuală, a doua - auditivă. Datorită emoției iscate de schimbările de celulă şi de tovarăşe, de prezența mea şi de lipsa de supraveghere, miliției fiind ocupate cu transferurile, femeile nu-şi mai controlau vocile. Vorbeau tare în jurul meu patrusprezece femei. Le-au trebuit câteva zile urechilor mele, mitraliate de atâtea voci, pentru a se obişnui cu zumzetul celulei.

Dar mult mai puternic a fost şocul vizual pricinuit de înfățişarea şi chipurile femeilor intrate în celulă. Eram, totuşi, într-un penitenciar politic... În timpul singurătății mele, intrasem în contact prin perete cu femei mai mult sau mai puțin şcolite. Cunoşteau alfabetul morse. Aveau o ortogafie corectă. Studente, funcționare, în tot cazul orăşence. Dar ce căutau aici țărănci analfabete? De ce sunt aici aceste două fete atât de tinere şi aceste bătrâne?

În noaptea acelei zile uitate, cred că oboseala m-a doborât repede în somn, dar în seara următoare, o tristă nelinişte m-a ținut mult timp trează.

De-a lungul anilor trăiți în detenție, a căuta cuvinte dure sau melodioase, a le împleti, a le suda, a le da un sens şi un ritm devenise pentru mine necesitate. Timpul meu de viață nu era cu totul irosit. Concentrarea maximă, impusă de născocirea poveştilor mele în versuri, îmi aducea uitare şi alinare. Acum îmi dădeam seama cu mâhnire că nu voi putea regăsi climatul necesar muncii mele printre amărâtele femei din celulă. Smulse din satele lor, rupte de familie, de obiceiuri, lipsite de o muncă manuală, fără brumă de cultură, zilele lor celulare nu se puteau scurge decât în jalnice văicăreli şi în deşarte pălăvrăgeli.

Izbutisem să evadez dintr-o celulă solitară. Izbutisem, oare, să evadez dintre ele? Să mă strecor, cum, între gratii de cărnuri vorbitoare?

Sunt împresurată de respirațiile lor. Aud, ici, sforăieli, colo, sfâşietoare suspine. Mi se face o adâncă milă de ele. Cum aş îndrăzni să disprețuiesc părerile lor de rău şi deşartele speranțe? Ştiu că nu voi putea trăi printre ele, pierdută mai departe în singuraticele mele visări? În urma mea trei mii de zile chinuitoare. Nu m-au învins. De azi înainte sunt silită să trăiesc lângă ele zilele care mă mai despart de libertate. Să le trăim în libertate împreună cât vom putea mai bine. Nu-mi rămâne decât să le cunosc. Între noi să înfiripăm legături. Nu mai sunt decât una dintre deținutele celulei 6.

Lucrasem mult la țară. În cadrul cercetărilor monografiilor sociale, conduse de prof. Dimitrie Gusti. Eram încă studentă la Belle-Arte când am început cercetările manifestărilor spirituale ale culturii țărăneşti. Echipa noastră se ocupa de creațiile de artă plastică: costume, țesături, broderii, ceramică, mobilier şi a tuturor obiectelor cerute de necesitate, funcționale, dar împodobite de o instinctivă nevoie de frumos. Locuiam - profesori şi studenți - în casele sătenilor. Împărtăşind viața familiei, aveam datoria de a ne împrieteni cu gazdele noastre. Chiar dacă stăpânii casei nu aveau nevoie de noi, în schimb, noi, cercetătorii, aveam stringentă nevoie de bunăvoința lor.

Eu, de pildă, doar de la gazda mea şi a celorlalte femei puteam culege informațiile de care depindeau cercetările noastre. Doar ele puteau deschide în fața mea, cu încredere, lăzile de zestre. Doar ele îmi dădeau explicații amănunțite despre diferitele piese de îmbrăcăminte şi tehnicile de lucru.

În acei ani eram încă foarte tânără. Şi foarte tânără fiind, eram încă în stare de entuziasm. Eram îndrăgostită de lumea tradițională a satelor. Azi mai dăinuie, încă, după cincizeci de ani, într-unele regiuni mai ferite, farmecul satelor de odinioară. Dar atunci, în acel duios trecut, satul era o unitate socială, trainic înălțată pe rădăcinile tradițiilor ancestrale. Obiceiuri şi legi orale. Amândoi, soțul meu şi cu mine, am rămas toată viața amoros legați de societatea țărănească. De obiceiurile, sărbătorile şi folclorul ei.

După 1968 am primit, în sfârşit paşapoartele ce ne deschideau drumul spre Occident. Şi

la Paris şi în Elveția, eram, adeseori, întrebați de ce noi, foşti deținuți politici în țara noastră, deci cu dreptul de a primi azil politic - casă şi pensie - nu alegeam libertatea. Răspunsul nostru era mereu acelaşi. Ne puteam despărți uşor de Bucureşti, dar niciodată de pământul patriei şi de satele țării.

Ne cunoscusem, Harry Brauner şi cu mine, într-un sat, în cursul realizării unei monografii. În câte altele, oare, drumuri şi poteci, nu am păşit împreună, cu sacii în spate? Asemeni unui arheolog, adulmecând pe sub straturi de pământ mărturiile trecutului, scormonea el cu patimă prin inimile şi memoria țăranilor. A readus la viață sute de cântece de dragoste, de bucurie, de jale sau de răzvrătire, gravate cu vârful diamantului pe cilindrele de ceară ale primitivului aparat cu arc „Edison". Demonstrând implicația vitală a muzicii în întreg ciclul de viață al sătenilor, ca unic mijloc de exprimare a inexprimabilului.

Dar între țăranii aflați în mediul lor ancestral şi țărăncile dezrădăcinate şi zvârlite brutal în penitenciar, diferența era mare. Ce relații se puteau înfiripa cu aceste deținute cu mâini moarte, venite fiecare din alt ținut al țării, sortite acum să trăiască între patru pereți, inactive şi, zile fără număr, mereu față în față?

A doua zi, ca de obicei, la cinci dimineața, sculare. Dar, pentru prima oară, văd patrusprezece femei, trezindu-se odată cu mine. Pentru prima dată trebuie să cobor dintr-un pat suprapus peste altul. Mă uit la celelalte. Un întreg circ. Un soi de gimnastică acrobatică. Le imit cu prudență. Peste câteva zile voi izbuti să cobor ca şi ele, maşinal.

După ce îşi trag fustele peste cămaşă, femeile fac coadă la „colț". Cu două zile în urmă, aflând schimbarea mea de celulă, evocasem, cu un penibil sentiment de jenă, problema necesităților naturale. Ieri, oarecum, mă liniştisem. Tineta, aşezată într-un colț, era ascunsă de o pătură agățată de două pături vecine. Dar dacă pătura ne sustrăgea privirilor, ea nu putea amortiza anumite zgomote pe care, de fapt, doar eu le auzeam, căci într-atât erau ele de obişnuite pentru celelalte femei încât nici nu le mai băgau în seamă.

Ieri, în pofida unei nevoi urgente, mă codisem mult timp înainte de a înfrunta acest closet public. Pentru că ieri fusesem centrul atenției tuturora şi mă înfricoşa tăcerea care ar fi urmat scurtei mele dispariții.

Când m-am hotărât, totuşi, m-am strecurat aproape cu disperare în spatele paravanului.

Aici o nouă dificultate. Tineta avea aproximativ un diametru de patruzeci de centimetri. Să mă aşez pe marginea de lemn, lată cam de patru centimetri? Cu neputință să nu mă gândesc la atâtea femei care se aşezaseră pe tinetă de atâtea ori înaintea mea? Dar nu era uşor să-ți mențiI echilibrul, aplecată înainte, fără a atinge lemnul.

Îmi dau seama că amănuntele tinetei pot părea de foarte prost gust. Dar cum să pot face simțită mizeria vieții noastre, cel puțin prin câteva paragrafe de carte, fără să pomenesc şi de mirosul ce se răspândea în valuri, la această oră de matinală afluență? Apoi? Apoi, nimic. Hârtie igienică nu aveam. Pentru înlocuirea ei, femeile aşezaseră pe jos, lângă tinetă, un lighean cu apă şi o sticluță în care fusese vreun medicament. Am fost prevenită. Fiecare dintre noi avea dreptul la o singură sticluță cu apă pentru a se spăla deasupra hârdăului. Din penurie de apă, dar şi pentru a nu umple peste măsură tineta. Căci, dacă hârdăul cu apă era aproape gol, hârdăul- tinetă era aproape plin.

După un simulacru de spălare, întrebuințau un pătrățel de cârpă, deşeu al unei rufe rupte. Firește, fiecare femeie avea peticul ei, dar niciuna nu m-a putut lămuri de ce măruntul ştergar purta numele de „logică". Era hazliu să auzi o bătrână țărancă, spunându-i alteia:

- Mario, ți-a căzut, „logica" pe jos!

Sau şi mai bine:

- Cati, nu crezi că ar fi timpul să-ți mai speli „logica"?

Din păcate, cu toată apa şi săpunul, „logica" devenea tot mai cenuşie şi mai neplăcută la vedere. O agățau de piciorul patului şi, niciodată, la nicio percheziție, cu toată plăcerea lor de a ne face să turbăm de neputință, niciun milițian nu se încumetase să o atingă pentru a o confisca. Mai târziu bazându-mă pe dezgustul lor, am ascuns cu succes un ac escamotat în tivul mărunt al unui petic, murdărit cu praful podelei. O falsă „logică". Nu a fost niciodată găsit.

Acum, femeile scot lighenele de sub paturi. Le înşiră pe bănci. Toarnă în fiecare puțină apă. Foarte puțină, din economie. În celula mea, mă spălam zilnic, din cap până-n picioare. Aveam covata mea şi o găleată de apă numai pentru mine. Aici, numai şase ligheane. Aparțineau celor care trecuseră prin Mislea, unde pachetele de acasă erau îngăduite. La Miercurea-Ciuc, pachetele sunt interzise. Proprietarele ligheanelor au întâietate. Observ - cu curiozitate şi oarecare îngrijorare - felul lor de a proceda. Le rog să mă lase la urmă. Îmi dau timpul pentru a lua o hotărâre. Îmi dau seama că ele nu se spală aproape deloc. Fac ca şi cum, în două feluri. Tinerele îşi scot cămaşa păstrând pantalonii şi fusta. Se spală pe mâini şi pe obraz şi foarte superficial pe brațe şi sâni. Se şterg, îşi pun cămăşile şi gata. Bătrânele nu şi le scot. Nu-şi spală decât mâinile şi obrazul. O fac, mi se pare, pentru a respecta o lege orală a satului, înrădăcinată în ele de veacuri. Emanație a unei imemoriale cunoaşteri a ceea ce este bine şi a ceea ce este rău. Obicei care le impune să nu atingă pentru a duce la gură decât cu mâini, ochi şi gură purificate, prima hrană matinală.

Dar restul? „Mica toaletă"? Dede, şefa de cameră, al cărei pat este sub al meu, mă lămureşte. Picul de apă din sticluță li se pare suficient. Unele se tem să nu răcească. Eu cum să

procedez? Din cauza lor am şi ajuns să admit renunțarea la munca mea mentală. Fi-voi nevoită, din teama de a nu le scandaliza, să renunț la o obligație igienică, până acum respectată?

Cu atât mai rău pentru ele, dacă le voi şoca şi, cu atât mai rău pentru mine, dacă le voi dezamăgi. Când îmi vine rândul, după ce m-am frecat cu săpun până la talie, iau ligheanul şi trec în spatele paravanului. Ieşind, mă prefac a nu vedea privirile lor mirate. Dar nimic critic în mirarea lor. Din contră. Li se pare firesc, după opt ani de singurătate, să am unele apucături bizare.

Cred că toate erau mândre că fusese aleasă celula lor pentru a primi oaia neagră, deținuta solitară. Nu-şi dădeau seama că alegerea făcută de atotputernicul nostru stăpân - Ministerul Afacerilor Interne - era mai degrabă o insultă adresată lor. Fără îndoială, după ce hotărâseră că mărturia mea nu mai prezenta niciun pericol, în loc de a mă muta, conform condamnării mele, în celula de „înaltă trădare", printr-o ultimă măsură de prevedere, mi-au ales drept tovarăşe țărănci aproape analfabete. Nu prezentau niciun pericol la viitoarea lor eliberare.

Zilele următoare, înțeleg că ar fi chiar dezamăgite dacă m-aş purta ca toată lumea. O femeie ținută opt ani la secret ar fi anormală dacă s-ar purta ca o femeie normală. Cam aşa gândeau tovarăşele mele.

Sculare. Colț. Spălare. Vine la rând patul. Pe o rețea metalică, o saltea din pânză de sac, plină pe jumătate cu paie tocate, pe jumătate cu praf. Un singur cearceaf, rareori schimbat. O pernă umplută tot cu paie. O pătură de cal. La prima vedere, patul este uşor de făcut, şi totuşi... Deținuții politic, am mai spus-o, nu au voie să se întindă pe pat în timpul celor şaptesprezece ore ale zilei. Pentru a o prinde mai lesne pe infractoare, administrația pusese la punct un sistem foarte complicat de aşezare a păturii. Când vreuna dintre noi îndrăznea să se întindă câteva clipe, o milițiancă şireată putea să-şi facă brusc apariția în celulă. Chiar dacă, auzind zgomotul cheii în broască, vinovata ar fi avut reflexul de a se ridica pe loc, tot nu ar fi avut timpul să refacă tipicul păturii. Delictul dovedit, miliția nca mulțumindu-se cu satisfacția spaimei provocate, se putea mărgini la o amenințare de pedeapsă. Dar mai adeseori, raportul era prezentat seara şi după iscăliturile comandantului şi a medicului penitenciarului, urmau cele „7 zile".

Strângând pleoapele - sunt mioapă şi mi-au confiscat ochelarii - le privesc rând pe rând. La câțiva metri distanță, imaginile îmi apar neclare, fără contururi precise.

Pe ovalurile chipurilor livide, în lumina puțină a celulei, ochilor nu le desluşesc nici

forma nici culoarea. Dar siluetele, mişcările, mersul am învățat să le recunosc. Numele lor, o rog pe furiş pe Dede, să mi le repete.

În clipa de față vorbesc încet între ele. În aşteptarea „deschiderii” nu mai au nimic altceva de făcut. Le privesc şi aceeaşi întrebare sâcâitoare mi se tot răsuceşte în minte. De ce? De ce dracu le-au băgat în puşcărie pe aceste biete țărănci? Nu ajung să-mi închipui pricina prezenței lor. De prea mult timp nu ştiu nimic din tot ce se petrece afară. Femeile cu care vorbeam la perete fuseseră mai toate arestate de multă vreme.

Două dintre ele, Crăciuna şi mama Yuhaz, o bătrână unguroaică, stau răzlețe şi tăcute. Tot aşa şi doamna Ionescu, a cărei voce nu se aude niciodată. De ce?

- Se roagă, îmi spune Dede. Cere iertare lui Dumnezeu pentru păcatele ei şi ale fiului ei.

Trei prezențe, nemişcate, grele şi mute, de a căror existență celelalte par a nu se sinchisi.

În sfârşit, paşii trupei. Cum unul dintre pereții celulei, cel de care este lipit patul meu, mărgineşte golul scării, suntem primele care le auzim sosirea. Dar inspecția, „deschiderea”, începe cu celula nr. 1, aşezată în fundul ultimului culoar din stânga. Trec la celula 2, culoarul coteşte spre 3, 4 şi 5, apoi golul scării şi vine la rând celula noastră - 6.

Uşa se deschide. Comandantul. Noi ne şi aliniasem pe două rânduri în mijlocul celulei. Dede înaintează cu un pas şi recită.

- Camera nr. 6 face „deschiderea” cu cincisprezece deținute.

Ofițerul de serviciu ne numără din ochi. Trebuie să fie sigur că Dede nu-l înşală. Să se convingă că niciuna dintre noi nu s-a evaporat în timpul nopții. Printre gratii, forțând broasca sau poate prin pereți. Grație cine ştie cărei capitaliste ubicuități.

Unele celule sunt mult mai populate decât a noastră. O lună mai târziu, socotind prea dificil pentru un ofițer de securitate să numere atât de multe femei din ochi, au introdus o altă metodă. Deținutele să se numere singure, una după alta. Anul trecut puseseră în practică o idee mai hazlie. Eram atunci şi singură în celulă. La auzul cheii în broască aveam ordin să mă întorc cu fața la perete şi cu spatele spre comandant, ofițeri şi milițieni. Executam mişcarea cu plăcere, aplecându-mă chiar uşor înainte, spre a da un mai vizibil relief unei anumite părți a anatomiei mele. De ce această ridicolă decizie? Stând de vorbă cu vecina mea la perete, am găsit un răspuns întrebării. Singurul plauzibil şi, în acelaşi timp, plăcut nouă. De teamă. Le era teamă de noi. Le era teamă să nu-i recunoaştem... mai târziu. Credeau ei că acest „mai târziu” se apropie?

Dede a făcut, deci, deschiderea cu cincisprezece deținute. Ne aşezăm iar pe bănci. Numai bătrânele au voie să se aşeze pe paturi. Să se întindă, nu. În aşteptarea „micului dejun", ziua îşi va târî secundele şi minutele mai departe. Din lipsă de orice fel de activitate, în trândăveala plictisită. În aşteptarea a două degete de lichid maroniu pe fundul unei gamele. A unei foarte subțiri felii de pâine neagră. Va intra în celulă şi o gamelă joasă conținând marmeladă. O pastă de morcovi şi de roşii şi ceva fructe. Este de consistență solidă şi dulceagă. Singurul fel plăcut la gust.

Probabil din prudență şi pază, nu a vieții noastre, ci a vieții lor, cuțitele şi furculițele sunt prohibite. Dar cum totuşi nu ne pot cere să mâncăm cu degetele hrana solidă şi să lipăim câineşte lichidele, lingurile ne sunt îngăduite. Deci, Dede, cu mânerul unei linguri, desenează cincisprezece pătrate minuscule şi le aşează pe fiecare feliuță de pâine. Marmelada apăruse de curând la penitenciar. Înaintea ei, lipsite cu totul de zahăr, somnul ne era tulburat de vise alimentare. Umilitoare. Foamea zilei ne-o astâmpăram în somn cu prăjituri, bomboane şi fel de fel de alte dulciuri. La trezire, toată ziua le purtam dorul. Acum, acest „timbru" de marmeladă, gros de un centimetru, deşi atât de mic, a izbutit, totuşi, să potolească nevoia fizică de zahăr. Visele alimentare au dispărut.

Nu îi vine uşor şefei de cameră să traseze liniile orizontale şi verticale, delimitând porția fiecăreia. Femeile s-au adunat în jurul ei. Controlează. Comentează. Supraveghează. Cu corectări. Nici măcar un milimetru mai puțin nu este tolerat de foamea lor. Foame pe care acest părelnic „mic dejun" nu va reuşi decât să o asmută.

Gamelele golite, pâinea şi marmelada mâncate, reîncepe mohorâta aşteptare. Celula este destul de mare. Cele două ferestre plasate sus, deasupra capetelor, nu o luminează suficient.

Prăvălite pe bănci, femeile aşteaptă ieşirea la „program". Ce pot face ele pentru a uşura lâncezeala atâtor ore goale? Nimic! Pentru că nu au chiar nimic de făcut. Nici măcar ace şi ață, pentru ca cel puțin să-şi cârpească artistic rupturile, în loc de a le coase la repezeală în scurtul timp acordat. Şi îmi închipui că poate țărăncile mele visează acum la andrelele care întovărăşeau flecărelile serale.

Era ora asfințitului. Alături de Harry, cu sacii în spinare, atingeam, în sfârşit, după un lung drum pe jos, hotarele satului râvnit. Pe limpezimea cerului se legănau moi pale de fum. Un dulce miros de pâine caldă, fân cosit şi bălegar, emanație a sufletului satului, îmbălsăma aerul binecuvântatei seri.

Bănci de lemn, grosolan cioplite, erau aşezate în fața caselor, dar exterioare gardurilor, căci ele erau menite să primească nu doar întâlnirile vecinilor, ci şi odihna pribeagului drumeț. Cina de seară, ținută la cald pe marginea plitelor, ele stăteau la poartă, aşteptând întoarcerea bărbaților de la

câmp sau de la pădure... Turmele se întorceau de la păşune, ridicând nori de praf pe ulițele satului. Şi norii de praf se învălătuceau trandafirii, străbătuți de razele soarelui apune. Fiecare vită îşi deschidea singură poarta casei, împingând-o cu bolovanul capului plecat spre pământ.

În aşteptare, mâinile harnice roteau cu repeziciune andrelele şi ochiurile alunecau unele după altele, de pe o andrea pe cealaltă. Ciorapul de lână albă sau cenişie se lungea rotindu-se, se rotea lungindu-se, rând după rând de ochiuri. Era ceasul molcomelor vorbiri. Ceasul tihnit al sfârşitului unei lungi zile de trudă împlinită.

Suntem scoase pentru „program" şi plimbare. În afara celor foarte bătrâne sau bolnave, toate, pe rând, trecem la corvoada „programelor". Când „programul" nu este legat de plimbarea zilnică de zece minute, nu ies din celulă decât cele patru purtătoare de hârdaie şi cele care vor să folosească latrinele din curte. Rotația corvezilor este stabilită de şefa de cameră.

Tot ea, Dede, mă pune la curent cu obiceiurile şi legile penitenciarului în care am trăit timp de trei ani, o viață atât de diferită de viața lor. La program, deoarece nu primim nici perii, nici cârpe, ne vedem silite să curățăm tinetele cu mâinile noastre, goale. Când şi când, ni se dă albastru de metil şi clor pentru a dezinfecta tineta şi lighenele noastre. Coborând grijuliu treptele, cu mâinile crispate pe bețele groase, petrecute prin mânerele hârdaielor, traversăm un culoar şi după alte cinci trepte, coborâm în curte. În zidul înalt din fundul curții, o portiță se deschide spre birouri, bucătării, poartă şi libertate. În curte, două latrine primitive, la fel cu cele aflate la oarecare depărtare de casele tuturor satelor. Într-o gheretă de scânduri grosolane, o ladă de lemn. La suprafața lăzii, o gaură rotundă. Totul aşezat pe o groapă adâncă. Între zidul clădirii şi latrine, un spațiu îngust şi lung. De-a lungul lui este săpat un lung jgheab cimentat, cu scurgere în hazna. Un urinar primitiv. Închisoarea fusese, inițial, destinată bărbaților. Voi pomeni mai departe de zidul clădirii, pentru că în spatele lui se afla celula nr. 1. Zid şi celulă esențiale unei activități febrile şi secrete - periculoase. Comunicări între celule. O rețea de poştă clandestină.

Cu apa adusă la „programul" dimineții, ne puteam spăla rufele în celulă. Dar tot în celulă rufele trebuiau să se şi usuce. Femeile le întindeau pe frânghii răsucite de ele, din rufe personale, prea rupte pentru a mai putea fi cârpite. Sau din păr. Din părul rămas pe piepteni, când femeile îşi descurcau pletele. Din carență alimentară, în pieptene rămâneau foarte multe fire de păr. Două țărănci - Bibica şi Cati - se îndeletniceau cu strânsul părului în nişte ciorapi rupți. Ciorapii odată umpluți, ele torceau lungile fire de păr. Lungi, căci pentru țărănci a purta părul tăiat scurt era de negândit, şi pentru tinere, imposibil, din lipsă de foarfece. O pereche de foarfece mari, tocite şi ruginite, servea la tăiatul unghiilor. Dar nu-mi amintesc să-mi fi tăiat vreodată unghiile de la picioare. Cred că se rupeau

singure.

Tot părul strâns, tors şi răsucit în frânghii groase era întins între paturi. Dar Bibica îşi făcuse din păr şi o pereche de cipici, împletind frânghii mai subțiri cu două nuiele smulse din mătură. Nu m-am încumetat niciodată să ating nici frânghiile nici cipicii. Aveau o înfățișare respingătoare, aproape malefică. Acoperite cu zbârlituri de păr murdar de toate nuanțele, cipicii păreau animale stranii, căci la fiecare pas, strivite pe podele, în urma lor nu lăsau nicio urmă sângerie.

În primii mei ani de anchetă nu comunicasem decât o singură dată cu un vecin de celulă. Prin alfabetul lung. Băteai o lovitură în perete pentru fiecare literă a alfabetului şi te opreai la litera necesară. O pauză şi reîncepeai pentru a doua literă. Conversații foarte anevoioase timp de trei zile. A patra zi, mă aflam în fața anchetatorului. Nu a avut cum să mă pedepsească. Eram deja izolată şi înfometată. De fapt, interlocutorul meu nu-mi comunicase decât o stupiditate... Să mai am puțină răbdare că vor veni să ne scape... americanii!

În primul penitenciar, Dumbrăveni, Elena Pătrăşcanu condamnată la patrusprezece ani într-un al doilea proces anexă, a fost plasată într-o celulă vecină cu a mea. La capătul a patru zile de conversații tot alfabetice, am fost prinse şi pedepsite. Ei i s-a confiscat salteaua şi a dormit trei nopți pe rețeaua de fier a patului. Eu am fost mutată la etajul doi. Aici, toate celelalte celule fiind goale, nu am mai avut câteva luni nicio vecină. La Miercurea Ciuc am făcut progrese. Învățasem alfabetul morse. Odată bine stăpânit, comunicarea era foarte rapidă. A vorbi la perete ani de zile câteva ceasuri pe zi şi a scăpa de pedepse a fost un adevărat record. S-a datorat auzului perfect al vecinei mele, S., prudenței noastre şi purtării mele, aparent foarte cuminte. Atitudine adoptată de mine pentru a fi lăsată în pace. Nu mă plângeam, nu ceream, nu vorbeam tare şi, în spatele acestei măşti resemnate, îmi vedeam de ale mele în tihnă. Vizeta celulei mele era foarte rar deschisă. Ba, mai mult, văzându-mă, de câte ori mă priveau, plimbându-mă prin celulă, agitându-mi degetele - număram silabele versurilor - şi mişcându-mi întruna buzele, aveau tot dreptul să creadă că îmi lipseşte o doagă. Ciudat. În penitenciarele de bărbați, pe unde a fost purtat Harry Brauner, s-a crezut că este de-a binelea nebun.

Acum, viața mi se schimbase brusc. De dimineață până seara, puteam vorbi liber cu patrusprezece femei. Era mult mai bine şi... puțin mai rău.

Revenind la prima întrebare: „Cine sunt aceste femei?”, îmi dau seama că, în primele zile greşisem. În celulă nu se aflau patrusprezece țărănci. Situația era mai complexă.

Venite în linie dreaptă din satul lor, doar cinci femei: Crăciuna, Vlădescu, Cati, Bibica şi mama Yuhaz. Le-am clasat: bătrâne.

Alte femei, fete de țărani, se ridicaseră în ierarhia satului. Învățaseră o meserie. Trăiau, nu din munca pământului, ci dintr-un salariu. Nuți - învățătoare, Valeria şi Mara - moaşe.

Țărancă bogată, doamna Ionescu ținea o cârciumă pe drumul mare, la bariera unui orăşel moldovenesc. Prin vârstă, trecea în grupul bătrânelor.

O altă femeie tânără şi frumuşică, fată de țărani chiaburi, după studii liceale se măritase la oraş cu un farmacist, cu totul străin de mediul rural. Căsătorie cu totul ieşită din comun, nu pentru că mireasa era de origine țărănească, ci pentru că mirele era evreu. Era amuzant să o asculți apărându-şi pătimaş soțul, pe evrei şi statul Israel, când se ştia că ajunsese la închisoare pentru că ea îl înşelase pe acest mult iubit soț.

Despre alte două femei tinere - Lili şi Dorina - voi povesti mai departe.

Dede. Am aflat de la femei că Dede fusese judecată împreună cu tatăl, soțul, fratele şi sora ei. Spionaj pentru Franța. A lăsat pe drumuri două fetițe. De ea mă simt cea mai apropiată. Are cam vârsta mea, e bucureşteancă, a urmat liceul, este demnă şi extrem de rezervată. În celule, celelalte ne socotesc „doamne".

Böji nu e țărancă. Nu face parte nici din mica burghezie, nici din burghezia mare. Este doar o autentică contesă maghiară.

Simțeam multă milă pentru cele două fete tinere. *Nuți*, învățătoarea, avea douăzeci de ani, *Böji* - şaptesprezece. Ambele, aproape copii, au fost condamnate la câte zece ani.

Încercam să nu fac diferențe între colegele mele. Le ascultam, rând pe rând, cu acelaşi interes, chiar dacă uneori destul de ipocrit. Trei dintre ele nu-mi plăceau deloc şi mă sileam să-mi ascund antipatia, tocmai pentru că erau rele şi intrigante. Viața de puşcărie era la fel de grea pentru noi toate. Eram silite să o trăim aşa cum era, să ne resemnăm, pentru a ne feri de mai rău. Dar Lili, Vlădescu şi mai ales Bibica, toate trei de o moralitate dubioasă, cu temperamente excesive, dădeau frâu liber cu voluptate nervilor lor exacerbați.

La Milslea munca era obligatorie. Totuşi, câteva femei, puține, au refuzat să lucreze în folosul comuniştilor. Au fost despărțite de cele care lucrau în atelierele de cămăşi bărbăteşti, covoare şi plase de pescuit. Alături de bolnave, trăiau într-o clădire anexă, cu celule închise şi primeau un foarte redus regim alimentar.

Lucrătoarele se bucurau de oarecare libertate. Celulele erau deschise. În timpul liber se puteau plimba în curte şi în livadă. Din redusul lor salariu puteau cumpăra la cooperativa penitenciarului un surplus de hrană, pastă de dinți, vată şi țigări. Nu-mi amintesc să fi văzut vreodată o țărancă fumând. Dar la Mislea țigările erau o prețioasă marfă de troc. Marile fumătoare îşi dădeau şi ultimele haine pentru câteva pachete suplimentare de țigări.

Trăind în celule deschise, lucrând împreună în ateliere, fiecare îşi putea alege, după plac, prieteniile şi, uneori chiar mai mult… Privilegiu inexistent la Miercurea-Ciuc. Aici claie peste grămadă între patru pereți, legături de prietenie se puteau fireşte, înfiripa, dar şi mai lesne adînci antipatii. Promiscuitatea, foamea, lipsa de ocupație, dorul, grija de cei lăsați acasă, destule temeinice motive pentru furtunoase descărcări nervoase.

Am mai spus-o. Intrasem în celulă cu o reputație bună. Toate cunoşteau existența unei deținute solitare şi o căinau. Dar, pe când ele se simțeau mulțumite de tovărăşia mea, eu, în schimb, eram foarte dezamăgită de nivelul lor intelectual sau mai exact de lipsa lor de nivel intelectual. Desigur m-aş fi putut retrage în turnul meu de fildeş. Să nu le privesc. Să nu le ascult. Dar eu tânjisem atâția ani după nişte prezențe umane. Încercasem şi câteva zile de greva foamei, pentru a cere să fiu scoasă din izolare. Pentru nimic în lume nu aş fi vrut să jignesc primii „oameni" pe care îi întâlneam după opt ani printre monştri. Ani de zile mă drogasem cu o obsedantă căutare de cuvinte, de ritmuri şi de rime. Simțeam, totuşi, nevoia să înlocuiesc versurile cu o altă activitate. Am găsit o singură soluție. Să caut răspunsul primei mele întrebări la intrarea în celulă. Nu cine erau ele, ci pentru ce erau ele la penitenciar. Din moment ce singurul mijloc de a-ți trece timpul în celulă era o interminabilă şi superficială pălăvrăgeală, să găsesc, vorbind cu ele, răspuns la întrebare. Poate şi ele vor simți o alinare, povestindu-şi necazurile unui ascultător nou şi sincer interesat.

În concluzie, am luat o hotărâre. Voi face eu primii paşi pentru a învinge timiditatea lor față de mine. Pentru a menține între noi toate relații corecte o voi imita pe Dede. Voi păstra o oarecare rezervă în raporturile noastre. Relații amicale, da. Familiaritate, nu.

Cincisprezece femei într-o cameră încuiată şi cu gratii la ferestre. Închise împreună, zi şi noapte. Dârdâind de acelaşi frig, iarna. Sufocându-se de aceeaşi căldură, vara. Suferind de aceeaşi foame, tot timpul. Purtând aceleaşi uniforme, respirând acelaşi aer puturos şi totuşi…

Totuşi aceleaşi vechi criterii, aceleaşi legi sociale şi prejudecăți domneau riguros peste societatea penitenciară. Nicio mutație. Ca şi în sat, țărăncile cu pământ sau simbrie, de o parte, săracele, de alta. În frunte, Dede şi cu mine, „doamnele".

Cea mai săracă dintre toate era *Crăciuna*. La intrarea ei la Mislea îşi proclamase deschis sărăcia. Aproape cu mândrie îşi povestise viața grea de servitoare, începută din fragedă copilărie. Pătrată şi la trup şi la chip, deşteaptă foc, şireată, dârză, frământată de porniri violente, avea o putere fizică de făptură a pădurii. Trăia printre noi singuratică şi mută. Dar, două săptămâni după intrarea mea în celulă, o întâmplare stranie ne-a apropiat. După ce mi-a destăinuit întreaga ei viață, voi înțelege că duritatea caracterului şi ieşirile brutale nu sunt decât spuma vâltoarei ei sufleteşti şi a unei

aprige dorințe de răzbunare ce va fi tragic împlinită după ieşirea ei din penitenciar.

În aşteptarea mesei de prânz, Nuți şi Böji stăteau alături, pe o bancă, vorbind încetişor. Doar tinerețea lor izbutea să anihileze diferența de clasă socială. O țărăncuță, învățătoare într-un cătun de munte şi o tânără contesă, născută în cel mai frumos castel baroc din Transilvania! Uneori, un zâmbet le îndulceşte chipul. Farmecul robustei frumuseți a lui Nuți şi delicatețea trăsăturilor lui Böji stârnesc o şi mai indignată revoltă pentru paloarea tenului lor de subalimentate. Printre celelalte, par două fete cuminți. Două copile cărora le este foame. Le este foame tot timpul. Le este foame toată ziua şi seara se culcă înfometate.

Mi-am împărțit pâinea uscată cu toate tovarăşele mele. Mă crezusem bogată, dar ele sunt multe şi fiecare a primit puțin. Am reuşit să le părtimesc. Plăcerea lor m-a îndurerat.

Acum Böji se duce să se aşeze lângă bătrâna unguroaică, mama Yuhaz. O țărancă grasă şi cumsecade, de vreo şaizeci de ani. Nu prea ştie româneşte şi nu are cu cine vorbi. Stă toată ziua liniştită şi când o priveşti îți zâmbeşte cu bunătate. Despre ce pot ele vorbi? Le privesc şi mă întreb cum poate folosirea limbii materne să nască o legătură atât de afectivă între două ființe pe care totul ar trebui să le despartă, atunci când se găsesc într-un mediu străin limbii lor; de ce, acolo unde toți vorbesc aceeaşi limbă, cei care ar trebui să se simtă frați prin limba lor maternă o folosesc spre defăimări reciproce, calomnii, învrăjbiri şi lupte verbale?

În libertate, *Dede* fusese, fără îndoială, o femeie frumoasă. Înaltă, subțire, dreaptă mi se părea un exemplu perfect al romăncei provinciale şi nevastă de ofițer. Acum, chipul slăbit, tenul vestejit, codindu-se între cenuşiu şi gălbui, firele albe din părul atât de negru, dar mai ales cearcănele imense o metamorfozau în personaj de tragedie antică. Condamnată la cincisprezece ani pentru spionaj, de şase ani nu primise nicio veste despre fetițele ei. Prin atitudinea ei rezervată, interzicea orice aluzie la soțul şi la copii ei.

Prin calm şi discreție, ținută demnă şi înstrăinare de celelalte dădea impresia de a fi mereu aiurea, departe de celulă. Într-o altă lume, ştiută doar de ea şi a cărei secretă existență o păzea cu sfințenie. Femeile o respectau, iar personalul penitenciarului i se adresa cu o imperceptibilă, dar certă politețe. Milițienii nu puneau la îndoială afirmațiile sau negațiile ei. Respectul regulamentului, ea îl datora educației patriarhale şi a celor zece ani de căsătorie cu un militar intransigent. Poate că resimțea şi ea teama celor „7 zile”. Dar cred, mai curând, că a fi pedepsită, fie şi de o instanță

comunistă, jignea demnitatea ei de femeie, nevastă şi de mamă.

Nu-şi impunea, totuşi, nicicând punctul ei de vedere. Nu interzicea măruntele încălcări ale regulamentului, dar acordul ei era subînțeles. Ceva mai târziu, când celula noastră a intrat în rețeaua poştală clandestină, am respectat atitudinea ei. Niciodată nu o făceam părtaşa activităților noastre.

Timp de doi ani, m-am simțit destul de apropiată de ea, cu toate că granița pe care şi-o impusese între viața ei anterioară şi viața ei în puşcărie nu a fost decât rareori depăşită. Am vrut s-o ajut. Am făcut-o atât cât se putea. Nu prea mult. Mai târziu, într-o altă celulă, după ce fusesem un timp despărțite, a simțit ispita unei renunțări la obstacolul ridicat între ea şi celelalte.

Cum se ferea să vorbească despre ei, nu am abordat acest subiect. Dar nu erau necesare cuvintele. Durerea i se citea pe față. Mi-am dat seama, privind-o cât de privilegiată era soarta mea față de a ei. Față de soarta tuturor femeilor ce-şi lăsaseră acasă copiii, acum - poate - pradă mizeriei. Dede avea două fete. Crăciuna - un băiat şi o fată. Doamna Ionescu se ruga întruna pentru fiul ei. Eu nu aveam copii.

Cu toată dragostea mea pentru părinții şi surorile mele, cu toată grija pentru soarta lor şi cu tot acel sentiment complex în care se împleteşte dorința de a-i vedea cu durerea de a nu-i putea vedea, acel mod de sentimente pe care noi îl exprimăm prin cuvântul „dor", îmi dădeam seama de prăpastia dintre suferințele ei şi ale mele. Ei îi era dor de copii. Eu, dorul meu, îl simțeam față de ființe adulte. Dar ce simte mama unui copil, legat prin atâtea fire de supraviețuire? Smulse cu cruzime legăturile, cine îi va hrăni copilul? Cine îşi va da osteneala să-l spele, să-l îmbrace, să-i vorbească cu bunătate? Să-i vegheze somnul, cine? Copilului ei îi va fi poate foame… Poate frig… Îi va fi frică. Va fi bolnav… Doamne, dacă măcar ar fi sigură că trăieşte!

Le simțeam, toate aceste întrebări, chinuind, fără preget, zi şi noapte, femeile- mame, tăcute şi încercănate. Da! Aveam norocul de a nu fi mamă.

Ieşită din penitenciar, întoarsă acasă, ascultând-o pe mama mea, am înțeles că dorului ei de mine i se adăuga şi o remuşcare absurdă, nejustificată, dar pe care rațiunea ei nu o putea amuți. Remuşcarea pentru îndestularea ei zilnică, cu gândul la foamea mea. Pentru patul ei moale şi pătura de lână, parcă ghicind salteaua mea de paie. Gânduri care o țineau şi pe ea trează până târziu, în noapte.

Mama mea avea mai puțin noroc decât mine…

Trăisem în tăcere şi vid. Nu auzisem voci. Nu văzusem oameni. Paznicii nu erau ființe omeneşti. Concentrată permanent asupra mea, hrănindu-mă doar cu propria mea sevă, totul mi se imprima puternic în memorie. Acum totul era diferit.

Mi-ar fi cu neputință să povestesc, zi cu zi, a doua etapă a vieții mele la Miercurea-Ciuc. Nu trăiam decât mereu aceeaşi plictiseală. Aceeaşi tristețe. În preajma mea, mereu acelaşi vârtej de voci şoptitoare. Aceeaşi lentă foială de uniforme murdare, cum murdare erau de fapt şi femeile care le purtau.

Aşezată pe o bancă, ba lângă una, îmi omor timpul ascultându-le poveştile. Fiecare vorbeşte cu vocabularul şi intonațiile regiunii de unde vine. Aflu pentru ce culpe au fost condamnate. Pentru a nu fi denunțat un soț, un fiu? Pentru a fi dat un coltuc de pâine unui fugar. Adăpost de o noapte unui străin. Între zece şi cincisprezece ani de închisoare.

Nu vreau să le descriu mai bune decât erau. Interesul pecuniar existase adesea. Dar pedepsele au fost, întotdeauna oarbe, disproporționate şi peste măsură de crude. Singură Vlădescu, una dintre cele trei femei care-mi displăceau, comisese, într-adevăr delicte grave. Dar nu politice, ci de drept comun. Întovărăşise, costumată în călugăriță, doi bandiți în haine mănăstireşti care pesemne se bucuraseră amândoi de farmecele ei. Din sat în sat, peste dealuri şi văi, înşelând buna credință a țăranilor sau atacând călători singuratici, izbutiseră să înşele doi ani vigilența poliției. Furturi, violuri, poate chiar crime, de pe urma cărora Vlădescu primise cincisprezece ani de condamnare pentru complicitate la fărădelegile celor doi falşi călugări, metamorfozați de justiție în „partizani".

Cati, o foarte cumsecade țărancă, de vreo patruzeci de ani, fusese una din victimele lor. Împreună cu bărbatul ei cioban îşi petreceau verile îngrijind vitele satului, scoase la păşune. Se ocupa de gospodărie, muls şi fabricarea brânzei. Toamna coborau cu vitele în sat. Viața lui Cati era tihnită. Doar arareori tulburată de gelozia bărbatului, după vreo sâmbătă seara, petrecută în cârciuma satului.

În ziua dramei, el coborâse cu treburi. Nu era pentru prima oară când Cati rămânea singură la stână. Dar în ziua aceea, în fața stânei s-au oprit doi călugări şi o călugăriță. S-au plâns de oboseală, de căldură, de foame şi au cerut ceva de mâncare, în numele Domnului. Cum ar fi putut Cati să nu-i miluiască? Puse pe masă şi lapte şi mămăligă şi ce-o fi pus. Sfintele fețe mormăiră o rugăciune, binecuvântară bucatele, se ospătară în lege şi, după masă, tăbărâră pe biata Cati. Apoi, o amenințară că îi vor omorî bărbatul dacă ea s-ar încumeta să-i denunțe.

Cati să-i denunțe? Biata femeie, pe jumătate moartă de ruşine şi de frică, nu avea decât un singur gând. Să-i ascundă bărbatului ei ce pățise. Se temea de gelozia lui, de data aceasta într-un anume sens, justificată. Cei trei după ce au mai vizitat-o de două-trei ori pe Cati, au fost arestați. La ancheta, firește, brutală, dezvăluiră - printre altele - şi violul lui Cati. Victima a fost deci, condamnată, la zece ani pentru omitere de denunț şi ajutor acordat duşmanului.

Vlădescu şi Cati erau acum împreună în celulă. Nu am auzit-o niciodată pe Cati certându-se cu Vlădescu. Singura ei problemă, singura ei teamă era, la întoarcerea acasă, întâlnirea cu soțul ei. Îi era frică de gelozia lui.

Când o nouă deținută intră într-o celulă este primită cu multă răceală. O nouă venită nu inspiră nimănui încredere. Vorbele devin prudente. Regulamentul este strict respectat. Acele, ascunse. Lingura furată şi al cărei mâner a fost transformat în cuțit prin frecarea răbdătoare pe fierul patului este vârâtă în paiele unei saltele. Plăcile de săpun, pe care erau zgâriate lecțiile zilei - şterse. Pereții amuțesc. Poştele se întrerup. Femeilor le este frică...

Experiența anchetelor, a metodelor întrebuințate de justiția comunistă le învățase să nu aibă încredere în nimeni. Să suspecteze vorbe şi zâmbete. Noua venită putea fi o falsă deținută, introdusă în celulă pentru a le spiona până şi visele. Putea fi în slujba diavolului pentru făgăduiala unui blid de linte niciodată primit.

Efectele acestei neîncrederi totale şi oarbe, înrădăcinată în poporul român de stăpânirea comunistă, au îngreunat şi vor mai îngreuna mult timp încă societatea românească.

Şi eu eram o nouă venită pentru ele. Dar procesul care mă trimisese în penitenciar, proces împotriva singurului comunist care se proclamase public bun român, înainte de a fi comunist, anii petrecuți în singurătate şi activitatea mea în rețeaua poştală erau chezăşiile bunei mele credințe. Cât timp fusesem ținută singură, le fusese tuturora milă de mine. Era rândul meu să-mi fie milă de ele... Dar nu era numai milă...

Prea mult timp îmi alinasem amarul doar cu creaturi închipuite. În atât de lenta scurgere a anilor, o întreagă sarabandă de personaje umpluseră golul celulei mele. Veseli sau mohorâți, buni sau răi, prinți sau cerşetori, până şi animalele vorbitoare, luminaseră cu hainele lor pestrițe noaptea în care trăiam. Puteam - la bunul meu plac - să înalț codri şi să desfăşor păşuni înflorite, să durez palate şi să cobor la cocioabe. Dar actorii poveştilor mele infantile - nu eram decât o scriitoare de nevoie - erau numai de doream eu ca ei să fie. Nu-mi ofereau nicio surpriză. De fapt, nu-mi ofereau decât satisfacția muncii, a strădaniilor şi prin muncă - evadare şi uitare.

Femeile celulei îmi aduceau darul unui schimb. Depăşind emoția şi descumpănirea primelor zile, m-am simțit repede la locul meu printre ele. Mai toate trăiseră câtva timp la Mislea. Țărăncile fuseseră acolo o infimă cantitate neglijabilă. Majoritatea erau intelectuale, studente, neveste şi fete de politicieni, burgheze bogate şi aristocrate cu moşii întinse. Unele acuzate de fugă, altele, de spionaj etc. Femeile din popor, puține câte erau, se simțeau jignite de indiferența şi, uneori, de disprețul „cucoanelor" față de ele.

Dar eu vorbeam pe limba lor. Cu un real şi sincer interes, le puneam întrebări despre familia, satul, obiceiurile şi credințele lor şi ne simțeam bine împreună.

Tălpile de lemn ale dreptului comun pocnesc pe treptele de piatră. Este ora mesei. Aduc hârdaiele cu mâncare, mămăligile, gamelele şi lingurile în faţa fiecărei celule. În faţa uşii mele, înainte miliţianca punea jos gamela cu porţia mea şi în echilibru, peste marginea gamelei, pătratul de mămăligă. După ce vârâse în toate celulele hârdaiele, se întorcea, descuia uşa şi îmi ridicam gamela de jos, întotdeauna rece.

Acum, lucrurile se petreceau altfel. După ce urcau hârdaiele, bucătăresele dispăreau. Nu aveau voie să ne vadă. Miliţianca deschidea uşa. Două femei se repezeau la hârdău. Alte două, la tava cu mămăligă. Uşa se încuia. Dede turna în fiecare gamelă întinsă rând pe rând de femei câte un polonic plin, când ni se dădea o zeamă, pe jumătate - când era vorba de un fel mai consistent. Am putut să-mi dau seama că, înainte, nu primeam niciodată o raţie corectă. Dacă în hârdău mai rămânea încă puţină mâncare, Dede dădea câte un supliment femeilor, luând paturile la rând. Acolo unde se oprea suplimentul, se lega o fâşie de cârpă de o anumită culoare. De pildă, o cârpă roşie pentru supa chioară, galbenă - pentru supa cu filamente de carne; verde - pentru fiertura de arpacaş; neagră - pentru zgârciuri etc. Pentru toate femeile atât de flămânde, suplimentul era preţios, şi toate supravegheau conştiincios schimbarea culorilor de la un pat la următorul. Uneori, când în hârdău erau câteva bucăţele de carne sau câteva oase, o altă cârpă marca locul unde va începe împărţirea cărnii sau a oaselor, când vor mai apare. Când supa conţinea şi sferturi de cartof, Dede punea în fiecare gamelă un sfert, apoi un al doilea sfert, până la terminarea cartofilor.

Dede fiind extrem de corectă, în celulă 6 nimeni nu a găsit motiv de ceartă în legătură cu împărţirea hranei. Nu pot spune acelaşi lucru despre toate celulele ulterioare.

Masa sfârşită, hârdău, tavă, gamele şi linguri scoase pe culoar, aşteptam programul de după masă. Dacă plimbarea avusese loc dimineaţa, puteau ieşi pe lângă cele patru purtătoare de hârdău şi femeile care reuşeau să-şi programeze nevoile. Era mult mai plăcut să te aşezi pe latrinele din curte, decât să stai pe vine la tineta din cameră.

Pe la orele şase - cina. Aşteptare din nou a „închiderii”. După închidere, orele cele mai grele ale acestei zile lungi, obositoare şi atât de pustii. Cu fundul dureros de a fi stat ore întregi pe băncile de lemn, plictisite de a tot bate câmpii cu mereu aceleaşi fleacuri, certurile se porneau din mai nimic. Dede îşi dădea multă osteneală pentru a le calma pe certărețe şi a le împiedica să adoarmă în faţa vizetei pe somnoroase.

Timp de trei ore aşteptam semnalul culcării dat de miliţiancă. De vreme ce, în viaţa liberă, zece minute de aşteptare ni se par exasperante, cum să fac înţelese interminabilele şi disperatele noastre aşteptări?

Pentru a ajunge la strania mea întâmplare cu Crăciuna trebuie să o iau de departe. În timpul celor 17 ore zilnice a miilor de zile la care eram înjugată, fără niciun mijloc material de a-mi ocupa timpul şi mâinile, am recurs întâi la amintirile mele. De familie, călătorii, lecturi. Am reflectat la tot felul de întrebări. Despre viaţă, moarte, finit şi infinit, Dumnezeu, graţia divină, vise şi reîncarnare, liber arbitru şi fatalitate... De ce şi cum? Dar, neizbutind să găsesc răspunsuri acestor întrebări, mă simţeam încă şi mai săracă, descumpănită şi neputincioasă. În sfârşit, imaginaţia mă aduse la mal. La naiba cu amintirile şi insolubilele întrebări! La naiba cu mizerabila mea viaţă! Îmi voi făuri, voi născoci o altă viaţă. Alte vieţi. Am început să încropesc versuri în minte. Pe ce am clădit această activitate atât de nouă şi de grea pentru mine? Numai pe voinţa de a evada. De a-mi împinge din răsputeri mintea în afara gratiilor. Să vreau! Să vreau! Din ce în ce mai dârz, să vreau să evadez.

Ocazia de a pune la încercare puterea voinţei mele mi-a dat-o Crăciuna. În timpul dimineţii, încălcând regulamentul, s-a întins pe pat, a închis ochii şi a adormit.

- Nu doarme, îmi spune Dede, mai curând pleacă...

Când i se întâmplase prima dată, în altă celulă, femeile crezuseră că simulează aparenţa morţii, pentru a se odihni sau a acapara - măcar pentru câteva minute - atenţia celulei. În dorinţa de o scuti de pedeapsă, au încercat să o trezească. Zadarnic. Scuturată, ciupită, înţepată chiar cu un ac din ascunzătoare, trupul ei nu a reacţionat. Zăcea pe pat, inertă. Cum pulsul bătea normal, au lăsat-o în pace. Cam peste un ceas s-a trezit singură. Chiar miliţienii s-au convins că nu puteau pedepsi o stare inconştientă de boală.

Tot privind-o dormind, m-a fulgerat un gând. Dacă femeia zace sub influenţa unei stări nervoase cataleptice, independente de voinţa ei, aş putea încerca eu să o trezesc prin forţa nervoasă a voinţei mele.

M-am aşezat pe marginea patului ei. Mi-am lipit picioarele unul de altul. Am închis ochii şi, strângând cât am putut de tare una din mâinile ei într-ale mele, mi-am contractat puternic întregul trup şi i-am ordonat în gând:

- Trezeşte-te! Trezeşte-te! Vreau să te trezeşti! Trebuie să te trezeşti!

După câteva secunde, poate douăzeci, poate mai puţin, când nu am avut puterea să-mi menţin crisparea, Crăciuna a deschis ochii şi s-a trezit perfect normală. Ar fi putut, desigur, să nu fie decât un efect al hazardului. Totuşi, vindecarea nu putea fi tăgăduită; a fost ultima ei criză. Dar trebuie să adaug că după ce mi-a povestit copilăria şi întreaga ei viaţă, mi-am dus mai departe tratamentul într-un mod mult mai puţin spectaculos, dar foarte eficient.

Crăciuna. La cinci ani îşi câştiga hrana singură, legănând copilul nou-născut al preotesei satului. Părinții ei împovărați de o droaie de copii, au fost bucuroşi s-o ştie în casa preotului. Fetița trebuia să stea mereu lângă leagăn şi să-l legene când pruncul plângea. Pruncul nu plângea prea des, în schimb urla mereu!

Salariu nu primea. Preoteasa îi dădea doar adăpost, masă şi îmbrăcăminte.

Adăpost? Dormea pe o saltea aşezată pe podea, lângă uşa bucătăriei. Masa? Zilnic, prânz şi seară, o strachină de zeamă şi un boț de mămăligă. În picioarele goale şi o rochiță de stambă - vara. Şoşoni, o rochie de lână şi un şal - iarna. Mai prime, însă, un supliment de ocări, palme şi ciupituri când urâciosul copil, deşi legănat, urla mai departe.

A trecut mai bine de un an, până când mama să vadă urmele vinete de pe brațele fetiței. A luat-o înapoi acasă. La 10 ani a fost angajată în oraşul vecin, la o familie înstărită, ca ajutoare la bucătărie. Tratată omeneşte, primind un salariu bun, în câțiva ani a pus deoparte, constituindu-şi singură viitoarea zestre. Zestre, care, amplificată de gura satului, a ispitit o familie de țărani bogați din satul ei. Au cerut-o de nevastă pentru fiul lor, un prostănac mai tânăr decât ea. la insistențele părinților, Crăciuna s-a întors în sat şi s-a mutat la socri. Cum nătângul n-a izbutit să-şi îndeplinească după şase luni îndatoririle conjugale, Crăciuna s-a întors la foştii stăpâni.

S-a îndrăgostit şi s-a măritat cu un foarte chipeş bărbat din satul ei. A înjghebat o gospodărie îndestulată. Avea acum tot ce-şi dorise. Dar temperamentul sălbatic al soțului şi meseria lui îl îndepărtau adesea de casă şi de nevastă. Ea era violentă, pătimaşă şi, mai ales, geloasă. Certurile lor aveau mereu acelaşi epilog. Bărbatul îşi bătea măr nevasta.

La câțiva ani după căsătorie, a născut un băiat. Apoi, mai târziu o fetiță. S-a pornit al doilea război mondial. România a intrat în război. Bărbatul fusese mobilizat şi devenise ordonanța unui colonel. La sfârşitul războiului, colonelul a fost acuzat de crime de război. Cu relații şi cu bani, a scăpat însă basma curată. Ordonanța lui a fugit şi s-a ascuns în pădurile din munții regiunii lui natale. A fost condamnat în contumacie la 18 ani muncă silnică. Timp de doi ani a dus viața unei fiare sălbatice. Când nu era ajutat de locuitorii satelor din preajmă, comitea acte de brigandaj. A ajuns tot atât de renumit pentru vitejie, pe cât de temut pentru cruzime.

În tot acest timp, Crăciuna a rămas în sat cu cei doi copii ai lor, permanent hărțuită de poliție. Toți trei erau aproape morți de foame. Nu i se lăsa nicio posibilitate de a câştiga măcar un kilogram de mălai. Întregului sat i se interzisese a-i da de lucru. Se hrănea cu fierturi de ierburi din pădure. În mizeria în care trăia cu copiii menținea totuşi legături tainice cu soțul ei şi ținea piept tuturor amenințărilor.

Îmi amintesc o întâmplare povestită de ea, una din şirul de întâmplări tragice ale vieții ei oropsite. Într-o noapte rece de toamnă, profitând de întuneric, o vecină a chemat-o să-i dărăcească nişte lână.

Bucuroasă că va aduce copiilor ceva de mâncare, a muncit aproape până în zori. Trebuia să plece repede, înainte de a se lumina. Vecina i-a dat o pâine şi o bucată de brânză învelită într-o foaie de ziar. Drumul era pustiu. S-a furişat în casă. Copiii dormeau. A scormonit după jarul ascuns sub spuză. A făcut focul şi a pus oala cu apă la fiert. Băieţaşul s-a trezit. La pâlpâirea flăcărilor a văzut pâinea şi pachetul. A sărit din pat, s-a repezit şi, rupând ba din pâine, ba din brânză, a înfulecat pe nerăsuflate. Când mama s-a apropiat de masă, i s-a părut că brânza freamătă.

Pentru munca unei nopţi primise un boţ de brânză veche, colcăind de viermi.

Au trecut doi ani chinuiţi. Bărbatul a ajuns la capătul puterilor. A trimis o scrisoare Ministerului de Interne, declarând că a hotărât să se predea, dar punând o condiţie: să fie lăsată soţia lui să urce până la adăpostul lui, nesupravegheată. După două săptămâni aveau să coboare toţi patru în sat. Crăciunei i s-a dat un sac de alimente, a fost dusă până la poalele muntelui şi a putut urca cu copii până la el.

Au stat împreună două săptămâni. Crăciuna mi-a povestit cum bărbatul, ţinându-şi băieţaşul în braţe, se învârtea împrejurul vizuinei lui, ba plângând, ba urlând sălbatic pierderea libertăţii şi groaza de puşcărie.

La rândul lui, Harry Brauner mi-a povestit că a stat câteva luni într-o celulă vecină cu aceea a bărbatului Crăciunei. Nu-mi amintesc dacă la Aiud sau în alt penitenciar. Prin perete a aflat că el nu avea niciun contact cu tovarăşii lui de puşcărie. Dar uneori, cu urechea lipită de perete, îl asculta pe Harry cântând melodii populare din regiunea lui. Exista în puşcării un sistem de transmiteri printr-o gamelă lipită de perete, formând o cutie de rezonanţă. Puteai cânta cu gura pe fundul gamelei aproape şoptit şi prin interstiţiile zidului gros de piatră, sunetul era repetat clar de cealaltă parte a zidului.

Crăciuna mi-a relatat istoria ei cu resemnare, fără patimă. Cum s-ar fi putut ea ridica împotriva soartei sau, cum spunea, împotriva voinţei lui Dumnezeu? De la naştere, o cale grea îi fusese hărăzită. O ştia şi nu cârtea. Credinţa ei nu cunoştea îndoiala. Credea în Dumnezeu. Tatăl nostru, al tuturor, în Domnul nostru Isus Cristos, Fiul lui Dumnezeu, îm Maria Fecioara, Maica Domnului şi în toţi sfinţii şi părinţii Bisericii noastre. Respectase toată viaţa ei cu smerenie obiceiurile religioase ale părinţilor ei. În biserică aprindea o lumânare la icoană, şoptea „Doamne, miluieşte-mă!” şi pleca împăcată.

Uneori, când suferea peste măsură, când simţea o aprigă nevoie de a se descărca, vechi ritualuri ancestrale o mânau în pădure, iar acolo, în adâncul verde şi pustiu, se îndrepta spre un stejar măreţ, ales între toţi copacii codrului, drept confident şi prieten. Lui, stejarului, îi mărturisea tot ceea ce mândria ei ascundea lumii. Cu fruntea apăsată de scoarţa zgrumţuroasă, cu braţele întinse cuprinzându-i trunchiul, singură pe lume, îşi urla bocetul vieţii ei năpăstuite.

Când a coborât de pe munte, alături de soț și de copii, în sat îi așteptau un colonel de securitate și o escortă. Au fost duși la primărie. Ofițerul l-a anunțat pe bărbat că are dreptul să i se îndeplinească o ultimă dorință înainte de arestare. Atunci, în fața tuturor, în fața soției care stătea lângă el, omul a cerut să-i fie adusă din satul vecin „drăguța" lui, pentru a-și lua rămas bun de la ea. A urmat o așteptare încremenită. Când femeia a sosit, s-au îmbrățișat, iar el a declarat că acestei femei îi lasă în folosință bucata lui de pământ cumpărată de el, exclusiv din banii lui.

Trei zile mai târziu a fost arestată Crăciuna pentru complicitate și omitere de denunț. A fost condamnată la cincisprezece ani și confiscarea averii. De aproape zece ani nu primise nicio veste în legătură cu copiii ei. În sufletu-i pustiit nu mai sălășluia decât ura. Ura pentru jignirea ce-i fusese adusă public. Fusese lovită nu doar în dragostea ei pătimașă pentru bărbat, dar și în orgoliul ei batjocorit în fața întregului sat. Iar satul era singura ei lume. Amintirea jignirii și a umilinței nu-i lăsa tihnă nici zi nici noapte.

Totuși, încrederea ei în Dumnezeu nu slăbise. Credea mai mult ca niciodată că rugămințile ei adresate Cerului cu atâta credință îi vor fi îndeplinite. Credea cu tărie că, într-o zi, Dumnezeu o va răzbuna și îl va pedepsi cumplit pe trădător.

Și Dumnezeu avea să-i îndeplinească ruga...

Zilele următoare mi-a vorbit despre neliniștea ei la gândul reîntoarcerii în sat. Dacă vor mai fi în viață copiii ei, cum vor primi o mamă ce-i lăsase pe drumuri? O mamă care, din dorința de a-și apăra soțul, își sacrificase copiii? Ce va face ea în sat? Fără haine, fără bani, fi-va nevoită să cerșească pe la casele oamenilor? Cine, în sat, cunoaște deosebirea dintre un condamnat politic și unul de drept comun? Ea a stat la pușcărie. O vor arăta cu degetul. Ascultând-o, mă tot întrebam, ce pot face pentru a mai alina, cât de cât, neliniștile bietei femei? Cu ce o pot ajuta? Și atunci m-am gândit : „Așa cum m-am ajutat și pe mine". Cu puterea cuvintelor.

În fiecare zi mă așezam lângă ea, promițându-i mereu alte și alte năzdrăvane minuni. Îi vor trimite haine. Un costum negru. O bluză de mătase albă și pantofi de lac. Voi veni în sat cu sora mea și cu soțul ei, academicianul. Îl vom căuta pe primar. Îl vom ruga să ne conducă la „Doamna Crăciuna". Academicianul îi va săruta mâna. Va lăuda frumoasa ei purtare la penitenciar. La Mislea învățase să țească covoare oltenești. Îi vor trimite un război și o lână. Va țese pentru femeile din sat. Va câștiga bani mulți.

În fiecare zi adăugam un nou amănunt, care-o fermeca. Fapt uimitor... Urmărită de un

destin tragic, încolțită, înjosită, bănuitoare şi mereu la pândă, ea sorbea cu nesaț şi deplină încredere mereu înfloritul meu basm. Nu stăteam mult lângă ea. Doar atât cât să-i mai picur în inimă un strop de sânge. Nu se apropia niciodată de mine. Dar ochii ei mă urmăreau şi, aşezată pe bancă, mută şi nemişcată, mă aştepta...

În toamna lui 1962, la câteva luni după eliberarea mea, în urma primelor amnistii, cu mult înainte de termenul fixat, am primit o scrisoare de la Crăciuna. Mă anunța sosirea ei în sat. Fata murise de mult. Băiatul trăia. Pe cât mi-a stat în putere - şi eu eram foarte săracă - mi-am respectat făgăduielile. Firește că academicianul nu a vizitat-o, dar a primit haine, alimente, războiul de țesut lână. În 1963 am ajuns la ea. Lucra la spitalul din sat. Spăla scuipătoare, urinare, ploşti şi latrine. Locuise într-o magazie a spitalului. Dar slujba o căpătase de curând după multă alergătură şi demersuri.

La sosirea mea în sat se aciuase într-un staul părăsit, la marginea satului. După o lună, primise o scrisoare de la bărbatul ei. Se întorcea şi el. Era iarnă. Ea nu avea nici bani, nici lemne şi se hrănea doar cu ce-i dădea pe ascuns sora ei. Cumnatul socotea a fi făcut prea destul, crescându-i băiatul.

Omul nu se aştepta la atâta sărăcie. Ea nu mi-a povestit nimic despre primirea pe care i-o făcuse. Dar cunoscând-o, mi-am putut închipui uşor ce se întâmplase între ei doi la prima întâlnire. Mi-a spus doar că era extrem de bolnav. A doua zi, după o noapte petrecută de el dârdâind de febră şi de frig, a rugat-o să împrumute de la soră câțiva lei, pentru a-i aduce puțină drojdie. Cârciuma era departe. S-a întors în goană, cu sufletul la gură. A împins uşa gâfâind. În penumbra staulului, la înălțimea ochilor ei, se mai legănau încă picioarele lui.

Dumnezeu îi auzise ruga şi o răzbunase...

Eram de trei săptămâni în celula 6, când Dede, într-o seară, s-a văitat că toată ziua a durut-o capul. Era obosită. M-a rugat să le potolesc eu pe femei după închidere. Să le potolesc, adică să le închid gurile, aş fi făcut-o cu bucurie, dacă nu mi s-ar fi părut imposibil.

- Povesteşte-le ceva, a spus Dede.

Nu mai povestisem niciodată, nimic, cu glas tare. Însă dorind să o ajut, încurajată şi de nivelul ascultătoarelor mele, am hotărât să încerc. Ce să le povestesc, fără nicio pregătire, pentru a le stârni atenția? M-am hotărât repede. Le voi vorbi de satele în care lucrasem.

Am început prin a le explica, în cuvintele cele mai simple, scopul monografiilor sociale. Alegerea satului. Aşezarea noastră prin casele ţăranilor. Cantina înjghebată în localul şcolii. Întâmplări hazlii legate de felul sătenilor de a se purta cu noi. Plimbările noastre, ale studenților, seara târziu, după şedința de lucru cu profesorii, pe ulițele satului adormit. Îmi povesteam, de fapt o parte din tinerețe.

Prima seară a fost hotărâtoare. Le adusesem darul unui ceas de uitare, dar şi de aduceri aminte. Uitare a celulei, amintirea satului. Satul de care vorbeam eu era, pentru fiecare dintre ele, chiar satul ei. Asemenea copiilor, găseau o oarecare desfătare în suspine, iar o lacrimă duioasă valora cât un zâmbet. Din seara aceea am avut o meserie. Eram „povestitoare". Până la capătul timpului meu de detenție, mereu şi mereu, am tot povestit.

Nu poate fi mai mult de şapte seara. Abia am scos hârdaiele goale pe culoar. Celula tocmai a fost închisă pentru noapte. Cerul, îndărătul ferestrelor, s-a întunecat. Este ora tristă. În celulă se aprinde becul chior. Nu dă decât o aparență de lumină. Doar un întuneric puțin mai transparent. Formele cenuşii ale femeilor se topesc prin penumbre. Cele tinere stau pe bănci. Celelalte, pe paturile lor. În fiecare seară se pregătesc să asculte o poveste.

Stau şi eu pe o bancă. Toate privirile sunt ațintite asupra mea. În aşteptarea cuvântului:

- Încep...

Încep? Ce încep? Reflectasem îndelung în timpul zilei. Până atunci le povestisem basme de Ispirescu, de Ion Creangă, din *O mie şi una de nopți*. Povestisem şi două romane franțuzeşti, scrise cu o naivă dulcegărie, pentru tinere fărpturi romanțioase. Duiosul final al cărților, când frumosul şi mai ales bogatul tânăr înfumurat este învins de frumusețea şi virtutea tinerei fete sărace, le pricinuia fericite suspine. Le dăruia, poate, un frumos vis nocturn.

Apoi m-am simțit nemulțumită. Fusesem risipitoare. Dacă aş fi continuat să povestesc în fiecare seară un rezumat de roman, în curând ajungeam la fundul sacului. A trebuit să învăț să mai pun şi apă în vin. Să întind fiecare povestire pe mai multe zile. Să le lungesc cu mereu alte amănunte. După trei ani, izbuteam să povestesc seriale. Descriam peisaje, case şi interioare, pictam personaje şi născoceam dialoguri.

În celula 6 am ocolit romanele prea literare sau psihologice. Mi-am îmbogățit repertoriul cu filmele lacrimogene ale copilăriei, *Cele două orfeline* şi filmele cu Lilian Gish.

Uneori, Nuți, mai proaspăt arestată, îmi rezuma vreun film văzut de ea. Astfel, filmul francez *Trei minute de adevăr*, o femeie stranie şi frumoasă, un tânăr pictor sărac, dar, fireşte, şi el frumos. Un subiect tragic. Ce plăcere! Pe canavaua imaculată, brodam cu fire de toate culorile scene

închipuite, desigur cu totul străine de film.

Amintesc că tot ce povestesc, am trăit acum foarte mult timp. Azi anul 1957, se pierde în trecut. Cei care s-au născut atunci, au astăzi cam treizeci şi cinci de ani. Nu mai sunt nici măcar tineri... Tinereţea şi-au petrecut-o în plină dictatură comunistă. Eu tinereţea mi-am trăit-o între cele două războaie. Ce puteam noi avea în comun? Mai nimic![*]

Comunismul, printr-o virulentă coroziune, a vrut să şteargă cu totul trecutul, pentru a face loc „omului nou". Instinctul de proprietate, deşi motor al vieţii de la naştere şi până la moarte, motor al trudei majorităţii fiinţelor omeneşti, partidul comunist a ţintit să-l stârpească. Să-i smulgă prin forţă rădăcinile, confiscând pământurile, toate, ca şi toate proprietăţile şi întreaga libertate a unui întreg popor.

Sub opresiune, pentru a supravieţui, căci, din păcate, niciunul dintre noi nu şi-a acceptate moartea, am fot siliţi a purta, în pofida fricii, o luptă subterană. Dar, tocmai datorită fricii, am luptat cu armele laşităţii, minciunii şi a ipocriziei. Am reuşit să supravieţuim, dar cu ce preţ?

Timpurile s-au schimbat. Odată cu eliberarea, iată sosită şi vremea socotelilor. Ce valori morale mai aflăm în noi? Pe ce bază dura-vom viitorul? Ce rămăşiţă ascunsă în adâncul inimilor a izbutit să nu se usuce şi nici să îngheţe în anotimpurile de secetă şi de îngheţ ale comunismului?

Vocea conştiinţei? Înăbuşită. Morala părinţilor? Paşoptism. Dragostea de ţară? Naţionalism şovin. Religia? Superstiţie. Munca? Bună pentru proşti. Bunătatea? Prostie. Politeţea? Ipocrizie. Acestei înşiruiri i se poate adăuga: şi aşa mai departe.

Dar, derâdere, singura sămânţă care, de câţiva ani, a prins, a crescut, a înflorit şi astăzi se întinde peste tot cu virulenţa bălăriilor, este eternul instinct al proprietăţii. Corcit şi dând rod bogat de poame otrăvite.

Toţi vor tot. Bătrânii, pentru că li s-a luat tot. Tinerii, pentru că vor să ia tot. Pământ, casă, maşină, lux, călătorii, kent, whisky, iute, iute, la douăzeci de ani nu mai au timp să aştepte. La treizeci de ani vor fi deja bătrâni.

În sfârşit, de ce să munceşti? De ce să-ţi câştigi viaţa trudind cu sudoarea frunţii? Când o poţi câştiga mult mai bine şi mai uşor, întinzând doar mâinile nemuncite, dar cu ghiare apucătoare...

Nu. nimic asemănător între tinereţea noastră şi a lor. Noi cântam. Ei zbiară. Noi dansam. Ei ţopăie. Noi visăm. Ei apucă. Dar cine şi în numele căror norme are dreptul să-i

---

* Toate fragmentele din text tipărite cu litere cursive au fost omise din greşeală în prima ediţie a cărţii, apărută în 1993 la Editura Fundaţiei Culturale Române.

învinovățească? Sunt tot atât de naivi şi de vulnerabili, pe cât şi noi eram la vârsta lor. Dar noi nu avusesem nici reactori, nici bombe atomice, nici centrale nucleare, nici hoinăreli pe lună, nici T.V., nici B.D., nici SIDA şi, mai presus de toate, nici ... P.C.R.

Puteam povesti tovarăşelor mele basme de copii şi romane de dragoste. Istorisiri în care răul era întotdeauna pedepsit, binele răsplătit şi dragostea încununată. Fireşte, doar şi doar năluciri. Dar femeile şi fetele care mă ascultau nu doreau poveşti adevărate. De amarul vieții erau sătule până peste cap. Şi ele ca şi mine, nu erau însetate decât de evadare.

În celule mari, locuite ulterior, am fost bucuroasă să pot asculta, la rândul meu. Dar povestitoarele erau rare. Multe femei evitau să povestească din dorința de a-şi scuti sănătatea şubrezită. A vorbi mult timp cu burta goală este foarte obositor. Obositoare era şi zgândărirea minții, pentru a-ți aminti cărți demult citite şi uitate.

Nu am ascultat decât două povestitoare cu talent. Prima nu povestea decât romane polițiste. Din păcate, povestea rar. Avea nevoie, fireşte, de mult timp pentru a le pregăti. Dar reuşea să ne țină agățate de nada ei, până la spectaculosul şi neaşteptatul final. Madeline Cancicov a murit acum cinci-şase ani la Londra. De aceea, îmi permit să-i dau numele real. În 1990, o carte de amintiri de puşcărie *Le chacot des marionettes* i-a apărut post-mortem la Paris.

A doua povestitoare păstra în memoria vizuală chiar filele cărților citite în adolescență. „Istorisind, spunea ea, nu fac decât să traduc în româneşte textul englez pe care îl văd aievea".

A provoca râsul sau plânsul, a te juca folosindu-te de cuvinte, nu doar în mintea ta, ci putând să le azvârli în aer, a le vedea reflectându-se pe fețele unor ascultătoare, doar ochi şi urechi, procura o mare satisfacție şi povestitoarei şi tuturor femeilor din celulă.

Părerile mele de rău şi sentimentul penibil al pierderii timpului le-am resimțit mai puțin, pentru că făceam într-adevăr o muncă destul de obositoare, dar, în acelaşi timp, folositoare. Deznădejdea luptei de libertate mi-a fost şi ea mai puțin dureroasă, grație tovarăşelor mele. O spun mereu. Niciodată, în viața liberă, nu am avut parte de atâta sinceră prietenie.

Când, obosită, mă opream spunând: „urmarea pe mâine", ieşeau din visul povestirii pentru a se prăvăli în coşmarul celulei. Simțeau din nou anchilozarea muşchilor chirciți din lipsă de mişcare şi neplăcerea foamei mocnite. Totuşi, monotonia zilei de mâine era, cât de cât, uşurată de acest nimic nou, aşteptarea. Aveau ceva plăcut de aşteptat. O aşteptare lipsită de teamă.

Pentru Nuți şi Böji povesteam romane de dragoste. Intrate în iad la douăzeci de ani sau aproape, se gândeau trist că la ieşire, peste zece ani, vor fi îmbătrânite, suferind poate, sigur fecioare vestejite, şi că nu vor mai avea ce aştepta de la viață. Pentru mai toate fetele acelor ani, ca şi pentru o

mare parte din fetele de azi, în țara noastră, dragostea se împleteşte cu căsătoria. Pentru ele, dragostea era cu putință să rămână un sentiment necunoscut. Maternitatea? Puteau nădăjdui, cel mult, că vor creşte copii unui văduv. Li se părea că vor rămâne până la moarte două fete bătrâne, din ce în ce mai uscate şi din ce în ce mai ursuze.

Logodnicele paraşutistului. După luarea de către comunişti, în 1945, nu ştiu ce filieră a serviciilor secrete franceze îi primea pe tinerii fugari români şi după un oarecare triaj îi ducea pe cei aleşi într-o şcoală secretă de spionaj. O dată stagiul terminat, erau paraşutați noaptea în diferite puncte din țară. Dotați cu aparate de radio emisie, cu buzunarele doldora, ei trebuiau să se infiltreze în marile centre, pentru a-şi îndeplini misiunile. De fapt, nu cunosc această activitate decât prin cele povestite de două dintre noile mele colege, Mara şi soția farmacistului. Victime ale unuia şi aceluiaşi paraşutist. Spre nefericirea lor, ambele se îndrăgostiseră de el.

Începând prin a-şi îngropa aparatura, chiar în câmpul în care picase, s-a grăbit să-şi caute ascunziş în primul sat care i-a ieşit în drum. Țăranii, unii pentru bani, alții din reacții politice, au acceptat să-l ascundă. Printr-o măsură de prudență, pentru a-i asigura mai bine securitatea, i-au schimbat de mai multe ori domiciliul, ducându-l la rude sau la prieteni siguri. Moaşa din sat, o tânără chipeşă, l-a primit la rândul ei. S-a petrecut ceea ce era şi firesc să se petreacă, iar tânărul i-a făgăduit că o va lua în căsătorie. Nu-mi mai aduc aminte prin ce întâmplare, soția farmacistului din oraşul apropiat a intrat şi ea în horă. Frumoasă, foarte tânără, naivă, fiică de țărani, transplantată la oraş, răsfățată de îndrăgostitul ei soț, o Doamnă Bovary autohtonă, s-a lăsat şi ea sedusă de acest erou de roman, plin de mistere şi pericole. În celulă erau supranumite „logodnicele paraşutistului”.

Când seducătorul june a fost arestat, metodele rafinate ale anchetatorilor au dus la un lung lanț de arestări.

Logodnicele puteau acum, la adăpostul gratiilor, să-şi împărtăşească amintirile şi regretele. Niciun fel de gelozie nu le despărțea. Doar fuseseră la fel de înşelate amândouă...

Lili - a treia femeie tânără din celulă - făcea parte dintr-un complot ridicol, aproape de necrezut.

Când armatele sovietice invadaseră Ungaria, un grup de învățători şi alți „intelectuali” ai unui orăşel din Nordul țării au luat hotărârea să se opună invaziei. Să oprească năvălirea blindatelor. Cum, nu ştiu, dar vajnicii complotişti reuşiseră să acumuleze la un loc câteva sute de ani de

închisoare.

Lili era nevasta comisarului de poliție din oraş. Părinții ei erau săraci. Ea, frumoasă, cochetă, uşuratică. Urmase doar două-trei clase de liceu. Locul de predilecție, strada principală, „Corso”-ul oraşului. Cu câțiva ani mai înainte fusese arestată în plină stradă. La comisariatul de poliție plânge şi suspină câteva ore în carceră. Aproape moartă de frică, ajunge în fața comisarului. De altminteri, bărbat tânăr şi prezentabil. O pofteşte să ia loc şi îi declară rituos că o iubeşte şi că vrea s-o ia de nevastă. Să se hotărască pe loc. Primăria sau doi ani de puşcărie. E nevinovată? Fără importanță. Nu va fi prima nevinovată la puşcărie! Fireşte, Lili alege primăria. Ce rol a avut comisarul în complot? Ce rol a avut Lili? Habar nu am, dar, în tot cazul, nu avea nici înfățişare, nici atitudine de eroină şi bănuiesc că la primul argument ceva mai brutal al anchetatorului ei a înşirat toate câte le ştia de la îndrăgostitul polițist.

Valerica - a doua moaşă din celulă. Era urâtă la chip. Îndesată la trup. Întotdeauna tăcută şi posomorâtă. Nu am văzut-o niciodată zâmbind. De altminteri, am vorbit cu ea foarte puțin. Părea că se fereşte de noi. Dar femeile ştiau totul despre ea de la Lili, care turuia vrute şi nevrute cu o limbă cam spurcată. Fusese târâtă şi ea în acest complot, pesemne, de Lili, de care era îndrăgostită cu disperare. Zi de zi îi urmărea pe sub gene toate mişcările, stând mută în colțul ei.

În libertate, Lili profitase de mărturisirile moaşei, pentru a o chinui şi a-şi bate joc de ea. În lipsa bărbatului ei, o accepta, uneori, noaptea, în pat, pentru a avea plăcerea de a o bruftului cu sadism la cea mai timidă încercare de apropiere fizică. În celulă, după ce Lili povestise tuturor secretul bietei femei, o ignora ostentativ, şi nenorocita pierea de ruşine şi amor.

În 1957, lesbianismul era socotit viciu. Homosexualitatea era pedepsită cu închisoare de legile comuniste.

Nuți. Părinții ei, țăranii înstăriți dintr-un sat din nordul țării, nu prea departe de oraşul locuit de Valerica şi de Lili, centrul conspirației, şi-au trimis toți copii la şcoală. Nuți, era, la arestare, învățătoare într-un cătun de munte. Sediul administrației şcolilor era aşezat în orăşelul din vale. Când trebuia să coboare la sediu, gazdele îi puneau la dispoziție un căluț de munte, care o purta voinicește, când la vale, când la deal, pe cărările pietroase ale muntelui împădurit. Curajul ei, naivitatea, şi căluțul le-au sugerat complotiştilor ideea de a o întrebuința ca curier. Vitează fiind, cu inconştiența tinereții, fără a ține cont de pericol, s-a trezit şi ea deținută politică pe timp de 12 ani.

Bibica. Tatăl ei era cârciumar în satul oltenesc în care era ea născuse. După patru clase primare îşi desăvârşise educaţia printre beţivii satului. Cântând pentru unii, făcând ochi dulci altora, îi împingea la consumarea mărfii tatălui ei. Spunea că are acasă un bărbat legitim. Am auzit-o o dată lăudând cu glas tare performanţele lui sexuale. Dar explicaţiile ei tehnice, fiind exprimate într-un vocabular de ţărancă din Oltenia, mi-au rămas aproape neînţelese. Bibica, Lili şi Dorina formau un mic grup aparte. Puteau fi auzite şuşotind şi râzând înfundat, când, rând pe rând, îşi povesteau anecdote scabroase şi scatologice sau debitau glume în doi peri.

Bibica fusese condamnată pentru adăpostirea unui fugar. Pesemne, adăpostire bine plătită atunci, dar scump plătită acum. Se făIea cu doi băieţi, dar nici pe departe nu părea o mamă îndurerată. Se preocupa, totuşi, de viitorul fiului de cincisprezece ani şi o alesese pe Böji, contesa, drept noră. O tot chema lângă ea şi ţinea foarte mult să o înveţe să împletească. Poate cu gândul la picioarele viitorului soţ pe timp de iarnă... Böji, fire blândă şi binevoitoare, nu o contrazicea niciodată.

Dar Bibica era rea. Rea cu desfătare. Avea un oarecare noroc. În miez de puşcărie reuşea să-şi procure clipe de adevărată bucurie chinuindu-şi tovarăşele. Toate fleacurile îi erau prilej de ceartă. Avea intuiţia punctelor vulnerabile ale adversarilor ei reuşea întotdeauna să le scoată din fire şi să le facă să plângă. Dar nu se mulţumea cu atât. Insultele şi invectivele ei nu i se păreau îndestulătoare. Pentru a se răzbuna în lege avea nevoie şi de ajutorul Cerului.

Într-o noapte de insomnie o văd coborând din pat. În picioarele goale se duce, tiptil, în colţul mort al celulei, adică invizibil de la vizetă. Aici, cade în genunchi, bate o mătanie, se ridică, se întoarce spre dreapta, o nouă mătanie, se ridică, se întoarce iar spre dreapta şi tot aşa repetă de zece ori rotaţia completă. În liniştea nopţii aud zgomotul pe care-l fac genunchii ei lovind podeaua. A doua zi îi povestesc Crăciunei gesticulaţia nocturnă. Mă lămureşte. Mătăniile în cruce sunt o practică de vrăjitorie pentru a atrage asupra cuiva tot răul pe care i-l doreşti. Se pare că Bibica repetă acest ritual păgân de câte ori se ceartă cu vreo femeie din celulă sau când i se năzare că a fost jignită. Până şi Dede a avut parte de o şedinţă de mătănii „în cruce”. Dar pe când pretinsele ei duşmance trăiau mai departe neatinse de răzbunarea ei, peste un an ea se afla pe un pat de spital, cu diagnosticul de hidropizie a genunchilor.

Am reuşit să închei tacit cu ea un pact de neagresiune, lăsând-o să iasă învingătoare în urma unei sfidări adresată mie public, cu şiretenie. Înfruntarea s-a petrecut la câteva zile după revenirea mea la regimul alimentar normal. Se pare că fusesem supravegheată. Dădeam zilnic o parte din regimul meu celorlalte deţinute. Deci, nu-i simţeam nevoia. Însă experienţa învăţase că toate hotărârile lor au întotdeauna motive ascunse şi ţeluri perfide. Poate că regimul T.B.C., acordat cu o săptămână înaintea schimbării de celulă, îmi fusese dat pentru a provoca invidia celorlalte flămânde. Le dejucasem planul. Toate se bucurau de înghiţitura de lapte, bobul de margarină sau de marmeladă, pe care le ofeream. Ce e drept, infime, pentru că şi eu primeam puţin şi ele erau multe.

Deci, regimul meu o dată suspendat, iată că Bibicăi, care se văicărea la fiecare vizită a infirmierei, i se acordă zece zile de regim medical. A treia zi de regim primeşte o gamelă cu supă mai groasă decât cea din hârdău. După ce înghite jumătate din porţie, mă pofteşte să gust şi eu două-trei linguri din supa ei. Minunate, femeile ridică ochii de pe gamelele lor, aşteptând să vadă ce se va petrece. Convinse, probabil, că voi refuza să iau în gura mea lingura ei. Bibica este cea mai nespălată femeie din celulă şi eu mă spăl zilnic. Pe deasupra, nu mă socot ele una dintre cele două „doamne"?

A refuza înseamnă declanşarea unui război pe care doream cu orice preţ să-l evit. Nu avea să se sfiască să mă învinuiască de dispreţ faţă de ţărănci. Am aşezat şi gamela şi lingura mea pe bancă. M-am dus şi m-am aşezat pe marginea patului ei. Am luat lingura ce mi-o întindea şi de două ori am vârât „lingura ei" în gamela „ei" şi am dus-o la gura mea. Când i-am restituit lingura, mulţumindu-i, Bibica a aruncat celorlalte o privire triumfătoare şi cu mine nu s-a certat niciodată.

Dorina. Ultima din cele cinci femei tinere. Născută şi ea într-un sat, dar aşezat lângă Bucureşti. Deci, un sat poluat de influenţa unui mare oraş şi, mai ales, de mahalaua prin care se intra în oraş. Tatăl ei era paznic de vânătoare. Părăsită de un soţ beţivan, îşi lăsase doi copii mici în grija mamei şi venise la Bucureşti. Muncea ca femeie la toate, cu ziua, pe la gospodăriile mai răsărite din mahalaua unde locuia.

Cunoşteam bine farmecul bătrânesc al acestor cartiere periferice. Împreună cu Harry Brauner hoinăream vara, la umbra salcâmilor înfipţi de-a lungul străzilor grosolan pietruite. Ascultând-o pe Dorina, mi se părea că deschid portiţa gardului de scânduri şi pătrund şi eu cu ea în curtea foarte lungă şi îngustă. Înaintam împreună de-a lungul şirului de căsuţe lipite una de alta, cu prispele închise cu geamuri, îndărătul cărora se înghesuiau două-trei cămăruţe. Era chiar decorul ales pentru una din piesele mele de teatru, închipuită cu trei ani în urmă, iar personajele mele erau întru totul asemenea vecinilor Dorinei. Muncitori, artizani, olteni cu cobiliţe, mărunţi funcţionari, pensionari şi acelaşi furnicar de puşti, jucându-se cu picioarele goale în praful verii şi noroiul toamnelor.

În fund, într-o cămăruţă locuia Dorina. Însă într-una din primele căsuţe se aciuase un inginer, care avusese „încurcături". Ea îi spăla rufele, îi cârpea ciorapii, făcea curat în casă şi aştepta cu răbdare... bunul lui plac. Dar învăţase să se facă nevăzută când în curte intra discret o elegantă făptură voalată, ieşind - după toate aparenţele - din cine ştie care bogat cartier al capitalei.

Inginerul voia să plece din ţară, pentru a-şi şterge trecutul. Eleganta lui prietenă nu dorea să fie părăsită. Aveau să fugă, deci, împreună. Dar cu ce bani? Ea nu-i putea cere familiei, iar el era sărac lipit pământului. Ajutat de inocenta Dorina şi de doi tineri, frate şi soră, proaspăt sosiţi dintr-un

târg provincial să-şi caute norocul în marele oraş, inginerul a fabricat o bombă artizanală. Într-o sâmbătă, la o serată de mare afluenţă, a aruncat atât de bine bomba lângă casa de bani, încât a fost primul grav rănit dintre mulţii răniţi duşi la spital. Pe masa de operaţie, i-au fost amputate ambele picioare.

Dar sacul care conţinuse bomba a fost găsit. Pe sac, încă destul de vizibilă, adresa fratelui şi a sorei. Sacul le fusese trimis de părinţi cu alimente. Arestaţi, au mărturisit tot. Schilodul inginer, din nenorocita „victimă" a devenit principalul acuzat al procesului de tâlhărie, delapidare şi răniri grave de persoane. Proces care, la uneltirile familiei frumoasei doamne, pe baza scopului final - fuga din ţară - s-a transformat într-un proces politic. Astfel s-a văzut şi Dorina proţăpită deţinută politică.

Chiar în primele zile ale intrării mele în celulă, Dede m-a prevenit. Dorina „ciripeşte". În limbajul specific puşcăriei, a „ciripi" înseamnă a informa, a denunţa. Uneori, o ciripitoare era scoasă din celulă sub un pretext oarecare, pentru a se afla de la ea ce spuneau şi ce făceau celelalte femei. Urmau, adesea, pedepse.

Poate din cauza amintirilor evocate de cartierul ei, m-am străduit să mă port cu ea aşa cum mă purtam cu fiecare dintre ele. Fapt care a mişcat-o, şi numai datorită ei am reuşit, câtva timp mai târziu, să stabilim o legătură morse cu celulele vecine.

Mama Yuhaz. Nu prea am ce spune despre bătrâna unguroaică. Mi se pare că din bunătate, fără niciun interes material, dăduse unui fugar de mâncare. Era o femeie tare de treabă, întotdeauna dispusă să ne calce cămăşile. Fără fier de călcat, obiect prohibit în puşcării. Purtam cămăşi militare din pânză groasă albă. Femeile tinere doreau să poarte cămăşi călcate. Când era încă umedă, întindeau cămaşa pe un pat, o împătureau cu grijă şi o aşezau pe bancă. Mama Yuhaz, cea mai grasă femeie din celulă, era rugată să ia loc pe bancă sau, mai bine zis pe cămaşă. Cămaşa sub presiunea greutăţii, suprafeţei şi căldurii formelor ei abundente, după un sfert de oră era uscată şi perfect netezită.

Îmi amintesc că, într-o zi, nu mai ştiu de ce, comandantul s-a răstit la ea, ameninţând-o cu un „7 zile". Neputând să se apere în româneşte, mi s-a părut firesc să vorbesc eu în locul ei. Incidentul mi s-a întipărit în memorie, pentru că, am auzit din gura comandantului cea mai succintă definiţie a justiţiei comuniste.

- Taci din gură! Aici, locul avocaţilor este la carceră! Aici nu sunt avocaţi! Aici nu este decât un judecător. Un singur judecător! Eu!

O lună mai târziu, pentru recidivă, judecătorul m-a trimis la carceră. Şapte zile salutare. Am învăţat lecţia.

Böji. Un prea frumos castel. Un parc imens. Statui albe printre copaci. Un pod mobil peste şanțul cu apă împrejmuitor. Un tată inteligent. Prevăzând viitorul, făcuse studii de agronomie, pentru a conduce chiar el munca moşiei. Prevedere cuminte, dar mult prea optimistă. Lui Böji îi făcea mare plăcere să vorbească despre mama ei. Imaginea frumoasei şi blândei femei, aşa cum o vedea fetița ei, o mai văd şi eu în închipuire, venind din grădina însorită şi urcând treptele, cu brațele încărcate cu flori.

Böji avea o soră mai mare şi doi frați. Evacuați de azi pe mâine, duşi în oraşul vecin, li s-a dat drept locuință o odaie la subsol, aproape o pivniță. Contele - tatăl ei - a găsit un loc de rândaş la ferma de vulpi de la marginea oraşului. Sâmbăta seara, copii ascunşi în dosul gardului aşteptau hălcile de carne furate vulpilor, pentru masa duminicală a familiei. Uneori, în zori, găseau în fața uşii fie un sac de făină, fie cartofi, mălai sau slănină. Aduse noaptea, pe ascuns, de țăranii fostei moşii. Frumoasa contesă nu mai era decât o biată femeie încolțită de griji. Alerga toată ziua de la un capăt la celălalt al oraşului, dând lecții de engleză şi franceză.

La patrusprezece ani, Böji a învățat dactilografia. Lucra de peste trei ani într-o întreprindere de construcții, când, într-o seară, tocmai când se pregătea să plece acasă, a intrat în birou un muncitor mai vârstnic şi a rugat-o să multiplice pentru el un text manuscris. Era un text scurt. Douăzeci de copii. S-a apucat de lucru. După câteva rânduri s-a oprit, apoi a citit tot textul. Nu pricepea bine toate cuvintele, dar îndeajuns pentru a înțelege că era un text periculos. Un manifest contra partidului comunist. I s-a făcut frică. Dar cum să-i mărturisească omului că ei, Böji, îi este frică? Omul a fost arestat un an mai târziu, maşina de scris a întreprinderii a fost controlată, Böji a fost arestată şi ea. Era aproape un copil... Era de-abia la începutul a doisprezece ani de condamnare.

Amabilă, politicoasă, o biată fetiță cuminte, speriată, flămândă şi căreia îi era tare dor de mama ei. Îmi povestea cât de amărâtă fusese mama pentru că nu avea timp să-i învețe franceza şi engleza pe proprii ei copii.

- Vrei să înveți franceza, Böji?

Dar înainte ca Böji să aibă timp să răspundă, Nuți strigă:

- Şi eu vreau!

Deci, a doua mea meserie. După povestitoare, profesoară de limba franceză.

Am revăzut-o pe Böji la Târgu Mureş. Eu ieşisem din puşcărie la termen, în 1961. Ea a scăpat ceva mai târziu, grație amnistiei din 1964. Am fost invitată la masă de părinții ei. Locuiau tot într-un subsol, dar ceva mai salubru decât primul. Pe masă, farfurii şi pahare desperecheate. Sub cele două pături, saltele pe care dormeau noaptea copiii, adică Böji şi fratele ei mai mic. Cei mari lucrau în

alte oraşe.

O doamnă bătrână, cu părul alb şi chip palid şi obosit, mama lui Böji... O doamnă bătrână... Böji ne-a dus să vedem fostul castel. În camerele golite de toată mobila de odinioară, un cămin de copii înapoiați. Poate viitorii membri ai securității personale a lui Ceauşescu. Parcul - sălbăticit. Împrăştiate prin iarbă, cioburi albe de statui sparte.

Mila ce mi-o stârnea tineretul din celulă scădea simțitor față de unele femei bătrâne. Mai ales când ele, pe motivul vârstei, pretindeau diferite privilegii peste cele care le erau acordate de bunăvoie. Ocupau paturile de jos. Erau scutite de toate corvezile. Uneori, le erau spălate rufele. Nu îndrăzneau să le ceară cu voce tare, dar în celulele în care am stat mai târziu, doamnele bătrâne îşi argumentau cererile.

- Tinerele, spuneau ele, au rezerve de energie pe care noi, vârstnicele, nu le mai avem. Ele vor ieşi cu siguranță din închisoare. Au viitorul în față. Dar noi, slăbite de vârstă, de puşcărie, dacă nu ne ajutați să rezistăm, nu vom ieşi de aici decât cu picioarele înainte, spre cimitir.

Când nu mai rămânea în hârdău decât un singur polonic, Dede îl împărțea între Nuți şi Böji, fără a mai ține seama de cârpele colorate agățate la paturi. Era o nedreptate, şopteau Bibica şi Vlădescu, dar niciuna dintre ele nu avea îndrăzneala să protesteze fățiş, în fața autorității calme a lui Dede şi a acceptării tacite a celorlalte.

Faptul de a fi întemnițat, întăreşte trăsăturile obişnuite ale caracterelor. Cel bun va deveni şi mai bun. Cel rău, feroce. Mai ales pe chipurile femeilor bătrâne se manifestă clar diferența între zbârciturile tipului „bunică" şi ale tipului „vrăjitoare". Timpul şi greutățile ridicau măştile.

La drept vorbind, nici Cati, nici Bibica nu erau bătrâne. Dar erau trecute de patruzeci de ani; în sat, la vârsta lor, o femeie nu mai este socotită tânără. Până şi ea se socoteşte, ca făcând parte din generația trecută. Cu oarecare satisfacție, totuşi. Câştigă astfel respectul satului şi îi creşte autoritatea în familie. Mama Yuhaz avea un dulce chip de măr zbârcit. Crăciuna, o privire de judecător crunt. Vlădescu semăna cu o vulpe şireată. Doamna Ionescu părea o „Pieta" decolorată de vechime. Cati avea chipul resemnat al unei femei cumsecade şi amărâtă. În fine, Bibica, o bătrână maimuță acrită.

Două eleve permanente. Mai multe ascultătoare trecătoare. O singură reuşită: Böji.

Am recurs din nou la tabletele de săpun. Primeam săptămânal o felie de săpun groasă

cam de doi centimetri. Suprafețele ei, după două două-trei întrebuințări atente, se netezeau. Cu o aşchie ruptă din mătură, zgâriam uşor pe săpun textul dorit. Lecția odată învățată, puțină apă ştergea scrisul. Aveam de grijă să-l ştergem cât de repede, pentru a nu risca vreo percheziție inopinantă şi pedeapsa aferentă.

Eu scriam textul pe cadrul de fier negru al somierei patului de la primul etaj. Adică pe o fâşie lungă de doi metri şi lată cam de trei centimetri. În chip de cretă întrebuințam bucățele de mortar, smulse din zid. Scriam, de exemplu, prezentul verbului „être", a fi. Urmau explicarea, cititul, pronunțarea şi copiatul pe tablete. Retrase prin locuri mai ferite sau în dosul paravanului, elevele mele trebuiau să asimileze lecția pe loc, ca să spele săpunul. Lecțiile orale nu erau interzise, dar cuvântul scris era interzis cu desăvârşire şi pedepsit cu asprime.

De la primele lecții, o situație stânjenitoare. Greutatea pronunțării limbii franceze corecte pentru urechile şi vocea lui Nuți. Uşurința asimilării lui Böji. Reda uşor sunetul corect. Necunoscând limba magheară, nu puteam să-mi dau seama dacă într-adevăr îi venea pronunțarea limbii materne sau şirul de aristocrați culți din care descindea. Pronumele francez „je" (eu) izbutea să-i provoace lui Nuți o strâmbătură a buzelor şi un sunet căruia nu-i găseam comparație. În tot cazul, un sunet barbar. Am născocit un scris fonetic Litera „ă" pentru „e" francez. „Jă" pentru „je" francez. „Jem", pentru „j'aime" şi aşa mai departe. Chiar dacă rezultatul lăsa de dorit, m-am chinuit cât am putut şi, uneori, a te chinui îți dă o oarecare satisfacție.

Am crezut că prezența unor ființe omeneşti lânga mine va micşora tortura libertății pierdute. Greşisem. A fi închis era tot atât de chinuitor. Da, greşisem. Sufeream tot atât printre femeile celulei. Nu mai eram singură. Dar puteau tovarăşele mele să înlocuiască aerul, lumina şi soarele? luna şi stelele? Ploaia şi zăpada? Păsările cerului, florile, râurile şi marea? Puteau ele înlocui părinți şi surori? Cred că numai dragostea ne poate lua atât de total în stăpânire, încât să nu mai vedem şi să nu mai auzim nimic din tot ce este străin de ființa iubită. şi încă, pentru cât timp?

Prietenia este, desigur, un ajutor de nădejde. Dar în celula 6, ca şi în toate celule prin care am mai trecut până la eliberare, am găsit foarte multe prietenii, dar nicio „prietenă". Recunosc cu părere de rău că în inima mea, în afara familiei mele şi a lui Harry, nu se găsea decât foarte puțin loc disponibil.

Femeile din jurul meu îmi inspirau, am mai spus-o, o nețărmurită milă şi simpatie, dar foarte sincer vorbind, altceva nimic. Nu-mi alinau suferința. Schimbul nădăjduit nu se împlinise. M-am apropiat de ele. Le-am ascultat poveştile. Le-am povestit la rândul meu, poveşti. Prin rețeaua poştală au participat, fără pericol pentru ele, la viața întregului penitenciar. Au aflat rarele veşti din

lumea de afară. Dar nu am făcut nimic din spirit de sacrificiu. Din noblețe sufletească sau dragoste creştinească față de aproapele meu. Nu. Aveam o acută nevoie să-mi înlocuiesc munca mentală, aşa că m-am hotărât să fac tot ce ne putea fi de folos lor şi mie. Pentru că le datoram, totuşi, recunoştință. Chiar dacă nu mi-au alinat pierderea libertății, dacă singurătatea mea nu a fost decât în mică măsură uşurată, eram conştientă că, aşa cum erau, femeile mi-au fost de mare ajutor. Au scurtat pe jumătate cele şaptesprezece ceasuri ale fiecărei zile.

În ce fel? O zi de închisoare este întotdeauna nesfârşită. Dar trece mai repede când o măsori nu în minte, ci în ore. În primele mele luni de singurătate, fiecare din cele 1020 de minute ale unei zile pe care eram nevoită să o trăiesc, mă copleşeau sub greutatea lor. Curățenia trupului şi a celulei, mesele, „programele", plimbarea îmi ocupau cel mult două ore. O sută douăzeci de minute. În tot restul zilei nu-mi rămânea decât deznădejdea şi foamea.

Cu timpul, mi-am născocit ajutorul poeziei. Dar nu puteam lucra mai mult de zece ore zilnic. Şase sute de minute. Cele cinci sute de minute goale pe care mai trebuia să le trag după mine până la cufundarea în somn îmi păreau nesfârşite. Ca şi cum mecanismul unui ceas, pornit la cinci dimineața, se deregla puțin câte puțin, se rotea din ce în ce mai lent, lungind din ce în ce mai mult scurgerea fiecărui minut. Pe la orele opt seara nu mai simțeam pământul sub picioare. Mă înecam. Doar ciocănitul miliției la uşă, anunțând culcarea, mă readucea la o viață conştientă.

Aici, în celulă, cu atâtea femei în preajmă, permanent agresată de prezența lor, cu atenția concentrată asupra lor, un ceas nu mai era decât un ceas, şi uneori încă şi mai puțin. Jalea şi disperarea şi strangularea vieții claustrale nu se mai întindeau pe toate clipele zilei. Nu-mi rămânea decât timpul unui concentrat de dezolare.

În 1951, fusesem mutată în al doilea subsol al sediului partidului. Din nou, un timp mort în anchetă. Pe cât am putut afla după eliberare, ministrul de Interne, Teohari Georgescu, ar fi declarat că procesul era cu neputință de înscenat. Erau poate ocupați cu elaborarea unei noi tactici, mai performantă, pentru a ne silui conştiințele.

Mă găseam într-o stare de extremă descurajare. Slăbiciunea fizică, rezultat al unui regim alimentar gândit ştiințific pentru a mă menține la granița dintre viață şi moarte, se accentua. Un soi de amorțeală îmi cuprindea trup şi suflet. Cu orice preț, trebuia să reacționez. Am început prin a face câteva mişcări de gimnastică. Rezultatul a fost neaşteptat. Sângele pus în mişcare m-a trezit puțin din prostrație, iar credința mea în supremația spiritului eliberat cu totul de cerințele trupului, a primit atunci o tiflă batjocoritoare. Am simțit, pentru câteva clipe, renăscând în mine speranța.

Deci, sângele materie... Dar nu puteam renunța la credința mea în primatul spiritului. În

schimb, am decis să fac zilnic câteva minute de gimnastică. De cinci ani, cu schimbarea celulei, încălcasem pentru prima oară hotărârea luată şi îmi părea rău. Aşa că, într-o dimineaţă, după ce m-am spălat, am declarat că îmi voi relua activitatea sportivă.

Nuţi, Böji, cele două logodnice şi Dorina au vrut să participe şi ele. Ne scoteam fustele şi, în cămaşă şi şort, adică pantalonii scurţi bărbăteşti, începeam şedinţa. În faţa mea s-au înşirat cele cinci începătoare. Toate celelalte s-au aşezat pe bănci pentru a elibera spaţiul. Spectacolul a început. Fiecare exerciţiu la început doar de cinci ori, de teama febrei musculare.

În inerta mohoreală a celulei, noutatea a fost bine primită. Gimnastele erau tinere şi cu excepţia Dorinei, mai bondoacă, aveau trupuri frumoase. Publicul privea cu plăcere şi participa cu sfaturi, critici şi glume. Din păcate, râdeau prea zgomotos. Vizeta ţăcănea. Uşa s-a deschis şi miliţianca ne-a interzis să continuăm.

A doua zi, la deschidere, şefa l-a întrebat pe comandant dacă regulamentul interzice gimnastica. Comandantul a trebuit să recunoască această lacună a regulamentului. Cei care l-au conceput au uitat să interzică şi gimnastica. Deci, puteam face zilnic zece minute de exerciţii? Da, a răspuns comandantul, dar cu o condiţie. Fără vorbe, fără râsete, fără cel mai mic zgomot. Am continuat, deci, cu indicaţii verbale şoptite şi râsete înăbuşite şi fără cel mai mic zgomot. Cât fără de margini poate să fie prostia proştilor!

Povestind pe scurt viaţa trecută a femeilor din celulă, am însufleţit exagerat de mult viaţa noastră actuală. Dar femeile care, în libertate, iubiseră sau urâseră, dăduseră ajutor sau trădaseră, râseseră sau plânseseră în voie şi, în tot cazul, cu excepţia Crăciunei, mâncaseră zilnic pe săturate, mai erau ele oare cele pe care le priveam acum? Pe care le vedeam înşirate pe băncile celulei, în uniforme cenuşii, cum cenuşii le erau şi feţele şi gândurile?

Sus pe munte, falnic înveşmântată, în cămaşă lungă albă, cu mijlocul strâns în încolăceala brâului pestriţ, femeia care, la primele raze ale răsăritului, ieşea pe pragul stânei, ce mai avea ea în comun cu deţinuta Cati din celula 6 a penitenciarului Miercurea-Ciuc? Braţe încrucişate, spate rotund, privirea buimacă fixând scândurile podelei, Cati şi toate celelalte par nişte maldăre de zdrenţe vărgate, ascunzând buturugi neînsufleţite.

Cenuşie este şi celula şi lumina, cenuşii femeile, cum cenuşiu este totul în jurul meu. Chipurile lor nu par chinuite. Ele nu par nenorocite, ci cu mult mai rău. Par nesimţitoare, încremenite, par stafiile unor femei ce au trăit acum foarte mulţi ani şi, de foarte mult timp, au murit...

Celula nr. 6 nu este decât un cimitir sărăcăcios, în care o moarte pusă pe şotii a înlocuit albele linţolii ale răposatelor cu nişte uniforme în dungi alburii şi cenuşii cu mult mai proletare.

Căci moartea învârte hora...

Într-adevăr, un dans macabru se învârte acum în celulă, şi un vânt de nebunie ne cuprinde în hora lui. În timp ce toate, tinere şi bătrâne, se rotesc, la semnalul dat de una din femei, fiecare îşi ridică mâna dreaptă, îşi scoate boneta de pe cap, o pune pe capul vecinei din stânga care, şi ea, îşi scosese boneta pentru a o aşeza pe capul vecinei din stânga, şi toate şi-au scos bonetele, şi toate le-au pus pe capul vecinelor din stânga şi jocul continuă, mai repede, mâinile agață bonetele, le trântesc pe capul vecinelor, din ce în ce mai repede, le pornesc pe capetele vecinelor care le scot, le proiectează mai departe, pletele se despletesc, cozile şerpuiesc, şuvițele plesnesc, primesc o bonetă, o prind în zbor, îi fac vânt şi mă simt târâtă în mişcarea generală şi agăț boneta care a pocnit pe capul meu şi poc! Pe capul lui Dede, Dede pe al lui Cati, Cati... STOP!

La început una dintre noi avea capul gol. Ea primeşte prima bonetă. Când hora este brusc oprită de şefa jocului, una dintre noi va rămâne cu capul gol. Va plăti un gaj şi jocul se va relua. Profitând de sfertul de oră de la sfârşitul după-amiezii, când miliției slăbesc supravegherea, poate pentru că îşi scriu rapoartele sau poate pentru că sunt obosite, femeile joacă „jocul bonetelor”. Boneta tuturor puşcăriaşelor din lume.

Le observ în timpul jocului. Mimica lui Dede spune răspicat că jocul i se pare ridicol, nedemn de ea, dar acceptă, din solidaritate, să coboare la nivelul general. Mama Yuhaz se chinuie din răsputeri să mențină în ritmul jocului cărnurile ei săltărețe. Tinerele petrec, într-adevăr. Cenuşe pare un hipopotam deghizat. Vlădescu se zbenguie. Se simte tânără, frumoasă şi nebunatică. Mai tot timpul uită că de douăzeci de ani au zburat fără urme succesele ei de vampă rurală. Şi-a ales drept victimă pe bătrânul magazioner. Singurul om de omenie din penitenciar. Vlădescu îi aruncă o privire piezişă şi zâmbete cu subînțelesuri. Când, într-o zi, el a intrat în celulă pentru a ajuta pe miliției să care cearceafurile curate, Vlădescu i-a ieşit înainte, şi-a apucat cu amândouă mâinile fusta, a săltat-o încet peste picioarele strâmbe, a ridicat-o şi mai sus, peste genunchii osoşi şi, arătându-i găurile ciorapilor prin care i se vedea pielea zbârcită, izmenindu-se grațios, i-a cerut o pereche de ciorapi noi.

Jocul se reia. Încă două gajuri. Din nou, mâinile se ridică, bonetele îşi schimbă proprietarele, hora se învârte, când, brusc, Nuți se opreşte, cu degetul pe buze. Ne poticnim şi înlemnin. Da! Paşi pe scară.

Bătrânele se retrag clătinându-se. Se prăbuşesc pe paturi. Gâfâie. Par puțin ruşinate. Cum au putut ele să uite măcar câteva minute că sunt la închisoare şi că sunt bătrâne şi flămânde?

Când se deschide vizeta, miliția nu vede decât cincisprezece deținute, tăcute şi nemişcate. Moartea şi-a reluat drepturile. Recreația a luat sfârşit...

Asemenea parodii de viață erau rare. Dar constrângerile la care erau supuse le împingeau uneori pe aceste femei simple la ieşiri mai puțin inofensive decât „jocul bonetelor”. Izbucneau în certuri atingând paroxisme de violență. Bibica şi Crăciuna erau cele mai greu de potolit. Bibica scuipa un debit torențial de blesteme incandescente. Dar când se mânia Crăciuna, mâinile ei tindeau să intre în acțiune cu argumente mult mai performante decât cele scuipate de gura nesecată a Bibicăi. Dede şi noi toate eram de părere că ar trebui să le lăsăm să-şi dea drumul în voie, aşa încât, cel puțin o dată, cele „7 zile” să fie meritate. Dede intervenea, totuşi, şi noi o ajutam.

Am viețuit în celula 6 aproape un an. Jocurile şi erupțiile vulcanice erau cu toate acestea rare. Chiar prea rare, atât de monoton se defăşura viața. Pentru a face mai lesne înțeleasă atmosfera în care trăiam ar trebui să repet aceleaşi cuvinte. Plictiseală. Inactivitate. Foame. Buimăceală. Dor. Somnolență mintală şi fizică. Să înşir aceste cuvinte iar şi iar, fără oprire, pentru toate orele veştede ale vieților noastre veştejite. Domnea o totală lipsă de orice preocupare, depăşind nevoile elementare ale omului primitiv. Tovarăşele mele nu trăiau. Vegetau. Fuseseră, de fapt, condamnate la moarte...

O milițiancă a deschis uşa. A împins în celulă trei femei. Abia fuseseră judecate şi era prima lor zi de penitenciar. În celulă mai erau paturi goale. Paznica le-a spus să-şi pună calabalâcul indiferent pe care pat, parter sau etaj şi le-a părăsit printre noi.

Îmi amintesc cu claritate grupul celor trei femei. Nu mai văzusem niciodată, în nicio pictură, în niciun grup statuar, încă mai puțin în viața de toate zilele, o asemenea groază marcând trei chipuri omeneşti. Lipite una de alta, nemişcate, paralizate de frică, stăteau în fața uşii închise, cu boccelele atârnând grele şi doar ochii lor mai păstrau o urmă de viață. Ne priveau şi le priveam şi noi cu aceeaşi spaimă. Ca şi cum teroarea lor se răspândise în toată celula, înlemnindu-ne şi pe noi.

Apoi, Dede s-a apropiat de ele, le-a urat bun venit printre noi. Le-a dus spre paturile libere şi încet ne-am apropiat de ele, ne-am prezentat, iar tensiunea a mai slăbit. Parcă reîncepeau să respire, scăpate de o imensă catastrofă. Nu resimțisem şi eu o aproape asemenea groază la gândul schimbării de celulă?

Veneau de la Bucureşti. Aveau aceeaşi vârstă. Între douăzeci şi treizeci de ani. Cea mai mare era inginer chimist într-o fabrică de conserve. Celelalte două, funcționare. Găsesc aici locul unei paranteze lămuritoare, în legătură cu numele real al tovarăşelor mele timp de patru ani. A fost pentru mine o problemă, pe care nu ştiu dacă am soluționat-o corect. M-am gândit că nu-mi pot permite să

dau nume, fără a cere autorizații. Dar cum nu mă pot porni prin țară în căutarea lor, pentru că nici nu ştiu unde le-aş putea găsi, unele nume sunt reale, altele porecle sau nume cu totul fictive.

Chimista va rămâne, deci „chimistă". Originară din Moldova, unde înainte părinții ei aveau ceva pământ. Cea tânără şi înspăimântată, brună cu ochii mari negri, cu tenul mat, acum livid, avea pe față mai multe alunițe. O numesc Alunița. A treia, slabă şi înaltă, mi-a rămas mai străină şi nu prea mi-o amintesc.

Chimista a avut un rol important în celulă. Bine crescută, amabilă şi deşteaptă, era şi o perfectă gospodină. Moldovencele au o binemeritată reputație de măiestrie culinară. Chimista a deschis, deci, un curs de bucătărie, ascultat în fiecare dimineață de aproape toate femeile. În ce mă priveşte, mă feream de asemenea lecții ca de ciumă. Mi se părea tragic şi umilitor felul în care salivau şi leşinau de plăcere la auzul rețetelor ei savante şi rafinate. Bietele femei nu se mulțumeau doar cu ascultatul lecției; cu deliciu şi extaz le simțeam, parcă, umplându-le gurile uscate. Unele rețete erau învățate chiar pe de rost, deşi majoritatea ingredientelor le erau şi aveau să le rămână şi pe viitor cu totul necunoscute. Dar chimista era şi o femeie cultă şi prezența ei ridica puțin nivelul celulei.

Alunița s-a agățat de mine cu toată slăbiciunea şi abulia ei. Îşi povestea viața şi astfel am aflat cauza arestării lor şi a puternicului şoc care aproape că le năucise. Îndată după luarea puterii de către comunişti, toate trei răspândiseră câteva manifeste tipărite clandestin de un mărunt grup de opoziție. Timpul trecând, chimista a fost atrasă de propaganda nucleului de comunişti din fabrică... S-a înscris cu idealism şi sinceritate în partid. Era iubită de muncitori şi lucra în sindicat cu satisfacția de a fi folositoare. Este greu de crezut, după peste patruzeci de ani de comunism şi douăzeci şi cinci de domnie a „odiosului şi a sinistrei", că demersul chimistei nu a fost singular. Pentru a astupa golul lăsat de fuga atâtor intelectuali peste hotare, mulți oameni cinstiți şi-au spus că, dacă toți marinarii ar părăsi vasul, el nu ar putea decât să se scufunde. Că ar fi folositor pentru țară să accepte ineluctabilul pentru a nu o lăsa pradă iureşului profitorilor. Cei mai mulți dintre aceşti proaspeți membri de partid au preferat, mai târziu, să nege trista realitate. A recunoaşte cinstit că ai fost înşelat sună foarte frumos şi moral. Dar faptul de a da înapoi un carnet de partid era un fapt grav şi extrem de periculos. I se cerea cutezătorului un curaj aproape inconştient şi trebuia să nu aibă nici părinți, nici soț sau soție, nici copii care să sufere consecințele tragice ale aşa-zisei trădări.

Cele trei femei îşi duceau liniştite mărunta lor viață. Împăcate cu sărăcia lor, cu lipsurile, cu cozile, scurtul episod al manifestelor fusese cu totul uitat. Dar pretinsa justiție comunistă nu uită şi nu renunță. Trebuie să li se dea ceva de făcut miilor de activişti cu lefuri grase şi poliției de partid. Era urmărită cu tenacitate până şi cea mai neînsemnată scrisoare anonimă. O muncă de şobolani, infiltrându-se pretutindeni, mişunând prin tot oraşul, prin case şi prin familii. Au fost arestate toate trei. Aproape neînțelegând ce li se întâmplă, nici măcar nu au încercat să nege. Fusese doar o nebunie tinerească, care li se părea acum cu totul lipsită de importanță. În pofida certificatului de bună purtare

a sindicatului, chimista şi cele două funcţionare au fost condamnate la câte patrusprezece ani. Ancheta fusese scurtă. Procesul, rapid. Au sosit la noi încă sub şoc. Am petrecut multe ore ascultând-o pe Aluniţa şi scuturându-şi abulia, pentru a o face să înţeleagă că numai moartea pune punctul final şi este sfârşitul speranţei.

În fiecare zi, o nouă încărcătură de „duşmance ale poporului" era împrăştiată în diferite celule mari şi mici. Încă două tinere femei au fost parcate la noi. O infirmieră, Ana şi cumnata ei, Marta. Făceau parte din minoritatea germană din Transilvania. Amândouă aveau o solidă educaţie familială şi vorbeau curent româneşte. Mi se pare că au fost condamnate pentru adăpostirea unui ofiţer al armatei germane în retragere.

Afluxul de deţinute dădu loc, firește, unei înmulţiri a infracţiunilor, deci a pedepselor, şi, fatal, a carcerelor de pedepsire. Celula 12 de pedepsire deveni celulă normală şi se înjghebară la parter mai multe carcere de pedeapsă. După câte îmi amintesc, patru carcere. Ştiam doar că se află jos, sub scară.

Tocmai ne culcasem şi eram încă pe malul somnului. Ca prin vis am auzit atunci sunete ciudate strecurate în celula noastră prin fereastra deschisă. Un glas stins, bătrânesc, se văita, gemea, se înăbuşea şi pornea iar în sunete răguşite, stranii, înfricoşătoare. În celulă, lumina anemică a singurului bec electric nu se stingea niciodată. Am auzit o voce şoptind: „Trebuie să fie biata doamnă Liciu".

Una după alta, se trezesc toate. „Da. Este sigur Liciu, aud vocea lui Bibica. Ne povesteşte că a stat cu ea în ultima celulă înainte de mutări. Era, într-adevăr, bolnavă sau se resimţea de pe urma lipsurilor alimentare? Nu ştia.

- Nu se văita, spune Bibica, dar era tare slabă şi din ce în ce mai obosită.

Pentru a nu atrage miliţianca la vizetă, vorbim în şoaptă. Când şi când, un vaiet, ca un ţipăt strangulat, ne amuţea câteva clipe. Bibica mai spune că infirmiera a hotărât că e bolnavă doar de bătrâneţe şi că nu e cazul să fie trimisă la spital. Dar nu mai mânca aproape deloc. Slăbită cum era, cum ar fi putut, sărmana femeie, să se hrănească cu mămăligă, fasole furajeră, varză acră şi arpacaş? Ar fi trebuit să-i acorde măcar un regim medical. Nu i l-au acordat.

Mai târziu, într-o celulă, am mai aflat şi alte amănunte. În loc s-o ducă la spital, au coborât-o într-una din noile carcere în care au vârât două pături şi o tinetă. O fată din celulă a fost promulgată infirmieră. Mi se pare că o mutaseră cu o săptămână înaintea morţii ei, deci, înaintea acestei nopţi, ultima ei noapte.

Penitenciarul părea scufundat într-o tăcere solemnă. Ca şi cum întreaga fire aştepta înfiorată primul şi singurul acord al celei mai lugubre simfonii. Jos, femeia lupta. Dar moartea îşi

bătea joc de ea şi de lupta ei dinainte pierdută. După şuierăturile mai dese şi mai scurte vedeam aievea spasmele pieptului, rictusul gurii, ochii daţi peste cap. De milă, de neputinţă, câteva femei au început să plângă. Singurele, Nuţi şi Böji alunecaseră încet în somn.

Apoi, sunetele se schimbară. Chimista spuse încet:

- Horcăielile morţii... Se sfârşeşte...

Agonia. O agonie solitară. Avusese un soţ. Fusese închis şi el. Am aflat de curând că el scăpase repede. Murise numai după doi ani de închisoare. Avusese, desigur, copii, nepoţi, nepoate. Dar murea singură. Nicio mână dragă nu-i încălzea degetele reci. Mâinile ei, bătrânele ei mâini noduroase, se crispau pe un murdar cearşaf de puşcărie. Noi, cele care o vegheam de la distanţă, eram nişte străine. Cele mai multe dintre noi luam act de existenţa ei, doar în clipa când această existenţă lua sfârşit. Poate vreunul dintre ai ei va citi aceste rânduri. Pentru el le-am scris. Să afle că femeile din celula 6 a penitenciarului Miercurea-Ciuc au şoptit pentru ea toate rugăciunile ştiute.

- Tatăl nostru care eşti în ceruri... şi iartă-ne nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri.

Dar puteam noi să făgăduim îndepărtatului Dumnezeu că vom ierta greşiţilor noştri? Să iertăm moartea ei într-o carceră? Cu ce drept să o iertăm? Noi, din adâncul celulei noastre, chemam îndurarea Domnului, fără să ne târguim cu El. Să-i scurteze suferinţa, să o scutească de această luptă zadarnică. Să aibă milă şi de noi. De ce adăuga suferinţelor noastre chinul suferinţelor ei? Fiecare horcăit îşi împlânta vârful pumnalului în inimile noastre şi plângeam suferinţa ei şi suferinţa noastră şi rugăciunea noastră îi cerea lui Dumnezeu să i se facă milă de făpturile noastre păcătoase, pentru că noi nu eram decât aşa cum puternica Lui voinţă ne făcuse.

Cerul îşi pierdea încet zăbranicul. Gemetele erau din ce în ce mai rare, mai slabe. Şi îmi spuneam că dacă Dumnezeu poate, plictisindu-se singur în haos, se distrase ordonându-l şi creând animale şi oameni, jocul Lui fusese crud. A venit timpul ca augustele-i mâini să strângă cărţile jocului, pentru a le mai întinde o dată, cu aceeaşi responsabilitate pe care o pretinde creaturilor Sale.

Tineretul adormise de mult. Doar bătrânele vegheau mai departe şi când zorii luminară celula, abia ciulind urechile sub ferestre, am mai putut ghici, mai mult decât auzi, ultimele respiraţii ale doamnei Liciu, moartă într-o carceră a penitenciarului Miercurea-Ciuc în anul 1957...

Au trecut mai multe zile. Priveghiul a fost uitat. Pentru câteva din femei nu era prima întâlnire cu moartea în penitenciar. Anul trecut murise principesa de Wied. O altă deţinută reuşise să se spânzure în timpul unei pedepse de „7 zile”. Într-o carceră, poate aceeaşi în care murise doamna Liciu. Mă gândeam că ieşisem dintr-o lungă singurătate, tânjind după viaţă şi auzisem paşii morţii...

„A auzi moartea”. Sensul figurat al acestor trei cuvinte şi-a făcut drum în mintea mea la sensul propriu. Sunetele auzite , intrate prin ferestre, nu puteau proveni decât dintr-un loc situat sub celula noastră. Pentru a ajunge sus la noi, trebuie să fi ieşit tot printr-o fereastră. Fereastra unei celule aşezată exact sub a noastră. Deci, dintr-una din carcerele amenajate sub scară. Dar celula noastră era destul de mare. Carcerele, de obicei, mici. Prin care din cele două ferestre ale noastre urcaseră sunetele mai puternic? Discutând problema cu toate femeile, am căzut de acord. Gemetele se auzeau mai clar de la fereastra din stânga peretelui. Deci, sub celula noastră, în unghiul dintre peretele din stânga şi cel din fund - peretele cu ferestre - se afla, fără nicio îndoială, o carceră de pedeapsă. Oare nu am putea măcar să încercăm să intrăm în legătură cu femeile pedepsite în carceră? Ce părere au ele?

Nuți a fost imediat de acord. Celelalte au rămas pasive. Din moment ce nu erau direct implicate şi nici nu puteau fi, deoarece niciuna nu cunoştea alfabetul morse, nu aveau motiv să se opună.

De la început am declarat că este normal să iau asupra mea toată răspunderea şi, ca urmare, eventualele pedepse, pentru că eram prima interesată. De la intrarea mea în celulă pierdusem toate contactele cu prietenele mele.

Dar trebuia să obțin consimțământul lui Dede. Era şefa camerei. Avea drept de veto. Nu se arătă împotrivă, dar mi-o arăta din ochi pe Dorina. Avea dreptate. Dorina putea fi periculoasă. Putea ciripi. Am atacat-o frontal. Auzise discuția. Era la curent cu proiectul nostru. Dar un simplu proiect nu putea fi pedepsit atât timp cât rămânea doar în stare de proiect. Am cerut discret Dorinei părerea ei. Să-mi dea un sfat. Crede ea că pot încerca un pericol? Această distracție la perete, le va face plăcere tuturora, dar merită ea riscul unui „7 zile”? Eu sunt bolnavă de piept. Nu va fi niciun „7 zile”, îmi răspunse Dorina. Trebuia doar să profit de prima ei ieşire pe culoar. Când va fi chemată de milițiancă pentru a mătura culoarul, ea ne va păzi de afară. Când o va vedea pe milițiancă apropiindu-se de uşa noastră, va tuşi de două ori. Şi, în orice caz, Nuți mă va păzi din interiorul celulei. Va sta lipită de uşă.

Dede nu s-a arătat prea încrezătoare. Dar eu observasem de mai multe ori în viață, că o încredere sinceră, acordată unei persoane dubioase, o determină să facă tot posibilul pentru a se arăta demnă de încrederea manifestată. Mai ales de față cu atâtea spectatoare critice. În sfârşit, ajunsă la înțelegere cu Dede, având aprobarea femeilor, pe Dorina şi pe Nuți asistente, nu ne mai rămânea decât să aşteptăm ocazia propice.

Climatul celulei se înviorase puțin. Intrarea noilor venite suscitase un îndoit interes şi

prin prezența lor şi prin informațiile la zi aduse din lumea liberă. Nu îmi mai aduc aminte ce anume veşti ne-au adus. Au vorbit despre modă, alimentație, prețuri, dar, spre marele meu regret, cele cinci deținute politice erau nule în politică. Am aflat doar că tot Gheorghiu-Dej era secretarul partidului. Deci, nicio schimbare notabilă în politică. Deținea puterea în partid, cu tot atâta furie dictatorială, deci, pentru noi, nicio licărire de speranță în viitorul apropiat. Dar depărtat...?

Îmi închipuiam pe deasupra spinărilor şi capetelor plecate ale turmelor omeneşti din Est o uriaşă plasă de interese, care îi prinsese pe toți în ochiuri de oțel. La suprafață, război rece, în afund, interese economice. Nemulțumitul de cei câțiva metri de frânghie care îl împiedecau să facă mai mult de câțiva paşi peste graniță, avea libertatea de a-şi agăța frânghia de gât şi de a căuta primul copac. Cu siguranță că Sfântul Petru nu-i va cere şi el paşaport...

O dată pe săptămână, aveam parte de un duş. Miliția nca anunța: „Pregătirea pentru duş!" Trebuia să ne dezbrăcăm de toate hainele ce ne serveau strict la mascarea nudității. Ne scoteam şi ciorapii, pentru a o scuti pe milițiancă de aşteptare, în vestibulul sălii de duşuri. Nu cumva să piardă câteva minute suplimentare din prețiosul ei timp. Luând cu noi săpun, prosop şi lighene, coboram scara în goană, traversam în monom curtea şi ne înghesuiam într-un mic vestibul prevăzut cu bănci, în mirosul caracteristic de rufe murdare, săpun prost, mucegai şi transpirație al băilor populare. Aici, fiecare încerca să se despoaie cât mai iute pentru a ajunge printre primele sub duş. Pentru că, în sala suficient de mare, pe fiecare din cele trei conducte care o traversează, se află doar câte zece pâlnii. Treizeci în total, cu jumătate din găurele astupate de calcar. Dar pentru că nu eram decât douăzeci de femei, milițianca nu dădea drumul decât unui singur şir de duşuri. Zece duşuri. Deci, două femei de fiecare duş. Era de dorit să ajungi prima sub duş şi să te ții ferm pe picioare, pentru a nu fi împinsă de a doua sosită în afara conului de picături de apă. Era mereu prilejul unei lupte pe tăcute, mai ales când volumul rotunjimilor uneia ocupa atât de mult loc încât cealaltă nu ajungea să-şi ude decât jumătate din trup. Fața sau dosul, la alegere.

Spectacolul a mai bine de jumătate din academiile noastre nu era tocmai plăcut. Din fericire, răstimpul consacrat igienei fiind foarte scurt, nu ne da posibilitatea de a analiza sânii fleşcăiți, fesele căzute, burțile hidropice şi alte frumuseți, pe care fiecare le-ar dori ascunse, dacă pudoarea, şi ea, nu ar fi fost interzisă în puşcărie.

Începea a treia cursă de viteză. Săpunitul. Pentru a câştiga clipele necesare clătitului, te sileai să te uzi cât mai repede din cap până în picioare şi cât mai repede să te săpuneşti cu săpunul tare ca piatra şi să speli atâta piele murdară şi atâtea părți de trup curățate doar o dată pe săptămână sub duş. Număram cu părere de rău atât de numeroasele locuri de spălat ale unui trup femeiesc. Natura nu

s-a zgârcit. Aproape totul este în dublu exemplar. Avem două urechi, doi ochi, două nări, două braţe, doi sâni, două fese, două picioare şi restul - care, slavă Domnului, nu este dublu - de spălat în câteva minute. A reuşi atare performanţă pretindea o agilitate depăşind posibilităţile femeilor în vârstă. Nu ajungeau niciodată la plăcerea câtorva clipe de nemişcare sub ţâşnitura apei, pentru a clăti săpunul lipit de trup. Când miliţianca închidea robinetul duşului protestele erau zadarnice. Iarna, sala nu era încălzită. Dârdâind în picioarele goale pe cimentul rece al vestibulului, ne ştergeam cum puteam cu un ştergar prea mic şi subţire şi traversam iar în fugă curtea, în bocănitul bocancilor rebut ai armatei, prea mari pentru noi şi fără şireturi. Confiscate. Nu am ajuns niciodată să înţeleg de ce nişte amărâte de şireturi de ghete, li se păreau periculoase. Cravatele şi centurile de piele, treacă-meargă. Dar poate că din vigilenta grijă faţă de preţioşii lor deţinuţi, căuta să-i ferească de ispita de a se spânzura cu ajutorul unui vechi şiret de bocanc.

Nu aveam optimismul de a crede că vom avea timp să ne spălăm şi pe cap sub duş. Ceream voie să aducem în celulă apă caldă în lighenele noastre. Spălatul pe cap era o operaţie complicată din cauza penuriei de apă. Lighenele nu erau mari, nici adânci şi nici nu le puteam umple cu vârf din cauza greutăţii lor, a traversării curţii în goană şi a treptelor lunecoase. Ca să paliem lipsa apei calde, adoptasem o metodă bazată pe principiul: „necesitatea este lege”. Să ne spălăm în grup. Grup format prin selecţie afectivă.

Goleam trei din lighenele aduse în celelalte trei lighene, umplându-le astfel cu vârf. Lighenele golite erau înşirate pe o bancă. Cu mâinile căuş, vărsam în fiecare lighean câţiva pumni de apă caldă. Femeia nr. 1 a grupului îşi muia părul în primul lighean. În timp ce ea se spăla cu săpun în al doilea lighean, femeia nr. 2 îşi înmuia, la rândul ei, părul în primul lighean. Nr. 1 se clătea în al treilea lighean. Apa din al doilea lighean se vărsa în tinetă şi nr. 2 se spăla cu săpun în apa în care se clătise nr. 1. Printr-o permanentă rotaţie de ligheane, ajungeau să se spele cam şase femei săptămânal. Cu o singură condiţie. A prefera să ai părul aproximativ curat colectiv, decât murdar, individual. Rândul grupului meu revenea la două săptămâni, celelalte socotind şi acest termen un lux cu totul extravagant. Multe femei sacrificau din când în când curăţenia trupească şi se spălau pe cap la duş.

Dar, uneori, şi apa caldă, puţină cât era, ne lipsea. Atunci aplicam altă metodă. Încălzeam apa din lighean cu ajutorul căldurii mâinilor noastre. Le agitam îndelung în apa rece până ni se părea destul de încropită pentru a avea curajul să ne spălăm pe cap cu ea. La sfârşit, pentru a nu răci în celula rece, ne frecam ţeasta cu prosopul îndelung, cu energie, aproape cu furie. Părul se usca şi rădăcinile părului se înviorau.

Cu toate greutăţile întâmpinate de noi pentru a menţine un minim de igienă, recunosc că nici nu am văzut, nici nu am auzit pomenindu-se în penitenciar de vreun parazit. Nici păduchi, nici purici, nici păduchi de lemn. Acestor oribile mici făpturi le-a fost milă de noi. Sau, poate milă de ele. Sângele nostru nu putea fi prea gustos, şi nu avea cum fi hrănitor.

Dar, trăiască D.D.T.-ul. La o lună, două, eram înecate sub valuri de praf alb. Nu ne puteau scoate din celulă în timpul operației. Unde să ne ducă? Nu aveam voie să ne întâlnim cu deținutele celorlalte celule şi ei se grăbeau să treacă cu stropitul dintr-o celulă într-alta.

Atâtea pagini pentru un simplu duş! Este prea mult? Prea puțin? Îmi dau seama că povestesc întâmplări minore, fără strălucire, aproape fără însemnătate. Plicticoase chiar. Dar numai din întâmplări mărunte era țesută viața unui pumn de femei - ele însele lipsite de însemnătate şi de prisos pe pământ. Pe jumătate deja aruncate peste bord. În tot cazul, aşa ne simțeam noi...

Miliția deschide uşa. Cheamă trei femei la măturatul culoarelor. Printre ele, Dorina. Ziua cea mare a sosit. Trebuie să încerc comunicarea cu carcera de la parter. În celulă, mare emoție. Nuți se duce la uşă. Eu mă lipesc de perete, sub fereastră. Aşteptare încordată. Dragele mele tovarăşe abia mai îndrăznesc să respire. Se află cineva jos? Dacă da, ar putea să nu ştie morse. Ar putea să-i fie frică să răspundă. Dar, în sfârşit, Nuți îmi face semn. Zgomotele măturatului s-au îndepărtat. Dorina nu tuşeşte. Deci, miliția este departe de noi. Foarte emoționată şi eu, ciocănesc în zid două lovituri. Semnalul emisiei. Două lovituri răspund: „Recepție”. Bat inițiala mea L. Punct, linie, punct, punct, pentru că femeile, din prudență, înlocuiseră două puncte scurte din alfabetul morse, printr-o liniuță de câțiva centimetri trasă pe zid.

Câteva clipe de tăcere... şi peretele răspunde nesperat, fantastic, de necrezut:

- Bună-ziua, Lena!

Jos în carceră este o femeie care mă cunoaşte. Am vorbit de mai multe ori cu ea din fosta celulă 11. Ea îndura o pedeapsă de „7 zile” la 12. Şoptesc femeilor: „E Marga”. Aproape toate o cunosc. Au fost împreună la Mislea. Acum este şefă la 2. Nu-mi aduc aminte de ce fusese pedepsită, dar avusesem noroc. Era ultima ei zi de izolator. Nu aveam nimic deosebit să ne spunem. Dar reîntâlnirea ne făcea plăcere. Am hotărât să ne comunicăm prin celula 1, limitrofă pisoarului, locul unei viitoare poşte. Dorina tuşeşte: „Pericol”. Cu un pumn în perete pun capăt convorbirii. Dorina se ținuse de cuvânt. La reintrarea ei în celulă a fost primită cu entuziasm şi felicitări. Reuşisem să luăm legătura cu parterul nu va urma nicio pedeapsă.

Toată lumea era mulțumită. Dorina nu-şi mai încăpea în piele. Acest moment de glorie al ei a fost hotărâtor. Îşi urmă cu zel rolul de înger păzitor şi, ba o lovitură dată cu coada măturii în uşă, ba un acces de tuse, întrerupeau la timp conversațiile ulterioare. Din celulă în celulă, prezența mea la 6 a fost transmisă întregului penitenciar.

Acum, ele, toate relațiile mele vechi, când erau pedepsite jos, mă chemau bătând sigla mea. Bibica, al cărei pat se sprijinea de peretele din fund, mă chema îndată ce se auzea apelul. Când

puteam răspunde fără teamă, mă repezeam la perete şi Nuți sau Dorina la uşă. Dar dacă îi adresam Bibicăi un semn negativ, ea, mândră nevoie mare de noua ei importanță în celulă, trântea un pumn în perete, semnalând pericolul.

O nouă viață însufleţea celula. Un secret ne lega. Un secret important şi periculos. Aventura se strecurase până la noi, învingând pereți şi interziceri. Era totuşi aceeaşi celulă. În celulă, aceleaşi femei amărâte şi flămânde. Dar ceva subit, o pânză de păianjen cu fire nevăzute se ţesuse între noi.

Unele mă rugau să aflu veşti despre fostele colege de celulă. Le trimeteau mesaje. În celula 10 se petrecuse cutare întâmplare. O nouă deținută sosise la 3. O femeie care pleca acasă o anunța pe Dede că se va ține de făgăduiala făcută la Mislea. Le va căuta pe fetele ei.

Sigur că şi acest capitol este pueril şi lipsit de importanță. Dar în celula noastră, ca şi în tot penitenciarul, nu erau închişi politicieni, bărbați luptători pentru o idee, foşti demnitari etc... noi nu eram decât o grămadă adunată la întâmplare, de femei necăjite şi picate din senin în puşcărie. Lor, aceste fleacuri, aceste nimicuri le captau toată atenția. Ne ajutau să ne simțim mai puțin singure. Mai puțin părăsite. Jos, în fiecare săptămână, alte şi alte femei pedepsite. Nu toate ne chemau. Altele, nu răspundeau. Nu ştiau morse sau se temeau, sau făceau parte din „pasive". Dar, în general, femeile pedepsite erau tocmai cele „active". Ele învățau morse şi nu se temeau de regulament. Ele, neliniştitele, erau veşnicele candidate la pedepse.

Cu lecțiile de bucătărie şi franceză, cu gimnastica şi peretele, cu poveştile, două-trei ore zilnic, treceau mai repede. Alte câteva ore cu spălatul, măturatul celulei, programele, plimbarea şi mesele. Dar mai rămâneau de suportat peste zece ore goale. Ore în care nu mai aveam absolut nimic de făcut. Când peretele amuțea mai multe zile în şir, toropeala se făcea încă şi mai simțită. Am fi fost mulțumite să ațipim câte puțin, dar să dormim nu aveam voie. Ne-ar fi fost mai uşor dacă am mai fi avut câte ceva de mâncare, dar de mâncare nu aveam nimic. Ne era foame şi nu aveam ce mânca. O lene totală paraliza mințile. O visare vagă şi tristă începeţoşa gândurile. Pe chipurile tuturora, în ochii ce nu aveau nimic de văzut, se reflecta aceeaşi inconştientă plutire.

Astăzi cred că numai mâinile lor inactive, moarte, lăsau cale liberă golului mintal. Numai doamna Ionescu, permanent ferecată în rugăciunile ei, nu suferea de această anchiloză. Dar, uneori, privind-o, privind-o, mă întrebam dacă ea era într-adevăr scufundată într-o lume de un primitiv misticism sau, dacă nu cumva, golul absolut nu pusese demult stăpânire pe mintea ei.

Dede, în numele celulei, ceruse comandantului autorizația de a scoate din bagajele de la magazie acele haine de lână împletită, prea rupte pentru a mai putea fi purtate. Să ne dea voie să le

deşirăm şi cu lâna recuperată să împletim pulovăre sau jachete călduroase pentru iarna apropiată. Fiecare femeie ar fi avut nevoie doar de o pereche de andrele din sârmă groasă, rotunjite la capete. Să ni se acorde permisiunea de a lucra timpul necesar. Dede mai repetase de două ori cererea, fără speranță de reuşită, când, într-o dimineață, după plimbare, miliția nca a adus în celulă un snop de andrele artizanale. Vom fi duse după-masă la depozitul de bagaje. Magazionerul ne va lăsa să scotocim şi să luăm tot ceea ce ni se va părea reutilizabil.

Dede împărți andrelele. Aşteptam cu oarecare neîncredere vizitarea bagajelor. Dar totul se petrecu corect şi fiecare se întoarse în celulă, purtându-şi trofeele. A doua zi ne-am pornit la deşiratul vechilor pulovere găurite, a jachetelor şi fularelor şi la transformarea lor în gheme. Regretam toate că nu puteam spăla lâna înainte de a începe împletitul, dar nu aveam nici apă suficientă, nici săpun, nici timpul necesar uscării lânii. Nu ni se acordaseră decât zece zile de lucru. Ne vom spăla operele odată terminate, după zece zile.

Toate, în afara lui Böji, ştiau să mânuiască andrelele. Dar Böji, ca şi noile sosite, nu avea nimic de desfăcut şi de refăcut.

Cât de diferit, a doua zi, era aspectul celulei noastre. O intensă agitație însufleția chipurile, mâinile şi limbile femeilor. Discutau modele, puncte, tipare. Căzusem toate de acord, după o dezbatere temeinică, să alegem drept soluție optimă amestecul firelor de toate culorile şi de toate grosimile. Decisesem să răsucim două fire deosebite pentru a lucra cu un fir mai gros. Din când în când, Dede intervenea pentru a potoli efervescența. Nu trebuia să le dăm motive pentru confiscarea lânii şi a andrelelor.

Mă înşelasem asupra tovarăşelor mele. Nu erau ignorante. Dacă le judecam greşit pentru că nu se potriveau modelului meu ideal de deținute politice, greşisem şi îmi pare rău. Eu nu ştiam nimic din tot ce ştiau ele. Nimic din toate câte le-am învățat atunci de la ele.

Cum să începi primul rând de ochiuri, pentru ca baza împletiturii să fie elastică. Cum începi un al doilea ghem de lână fără a face un nod. Cum spiralezi, cu o îngerească răbdare, metru după metru, două fire de lână uzată, pentru a le preface într-un fir nou şi solid. Cum prinzi una de alta două părți terminate, când nu ai nici ac, nici ață de cusut şi multe altele.

Cunoşteau tot felul de puncte. Lucrau când ochiul pe față, când pe dos, îl treceau de pe o andrea pe alta, îl reluau şi numărau punctele, atât de absorbite încât nici nu mai vedeau, nici nu mai auzeau ce se petrece în jurul lor.

Zece zile. O oază de uitare. De jalnică fericire. Uneori se consultau. Discutau un amănunt. Explicau un model. Repeziciunea cu care toate mânuiau andrelele mă exaspera. Am încercat să le imit. Să lucrez mai repede. După cinci-şase puncte reuşite al şaptelea ochi fugea la dracu şi îmi pierdeam vremea reparând ponosul.

Timp de zece zile, nici gimnastică, nici lecții. Böji, neavând de lucru, se aşeză lângă mine

şi o puneam să traducă în franceză scurte fraze uzuale. Dar cel mai des mă ruga să repetăm primele cuvinte ce le va adresa mamei ei, la întoarcerea acasă.

Când întunericul se lăsa, lumina becului fiind prea slabă, erau nevoite - cu părere de rău - să lase lucrul din mână. Cele zece zile scurse, andrelele confiscate, fierberea calmată, timpul carceral şi-a reluat pasul de înmormântare. Din nou nu ne mai rămânea decât zidul carcerii pentru a mai scurta puțin tristețea şi lâncezeala generală. Venise timpul să atacăm al doilea perete.

Dar, după acest episod al lucrului manual, mi-am pus din nou prima întrebare ce mi-o pusesem la intrarea în celulă. Ce căutau aceste femei într-un penitenciar politic.

Am analizat atent ceilalți pereți ai celulei. Cel din dreapta, inutilizabil. În spatele lui, cuşca scării. Peretele din partea uşii, opus peretelui cu ferestre, separa o jumătate de celulă de culoar, şi o jumătate de biroul miliției. Biroul avea cam 9 m². Peretele stâng al celulei dădea spre exterior. Continua, deci, spre birou, apoi forma peretele cu ferestre ale celulelor 8, 9, 10, 11 şi 12, ultima din fundul culoarului.

Am fost de acord că nu eram despărțite de celula 8 decât prin 3 metri de perete. Biroul. Mai nimic. Loviturile bătute la noi în celulă în colțul camerei spre birou s-ar putea propaga lesne prin această distanță. Din nenorocire, tot atât de perfect şi din birou. Avusesem ocazia să observ atent biroul prin grația unei miliției, Erji. În 1954, după condamnare, îndurasem primul an de penitenciar la Dumbrăveni. La mutarea noastră la Miercurea-Ciuc, câteva miliției, printre care şi Erji, au fost mutate împreună cu noi. O cunoşteam, deci, de trei ani. O tânără unguroaică drăguță şi îngrijită. Dintre toate miliției a fost singura care a manifestat o oarecare milă față de izolarea şi mizeria mea. Uneori, când o putea face fără risc, îmi dădea un plus de hrană. Introducea chiar pe furiş vreo cratiță mare, care conținuse un fel de mâncare de regim, paste sau griş. Trebuia să râcâi repede resturile pentru a nu fi prinse şi pedepsite amândouă. Îmi zâmbea caând deschidea uşa şi, uneori, îmi şoptea „bună ziua”. Simțeam că între noi două trecea un ascuns curent de simpatie. Când era ea de serviciu, mă puteam odihni câteva minute, întinsă pe pat. Ştiam că vizeta nu se va deschide, Erji fiind convinsă că nu comit nimic interzis, ceea ce nu era întotdeauna adevărat. Dar mă cunoscuse la Dumbrăveni şi acolo fusesem foarte cuminte. Aparent. Doar pentru că delictele ce le comiteam erau mărunte şi nu am fost prinsă niciodată. Dar este adevărat că nu încercasem decât de două ori delictul major: comunicarea cu vecinele.

De la schimbarea actuală de celulă, purtarea ei se schimbase. Am înțeles-o. Cea mai măruntă concesie, în fața unor eventuali martori îi putea aduce neplăceri. Una sau alta dintre deținute, fie din răutate, fie pentru a-şi atrage bunăvoința comandantului o putea denunța. Deci, primele

săptămâni nu m-a luat deloc în seamnă. Am fost mirată când, într-o zi, deschizând uşa pentru a scoate din celulă echipa de măturat, Erji a spus, arătându-mă: „Să iasă şi ea”.

Demult, picioarele nu mă mai țineau. Erji ştia că nu sunt bună de nimic. Nu puteam mătura. Dar am fost mişcată la gândul că vroia să-mi ofere o mică destindere. A ieşi câteva minute în culoarul plin de soare era plăcut şi odihnitor. Pe culoar, mie mi s-a spus să mă aşez pe un scaun, lângă geam, şi celorlalte, să se apuce de măturat.

Dar, în pofida atâtor aspre experiențe, după minciunile anchetatorilor, încă o dată m-am înşelat prosteşte. Cum putusem crede, în buna credință a unei miliției? Mă scosese din celulă numai pentru a mă iscodi în legătură cu femeile din celulă. Cum se purtau cu mine? Dar între ele? Despre ce vorbeau? Ce făceau? Ce gândeau?

„- Îmi poți răspunde sincer. Îți pun aceste întrebări dim simplă curiozitate personală...”

M-am apucat să-i torn fel de fel de fleacuri idilice. Am lăudat cumințenia femeilor. I-am spus cât de frumos se poartă cu mine şi în timp ce îi spuneam verzi şi uscate, observam cu atenție biroul, a cărui uşă deschisă se afla chiar în fața mea. O încăpere mică. Un dulap. O masă. Două scaune. Atât.

Erji m-a mai scos încă o dată pe culoar şi nemulțumită, cred, de răspunsurile mele „naive”, a pus punct ieşirilor mele. În schimb, în toți anii următori, am simțit de mai multe ori înțepăturile micilor ei răzbunări. Dar îmi făcuse, totuşi, un serviciu. Privind biroul, prudența mi s-a evaporat şi eram gata, cu ajutorul femeilor, să încerc la primul prilej, o legătură cu camera 8, dacă nimeni în celulă nu se va opune.

Cum nimeni nu s-a opus, la prima ieşire a Dorinei, am încercat şi am reuşit. Nu am vorbit decât rar şi mare lucru nu am aflat. Atunci, de ce riscăm să ne chinuim şapte zile? De ce?

În primul rând, pentru a ne da iluzia unei activități importante. Apoi, cu gândul că poate tot vom afla ceva ce ne-ar putea da puțină speranță. Pentru a ne scutura plictiseala şi apatia în care eram scufundate. Pentru a avea satisfacția de a ne bate joc de regulamentul puşcăriei. Pentru a ne simți solidare. Pentru a ne oferi iluzia unui oarecare liber arbitru. Pentru a ne bucura că nu ne puteau prinde, şi deci, pedepsi.

Pentru că nu m-au prins niciodată. Dorina, pe culoar, a fost mereu vigilentă şi eficace. Schimbarea ei de atitudine a fost, de altminteri, remarcată şi în afara celulei. Nu mai ciripea. Comandantul a vrut să o pedepsească, dezvăluind public purtarea ei anterioară. Dar vorbele lui nu au avut efectul scontat. Femeile îi cunoşteau demult această activitate şi comandantul nu avea de unde să ştie că trecutul îi fusese iertat pentru serviciile aduse acum.

În legătură cu comandantul şi Dorina, am observat de mai multe ori că, deşi partidul comunist incita la delațiuni, le încuraja şi le impunea adeseori prin amenințări şi şantaje, informatorii rămâneau întotdeauna păcăliți şi, de multe ori, chiar pedepsiți.

Am umplut până acum zeci de pagini cu amintirile vieții în celula 6. Recitindu-le îmi dau seama că am vorbit prea mult despre celulă, în general, despre fiecare femeie, în special, am povestit diferitele noastre activități, dar pe mine m-am uitat. Printre ele trebuie să fi dus şi eu o viață a mea, particulară. În orele goale ale atâtor zile, când nu dădeam lecții şi nu povesteam, ce făceam şi mai ales la ce gândeam? Nu ştiu... Nu-mi amintesc nimic... Înjghebam uneori, un început de poezie, dar izvorul secase...

Mai târziu, în celule mari, locuite de foarte multe femei, puteam uneori să mă retrag din circulație. Să mă fac uitată de ele şi să încerc să le uit. Dar pauzele erau scurte. Nu-mi dădeau prilejul unei lucrări de lungă respirație. Câteva poezii, cu greu duse până la capăt s-au şters din memoria mea. Ele nu se pârguiseră lent, cuvânt cu cuvânt, căutat îndelung şi întors pe toate fețele. Nu mai aveam aici timpul unei mai lungi concentrări. Nu mai eram niciodată singură. La drept vorbind, dacă nu mai trăiam în iadul singurătății eram cu totul înecată în purgatoriul promiscuității. Purgatoriul transformându-se câteodată în adevărat balamuc. Nici azi nu parvin să fac o corectă comparație între cele două etape ale vieții mele carcerale. Dar cred că eu suportam mai uşor promiscuitatea silită decât deținutele care nu cunoscuseră singurătatea.

Mărginirea unora dintre ele, prostia sau răutatea altora, nu-mi provocau nici supărare, nici enervare. Uneori, îmi provocau chiar un discret amuzament. Închisoarea schimbase multe dintre ideile şi gusturile mele.

Înainte de arestare, toată tinerețea mea, singurele calități demne de a fi admirate erau pentru mine inteligența şi spiritul creator, fiind iertate până şi unele lipsuri de caracter. Nu vreau să enunț ceea ce gândesc azi...Ajunge, cred, să repet că mi-am schimbat diametral opiniile. Exagerând puțin, îmi spuneam că un om de treabă face cât greutatea lui în aur şi un scriitor, doar cât greutatea lui în hârtie. Cu excepția geniilor...

Dar acest nou criteriu de judecată m-a dus cu gândul mai departe. În viața normală, liberă, zi de zi intrăm în contact cu sute de oameni. Întâlniți fugar, relații întâmplătoare sau prieteni mai mult sau mai puțin apropiați. Ce cunoaştem noi din viața tuturor acestor oameni? Mai nimic. Cea mai mare parte dintre noi nu ştiam aproape nimic chiar despre copilăria propriilor noştri părinți. În închisoare, prin perete sau prin viu grai, ama flat multe amănunte din viața colegelor mele.

Ascultându-le, ghicind printre cuvinte ceea ce căutau să ascundă, am realizat că nu aveam dreptul să-i judecăm pe cei ce ne înconjoară, cât timp nu cunoaştem despre viața lor şi despre ei decât

puținul cu care intrăm în contact direct.

Cum poate fi judecată Bibica, fără a-i acorda circumstanțele atenuante ale copilăriei ei petrecute într-o jalnică cârciumă de sat? Sau Crăciuna, slujnică la cinci ani? Cum să judeci complicitatea doamnei Ionescu cu fiul ei criminal, atunci când tu nu ai copii?

Firește, nu vorbesc de judecata legală, pe bază de legi drepte. Mă simt chiar pornită a fi mai severă decât legile existente, pentru unele crime. Mi s-ar părea echitabil ca un siluitor de copii să fie condamnat la moarte. Pentru crima comisă, prevenirea recidivei şi exemplul poate salutar. Dar iată că şi eu, în acest caz, uit eventualele circumstanțe atenuante.

Deci, aceste probleme dau la iveală complicate ițe în care mă pierd. Dar dacă nu avem dreptul să judecăm, putem pretinde că avem dreptul să iertăm? Oricând, orice?

Acum câteva zile, la televiziunea română, un reporter a întrebat câțiva foşti deținuți dacă i-au iertat pe torționarii lor. Din decembrie 1989, religia, atât amar de vreme hulită, este acum ridicată în slăvi. Religia noastră, creştin ortodoxă, adică religia „iertării greşiților nosştri”. Dar eu cred că noi toți, cei care am suferit carnea, inima şi spiritul nostru, suntem foarte departe şi, pe drept cuvânt, de iertarea călăilor. Bătrânii domni nu îndrăzneau să spună răspicat că nu puteau ierta. Că nu puteau împlini legea Bisericii. Nu aveau curajul să o spună pentru că azi, religia nu este o nevoie, nici un recurs, încă mai puțin o credință şi o dragoste. Nu. Este, foarte prozaic, o modă. mulți fac cu ostentație semnul crucii când trec prin fața bisericilor, chiar când se află în autobuze, dar câți dintre ei îl făceau şi acum trei ani? Câți dintre ei trec pragul bisericilor? Se țin în mână lumânări la numeroase parastase stradale, dar cum se sfârşeşte ceremonia, reîncep toți să calomnieze, să uneltească, să mintă, să fure, să înşele cu inima uşoară. Nu li-a spălat ceremonia de păcate? Poate că moda religiei este un mijloc de a insinua că nu au fost decât comuniştii sau că nu au fost chiar deloc.

Acolo, problema iertării mi se părea simplă. Nu miile de executanți, paznici şi personal administrativ trebuiau pedepsiți, ci ultimele etaje ale piramidei puterii. Pe cei care, nesiliți de nimeni, concepuseră şi conduceau enorma maşină de torturat.

Dar, presupunând că într-o clipă de aberație mintală le-aş fi putut ierta purtarea lor față de mine, cu ce drept să iert eu suferința celorlalte? Să iert, cearcănele lui Dede? Cu ce drept? Sau lacrimile zecilor de mame şi tinerețea pierdută a lui Nuți sau a alui Böji?

Iertare creştinească? Oare Dumnezeu nu dăduse primul exemplu de pedeapsă fără iertare? Nu-i gonise chiar el pe Adam şi Eva din paradis? Dar spiritul meu nu era obişnuit cu astfel de reflecții abstracte şi nu le puteam găsi nici cel mai vag răspuns. Se roteau în capul meu fără şir şi fără concluzii, procurându-mi scurte clipe de evaziune şi oarecare plus de pesimism.

Percheziţiile erau chinuitoare. La orice oră, de dimineaţa până seara, puteam primi inopinat ordinul de a ieşi pe culoar. Celula goală era invadată de o hoardă de miliţieni care răsturnau saltelele, se vârau pe sub paturi, cotrobăiau prin boccele. Uneori se mai distrau, bombardându-ne de la un pat la altul cu cele câteva boarfe, singura noastră avere. Pentru a percheziţiona paturile superioare, se urcau cu cizmele pe cele inferioare, ştergându-şi pe cearşafurile noastre praful sau noroiul tălpilor murdare.

Pe culoar aşteptam, în monom, rândul nostru la percheziţia corporală. Tremuram de frig şi mai ales de frică la gândul nostru comorilor noastre ascunse în celulă. Cioburi de sticlă, bucăţele de hârtie, un ciot de creion, un ac, orice fleac decretat „interzis", deci, motiv de pedeapsă. Când ne venea rândul, miliţianca ne pipăia hainele de sus până jos. Uneori, eram obligate să ne dezbrăcăm aproape goale pentru a putea fi pipăite toate tivurile hainelor noastre. Se pare că, o dată, fusese găsită ascunsă într-un tiv o poştă. Uneori un petic acoperind o ruptură era smuls fără milă. Ce am fi putut ascunde sub petic?

Nu-mi dădeam seama privind defilarea femeilor despuiate, cu hainele pe braţ, dacă spectacolul era tragic sau era grotesc. În orice caz, era demn de milă. Dar cert grotescă şi demnă de silă, miliţianca ce pipăia cu o severă atenţie şi fără dezgust, cămăşile, fustele şi pantalonii noştri primeniţi la două săptămâni. În acest răstimp, o altă miliţiancă ne spiona toate mişcările, pentru a surprinde vreun transfer de obiecte interzise de la una la alta.

După două luni, percheziţiile s-au perfecţionat. Un al treilea inchizitor primi un rol în această farsă. Cu o lingură în mână intră în scenă infirmiera. Ea se plasa lângă prima miliţiancă. Când Dede trecu prima prin faţa ei, infirmiera îi dădu ordin să se oprească şi să deschidă gura. S-o deschidă cât de mare. Mă aflam destul de aproape, dar am crezut că nu am auzit exact cuvintele ei sau că nu le-am înţeles. Dede s-a oprit privind-o pe infirmieră cu mirare. Ordinul a fost repetat pe un ton iritat. Ce se petrece? Ce voia să-i facă infirmiera lui Dede, înlemnită în faţa ei şi jenată de aspectul ei ridicol, în izmene scurte milităreşti, căci nu apucase să-şi tragă fusta pe ea.

În sfârşit, Dede îşi deschise gura mare şi infirmiera aşeză pe limba ei mânerul lingurii, îl apăsă şi îi ceru să-şi dea capul pe spate. Pendulându-i limba prin apăsare lingurii de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta, infirmiera inspectă minuţios cavităţile bucale dintre gingii şi interiorul obrajilor. Cu acelaşi mâner de lingură, încleiat de saliva lui Dede, fără măcar o rapidă clătire cu apă, infirmiera silui toate gurile noastre. De ce? În ce scop?

Explicaţia am primit-o prin perete. Într-una din celule, o femeie pitită într-un colţ, îşi cârpea un ciorap cu un ac clandestin. Speriată de bruscul anunţ al unei percheziţii îşi vârâse acul în gură. Gestul a fost observat. Miliţianca o obligă să deschidă gura şi găsi acul. Infimiera căuta acum ace în toate nevinovatele noastre cavităţi bucale.

O arestare nu era niciodată urmată de o analiză medicală. La penitenciar nici vorbă. Dar

lingura circula din gură în gură, manipulată de o infirmieră cu diplomă.

Spectacolul celulei după percheziție era indescriptibil. Ne căutam fiecare zdrențele, scuturam praful de pe cearceafuri şi saltele, fireşte tot în celulă, fericite când scăpam doar cu atât. Până la viitoarea percheziție.

După ce am izbutit legătura cu camera de jos şi camera 8, am hotărât să-i trimitem lui Marga un bilețel. Mai întâi trebuia să anunțăm poşta prin celula 1 lângă rigola latrinelor. Operație destul de complicată, prea complicată pentru a fi povestită în amănunte. Pe scurt, trebuia să anunțăm pe Tanța, telefonista de la 1, care primea mesajele şi le transmitea, că vom depune o poştă pentru Marga de la 2. Când o vom depune şi în ce loc. Nu ne mai rămânea decât să confecționăm poşta, să alegem locul şi s-o înştiințăm pe Tanța. Am întrebuințat un petic dintr-o batistă ruptă pe care am scris cu un chibrit ars, găsit pe culoar şi muiat în albastru de metil. Am ales o firidă ce se afla pe palierul de la mijlocul scării. Biletul îndoit de mai multe ori avea o suprafață de 4 cm² . Uns bine cu săpun umezit, a fost lipit sub bolta firidei, care ajungea chiar la nivelul mâinii. Operație efectuată în timp ce coboram la program. Femeile s-au masat mai strâns pentru a ascunde miliției pe cea care a placat cu putere pachețelul pe perete. Fără a cunoaşte locul, era imposibil de găsit. După trei zile poşta dispăruse. O luase Marga? O găsise altcineva? Pipăiam zilnic locul. O zi, două, trei, nimic. A patra zi răspunsul era acolo.

Scrisesem doar câteva cuvinte anodine. Salutam femeile de la 2, aşteptam răspuns şi cam atât. Răspunsul a fost tot atât de neînsemnat, dar nu asta avea importanță. Discuțiile preliminare, confecționarea poştei, reuşita operației, au scuturat somnolența celulei. Toate femeile, chiar cele care nu erau decât spectatoare, care nu participaseră direct la pregătiri, resimțeau aceleaşi satisfacții ca şi grupul activ. ne dăruiserăm luxul unor zile pline de emoții. Plăcerea aşteptării. Bucuria reuşitei.

Am continuat jocul cu prudență. Am schimbat chiar de două ori locul poştei. Îmi amintesc că am lipit-o sub marginea unei trepte a scării. Altă dată, într-una din latrine. Scaunul găurit era înjghebat din scânduri susținute pe dedesubt de o schelărie de bârne. Unghiurile de întâlnire a bârnelor erau ascunzători sigure. Atât doar că mai multe femei trebuiau să se maseze în fața closetului, ca să o ascundă pe cea care opera, pentru că uşă nu exista. Se întâmpla uneori, când eram aşezate înăuntru să fim supravegheate de ofițerul de poliție, de sus, de la etaj. Ascunzătorile erau întrebuințate de toate celulele pentru diferite schimburi. Este greu de crezut, greu de admis, dar până şi pâine a fost trimisă. Câtva timp existase o celulă specială pentru bolnave, mai ales tebeciste. Ele primeau, cum primisem şi eu un timp, 500 de grame zilnic. Cele care puteau ieşi la plimbare trimiteau prin closete pâinea ce le prisosea. Marginea gurii rotunde era uneori murdară. Cu toată grija cu care

brațul era introdus pentru a depune sau ridica poşta sau pachetul, se întâmpla ca mâneca să iasă mânjită de diferite eşantioane rău mirositoare. La întoarcerea în celulă, cu puțină apă şi săpun, curățam mâneca mulțumită că nu o pățisem mai rău.

Pentru efectuarea acestor manevre eram obligate să privim în hazna. Latrinele erau întrebuințate şi de miliției. Ei foloseau în chip de hârtie igienică bucăți de ziar. De a le tot vedea şi a nu le putea citi, aceste fragmente de articole şi informații ne enervau. Nemaiputând rezista, într-o zi, bățul cu care căram tineta pătrunse în gaură, pescuise un petic de hârtie iar eu îl azvârlisem iute în tineta spălată şi conținând câțiva centimetri de apă colorată. Capacul ascunzând iute prada, cu inima cât un purece, ne întoarcem în celulă. Ne era frică. Eram emoționate. Şi mulțumite.

Pentru a reuşi câte le puneam la cale, se înțelege că toate femeile participau, într-un fel sau altul, la paza noastră. Una o întreba ceva pe miliției ancă, în aşa fel, încât să fie obligată să se întoarcă cu spatele spre noi. Alta pândea momentul oportun şi ne dădea semnalul „liber" sau „pericol". Se înghesuiau în fața closetului pentru a o ascunde pe făptaşă. Fiecare, după posibilități, era implicată în toate acțiunile celulei.

Tineta odată ajunsă cu bine după paravan, cu vârful bățului învârteam cu grijă hârtia în apa colorată. După ce era spălată, o întindeam pe un pătrățel de geam prins doar în două cuişoare, deci, lesne de scos. Putea fi astfel citită pe ambele părți. A fost o treabă pasionantă şi grație solidarității noastre nu am fost prinse niciodată. Dar dacă nu am fost pedepsite nici pentru perete, poştă şi ziare, nu însemna că nu am fost pedepsite pentru alte motive.

Nu-mi amintesc să fi repetat pescuitul ziarelor mai mult de patru ori. Uneori, bucățile de ziar vizibile erau mototolite. De cele mai multe ori eram prea supravegheate sau nu primisem clor. În sfârşit, nu găsisem nimic important pe niciun fragment de ziar. Pentru a citi mica publicitate sau tirade bombastice, glorificând succesele partidului, însemna să te bagi în rahat şi a risca să fii, într-adevăr aruncată în rahatul celor „7 zile".

În acelaşi stil - recunosc, cam vulgar - mai pomenesc şi de o poştă care a înveselit întreaga celulă şi, mai ales, pe țărănci, obişnuite cu glumele deocheate ale satului. Poşta, rulată ca o țigară şi învelită cu săpun moale, a luat forma unui cârnăcior uşor curbat şi cu suprafața zgrunțuroasă. Pentru a-i da un aspect cât mai scatologic, a fost muiat în albastru de metil şi stropit cu praf negru. Asemănarea era atât de bună, încât nici noi nu l-am manipulat decât în silă. A fost aşezat la capătul rigolei cu o foarte mică bucățică de pânză roşie alături, pentru identificare. Nu mai ştiu dacă adresantele au îndrăznit să atingă această poştă sui-generis.

Motivul primei noastre pedepse a fost alimentar. Pedeapsa aplicată lui Nuți şi mie a fost o

premieră în penitenciar. Faptul nu ne-a umplut de mândrie şi am fi preferat să nu fim protagonistele acestei drame.

Uneori, în hârdaiele cu zeamă, pluteau la suprafaţă nişte mici zaruri de slănină. Femeile se bucurau când simţeau topindu-li-se în gură acest gustos cubuleţ.

Într-o zi, una din femei a făcut o remarcă ciudată. Observase, pretindea ea, că niciodată nu pluteşte slănina pe supă când de serviciu este Scorpia. Ea era, poate, cea mai rea şi afurisită dintre miliţience. Era urâta, osoasă, cu dinţi de cal şi purta pică lumii întregi şi nouă în special, pentru urâţenia ei. Deşi era miliţiancă totuşi nu ne vedea să credem că ar fi în stare să fure câteva grame de slănină. Slănina era ieftină. Ea are leafa mare. Nu. Imposibil!

Două zile mai târziu este de serviciu. La prânz toate privirile sunt aţintite pe hârdău. Supă chioară de cartofi, dar slănină, ioc! Timp de două săptămâni, din când în când, apar şase-şapte cubuleţe de slănină, dar niciodată când ea este de serviciu. Femeile sunt indignate că li se fură bunătatea de slănină, dar încântate de a fi găsit un subiect gras de comentat. Nu le mai tace gura. Au ajuns toate convinse că Scorpia le pungăşeşte. Că ajung să o cred şi eu, mă enervează. Cum să aflăm adevărul?

Ca întotdeauna, discutăm public planul de acţiune. Dar acţiunea o vom executa numai noi două, Nuţi şi cu mine.

Gura vizetei era închisă pe dinafară cu un disc mobil de tinichea. Apăsând, din celulă, cu un fir mai gros de mătură capacul, am reuşit să-l rotim uşor, obţinând o deschidere îngustă, dar suficientă pentru a privi prin ea culoarul din faţa noastră. A doua zi, de serviciu, Scorpia. De îndată ce auzim pe scară paşii dreptului comun urcând scările cu hârdăul de prânz, ne instalăm lângă uşă. De multă vreme mă obişnuisem să transform zgomotele în imagini. Le văd urcând scara. Sunt şase. Le văd depunând primele trei hârdaie la uşile celulelor 1, 2 şi 3. Acum coboară în fugă. Tălpile de lemn ale galenţilor pocnesc tare pe treptele de piatră. Urmează un du-te-vino pe scări. Acum au depus hârdăul şi tava cu mămăligi în faţa uşii noastre. Nu mai am nevoie de urechi. Am apăsat capacul vizetei şi am rotit-o cam trei milimetri. Suficient pentru a putea vedea cu ochii, bucătăresele ducând mai departe hârdaiele, la ultimele celule. Dar o las pe Nuţi în locul meu. Ochii ei sunt cu mult mai buni decât ai mei. Nuţi ridică mâna spre noi şi ne face semn că ceva se petrece în faţa ei acolo, pe culoar. Linişte. Stăm toate ţintuite locului. Mâna lui Nuţi este foarte expresivă. Înţelegem toate că ea vede ceva important şi abia mai putem de emoţie. Gata. Nuţi retrage încet firul de mătură, pentru ca vizeta să nu scrâşnească închizându-se şi misterul este lămurit.

Nuţi nu putea să vadă hârdăul aşezat prea aproape de uşă, dar a văzut-o aplecându-se de mai multe ori şi apoi vârând în gură şi mestecând slănina noastră. Furie generală. Ce e de făcut? Nimic. Nu putem mărturisi deschiderea vizetei. Una dintre femei are ultimul cuvânt.

- Nu vă mai necăjiţi, fetelor. O va pedepsi Dumnezeu.

Nu ştiu dacă Dumnezeu a pedepsit-o pe Scorpie, dar pe Nuți şi pe mine ne-a iertat. Sau poate ne-a trimis un sfat înțelept: „Ajută-te şi cerul te va ajuta”, adică „Respectă regulamentul şi nu vei fi pedepsită”. Din păcate, înțelepciunea dumnezeiască o fi bună în cer, dar pe pământ nu se putea cere unor femei amărâte şi înfometate să fie înțelepte. Aşa că am continuat să deschidem vizeta fără un scop anume. Curiozitatea şi lipsa de ocupație ne tot dădea ghes să vedem ce se mai întâmplă pe culoar. Să vedem defilând prin fața noastră femeile de la 8, 9, 10, 11 şi 12.

Să fi fost ora trei după-amiază. De plictiseală, iau bețişorul şi mă duc la uşă. Îl apăs pe capac, dar când vreau să rotesc capacul, vârful bețişorului alunecă. Iese în afara uşii. Vreau să-l trag înapoi. Trag mai tare. Zadarnic. În loc să se lase tras de mine, iată că îmi trage el mâna spre exterior. Nuți s-a apropiat. Nu îndrăzneşte să vorbească, dar a înțeles ca şi mine. De partea cealaltă cineva a apucat capătul bețişorului. Sunt prinsă. Dau drumul şi mă aşez pe o bancă. Cheia se răsuceşte şi un miliție intră.

- Cine era la uşă?

Tăcere.

- Dacă cea care era la uşă nu are curajul să mărturisească, va fi pedepsită întreaga cameră.

- Eu! şi mă scol în picioare. Nuți se scoală şi ea.

- Eram împreună.

- Bine, zice miliția nul, veți fi pedepsite amândouă.

Un sfert de oră mai târziu, intră cu două perechi de cătuşe. Până atunci nu văzusem cătuşe decât în filme. Pentru a-i împiedica pe arestați să se apere, să fugă. Unde avea de gând să ne ducă? De la prima mea arestare, m-au tot purtat de la o închisoare la alta, dar niciodată nu mi-au pus cătuşe.

Miliția nul m-a lămurit repede. Ne-a aşezat, pe Nuți şi pe mine, spate în spate, în mijlocul celulei. Mi-a răsucit brațele la spate. Mi-am simțit încheieturile mâinilor strânse tare. Mi le prinsese într-o pereche de cătuşe. Dar nu ştiu cum a procedat pentru ca degetele mele să atingă degetele lui Nuți, ale cărei încheieturi erau strânse şi ele în cealaltă cătuşă. În tot cazul, eram înlănțuite una de alta şi eu eram mai înaltă decât ea. Pentru a nu-i forța prea tare brațele, eram nevoită să-mi arcuiesc spatele. Să-mi îndoi ceafa. Să-mi plec capul pe spate. Acum eram lămurită şi, totuşi, nu-mi venea să cred că este adevărat. Că mi se întâmplă mie. Că este realitate şi nu coşmar.

Miliția nul a ieşit. Cât timp a hotărât el că vom sta încătuşate nu ne-a spus... Dar cât de stranii aceste cătuşe! Ele trăiesc, sunt vii. Răspund cu răutate la fiecare din involuntarele noastre mişcări. Strâng mai tare încheieturile. Strâng mereu mai tare... din ce în ce mai tare...

Femeile, de la plecarea miliția nului, au rămas nemişcate şi mute. Nici nu îndrăznesc să se apropie de noi. Dar una dintre ele, Dumnezeu să o binecuvânteze, s-a sculat, şi-a scos picioarele din bocancii groşi şi s-a apropiat de noi. I-a spus lui Nuți să-şi ridice încet un picior după altul şi şi-a

strecurat bocancii sub picioarele ei. Mâinile lui Nuți s-au înălțat puțin. Presiunea cătuşelor mă durea mai puțin decât răsucirea umerilor şi a cefei.

M-am gândit atunci că şi pe Nuți o doare tot atât de tare. Că o doare din cauza mea. Că este atât de tânără. Că trebuie să găsesc ceva de făcut, ceva de spus, pentru a alina durerea mea din umerii ei... Încep să-i şoptesc că trebuie să fim tari. Să nu plângem. Să nu ne văităm. Să le dăm impresia că nu ne doare. Că nu ne doare chiar atât de tare. Totul nu poate dura mult. Să le liniştim pe femei stând liniştite. Îi spun, îi spun orice, încet, să nu ne poate auzi... dar mă dor umerii... mă doare ceafa... cătuşele încep să doară mai rău, mai tare şi degetele mari ale mâinilor mele nu mai primesc, pesemne, destul sânge şi degetele încep să doară şi urmăresc agonia mâinilor mele şi încheieturile dor, şi spatele doare, şi inima doare şi îi spun lui Nuți că îi voi povesti un roman, un roman straniu, îi voi povesti încet, doar pentru ea şi Nuți spune:

- Da, povestiți... nu plâng... mă fac că zâmbesc... povestiți!

I-am povestit. „Romanul lui Dorian Gray”: Îl citisem de prea mult timp. Nu-mi aminteam decât esențialul. Pentru a lungi povestea şi a scurta timpul, i-am vorbit despre Oscar Wilde, care şi el stătuse la puşcărie pentru alte motive decât noi, dar tot atât de nedrepte. Povestesc şi mă doare. Nuți ascultă şi o doare. În celulă, femeile au rămas tăcute. Vizeta se deschide, se închide... Femeile ne şoptesc: „Vizeta”. Trebuie să ne stăpânim şi din cauza acestei scârnăvii de milițian. Ştiu că nu el a hotărât pedeapsa, dar el ne-a pârât. El a încuiat cătuşele. Să nu-i dăm plăcerea de a ne vedea chinuindu-ne. Îi ofer lui Oscar Wilde noile peripeții ale romanului său, pe care le născocesc una după alta. Îl încarc pe Dorian Gray de toate ororile pe care durerea mă ajută să le născocesc.

- Merge, Nuți?

- Da, merge... Povestiți...

Povestesc şi îmi simt claviculele dislocându-se. Brațele îmi sunt frânte. Mâinile îmi îngheață. Cât timp va mai dura această medievală barbarie? Cum este posibil ca un bărbat, un bărbat tânăr, fie şi el paznic de puşcărie, să privească impasibil chinul unei fete atât de tinere ca Nuți? Căror refulări dă el cale liberă? Ce scuze i se pot găsi? Chipul lui este normal. Nu este frumos, dar nici urât nu este. Trupul lui nu vădeşte nicio anomalie. Are părinți... Poate o soră... O nevastă? Sigur, nu. Cum o poate privi liniştit prin vizetă pe Nuți? Ce resorturi s-au blocat în mintea lui debilă? Şi înțeleg de ce subconştientul meu a ales romanul lui Dorian Gray... Pe fața lui, nicio trăsătură bestială. Dar aceste urme vor apărea cu timpul şi va deveni din ce în ce mai respingător. Va sfârşi prin a scoate la iveală adevăratul lui chip, o înfricoşătoare față de monstru.

Uşa se deschide. Intră. Descuie cătuşele. Le scooate. Iese. Fără un cuvânt. Femeile ne îmconjoară. Se vaită. Ne căinează. Degetele noastre sunt mai violacee, aproape negre. Nu le simțim. Sunt complet amorțite. Împrejurul încheieturilor, o brățară de carne tumefiată. Se va vindeca peste o lună. Femeile ne masează umerii. Ne pun comprese cu apă rece pe încheieturi.

Vine masa. Gata! Pedeapsa durase cam două ore. A doua va fi mai lungă. O zi şi o noapte. Douăzeci şi patru de ore... Dar în altă celulă.

În 1970 mă plimbam cu soţul meu într-o dimineaţă de vară prin Geneva. Ne-am oprit în faţa unei vitrine. Erau expuse tot felul de efecte militare, rebuturi ale armatei americane. Printre pantaloni, bonete şi cizme, în mijlocul vitrinei, era expusă o pereche de cătuşe. În prăvălie se vindeau cătuşe! Putând fi cumpărate de oricine, pentru a fi folosite... cum? Am rămas amândoi fără glas, cu ochii aţintiţi pe cătuşe. Ni se părea că privim culmea imorală a libertăţii. Apoi, ne-am spus că poate judecăm amândoi greşit. Veneam dintr-o ţară din Est şi eram tare înapoiaţi...

Am plecat mai departe, puţin trişti, puţin dezorientaţi...

Iarna a înăsprit încă şi mai mult viaţa noastră. Ne aflam în cea mai rece regiune a ţării. Ne era foarte frig. Foamea ne chinuise doar burţile. Frigul ne chinuia şi mâinile şi picioarele şi întreg trupul. Ne pătrundea în oase şi ne îngheţa inima. Ne era frig. O sobă se afla, totuşi, în celulă, dar era alimentată din exterior, de pe culoar. În celulă doar un cilindru de tablă şi burlanele coşului. Pe la orele unsprezece auzeam câteva bucăţele de lemn lovind pereţii sobei încastrată în zidul gros. Apoi, pocnetele unui făraş de cărbuni. Le stropeau, pesemne, cu gaz, căci o mică explozie se făcea auzită, când flacăra chibritului, aprindea gazul. Lemnul trosnea. Strânse în jurul cilindrului, aşteptam. Aşteptam cu speranţa de a ne încălzi măcar palmele lipite de suprafaţa lui, când se va încălzi. Dacă se va încălzi. În cel mai bun caz, căldura se menţinea cam două ore în colţul de lângă sobă. În restul celulei, respiraţa aburea. Ne era, într-adevăr, foarte frig. Hainele noastre de puşcărie erau confecţionate dintr-o ţesătură aspră şi tare. Din deşeuri ce păreau mai mult încleiate, decât ţesute. Numai când ne întorceam de la plimbare, după gerul de afară, câteva clipe, aerul celulei ni se părea mai călduţ. Jachetele şi puloverele împletite în vară, purtate sub vesta şi mantaua de dimie, ne apărau prea puţin de frigul din celulă. Să ne dezbrăcăm seara la culcare era un act de curaj. Salteaua, cearceaful, pătura, toate păreau scoase din congelator. Aşezam peste cearceaf toate hainele noastre, una peste alta, până şi ciorapii, şi toate boarfele pe care le mai aveam prin boccele. Le acopeream cu mantaua şi la urmă întindeam pe deasupra pătura. Cum nu aveam decât un singur cearceaf, pentru nu a ne culca direct pe pânza murdară a saltelei, răsuceam marginea păturii pentru a forma un fel de sul în care ne strecuram cum puteam. Primele minute în pat erau din cale-afară de neplăcute. Cămaşa nu ajungea să ne acopere nici măcar genunchii. Apoi, încet, puţina căldură a trupurilor noastre se propaga printre straturile de haine. Tremuratul se potolea şi, în sfârşit, o dulce senzaţie de căldură ne adormea până la următorul chin al trezirii.

Primele minute după semnalul sculării erau din cale-afară de grele. A părăsi căldura aşternutului atât de greu dobândită, a coborî din pat pentru a-ţi vârî picioarele în încălţările îngheţate era prima încercare a unei noi zile de chin. Trăgeam pe noi fustă şi vestă cât mai iute, pentru a ne supune celui de-al doilea chin, „colţul”. Adeseori, pe suprafaţa ligheanului cu apă spărgeam pojghiţa de gheaţă pentru a umple sticluţa cu care ne spălam. Nu vedeam cum procedau femeile ascunse de pătura agăţată la repezeală. Câte din ele găseau curajul de a întrebuinţa apa glacială? Nu îndrăzneam să întreb...

Cu eroism, turnam puţină apă într-un lighean. Îmi spălam întâi mâinile, agitându-le şi frecându-le tare pentru a încropi, cât de cât, apa cu căldura lor. Urmau obrazul, braţele, toată partea de sus a corpului. Apa devenea călâie. Puteam să trec la „colţ”. Pe bătrâne le treceau fiorii doar privindu-mă, dar tinerele se spălau ca şi mine. Urma aşteptarea cafelei. Dar cum ne putea potoli foamea şi alina frigul conţinutul de zeamă cafenie, care nici măcar nu ajungea la noi fierbinte?

Cui să ne plângem? Ni s-a spus să aşteptăm venirea procurorului. Inspectarea puşcăriilor de către procurori militari era o măsură de control datorită exceselor sadice dintr-un penitenciar politic de bărbaţi. Se încercase acolo o metodă de reeducare prin chinuri fizice, şedinţe publice de autocritică aberantă şi anihilarea simţului moral, până la metamorfozarea educatului în călău. Educatorii erau un grup de deţinuţi, ce se pretindeau convertiţi trup şi suflet la doctrina marxist-leninistă-stalinistă cu toate ale ei. Când scandalul luă proporţii, după anchete şi pretinse pedepsiri, au fost înfiinţate inspecţiile procurorilor şi într-o zi, în sfârşit, am avut şi noi „cinstea” vizitei unui procuror.

A fost introdus în celulă de ofiţerul politic, care ne anunţă că aveam dreptul să-i spunem plângerile şi cererile noastre. Dar nu eram atât de naive încât să ne plângem acestui magistrat în trecere pe la noi, ca apoi să suferim răzbunarea comandantului. Totuşi, Dede, ca şefă de cameră, s-a decis să-i adreseze o plângere destul de minoră, pentru a nu ne atrage represalii. S-a plâns de frigul în care trăiam zi şi noapte. Procurorul ne măsură una după alta cu o privire vicleană şi îi răspunse cu un sfat. Să ne culcăm câte două într-un pat şi să facem necesarul pentru a ne încălzi reciproc.

Chiar dacă la Mislea, câteva femei nu au aşteptat sfatul unui procuror pentru a practica această încălzire mutuală, în celula noastră părerea procurorului a fost interpretată drept o insultă. Nimeni nu se gândi să ceară părerea îndrăgostitei moaşe.

Percheziţiile pe culoarele friguroase mai lungeau cu câteva inele suplimentare lanţul necazurilor noastre datorate iernii. Totuşi, miliţiencele nu ne mai dezbrăcau la piele şi, uneori, efectuau buzunăritul, chiar în celulă. La o astfel de percheziţie, pătania lui Nuţi şi a mea, buclucaşele

celulei, a fost destul de hazlie. Ne întorsesem de la plimbare. Poşta abia primită se afla în buzunarul mantalei mele, pe care tocmai o agăţasem în cuier, când miliţianca strigă: „Alinierea pentru percheziţie!” I-am făcut semn lui Nuţi să treacă lângă mine în rândul doi. La închisoare se învaţă tot felul de lucruri folositoare, necunoscute de masa incultă a oamenilor liberi. Mişcând aproape imperceptibil buzele, i-am putut spune lui Nuţi că poşta explozivă se află în buzunarul primei mantale de la stânga cuierului.

Cu cel mai candid glas posibil, Nuţi se adresă miliţiencei:

- Domnişoară, vă rog să-mi daţi voie să mă îmbrac cu mantaua. Mă simt cam răcită şi nu vreau să cad bolnavă.

Cum nici miliţianca nu dorea încurcăturile unei deţinute bolnave şi mantaua tot va fi buzunărită când îi va veni rândul lui Nuţi, miliţianca îi dădu voie să-şi ia mantaua. Nuţi îmbrăcă, deci, mantaua mea. Îi şoptesc iarăşi mutește:

- Rupe în buzunar poşta în bucăţele cât mai mici. Trebuie să le înghiţim.

Nuţi îmi făcu cu cohiul. Şi-a introdus mâna în buzunar, a morfolit hârtia şi a izbutit s-o fărâmiţeze. A scos mâna din buzunar şi o parte din rupturi au trecut în mâna mea. Privindu-ne din colţul ochilor, stăpânind o stupidă poftă de râs, ducem discret la gură bucăţelele din preţioasa poştă, cu regretul că nu vom şti niciodată ce anume înghiţisem.

După ce am vorbit fără a mişca buzele, acum trebuia să mestecăm, ascunzând mişcarea gingiilor. Am preferat să sug hârtia, s-o trimit brusc în fundul gurii şi să o înghit. Nu ştiu ce ne făceam dacă poşta ar fi fost scrisă pe pânză...

Când îmi vine rândul, mă supun pipăitului cu satisfacţie. Până când nu vor întrebuinţa un aparat de radiografie, stomacul nostru va rămâne un semi inviolabil.

Uşa închisă, ne povestim emoţiile şi isprava. Femeile ne felicită. Nuţi rămâne tristă. Se gândeşte la poşta pierdută şi la dificultatea reînnodării firului rupt.

Încerc în zadar să-mi storc buretele memoriei. Nimic, niciun strop de amintire nu readuce la suprafaţă motivul celor „şapte zile” la care au fost poftite patru femei din celula noastră. Dede, Nuţi, Ani şi cu mine. O cauză comună? Patru cauze deosebite? Eram oare pedepsite împreună din economie de carcere? Pentru că, în toate celulele, pedepsele picau peste noi ca o ploaie cu grindină cât nuca. O aflam prin pereţi.

De ce atâta înverşunare? Găsisem o explicaţie plauzibilă. O explicaţie economică. Fiecare „7 zile” aducea penitenciarului economia a cinci zile de cheltuieli alimentare. Puzderia de pedepse, între cinci şi zece zile pe săptămână, aducea administraţiei o economie de 100-200 de alocaţii de

hrană lunar. În care buzunar intrau banii? Dar dacă bănuiala mea avea oarecare temei, nu explica cruzimea adăugată deliberat unei pedepse şi aşa suficient de greu de suportat.

Cu doi ani înainte, apăruse pe peretele unuia din closete o inscripție incendiară. O deținută avusese curajul să scrie: „Jos comuniştii”. Verdictul comandantului a fost lapidar: „Mâine o să aveți cât mai multe pedepse”.

Executarea a fost promptă. A doua zi au fost prezentate comandantului 50 de rapoarte de izolare. Ale celor cincizeci de femei care la 5 dimineața nu au sărit destul de repede din paturi. Printre ele, şi eu. Deşi eram deja izolată de celelalte femei.

Scriind cuvântul „izolată”, mi-am adus brusc aminte că în penitenciar carcerele de pedeapsă purtau numele de „izolatoare”. Mi s-a părut că aud vocea haină a unei miliției intrată vijelios în celulă, urlând: „X, la izolator!”.

Dar eu nu am fost atunci dusă la „izolator”. S-au mulțumit să scoată pe culoar pat, bancă, cuier şi hârdău de apă, nemailăsând în celulă decât tineta şi viața care, cu încăpățânare mai sălăşluia în trupul meu şi acum, după doi ani în dimineața unei zile, cred, de toamnă, fiindcă nu era încă frig, o miliției intră în celulă cu o hârtie în mână şi, cu arătătorul întins spre fiecare dintre noi, spuse:

- Tu, tu... tu şi tu, la izolator!

Chiar dacă nu îmi amintesc pentru ce Nuți şi cu mine eram pedepsite, prea adeseori încălcasem regulamentul pentru a fi mirată. Dar rezonabila, prudenta, demna Dede, de ce oare fusese ea condamnată laolaltă cu două înveterate păcătoase? Pentru care crimă săvârşită? Cu multă rea voință i s-ar fi putut reproşa câteva clipe de somnolență seara târziu, înainte de culcare. Dar nu-mi amintesc să fi fost vreodată surprinsă asupra faptului. Poate că fusese pedepsită în calitate de şefă de „cameră”. Personalul penitenciarului nu întrebuința cuvântul „celulă”. Pentru ei, noi eram închise în „camere”. A pedepsi şefa de cameră pentru păcatele celulei era un mijloc de a-i obține prin frică colaborarea cu personalul de supraveghere.

În privința lui Ani, nu-mi pot închipui ce putuse să facă ori să nu facă, pentru a deveni tovarăşa noastră de izolator.

Ieşim în urma miliției. Coborâm scările şi în loc să o luăm spre uşa mare de ieşire în curte, ne îndreptăm în sens contrar, îndărătul scării. Se aflase acolo o celulă destul de mare. Pentru a face față afluxului de pedepsite, celula fusese împărțită cu pereți solizi din scândură. Trei izolatoare la stânga, unul în fund, drept în fața uşii şi un vestibul. În cel din fund ne-au ținut pe noi patru, şapte zile.

Voi povesti în amănunt aceste şapte zile.

Prima zi de izolator - miercuri.

Carcera, „izolatorul”, era o cămăruță de vreo şase metri pătrați, goală. Dar nu era chiar goală de tot, pentru că, în colțul de la dreapta uşii se afla o tinetă. Un fel de găleată sau, mai bine zis, un cilindru de fier, acoperit cu un capac de lemn. Fereastra, plasată sus, deasupra capetelor noastre. Podeaua, de lemn.

Miliția nca glăsui. Ne era interzis să ne aşezăm pe jos până la ora culcării. Vom fi supravegheate. O nouă pedeapsă ne aşteaptă în cazul nerespectării ordinului. În prima zi şi a doua zi nu vom primi nimic de mâncare. Dar ni se va aduce câte o gamelă cu apă caldă şi sărată. Să nu facem gălăgie. Atât. Iese. Încuie uşa. O auzim depărtându-se. Nu închide în urma ei uşa vestibulului.

Eram deci pedepsită pentru a doua oară, dar acum într-un izolator care, de fapt, nu era decât cu numele un izolator, fiind ocupat de patru femei. Dacă mi s-ar fi cerut să-mi aleg eu tovarăşele, le-aş fi ales pe cele acum întâmplător hărăzite mie. Nuți era mâna mea dreaptă. Îmi înlocuia ochii miopi. Era un copil bun şi curajos şi nu se văita niciodată. Dede devenise pentru mine aproape o prietenă. Îmi era foarte milă de ea. Ani, o fată de treabă, calmă, politicoasă şi curată.

Iată-ne, deci, împreună, doar noi patru, timp de şapte zile. Ne felicităm. Nu avem printre noi nici femei bătrâne, ale căror suferințe ne-ar fi slăbit rezistența. Nici femei-probleme. Nici plângărețe. Apoi hotărâm să luăm măsurile necesare pentru a păcăli supravegherea. Nu puteam admite ordinul de a sta şaptesprezece ore în picioare.

Prima hotărâre - Urechile noastre să supravegheze vestibulul pentru a ne da seama dacă supravegherea anunțată este într-adevăr vigilentă. Formăm două echipe. Dede şi Nuți. Eu şi Ani. Rând pe rând, echipele să stea lângă uşă pentru a auzi zgomotele culoarului ducând spre vestibulul nostru. Astfel, rând pe rând, ne vom putea aşeza pe podea.

A doua hotărâre - *S*ă nu facem zgomot. Să vorbim foarte încet pentru a percepe paşii miliției ncelor.

A treia hotărâre - Să încercăm să deschidem o fisură cât de îngustă între panourile de placaj ale uşii. Am putea, astfel, supraveghea vizual vestibulul. În prima închisoare de anchetă, la Bucureşti, întrebuințasem cu succes această soluție. Dacă ne-am fi putut lăsa păcălite cu paşii tiptili ai vreunei paznice mai şirete, reuşind fisura, nu ne-ar mai fi putut surprinde, decât o făptură invizibilă.

A patra hotărâre - ... şi cea mai înțeleaptă. Răbdare. Să avem răbdare. Pentru ca timpul să ne treacă mai uşor, să povestim, rând pe rând, un basm, un roman sau chiar propria noastră poveste.

Prima zi fără hrană nu ni s-a părut prea grea. Din punct de vedere al supravegherii puteam fi liniştite. Nicio miliție ncă nu primise exclusiv această sarcină. Când miliția nca de serviciu

cobora cu deținutele diferitelor celule la plimbare sau program, intra uneori o clipă în vestibul şi deschidea vizetele izolatoarelor. Dar zgomotul paşilor ei era îndată auzit de echipa noastră de pază. Pentru a da celorlalte timpul de a se ridica, una dintre ele se plasa în aşa fel, încât trupul ei să împiedice vizibilitatea vizetei. Nu eram deci, într-adevăr obosite, dar cum nu eram obişnuite să stăm pe jos, această poziție, pe scândura goală, devenea, după câtva timp, stânjenitoare. Ne mângâiam cu gândul că la ora 10 seara nişte saltele vor intra în izolator şi ne vom putea întinde.

Uneori, ne învârteam toate roată într-un spațiu ce abia ne cuprindea. Mai puteam şi să ne aşezăm pe capacul de lemn al tinetei. Dar era o poziție incomodă. Din cauza mânerului de lemn aşezat în mijlocul capacului, nu ne puteam sprijini decât pe o singură fesă. Această amărâtă tinetă împingea promiscuitate şi mizeria fiziologică până la granița insuportabilului. Dar insuportabilul ne era stare permanentă. Ne lipsea hârtia igienică, socotită un lux capitalist. Ne lipsea apa. Ne lipseau până şi „logicele”. Nu aveam la izolator nici măcar posibilitatea de a ne spăla pe mâini şi pe obraz. Fără să îndrăznesc să insist, sper să mă fac înțeleasă, sugerând foloasele proprietăților dezinfectante ale urinei.

Pesemne din sfială, fetele m-au rugat să încep eu şirul povestirilor. Am întrebuințat acum cuvântul: „fetele”. Sunt datoare o explicație. Deşi am întrebuințat până aici permanent vorbind despre deținute cuvântul „femeile”, noi în celule, chiar adresându-ne femeilor bătrâne, le înglobam şi pe ele în termenul mai amical de „fetelor”. Este încă un exemplu de înlocuire a unui cuvânt uzual, printr-un alt cuvânt de circulație strict penitenciară. „Celula” în gura milițienilor se numea „cameră”. „Carcera”, „izolator”. Ieşirea la closet, „program”. Paznicii de închisoare, „domnule” sau „domnişoară” comandant etc. Închei paranteza.

Deci, rugată să încep, m-am gândit că pentru a le distra cât de cât, să le povestesc amintirile mele legate de oraşele prin care colindasem înainte de război. Am început cu Parisul fragedei mele copilării. Vicisitudinile primului război mondial îi prtaseră pe părinții mei departe de țară. Cu doi copii agățați de mâinile tatălui, cu un al treilea copil în brațele mamei, la capătul unei foarte grele pribegii de la Iaşi la Odesa, de la Odesa în Munții Ural, Murmansk, fiordurile Norvegiei, la Londra, în 1918 am ajuns la Paris. Le-am povestit, deci, tot ce mai îmi aduceam aminte din cei trei ani petrecuți acolo. Alarmele şi coborâtul în pivință, când tunurile germane bombardau Parisul. Pensionul de călugărițe secularizate din Rue de la Pompe. Armistițiul. Steagurile țărilor aliate şi al României cusute în grabă de mama şi împodobind balconul apartamentului nostru. Jocurile noastre în grădina „La Muette”. Cursele cu trotineta. „Înconjurul lumii în 80 de zile” la teatrul Châtelet şi alte imagini ale copilăriei noastre.

Timpul, de bine, de rău, trecea, dar îl simțeam trecând şi prin burțile noastre goale şi o senzație dezagreabilă de foame se făcea tot mai simțită. Dar ne țineam bine şi niciuna dintre noi nu pomenea cuvântul „foame”.

Încep să răsune pe scări paşii sonori ai dreptului comun. Aduc hârdaiele cu mâncare. La urmă le auzim şi în vestibulul nostru. Depun în fața uşilor gamelele cu apă. Când, în sfârşit, miliția deschide uşa noastră, apa s-a răcit de tot şi, deşi suntem înfometate, dar şi tare însetate, ne este imposibil să bem această apă. Că este sărată nu ne-ar supăra, dar din cauza gamelelor prea sumar spălate, este murdară şi are un gust grețos de zoaie.

Căutăm o nouă distracție. Vom juca jocuri de societate. Ani propune şarade. Căutăm cuvintele cu cele mai multe silabe şi definiții hazlii sau sibiline. Jucăm jocul geografic fără mare succes. Încercăm jocul silabelor. Unei silabe zvârlită de una dintre noi, celelalte trebuiau, la repezeală, să-i adauge cel puțin alte două silabe, pentru a forma un cuvânt. Nuți compunea cuvinte lipsite de sens. La protestele noastre născocea o plantă tropicală sau vreun monstru preistoric şi ne trimitea să căutăm în dicționare. Şi mereu micuța Nuți izbutea să ne facă să râdem. Da, râdeam în izolator. Râdeam pentru că ne era foame. Râdeam pentru că ne simțeam bine împreună. Râdeam pentru a ne menține verticalitatea, deşi jumătate din timp stăteam prăbuşite pe podea.

Uneori, Dede spunea: „Repaos”. Opream sporovăiala. Închideam ochii şi fiecare pleca departe pe drumuri doar de ea ştiute...

Apa gamelei de seară, tot atât de infectă, ne-am străduit să o bem aproape toată. „Ca să nu ne deshidratăm” a spus Ani, infirmiera. Dar pentru a putea să o bem, ne-am strâns nasul între degete. La zece seara saltelele au fost trântite în vestibul. Miliția a deschis uşa şi ne-a spus să luăm două saltele. Pături nu ni s-au dat, deşi nopțile erau reci. Ne-am întins toate patru pe partea dreaptă a trupului, strâns lipite una de alta pentru a încăpea pe cele două saltele şi pentru a ne ține de cald. Dar cum le plasasem pe Ani şi Nuți între noi două, ca să le ferim cât mai mult de frig, spatele lui Dede şi pieptul meu rămâneau expuse răcorii nopții. Când una dintre noi simțea nevoia să-şi schimbe poziția, le trezea încet pe celelalte şi ne întorceam toate patru pe cealaltă parte.

A doua zi de izolare - joi.

La cinci dimineața, scularea. Scoaterea saltelei în vestibul. Înțepenite şi înfrigurate, ne învârtim cât putem de repede pe lângă pereți, pentru a pune sângele în mişcare. Încercăm să comunicăm cu celula vecină. Ştim că toate izolatoarele sunt ocupate. Auzim uşile deschizându-se; azi dimineață am văzut mai multe saltele în vestibul. Dar în celula vecină cu a noastră nu auzim nicio şoaptă. Este ocupată, deci, de o singură pedepsită. Bătăilor noastre în zid, ea le răspunde doar tuşind. Nu cunoaşte alfabetul morse.

Azi este rândul lui Nuți să ia cuvântul. Ne povesteşte despre satul ei. Părinții. Copilăria

între fraţi şi surori. Şcoala primară. Dacălul. Sărăcia după colectivizare. Liceul şi şcoala pedagogică. Era foarte săracă. Atât de săracă încât era nevoită să-şi spele unica pereche de chiloţi, şi noaptea să să doarmă culcată peste ei pentru a-i usca la căldura trupului.

Erau puţine întâmplări în tânăra viaţă a lui Nuţi, şi totuşi ajunsese la puşcărie. Povestea ei a scurtat dimineaţa. Apoi, pentru întregul penitenciar în afară de noi, a venit vremea prânzului. La izolator, ora gamelei de apă. A trebuit să recunoaştem că ne era tare foame. Ne durea burta de foame. Aveam crampe de foame, ne-am apucat să numărăm orele noastre de post negru.

De la ora 18, marţi - la ora 12, miercuri = 18 ore
De la ora 12, miercuri - la ora 12, joi = 24 ore
Total = 42 ore

Mai aveam de rezistat cam 20 de ore până la cafeaua şi felia de pâine de vineri dimineaţa. Nu ne rămânea decât să încercăm să uităm că ne este foame. Noi nu ne puteam nici lătra foamea câineşte, nici să ne-o miorlăim, nici să ne-o ragem, nici măcar să o urlăm cu propriile noastre voci. Pentru a ne păstra demnitatea, cel puţin în faţa propriilor noştri ochi, trebuia să ne purtăm ca şi cum nu ne-ar fi fost foame. Noi, cele patru femei aflate în izolator, am avut ambiţia să zâmbim, să glumim chiar, pentru a ne sprijini întru păstrarea unei mândrii neîntinate. Unicul nostru capital.

În această a doua zi, uşa nu mai era păzită decât de una dintre noi. Celelalte stăteau pe podea pentru a-şi economisi forţele. Parcă o văd aievea pe Ani, întinsă cât era de lungă pe duşumea, poate chiar dormind. La izolator, zilele trec cu mult mai încet decât în celulă. Ne dăm seama acum, că acolo aveam de mai multe ori pe zi măcar ceva de sperat. Aşteptam plimbarea, programele şi hârdaiele cu mâncare. Speram că în hârdău vor fi pus ceva mai consistent decât zeama zilnică. În celulă aveam mai mult loc pentru a ne mişca şi bănci pe care să ne aşezăm. Aveam apă curată de băut, pături cu cearşaf, pernă şi pătură. Ne puteam spăla. Toate mizerabilele bunuri, cărora izolatorul le împrumuta aparenţa opulenţei. Prin nu înţeleg ce stranie dedublare, simţeam deseori în noua mea celulă, şi încă mai pregnant aici, la izolator, că trăiam două vieţi paralele. Le observam pe tovarăşele mele ca şi când ele nu ar fi fost decât personajele unui film pe care îl priveam din sala de spectacol. În care eu nu eram decât un simplu spectatpor.

Un spectator extrem de receptiv, a cărui întreagă atenţie era captată de suferinţele lor şi a cărui inimă sângera de milă. Mila pe care mie mi-o refuzam. Trupul meu se rodase la greu. An de an îndurasem o mai amară foame decât ele. Resimţeam, poate, mai puţin decât ele, penuria alimentară. Dar, desigur, toate suferinţele noastre împărtăşite, îmi păreau mai puţin dureroase, comparate cu lunga mea suferinţă solitară.

Privindu-le, mă întrebam cu groază la ce grad de mizerie fizică şi spirituală ajunsesem, aşa încât certitudinea regăsirii unui pat de fier, unui cearceaf de pânză groasă, unei pături aspre, câtorva stropi de apă pentru a ne spăla jegul şi a două gamele zilnice, pe jumătate pline cu un lichid

cu gust rău, să devină pentru noi speranță și sprijin.

Să izbuteşti a umili într-atât ființe umane, femei, amfore de viață, îmi provoca o neputincioasă şi amară revoltă.

O priveam pe Dede. Aveam aproape aceeaşi vârstă. Mă simțeam, totuşi, mult mai bătrână decât ea. Poate fiindcă trăisem singură o efemeră eternitate. Eram mult mai conştientă decât ea, de abrutizarea la care reuşiseră să ne coboare.

S-a mai spus, dar niciodată nu se va spune îndeajuns în zilele libere pe care am început să le trăim, că cea mai gravă crimă a comunismului la noi a fost asasinarea spiritului şi cangrena morală cu corolarul ei: a trăi, a trăi cu orice preț, fie chiar şi în ruşine şi în sclavie.

În cursul după-amiezii, Nuți ne-a pus o întrrebare. Care era acum, pe loc, în clipa de față, dorința noastră cea mai arzătoare? Am răspuns: libertate, întoarcere acasă la copii. Nuți ne-a privit cu uimire:

- Ciudate dorinți mai aveți şi voi, a spus ea. Eu m-aş mulțumi cu mai puțin. Ceea ce doresc eu cel mai tare acum, pe loc, imediat? Nimic mai mult decât un şir de cârnați groşi, dar să fie un şir lung, lung, uite aşa de lung!

Şi cu un suspin adânc, Nuți şi-a ridicat brațele şi le-a depărtat cât a putut de tatre.

Din păcate, biata ei dorință era tot atât de irealizabilă, ca şi imposibilele noastre dorințe.

Mă simt aproape jenată să repet că în izolator se afla o tinetă, pe care cele patru femei erau obligate să o folosească. Paravan nu aveam. Spațiul era foarte strâmt. Am găsit, totuşi, o soluție. Când „colțul" era ocupat, ne întorceam cu spatele sau închideam ochii.

După-amiaza a trecut. A venit seara şi nouă ne-a fost mai frig pentru că eram nemâncate şi am băut apa călâie şi, în sfârşit, au venit saltele şi a urmat încă o noapte chinuită.

A treia zi - vineri

Ne-am ridicat de jos, cam înțepenite, înfrigurate, dar cu speranța unei zile de regim alimentar normal. După mai bine de şaizeci de ore, mai aveam încă vreo trei de aşteptare până la primirea lichidului botezat „cafea" şi a sutei de grame de pâine. Aproape nimic.

Mai bine zis, un ceva mai mare nimic.

Cum am trăit noi aşteptarea? Despre ce am vorbit? Cum îmi aduc aminte? Tot ce ştiu este că ne era foame. O foame meschină. Umilitoare. Pe care, nici pe departe nu ne-a înşelat-o cafeaua şi pâinea, în sfârşit, primite. Aşa-zisul nostru „mic-dejun".

Venise rândul lui Ani să ne ție de urât. Dar eram obosită. Îmi era foame. Ne simțeam, toate patru, cam vlăguite. Cafeaua nu ne potolise setea. Pâinea nu izbutise decât să ne ațâțe foamea. Nu-mi pot aduce aminte nimic din ceea ce a povestit Ani. Am trăit această dimineață aşteptând pe

tăcute gamele de la prânz, şi a jumătății cubului de mămăligă. Jumătate, pentru că eram nevoite să păstrăm a doua jumătate pentru masa de seară. Cum o păstram? Unde o aşezam? Pe jos, în praf? Nu mai îmi aduc aminte... Poate că lipsa mea de memorie se datorează oboselii...

Scriu „oboseală". Scriu „foame". Scriu „7 zile". Cuvinte, doar cuvinte. Vorbe golite de substanță prin plicticoasa lor repetare. Numai lozuri pierdute. Dar eu mă căznesc să le redau substanța de carne şi sânge. Să le redau viață. Şi mă întreb la ce bun mă omor, încercând să retrăiesc trecutul, dacă nu sunt în stare să găsesc cuvintele potrivite pentru a introduce, într-adevăr foamea noastră în burta ta, cititorule. Oboseala noastră în muşchii tăi. Disperarea, în inima ta. Oh! Nu pentru mult timp. Nici pentru ani, tot atât de lungi ca ai noştri, nici chiar pentru luni. Pentru o săptămână? Nu. Cu mult mai puțin. Nici măcar pentru o singură zi... Numai şi numai pentru timpul cât tu citeşti cuvântul „foame", cuvintele „oboseală" şi „disperare".

A patra zi de izolator - sâmbătă

În a patra zi de pedeapsă, dusă, poate de şuvoiul amintirilor din copilărie şi de familie povestite de noi, Dede, al cărui rând venise şi-a pierdut pentru prima şi ultima dată în penitenciar obişnuita ei rezervă. Ne-a vorbit despre viața ei de adolescentă, logodnică, soție şi mamă. Povestea vieții unei familii de oameni cumsecade, într-un orăşel tihnit de provincie, înaintea celui de-al doilea război mondial.

Ascultând-o mi se părea că aud, filă după filă, un roman citit cândva în trecuta mea tinerețe. Prima născută. Două surori, doi frați. Zile tihnite. Bunăstare şi bună înțelegere. După liceu a fost nevoită să renunțe la studii universitare. Mama ei se îmbolnăvise. Preluase, ca ceva cu totul firesc, sarcinile casei. Îngrijirea mamei. Creşterea fraților. Gospodăria. Ajutorul dat tatălui. Doi ani mai târziu, încredințând grija casei unei mătuşi mai bătrâne, şi-a întovărărăşit mama la o cură de ape. În fiecare zi se ducea la stația termală aflată în centrul unui frumos parc. În fiecare după-amiază se întorceau alene în parc pentru a asculta concertul muzicii militare.

Tânără, înaltă şi subțire, cu trăsături de o gravitate bizantină şi cu toată atenția concentrată asupra unei doamne în vârstă, a atras atenția unui tânăr locotenent din garnizoana oraşului. Înainte, locotenentul intra în parc foarte rar. Acum îl cutreiera zilnic. Lua loc aproape de chioşcul de muzică şi urmărea concertul pe chipul tinerei fete. După câteva zile de întâlniri, părelnic întâmplătoare, el a îndrăznit să le salute. Doamna i-a răspuns cu un zâmbet. Cu o înceată plecare a capului, domnişoara.

Trei zile mai târziu s-a oprit în fața lor şi a cerut voie doamnei să se prezinte. Doamna i-a îngăduit-o. După concert, locotenentul le însoțea acum până la intrarea hotelului lor. De-a lungul drumului, doamna îi punea întrebări despre familia şi despre studiile sale. Domnişoara mergea tăcută, şi doar un vag zâmbet îi flutura uneori pe față. Cu patru zile înainte de plecarea doamnelor,

locotenentul a cerut permisiunea să le viziteze acasă, în oraşul lor şi această dorință i-a fost împlinită. Cu vizibilă plăcere de către doamnă. Cu o bucurie discretă de către domnişoară.

Ascultând-o pe Dede, imagini din albumul de fotografii ale părinților mei prindeau viață, ieşeau din album şi înlocuiau pe cele două femei din parc. O vedeam pe Dede nu aşa cum trebuie să fi fost la vremea acea nu prea depărtată, cu o fustă abia depăşind genunchii şi cu capul gol în soare. Pentru mine cele două femei măturau pietrişul aleilor cu tivurile lungilor lor fuste şi umbreluțe în dantele şi volane le apărau tenul de arşița verii.

O ascultam pe Dede şi îmi venea să plâng. Nu de foame, ci cât de tare îmi era dor de mama.

Reîntoarsă acasă, o nouă sarcină a căzut pe umerii ei. Tatăl ei primise un post nou la Bucureşti. Părăsirea casei natale, a obiceiurilor şi prietenilor, mutarea într-un oraş necunoscut au pus la grea încercare pe tânăra ce abia depăşise douăzeci de ani. Mai mult. Mama era din ce în ce mai suferindă. Nu mai putea părăsi patul. Întreaga familie era conştientă că sfârşitul era iminent. În fiecare duminică, locotenentul îi aducea flori, iar vizitele lui se petreceau lângă patul bolnavei. După şase luni el a cerut mâna fetei.

Nu ştiu cum se petrece astăzi căsătoria unui militar, dar pe timpul acela, în armata română era necesară învoirea superiorilor logodnicului. Se cerea ca familia viitoarei soții să fie onorabilă şi cu o bună stare materială. O fată fără zestre nu se putea căsători cu un ofițer. Fireşte onoarea viitoarei soții trebuia să fie fără pată. Logodnicul lui Dede a fost obligat să prezinte dosarul şi fotografia logodnicei sale. Cu o emoție, pe care cu greu reuşea să şi-o ascundă, Dede ne povesti ieşirea lor în lume pentru prima oară, singuri. S-au îndreptat spre cel mai celebru fotograf al capitalei. Atelierul fotografic „Julieta", de pe strada principală a Bucureştiului, Calea Victoriei. Armatele învingătoare din primul război mondial intraseră în capitala țării de-a lungul acestei străzi elegante.

Pe atunci, nu eram decât o fetiță. Tata, îmboldit de patriotismul lui înflăcărat, atât de firesc pe atunci şi atât de demagogic azi, ne ducea pe toate trei la paradele de 10 Mai. Din ce an anume am păstrat amintire neştearsă nu mai ştiu. Dar apariția strălucitoarei noastre regine Maria, în uniforma ei de un albastru azuriu, cu picioarele acoperite de fusta lungă învoaltă, purtând pe cap o căciulă de blană cenuşie şi călărind în fruntea regimentului ei pe un grațios armăsar alb, a fost pentru mintea mea de copil întruchiparea reginelor din basme.

Nu m-am putut împiedica să evoc aici această amintire. Dar mă grăbesc să declar că azi nu mai sunt monarhistă. Pe atunci țara era o foarte juvenilă Românie Mare. Precum toate naşterile şi naşterea țării noasrtre se săvârşise în durere şi în sânge. Abia ne născusem şi toți eram în sărbătoare. Regii şi reginele copilăriei erau pentru noi simbolurile miraculoasei noastre uniri. Dar şaptezeci de ani de viață au trecut de atunci peste noi. Poate că a venit timpul ca Țara Românească maturizată prin încercările îndurate şi sângele scurs, să renunțe la basme şi la minuni picate din

slavă. Să se simtă, în sfârşit, cât mai curând, adultă.

S-ar fi zis că mama lui Dede nu aşteptase decât această ultimă bucurie pentru a-i părăsi. Foarte curând după logodnă, şi-a binecuvântat copiii strânşi în jurul ei, a închis ochii şi s-a dus. Data căsătoriei fusese fixată peste şase luni. Timp necesar pregătirii trusoului şi viitoarei gospodării. După moartea mamei, Dede a avut o lungă convorbire cu tatăl ei. Măritată, ar fi fost silită să-şi părăsească familia. Nu i se putea cere sorei mai mici să renunțe la trei ani de studii pentru a prelua grija casei. Mătuşa era în vârstă, bolnăvicioasă şi fără pic de autoritate. Fratele mai mic şi sora erau încă în liceu. Ce era de făcut?

Dede îi scrise logodnicului ei, întrebându-l dacă hotărârea ei de a mai avea grijă de familie încă doi ani, era, după părerea lui, întemeiată. Fiind sigură de răspunsul lui, nu îi putea cere să o aştepte încă doi ani. Să se considere, deci, absolut liber. Locotenentul a sosit îndată la Bucureşti. Accepta termenul de doi ani. Avea să dovedească răbdarea necesară. A cerut învoirea de a veni să-şi vadă logodnica când şi când.

Tot ascultând-o pe Dede, înțelegeam, din ce în ce mai clar, tot ceea ce ne despărțea. Făceam parte din două lumi diferite. Întreaga ei viață, felul ei de a fi, rezerva, totul în ea era respectabil, dar înduioşător de învechit. O reminiscență a secolului trecut. Romantica ei poveste de dragoste a umezit ochii lui Nuți. Nuți fusese prea adeseori jignită de vorbele cu subînțeles şi chiar de gesturile îndrăznețe ale unora dintre colegii ei. Imaginea „bărbatului" în mintea ei, lor li se datora. Iar existența unui om serios, însuflețit de o dragoste răbdătoare şi sfioasă, încuraja acele speranțe la care tinerețea ei nu putea renunța.

După doi ani de logodnă petrecuți în linişte, tatăl lui Dede a hotărât că a venit timpul să pună capăt sacrificiului impus celor doi tineri. Dede ne-a povestit căsătoria celebrată în oraşul de reşedință al regimentului soțului ei, care fusese înaintat căpitan. Rochia ei albă. Cununa de flori de lămâiță. Vălul spumos şi cascada de beteală unduind până la covorul de flori aşternut pe sub paşii lor. Trecerea pe sub săbiile încrucişate ale tinerilor ofițeri. Balul dat în cinstea tinerei perechi. Primul ei bal. Apoi a venit războiul. Iar după război, comuniştii. Comuniştii i-au arestat soțul, tatăl, o soră, un frate şi au arestat-o şi pe ea. În boxa acuzaților se întregise aproape toată familia. Despre proces, Dede nu ne-a dat nicio lămurire. Ne-a spus doar că, printr-o deținută nouă, aflase că tatăl, fratele şi sora ei erau liberi. Nu ştia însă nimic despre soț. Nimic despre copii. Nu putea gândi că Dede îşi primise o bună parte de fericire. Că ea, Nuți, era cea mai nenorocită dintre ele două. Nu avsese trecut şi nu părea să aibă viitor. Viitorul nu însemna pentru ea nici libertate nici carieră, ci numai şi numai dragoste şi, firește, căsătorie şi copii. Amnistiată cu mult înainte de termenul condamnării, Nuți este

astăzi bunică într-un orăşel din regiunea ei natală.

Nu îmi dau seama cam ce putea gândi Ani. Cât despre mine, aş fi gândit că suferisem mai mult decât Dede. Anchetarea mea durase cinci ani. Fusesem supusă celor mai felurie torturi. Trăisem singură opt ani. Îmi vedeam meseria şi cariera năruite. Nici eu nu ştiam nimic despre ei mei. Dar, ascultând-o eu mă felicitam în sinea mea şi mi se părea că viaţa mea, în pofida puşcăriei, fusese infinit mai frumoasă decât a ei.

Aveam un tată inteligent şi cultivat. Era şi puţin boem, calitate pe care o socoteam esenţială şi fermecătoare. Casa noastră era plină de cărţi. Recunosc că tata manifesta dispreţ zeflemitor pentru preferinţele noastre literare, când banii noştri de buzunar treceau în casa Editurii „Nouvelle Revue Française", în timp ce el introducea în bibliotecă un nou volum al clasicilor „Garnier", greci şi romani.

La cincisprezece ani, atunci când colegele mele îşi continuau viaţa de eleve de liceu, eu eram „studentă" la Belle-Arte. Am avut norocul să fiu cooptată în echipele de monografii sociale ale satului românesc, conduse de prof. Dimitrie Gusti. În prima mea monografie, monografia satului Runc, l-am întâlnit pe prof. Harry Brauner, prietenul întregii mele vieţi. Graţie monografiilor, am cunoscut o mare parte a efervescentului tineret intelectual al epocii. Prin Harry Brauner, fratele pictorului Victor Brauner, m-am strecurat pe vârful picioarelor în mediul modernismului surrealist român.

Am primit o bursă de studii la Paris. La galerie sau cu bilete studenţeşti, i-am văzut şi auzit pe Dullin şi Jouvet, Cécile Sorel, Charles Boyer, pe Pitoëf, Gaston Baty, Şaliapin, Damia, Lucienne Boyer şi atâţia alţii ai acelui an 1933.

În 1937 am lucrat la Pavilionul Român al Expoziţiei universale de la Paris. Apoi am vizitat Bruxelle şi Bruges, Veneţia şi o mare parte a Italiei. În timpul acestor călătorii eram adeseori împreună cu Harry Brauner. Cu buzunarele, ce e drept, cam goale, dar când eşti atât de tânăr, cum să nu te simţi fericit mâncând doar pâine şi brânză pe o bancă a grădinii Luxembourg? Sau mâncând pâine şi smochine proaspete în oraşul Florenţa? Dacă nu mi-am pierdut minţile în timpul anilor de închisoare solitară, o datorez, cu siguranţă, tuturor acestor amintiri.

A cincea zi de izolator - duminică

Nimic deosebit. Ne era foame. Eram obosite. Eram murdare. De la cina de vineri seara, treizeci de ore trecute şi încă tot atâtea până la masa viitoare.

Timpul are o mare calitate. Trece. Timpul are un mare cusur. Trece. Calificarea depinde de moment şi de punct de vedere. Pentru noi patru, calitatea lui de a trece ne interesa peste măsură.

Dar îl găseam, totuşi, prea leneş. L-am fi găsit mai alert. Mai rapid. Mai grăbit. Să alerge, să o ia la trap, la galop chiar, pentru a ne purta mai repede până la ora culcării.

Din nou rândul meu de a ne hrăni cu vorbe. Pentru a înlocui pâinea noastră, nu cea de toate zilele, le-am dat să ronţăie amintirile mele din Italia. Am avut bucuria să le aud râzând. De altminteri, aproape întreaga zi s-a scurs într-o veselie bizară şi aproape nebună. Fesele îndurerate, burţile concave, murdăria, părul încâlcit, pieptănat cu greblele degetelor, totul ne părea hilar, iar chinurile noastre ni se păreau culmea hazului. Până şi zgomotoasele noastre chiorăieli ne stârneau hohote de râs.

Veselia noastră nu era, totuşi, fără motiv.

Izbutisem să deschidem o fisură între două panouri ale uşii prin migăloasa muncă a unghiilor noastre lungi şi cornoase. Imperceptibilă unui ochi neavizat, suficientă însă pentru ca ochiul nostru lipit de ea să dea alarma, aşa încât nici cea mai tipătilă apropiere să nu ne mai poată surprinde. Ce-i drept, chiar şi această reuşită a devenit, până la urmă, subiect de amuzament. După atâtta muncă, ne-am dat seama că pentru a privi prin fisură, eram nevoite să stăm nemişcate în genunchi, poziţie extrem de incomodă. Ne trudisem de pomană şi ne venea mult mai uşor să ne întrebuinţăm mai departe urechile.

Fie în picioare, fie în genunchi, apăsate de perete sau ghemuite pe podea, oboseala, din cauza nemâncării, ne dobora una după alta. Veselia îşi lua zborul. Ultimele două ceasuri au fost mohorâte. Nu mai găseam în noi puterea de a reacţiona. De foame şi de oboseală, eram şi mai mult mai sensibile la frigul înserării...

Ani, Nuţi şi cu mine eram novice în ale puşcăriei. Ele intrate prea de curând în penitenciar, eu, abia intrată într-o celulă socială. Numai Dede cunoştea obieceiurile şi comportamentul femeilor în anumite cazuri. Ne-a povestit că femeile întoarse de la cele „7 zile” sunt primite călduros de întreaga celulă. Ea ne-a asigurat că se vor lipsi marţi de o parte din mămăliga lor, pentru a ne-o oferi nouă, miercuri. Gândul acestui ospăţ de mămăligi ne-a îmbărbătat. La urma urmei, trecusem cu bine peste primele cinci zile. Nu era să ne înecăm la mal. Mâine va fi o zi de regim normal. nu ne mai rămânea de învins decât o singură zi, marţi. În sfârşit, prăbuşite pe subţirimea saltelelor, înghesuindu-ne unele între-altele am adormit.

A şasea zi de izolator - luni

A şaptea zi de izolator - marți

Din ultimele două zile, nu-mi amintesc nimic neobişnuit. Nimic nu le-a curmat monotonia. Eram doar mai istovite, mai murdare. Nu ne spălasem de şapte zile. Nu mâncasem decât două zile din şapte. Nu ieşisem la aer decât pentru a goli tineta. Timp de şase nopți dormisem fără paturi şi ne ghemuisem pe scândurile goale cu frica de a fi prinse ghemuite pe scândurile goale. Timp de şase nopți am fost silite să respirăm în ceafa vecinei, cu părul ei murdar atingându-ne obrajii.

Abia acum înțelegeam frica resimțită de femei la amenințarea celor „7 zile". Aveau dreptate să-şi dea toată silința spre a le ocoli. Unele dintre ele puteau respecta regulamentul; altele, nu. De altminteri, niciodată o pedeapsă nu va modifica un comportament. Cele „7 zile" ale noastre nu erau chiar „insuportabile".

O dată întoarse în celulă, spălate, pieptănate, îndopate cu mămăligă, sătule, răsfățate şi compătimite de toate femeile, ne vom simți eroinele zilei. După un timp vom uita oboseala şi foamea îndurate şi „active" fiind din temperament, vom încălca din nou regulamentul, acceptând de bunăvoie riscul noilor pedepse. O spun din proprie experiență. Aveam să trec încă de cinci sau şase ori prin izolatoare.

Marți dimineața am reintrat în celula noastră. Am fost primite cu câte două cuburi întregi de mămăligă pe fiecare pat. Femeile se înghesuiau să ne servească. Au întins ligheanele pe bănci. ne-au turnat apă. Chimista a scos din săculețul ei o placă subțire de săpun parfumat. Abia umezindu-l puțin pentru a nu-l uza, ne-am mângâiat cu el uşurel obrajii.

Le lipsisem. Ne asigurau că s-au plictisit fără noi. Abia ne aşteptau. Chiar Bibica şi Vlădescu s-au arătat tot atât de mulțumite ca şi celelalte. Când în fine, ceasurile de euforie potolite, liniştea a cuprins din nou celula, noi, cele patru sărbătorite am declarat în mod solemn că o ataare primire nu era prea scump plătită cu o coborâre în izolator şi ne-am declarat gata să o riscăm din nou.

La prânz femeile au obligat-o pe Dede să le micşoreze rațiile pentru a umple gamelele noastre şi, pentru prima dată în penitenciar, am mâncat pe săturate. În ziua aceea, eu, care credeam că am ajuns să-mi disprețuiesc nevoile trupului, am fost silită să recunosc că un stomac plin bucură şi trup şi suflet. A fost, într-adevăr, o zi senină.

Unite cu mizeriile împărtăşite şi de într-ajutorare, celula 6 devenise pentru noi toate o amintire a îndepărtatelor noastre familii. Dar tocmai când ajunsesem să ne simțim împreună în celulă ceva „mai bine", a intervenit ceva „mai rău". O nouă pritoceală în penitenciar avea să mă despartă de o parte din femei. Voi fi mutată într-altă celulă. Nu am mai revăzut-o niciodată pe Cati, nici pe

Vlădescu, pe cele două logodnice, pe Lili şi Valeria şi nici pe mama Yuhaz. Despre Bibica am aflat, comunicând prin pereți. Expediată la spital, s-a reîntors la penitenciar cu o tuberculoză osoasă de care se pare că era extrem de mândră. Cum nu se putea ține pe picioare, femeile trebuiau să o ajute permanent şi să-i stea mereu la dispoziție.

A DOUA MEA CELULĂ

După vreo două săptămâni, miliția nca a intrat după program în celulă cu o listă în mână. Dede, Nuți, Böji, chimista şi prietenele ei, Crăciuna, doamna Ionescu, Ani, Marta şi Constante să ne luăm bagajele şi să o urmăm.

Fără a avea măcar timpul unui rămas-bun, am părăsit celula în urma miliției ncei. Cu inima strânsă, am depăşit la stânga cuşca scării, două uşi de celule şi am intrat pe a treia uşă. Era o celulă

mult mai mare, uşa de intrare era plasată chiar în axul celulei. De ambele părți câte cinci blocuri de trei etaje. La fiecare etaj câte două paturi. Deci, treizeci de paturi în dreapta şi treizeci în stânga. Între blocuri un spațiu îngust în care abia de se putea circula, în mijlocul celulei o alee largă de vreo trei metri, mărginită de bănci. Câte o bancă la picioarele fiecărui grup de paturi. Deci, zece bănci. În fund, peretele cu două ferestre plasate sus, aproape de tavan. Chiar la mijloc, o tinetă. În colțul din dreapta, hârdăul cu apă.

După noi, în grupuri mai mici sau mai mari, o mulțime de femei de toate vârstele s-a înghesuit în spațiul strâmt. Cum majoritatea erau veterane de la Mislea, s-au repezit una spre alta, cu exclamații de plăcere şi îmbrățişări. S-a născut un asemenea talmeş-balmeş şi o asemenea vânzoleală în aiureala mai noilor deținute ce nu cunoşteau pe nimeni, încât mi-a fost cu neputință să disting clar trăsăturile acestor măşti palide în perpetuă mişcare.

Nuți şi Böji s-au adăpostit lângă mine. Am ales patul de la parter al primului bloc din dreapta. Stăteam toate trei tăcute pe pat, privind-o pe Dede, numită şi aici şefă de cameră, ici sărutând, colo certând, încercând să potolească zarva şi zăpăceala generală. Împărțea paturile, le împăca pe cele ce se doreau vecine şi pe care le despărțise. Între timp, au sosit saltelele lipsă. Avea să se poarte o adevărată bătălie pentru saltelele ce păreau mai pline de paie. S-au împărțit cearceafurile, păturile. Sosirea cafelei a pus vârf agitației.

Am avut nevoie de câteva zile pentru a face o superficială cunoştință cu cele peste treizeci de femei nou sosite. Azi îmi amintesc doar o parte din numele lor. Revăd unele figuri, dar sunt chipuri fără nume. Pot spune despre ele doar că erau prezente în celulă. Pentru a le fi uitat atât de total, o singură explicație. Lipsa lor de personalitate. Erau, fără îndoială, ființe modeste, şterse, timide, incapabile, de un cuvânt, de un gest care să le marcheze prezența.

Mi-am putut povesti, în prima carte, viața solitară precis şi cu multe amănunte. Mi-am amintit destule despre celula 6. Începând cu aeastă a doua celulă şi până la eliberarea mea, nu mai îmi pot aminti exact nici măcar lunile în care s-au petrecut diferitele evenimente pe care le voi povesti. Dar țin, oarecum, minte anotimpurile şi, în mod corect, anii. Schimbarea de celulă a avut loc în primăvara lui 1958. Cât am trăit acolo, se deschidea, uneori, uşa în fața unei proaspete condamnate. Eram vreo patruzeci. Am ajuns cincizeci, şaizeci - şi noi deținute continuau să sosească. La început, am avut fiecare patul nostru. La urmă, paturile de jos, lipite câte două, au fost ocupate de patru femei. Două într-un pat. Mai târziu, a fost adăugată o saltea şi am ajuns să dormim la parter, cinci în două paturi şi trei saltele. Spațiul dintre blocuri am spus că era strâmt. Cu adaosul saltelelor, abia reuşeai să te strecori printre paturi.

Nu era prea uşoară acomodarea în două paturi a cinci femei. Trei dormeau cu capul în aceeaşi parte. Celelalte două, între ele, dar în sens contrar. Între două capete se cuibărea o pereche de picioare. Se socoteau fericite cele care primeau între ele un trup mai scund, ale cărui picioare le ajungeau până la piept. A respira la înălțimea unor picioare spălate doar săptămânal nu-ți dăruia vise prea frumoase. Femeile culcate la marginile blocului le puteau întoarce, nepoliticos, spatele. Cele din mijloc nu aveau încotro. Nu ştiu ce impresie din copilărie îmi lăsase o invincibilă idiosincrasie pentru laba picioarelor. Îmi venea foarte greu să ating un picior străin şi îmi venea să urlu când un picior străin atingea picioarele mele. Mă înfăşuram strâns în cearceaf, pentru a evita şi penibilul contact şi involuntara tresărire de dezgust care ar fi putut jigni nevinovata mea vecină şi picioarele ei.

Celula era într-adevăr, prea mică pentru atâtea femei. Viața devenea, din zi în zi, mai greu de suportat. Eram îndesate una peste alta. Din lipsă de apă, spălatul de dimineață era dificil. Nu se mai spălau - cele care se spălau - decât cu atâta apă cât puteau cuprinde de trei ori mâinile făcute căuş. Gimnastica era imposibilă. Dacă femeile din paturile de la parter se chinuiau câte cinci în două paturi, ele erau, în schimb, scutite de acrobația suirii în paturile de la etaj. Mai ales în paturile etajului doi. Urcarea şi coborârea se făceau de la picioarele paturilor, cu ajutorul diferitelor stinghii de fier în chip de trepte. Îți vârai capul în cuşca formată de patul superior, dacă dormeai la etajul întâi şi de tavan, la etajul doi. După cap, îți trăgeai încet corpul până ajungeai cu capul pe pernă.

O trezire bruscă nu era deloc de dorit. Te pocneai cu capul de tavan. Seara, când femeile se cățărau pe paturi, şi dimineața, când coborau, spectacolul era zoologic. Zeci de maimuțe - la dreapta - zeci - la stânga - se agățau de barele de fier pentru a se furişa în cuşti. Şi, uneori, o labă de maimuță se sprijinea pe capul altei maimuțe, din greşeală.

Zilnic, se spălau rufe în celulă. Zilnic, rufe ude atârnau cam peste tot, umezind şi poluând puținul aer respirabil al celulei. Pe bănci nu mai erau destule locuri. Ni s-a dat voie să stăm pe paturi. Dar pentru femeile mai înalte poziția era incomodă şi obositoare.

În puşcării, şi, mai ales, în cele cu celule închise, femeile sunt lovite de o situație gravă şi vitală, de care bărbații au norocul de a fi scutiți. Majoritatea femeilor sunt tinere. Nu au ajuns la vârsta menopauzei. Zilnic, mai multe femei aveau menstruația în acelaşi timp. Vată nu aveam. Bandaje igienice, nici atât. Cârpe? Foarte puține. Dar cum să le spele? Cum să se descurce? Vai de ele! Uneori, mergând cu grijă spre tinetă, sângele curgea încet, picătură după picătură, de-a lungul coapselor, se

prelingea pe picioare şi stropi roşii pătrundeau în scândurile duşumelei. Cu cât erau mai tinere, cu atât se ruşinau mai tare de involuntara lor impudoare.

Dacă natura nu ar fi intervenit în puşcării, jumătate din celulă ar fi pătit acelaşi lucru. Dar, după un timp oarecare, câteva luni sau un an, sub efectul subalimentației, natura pentru a economisi o pierdere ce nu putea fi înlocuită cu în regimul alimentar penitenciar, oprea ciclul menstrual. Dar până atunci se puteau petrece accidente cu greu credibile. Insuportabile. Într-o noapte o femeie de la parter a fost trezită din somn de o ritmică scurgere de picături, căzând cu un mic zgomot enervant pe pătura ei. Străbătând paiul saltelei unei tinere țărănci, care ocupa patul de la etajul întâi, curgea o ploaie de sânge.

O foarte tânără femeie închisă în urma naționalizării pământului. Blestem căzut în 1949 pe capul țăranilor. A urmat o lungă perioadă de răzmeriță şi de manifestări violente până la crimă. Arestările au curs, puhoi. A fost şi începutul exodului spre oraşe. Zece ani mai târziu, colectivizarea toata reuşită a fost sărbătorită drept o mare împlinire a comunismului victorios.

Închisorile țării trebuie să fi fost pline toate până la refuz, dacă inundația a atins şi penitenciarul nostru.

Au mai fost aduse în celula noastră încă patru țărănci, pentru că bărbații lor încercaseră să-şi apere pământurile. Din adânc de veacuri, această materie neagră şi grasă, de mâinile noduroase ale strămoşilor fusese frământată. Dintotdeauna ei fuseseră vrăjitorii metamorfozelor: care dădeau toamna esențiala pâine a tuturora. Şi pământul negru şi gras era mereu acolo, intact, neschimbat, gata să adăpostească în pântecele lui recolta ce avea să vină.

Pentru pământul moştenit de la părinți şi pe care trebuia să-l lase copilaşului lor de şapte luni, bărbatul omorâse. Îl pocnise cu prea multă ură pe omul trimis să-l forțeze să autentifice prin semnătură „voluntară”, furtul pământului lui.

Pradă unei puternice hemoragii, biata femeie îşi vârâse, zadarnic, toate boarfele şi până şi cearceaful între coapse, pentru că îi fusese ruşine să-şi trezească vecina şi să-i ceară ajutor. Dede s-a repezit la uşă, bătând violent cu amândoi pumnii, pentru a o alerta pe milițiancă, pentru a-i cere să aducă infirmiera. În sfârşit, miliția a auzit-o. A venit, a ascultat şi a plecat fără un cuvânt.

Timpul trecea. Lizi, o studentă în medicină şi câteva femei au coborât-o din pat. Au întins-o pe patul ce mai apropiat de fereastra deschisă. Fața bolnavei era foarte palidă, mâinile reci, şi nici milițiancă, nici infirmieră nu apăreau. Lizi îi pipăia mereu mâinile şi picioarele. Dede bătea în uşă. Noi stăteam mute ceva mai departe de pat, ca să-i lăsăm mai mult aer. După un timp, care ni s-a părut nesfârşit, Lizi a şoptit: „I-au înghețat mâinile. Bateți în uşă mai tare!”.

Câteva femei bătrâne îşi făceau semnul crucii. Şi doar atunci când picioarele începură şi ele să se răcească, a apărut şi infirmiera. Cu un glas enervat, a întrebat-o pe Dede ce s-a întâmplat.

- Încă nimic, a răspuns Dede, dar se va întâmpla curând. O femeie stă să moară!

Infirmiera, văzându-i privirea încruntată, văzându-ne şi pe noi în spatele ei, s-a apropiat de pat, s-a aplecat, a ridicat mâna înghețată, i-a pipăit pulsul şi a părăsit celula în goană. Tot în goană, au sosit doi milițieni cu o targă şi au luat-o.

A doua zi, altă milițiancă ne-a spus că este la spital. Au adus-o înapoi după o săptămână şi după alte zece zile au scos-o cu tot bagajul şi am înțeles că a fost expediată acasă.

Celelalte trei țărănci aveau condamnări mici. Pentru manifestații de protest în fața primăriei.

O altă femeie adusese de la Mislea un pachet de vată, cumpărată acolo, la cooperativă. Întrebuința vata în fiecare lună, spălând-o de fiecare dată cu puțină apă şi dărăcind-o cu degetele. Vata luase culoarea ruginie, extrem de neplăcută.

Când iarna cea mai amarnică din țară, iarna regiunii Miercurea-Ciuc ne-a transformat în blocuri de gheață, am început să tuşesc cam tare. Auzindu-mă o dată tuşind până la înec, o femeie tânără al cărei nume l-am uitat, a scos din sacul ei o bucată mare de vată imaculată. Mi-a dat-o, sfătuindu-mă să-mi fac, într-o zi de cusut, o față mică de pernă, s-o umplu cu vată şi să o port pe spate, între omoplați, sub cămaşă.

- Vă va ține de cald la plămâni.

- Dar tu?

- Nu vă faceți griji. Eu, peste şase luni, am scăpat! Nu mai am nevoie de vată.

Problema „regililor” fusese pentru mine cauza atâtor zile penibile şi degradante, încât am adresat vitregei naturi mulțumiri, când am „scăpat” şi eu. Trebuie s-o cam fi mirat mulțumirile mele, pentru că eram mai des pornită să critic tot ce fabricase pe pământ, începând chiar cu noi, ființele omeneşti. Recunosc că aveam un punct de vedere cu totul subiectiv. Eram la închisoare...

Naşterea ne aşează pe trambulina unui inexorabil plonjon. Mai măiestrit sau mai bolnăvicios, tot la fund ajungem. Începem de la naştere spre moarte. Oricât de mult am trăi, anii scurşi nu ni se par etapele unui lent lunecuş, ci o fulgerătoare cădere. Un sfârşit prea adesea întovărăşit de suferință şi decrepitudine.

Natura, care a meşteşugit cu şiretenie acel aparat de înşelătoare plăceri, pentru a ne împinge, vrând nevrând, la reproducerea speciei, de ce nu a avut ea amabilitatea să ne doteze şi cu un aparat menit să îndulcească chinurile sfârşitului?

Natura... De ce dă ea naştere la minți atât de sucite, încât îşi împing semenii să se omoare unii pe alții? Pentru a reuşi cât mai mari carnagii, ei au născocit tunuri mitraliere şi tot felul

de arme, din ce în ce mai sofisticate şi sunt socotiți spirite superioare şi sunt felicitați de alte spirite, tot atât de superioare, când au ajuns, în fine, la reuşita majoră a bombei atomice.

Dar nedreptatea? De ce frumoşi şi urâți? Buni şi răi? Bolnavi din naştere, handicapați, idioți şi oameni sănătoşi? Etc. Lista nu are sfârşit... de ce toate aceste nefericite în jurul meu?

Totuşi certitudinea morții este uneori benefică. Când viața îți este peste măsură de grea, când nu îți mai oferă nicio speranță, speranța morții şi posibilitatea sinuciderii te ajută să trăieşti, mai departe, de azi pe mâine...

Patru pereți, zeci de paturi şi o grămadă de femei. Permanent împreună. Fără nicio ocupație. Fără nimic de făcut. Ce să faci, pentru a face totuşi ceva, când nu ai nimic de făcut? Un singur lucru: să vorbeşti. Femeile vorbeau de dimineață până seara. De la trezire până la culcare. Oricât de încet ar fi vorbit, atâtea voci întrebând, discutând, încrucişându-se, produceau o nesfârşită bâzâială. Un permanent zumzet de stup. Ceas după ceas, izvor de mare oboseală. Nu mai ştiu dacă administrația sau unele femei din celulă au decis două ore de tăcere obligatorie după dejun.

Cuvântul „dejun", ca şi cuvântul „cină" par de o grotescă ironie, raportate la mizerabila gamelă de hrană pe care o primeam. La întrebuințez, pentru că nu pot născoci altele.

Pentru vorbărețele cele mai inveterate, această tăcere impusă lua caracterul unei pedepse. Când reîncepeau să turuie, sub cuvânt că orele de tăcere au luat sfârşit, pe ce bază le puteam noi înfrunta? Uitasem de mult existența ceasurilor, ca şi a calendarelor. În închisoare, de altminteri, timpul nu este măsurabil, pentru că stă pe loc. Era firesc ca ele să scurteze cât mai mult timpul impus. Nu aveau voie să doarmă şi le venea mai la îndemână să-şi țină ochii deschişi, sporovăind. În fine, este imposibil, fiind treaz şi trândăvind, să nu te gândeşti la nimic. Dar la ce oare se puteau ele gândi?

Cele mai multe femei aparțineau burgheziei mici şi mijlocii. Multe nu aveau niciun fel de cultură. Câteva clase de liceu. Poate numai patru clase primare. Nu pretind a enunța o regulă generală, dar am observat în celula noastră că un bagaj mintal minor determină un debit verbal major. La ce s-ar mai fi putut ele gândi? Tocmai la tot ce izbuteau să-şi alunge din minte cu ajutorul vorbăriilor goale şi inofensive. Noi, toate, nu tindeam oare să uităm tot ce putea agrava amărâta noastră existență? Să uităm familiile, soții, copiii şi casa? Să uităm că mâncasem odată pe săturate. Că dormisem, când ne era somn. Că iubisem şi fusesem iubite. Majoritatea nu avuseseră în viața liberă nici alte bucurii, nici alte preocupări. Şi nu aveau alte nevoi.

În timpul orelor tăcute, noi, cele mai mult sau mai puțin şcolite, mai avute, cele cu o viață socială şi mondenă, puteam, după caz, să ne gândim la studiile noastre, la lecturi, la meserii, la iubiți şi, în sfârşit, puteam visa. Pentru a reuşi să visezi cu ochii deschişi, pentru a-ți pune imaginația la

contribuție, cred că este indispensabil să fi avut mai mult timp liber. Să fi muncit un timp rezonabil, apoi să te fi odihnit. Să te fi bucurat de vacanțe. Toate câte le erau necunoscute multora dintre femeile noastre. Aşa că le rămânea de ales. Sau să se amețească trăncănind fără miez sau să se scufunde într-o apatie searbădă, într-o anchilozare a minții.

Țărăncile şi câteva femei sărace trudiseră din greu din toată viața. Tinerețea, în lumea lor, trece mai repede. Se mărită sau sunt măritate de părinți, foarte tinere. Nu au avut, înainte de căsătorie, decât plăcerea după-amiezelor duminicale, cu „horă" la sat şi rarele baluri populare la oraş. Emoția unei sărutări furate. Căsătoria, visul lor de fericire, nu era decât o nălucire. Pragul unei lungi vieți de sclavie. Poate că lor, părerea mea atât de crudă li s-ar părea hulă. Căci, deşi sclavia lor era totală, era totuşi izvorul puținelor bucurii ale vieții lor. Bucurii sexuale, materne, materiale şi de vanitate. Vanitatea, una din cele mai puternice trăsături de caracter ale femeilor simple care nu trăiesc decât în frica judecății unui juriu suprem, răutăcios şi implacabil, opinia publică.

Orele de linişte însă o binefacere pentru cealaltă categorie de femei. Printre noi, o licențiată în istorie, mai multe studente, o jurnalistă, trei călugărițe catolice cu şcoală, mai multe soții de ofițeri sau de politicieni şi unele femei fără nicio meserie, simple femei bogate. La drept vorbind, niciuna nu era, într-adevăr, interesantă sau de o cultură superioară. Aşa că eu am rămas legată de micul clan din celula precedentă. Dede, căreia încercam să-i uşurez munca de a ține în frâu această grămadă disperată, Böji, mereu liniştită şi binevoitoare; Nuți, mâna mea dreaptă; Crăciuna, de care mă simțeam afectuos legată. Ar fi fost greu, chiar imposibil să răspunzi cu indiferență unui devotament atât de mare.

În fosta mea celulă simțisem datoria de a mă ocupa de toate femeile la un loc şi de fiecare în parte. Nu mai eram „cea care a trăit opt ani singură". Eram o deținută oarecare printre alte deținute şi faptul era plăcut şi odihnitor. Puteam sta liniştită în colțul meu, fără remuşcări, ocupându-mă de mine sau încercând iar să evadez mintal. Totuşi, nu prea mult timp... Puțin câte puțin, corul discordant al atâtor glasuri, forfoteala de ici-colo a atâtor femei în jurul meu îmi deveneau iar perceptibile. Visul era repede frânt, evadarea devenea imposibilă.

În primele două luni, aerul din celulă a fost cât de cât respirabil. Dar când căldura verii ne-a ajuns, din cauza emanațiilor tinetei, a transpirației, a boarei exaltată de rufele întinse la uscat şi de trupurile încinse, mizeria noastră a crescut şi ea. Putusem, de bine de rău, să luptăm împotriva frigului, dar cum să învingem căldura? Ne era dureros de cald. Ne simțeam toropite de oboseala căldurii. nu aveam nici măcar destulă apă. Puțina apă din hârdăul celulei numai rece nu era. În celulă nu exista nicio posibilitate de aerisire. Ferestrele erau plasate foarte sus pe pereți. Cu uşa celulei

deschisă spre culoar poate s-ar fi iscat un slab curent de aer. Dar uşa celulei era tot timpul ferecată.

De atâta oboseală, nu mai puteam rezista aşezate băţ pe băncile fără spătar. Aşa că am fost toate de acord. Ne vom aşeza de-a dreptul pe podeaua bine spălată. Spălatul pe jos, de care încă nu am vorbit, pricinuia vreo două ore plăcute tuturora, cu excepția, fireşte, a celor două care efectuau munca. Dar cum toate corvezile erau îndeplinite prin rotație şi cum privirile critice le urmăreau toate mişcările, spălătoresele de jurnă îşi dădeau toată osteneala pentru a nu merita ironiile spectatoarelor. De ce ne era această zi plăcută? Pentru că, neputând ieşi din celulă pentru a lăsa locul liber, aveam voie să ne urcăm pe paturi, unde puteam sta pe jumătate culcate.

După ce măturau cu grijă toate colțurile, una din cele două stropea o mică suprafață de podea şi freca din răsputeri scândurile cu o bucată de pânză de sac. Cealaltă schimba apa şi căra ligheanele, fără prea mare economie, căci aveam voie să batem în uşă şi să aducem altă apă din curte. Spălătoresele îşi schimbau adesea rolurile. Podeaua celulei abia uscată, ne şi trânteam pe jos, ferindu-ne de atingerea cărnurilor umede ale vecinelor, destul de sumar acoperite.

Pentru a merge la tinetă sau la hârdăul cu apă, ne strecuram printre spinări transpirate, picioare, picioare umede şi coapse lipicioase. Un abur se ridica din masa de corpuri toropite, dâre de sudoare se scurgeau pe obrajii stacojii; picături de transpirație sclipeau la rădăcina părului şi deasupra buzelor întredeschise.

Tovarăşele mele... Cu cât mă gândesc mai mult la ele, cu cât încerc să-mi amintesc fețele şi numele lor, cu atât îmi dau seama că nu ştiu mai nimic despre cele mai multe dintre ele. Întrebări nu prea am pus, nefiind de felul meu curioasă. Dacă femeile din prima celulă mi-au inspirat un interes deosebit, a fost pentru două motive. Primul, setea mea de contacte umane. Al doilea, umirea stârnită de prezența unor femei atât de simple într-un penitenciar pe care îl crezusem „politic”.

Eram puține în celulă, aşa că ne-am putut cunoaşte şi apropia. Apropiere imposibilă într-o celulă suprapoluată, deoarece, de la un număr inițial de patruzeci de deținute, îm primele zile, ne apropiam acum de sută. Dincolo, autoritatea lui Dede şi reputația mea ne-au dat posibilitatea de a modela purtarea tovarăşelor noastre țărănci, obişnuite cu respectul autorității familiale, maritale şi a „domnilor”. Situație absolut diferită în actuala celulă, unde intelectualele, burghezele şi bogatele se considerau fiecare superioară celorlalte. Mai mult, doreau să o dovedească, afirmându-şi personalitatea şi neacceptând să se topească în masa celulei. Ce-i drept, niciuneia nu i se putea aduce o critică serioasă. Față de călăii noştri, formau toate împreună un bloc intransigent. Toate pentru una şi fiecare pentru toate. Nu exista însă o adevărată comuniune sufletească. Celula era împărțită în câteva grupuri. Al „intelectualelor”, dintre care unele au ținut conferințe şi au dat lecții. Al

„doamnelor” fără meserie şi al celor avute. Al femeilor mai simple şi al ţărăncilor. Grupul mic al călugăriţelor catolice şi al celor trei tinere legionare. Între toate grupurile, ca şi în fiecare grup, mai apăreau şi categorii fluctuante.

De ce le scoseseră ei pe cele trei legionare din celula unde le ştiusem pe toate împreună? Pe una dintre ele o cunoşteam demult. Ocupase celula 1, de lângă latrine. Cu un curaj, adeseori pedepsit, făcea posibilă legătura poştală între celule. Fără să ne fi văzut, fără să ne fi vorbit direct, eram vechi complice şi ne-am înţeles mai departe foarte bine. Doamna Ionescu se întâlnise cu nepoata ei. Dar era vizibil că se ocoleau. Tânăra avea destule temeiuri să-i poarte pică, iar doamnei Ionescu i se părea mai comod să-i ceară iertare Domnului pentru păcatul săvârşit împotriva acestei nepoate, decât direct nepoatei. Ea credea că Dumnezeu iartă tot, pe când nepoata ei poate că nu i-ar fi iertat nimic.

Ţărăncile formau un mic grup omogen. Totuşi veteranele condamnate pentru aşa-zise „delicte politice” pretindeau un oarecare respect din partea noilor condamnate în urma colectivizării. Primele aveau în urma lor mulţi ani de detenţie şi încă mulţi ani de efectuat. Colectivistele, de fapt cu totul nevinovate, aveau condamnări mai mici sau foarte mici, deci „neînsemnate”!

La intrarea unei deţinute noi, dacă la întrebarea primordială: „Câţi?” ea anunţa o cifră fără zecimi alte întrebări nici nu i se mai puneau. Când, o singură dată, răspunsul a fost: „Doi”, ne-a pufnit râsul. Dar colectivistele le priveau pe veterane cu spaimă şi, din bun simţ înnăscut, se purtau cu ele cu mult respect.

Îmi amintesc chiar şi numele unei tinere ţărănci, a cărei purtare m-a impresionat. Chipul ei nu avusese încă timpul să piardă frumoasele culori ale unei sănătăţi înfloritoare datorate vieţii în aer liber. În celule, erau femei multe şi locuri pe bănci, puţine. Într-o dimineaţă, pe când mă plimbam încet, prin centrul celulei pe şubredele mele picioare, o femeie s-a ridicat de pe banca lângă care Vasilica şedea în picioare.

- Vasilico, îi spun eu, nu vezi că te aşteaptă un loc liber?

- Ba, nu! Îmi răspunde Vasilica. Nu pe mine mă aşteaptă. Eu sunt tânără, voinică, şi în curând mă întorc acasă. Pe dumneavoastră vă aşteaptă!

Din păcate, ca şi când greutatea propriilor noastre necazuri nu ne copleşea îndeajuns, se găseau în celulă câteva femei care ne făceau viaţa încă şi mai amară. Nu pot să nu le pomenesc pe cele trei deţinute, în stare, prin purtarea lor, să nască în noi porniri ucigaşe. Şi, deşi nu le-am uitat numele, cum nu am de gând să povestesc vieţile deţinutelor, ci doar scurgerea zilelor într-un penitenciar politic de femei, le voi numi scurt: X, Y şi Z.

X era o groaznică, măruntă şi slabă femeie bătrână. Sau, mai exact, uscată, vestejită şi pipernicită. Obrajii ei purtau zbârciturile unei vieți necunoscute nouă, dar pe care o bănuiam nedemnă. Numele ei îi putea justifica născocirile. Se pretindea membră a unei prea onorabile familii transilvane. Noi eram însă convinse că nu înşira decât minciuni şi că trecutul ei ascundea activități imposibil de mărturisit. Buzele subțiri, ochii mici şi iscoditori, dar mai ales amoralitatea părerilor ei, enunțate într-un limbaj fără perdea, dădeau solide argumente celor mai pesimiste presupuneri. Am fi putut-o elimina din preocupările noastre. Am fi putut să nu o privim şi să nu-i vorbim. Dar atunci când se împărțea masa, era absolut imposibil să nu o auzim. Se posta lângă hârdău şi supraveghea polonicul mânuit de Dede, zgârâindu-ne urechile cu chelălăiala ei drăcească. „De ce ați pus în gamela asta un polonic plin?" Şi de ce în cealaltă numai două bucăți de cartofi, şi în a treia aşa de mulți, şi în a patra slănină, şi tot aşa mai departe? Toate încercările noastre de a o îndepărta de hârdău sau de a-i impune tăcere se dovedeau zadarnice. Lătratul ei atingea paroxismul când îi venea rândul să atingă gamela.

Protestele şi cuvintele întrebuințate pentru a înfiera pretinsa-i persecutare ne scoteau din fire pe toate şi o imploram pe Dede să-i toarne un polonic... în cap! Crăciuna se năpustise de mai multe ori spre ea, cu mâinile întinse, şi cu greu reuşisem să o stăpânim. Fără teama urmărilor, cred că am fi privit cu desfătare spectacolul pe care dorea să ni-l ofere Crăciuna, strângând-o de gât pe doamna X.

Răutatea încarnată într-o femeie - Y. Trupul ei mic părea acoperit nu cu muşchi, ci cu tendoane de fier. Pe capul rotund, minuscul, mărgelele negre ale ochilor se roteau neîncetat în căutarea vreunei femei pe care să o înțepe limba ei de viperă. Avea un fler diabolic. Descoperea fără greş punctul vulnerabil al fiecăreia, şi când victima îşi ieşea din fire sau izbucnea în hohote înăbuşite şi neputincioase de plâns, Y se simțea fericită.

Pentru a o mai potoli, o pofteam uneori să se aşeze lângă mine şi o rugam să-mi povestească despre viața ei. Fusese crescută, spunea ea, în familia unui mare om politic. Am remarcat şi la ea, şi la Doamna X, ca şi la alte femei, că atunci când nu aveau cu ce să se laude personal îşi preamăreau familia reală sau născocită. Y dădea de înțeles că ar fi fata naturală a unei rude apropiate a marelui om politic. Dădea amănunte precise şi veridice despre casă şi familie, aşa că am ajuns să cred că, într-adevăr, crescuse în casa aceea, dar fiind copilul uneia dintre femeile de serviciu. În născocirile ei, pomenea mereu o bunică răutăcioasă pe care o ura. Când i-am cerut să-mi povestească amintirea ei cea mai frumoasă, mi-a răspuns spontan:

- Când am muşcat-o de nas pe bunica!

Mi-a povestit că bunica ei se îmbolnăvise când ea avea vreo şase ani; se pornise în casă un iureş de doctori, infirmiere, rude şi servitori. Ei i se interzisese intrarea în camera bolnavei. După câteva zile, când s-a trezit dimineața, a fost mirată de liniştea care domnea în toată casa. O servitoare a intrat şi i-a spus că avea ordine să o îmbrace cu rochia ei de duminică. Apoi, femeia i-a spus să stea cuminte în camera ei până va veni cineva şi o va duce jos.

- De ce?

- Fii cuminte şi vei afla.

Dar Y nu a fost cuminte. A deschis uşa, a înaintat cu prudență, a coborât scara şi, ajunsă jos, a văzut uşa camerei bunicii deschisă. A intrat în vârful picioarelor pentru a nu o trezi pe bunica, pe care a văzut-o dormind liniştită în patul ei. Un pas, încet, încă unul şi iat-o lângă pat. Bătrâna doamnă dormea mai departe. Y a atins uşor una din mâinile încrucişate pe pieptul bunicii. Bunica nu s-a trezit. Atunci fetița s-a ridicat pe vârful picioarelor, s-a aplecat şi cu toată pica ce i-o purta, a muşcat-o crâncen de nas. După mai bine de douăzeci de ani, răzbunarea i-a rămas încă cea mai frumoasă amintire.

Nu ştiam exact ce vârstă are. Fața ei mereu crispată o arăta mai bătrână, dar nu cred că avea mai mult de douăzeci şi cinci de ani. Spunea că a fost arestată într-un lan de porumb, la graniță. Cu alți doi fugari. Plătiseră cu monezi de aur pe un om din partea locului. Trebuia să-i treacă dincolo la noapte. Dar în locul lui sosiseră grănicerii. Acum purta şi ea uniforma dungată, dar era invidiată pentru elegantele ei botine cu şireturi.

Încălțările lui Y au avut o influență ciudată asupra raporturilor mele cu Dede. Nu-i privisem niciodată atent picioarele. Ştiam vag că picioarele ei sunt mici, dar nu ştiam că erau pentru ea un motiv de mândrie. Privind ghetele lui Y, Dede a pretins că erau tocmai pe măsura ei. Dar Dede avea un metru şaizeci şi Y, cam unu cincizeci. Dede, jignită de ironiile noastre, a rugat-o pe Y să-i dea voie să-i încerce ghetele. Când şi-a scos bocancii, i-am privit pentru prima oară atent picioarele. Erau, într-adevăr, foarte mici, dar numai din cauza degetelor extrem de scurte. Nu erau picioare normale pentru talia ei. Un dezechilibru supărător. O notă falsă în evidenta armonie a trupului ei.

M-am simțit jenată când piciorul lui Dede, cu un mic efort, a intrat în ghetuța lui Y. Dede şi-a încălțat şi al doilea picior şi a făcut câțiva paşi. Poate că, totuşi, ghetele o strângeau puțin, dar îşi învingea durerea pentru gloria picioarelor ei. Nu m-am putut împiedica să gândesc că anomalia ei fizică trebuia negreşit să aibă o corespondență psihică invizibilă, dar manifestată în caracterul ei rezervat şi rece.

Pe cât de scunde şi jigărite erau X şi Y, pe atât de îmbelşugate formele lui Z. Nu era

grasă, ci numai clădită solid, cu materiale rezistente.

Pentru a o caracteriza, găsesc un cuvânt foarte potrivit: mahalagioaică. Dar numai în sensul de locuitor în afara oraşului, la mahala. Cuvântul mai însumează şi o notă peiorativă sugerând un întreg stil de viaţă. Maimuţăreala centrului elegant al oraşului, prin mijloace improprii, grosolane şi ridicole. Se manifestă în vorbire prin întrebuinţarea cuvintelor cu un sens fals, prin pronunţarea greşită a cuvintelor limbii literare şi a neologismelor. Se manifestă în kitsch-ul decoraţiei interioare a caselor, cu scopul de a le „orăşeniza". În moda feminină, prin culorile ţipătoare ale hainelor, copiate cu exagerarea prostului gust după moda zilei, expusă în elegantele vitrine din centru.

Unei mahalagioaice îi place să privească peste gardul vecinilor şi, dacă se poate, chiar prin ferestre. Ale dormitorului, mai ales. Îi face plăcere să difuzeze tot ce a văzut, auzit şi, mai ales interpretat. Îi plac glumele deocheate şi are gura slobodă. Nu este rea, dar când este călcată pe picior răspunde, atacă şi uneori se răzbună.

Firește, toate locuitoarele mahalalelor nu sunt turnate pe acelaşi calapod şi se mai întâmplă ca femei din burghezia mare şi din aristocraţie să prezinte oarecari trăsături de mahalagioaice. Dar Z era, într-adevăr, o perfectă mostră a speciei.

În cartierul ei ţinuse o tutungerie cu o clientelă bogată şi amestecată de oameni de treabă dar şi de derbedei. Câştigând bine, respectată pentru avere, avea o nezdruncinată încredere în judecata ei şi nimeni şi nimic nu o puteau urni din loc. În celulă, ochii şi urechile ei spionau toate femeile, interpretând critic gesturi şi vorbe. Judecăţile ei tendenţioase, ea nu se sfia să le şoptească urechilor curioase sau chiar să le răspândească cu voce tare în celulă. Astfel, prietenia unei studente pentru o femeie mai vârstnică, discretă, amabilă, cu o educaţie şi o cultură aleasă, devenea în mintea lui Z lesbianism, şi cele mai nevinovate gesturi ale victimelor ei deveneau dovezi şi subiecte de noi clevetiri insinuate cu şiretenie.

Am evitat pe cât am putut să intru în conflict cu ea. De altminteri, îmi plăcea să o aud vorbind despre viaţa ei, iar ea era măgulită de interesul meu. Cu atât mai mult cu cât intrase în celulă cu o reputaţie proastă şi femeile se fereau de ea. Dar, cum nu am surprins-o niciodată „ciripind", relaţiile noastre au rămas cordiale.

Biata femeie avea un viciu imposibil de satisfăcut la puşcărie. Îi plăcea băutura. Tânjind după un păhărel, s-a hotărât să-şi fabrice în celulă măcar câţiva stropi de alcool. De câtva timp primisem fiecare o căniţă emailată. O căniţă individuală! Un lux! Căniţa i-a dat lui Z ideea salvatoare. Timp de două săptămâni a păstrat în căniţă toate timbrele de marmeladă primite. O ascundea sub saltea. Pe suprafaţa maronie a marmeladei, după câteva zile, au apărut bobiţe de aer. Începea fermentarea, şi vecinele ei ar fi trebuit să aibă un puternic guturai ca să nu simtă mirosul de fructe fermentate şi alcool, când Z îşi scotea căniţa pentru a adăuga marmelada zilei. Dar vecinele nu erau răcite şi nici infirmiera care intrase în celulă. Nările ei au început să adulmece, a căutat, a găsit şi i-a

oferit lui Z posibilitatea de a-şi plânge pierderea alcoolului ei timp de 7 zile la izolator.

La începutul iernii, m-am îmbolnăvit. Medicul penitenciarului n-a catadicsit să se deplaseze şi nici pe mine nu m-a poftit la infirmerie. Am fost îngrijită de infirmieră. Mi-a luat pulsul, mi-a spus că am voie să stau trei zile în pat. Cred că aveam febră mare, dar ce boală aveam, nu ştiu. Nu-mi amintesc de ce schimbasem patul, dar ştiu că tremuram atât de tare la etajul doi, încât tot blocul de şase paturi se cutremura de sus în jos.

După trei zile de pârjol, infirmiera mi-a făcut o injecție. una singură, dar eficace. Temperatura a scăzut, dar m-a lăsat extrem de slăbită. Toate alimentele mi se păreau groaznic de amare. Numai cu un mare efort reuşeam să înghit fierea supei şi chinina mămăligii. Chiar feliuța de pâine mi-a fost, o întreagă lună, supliciu. Totuşi mă vindecasem de nu ştiu ce boală, cu o singură injecție de nu ştiu ce medicament.

A fi bolnav în penitenciar te pune în fața unor dificultăți insolubile. Ai febră. Transpiri şi nu ai o cămaşă de schimb. Nu ai o ceaşcă de ceai. Nu ai un halat să pui pe tine când cobori din pat şi te duci la colț. Nu ai un termometru. Nu ai nimic decât boala.

Toamna 1958. Amintiri vagi. Plictiseală. Monotonie. Silă. Nimic. La rare intervale, o poştă. Puțin curaj, puțină frică pentru mai nimic. Câteva cuvinte. Fără interes. Totuşi, o pală de viață. Singura emoție a unor zile searbăde.

Uneori, un roman povestit de jurnalistă sau de mine. Jurnalista noastră era o femeie îndrăgostită. Îşi iubea bărbatul. Bărbatul ei legitim. Pentru el se ferea de tot ce ar fi putut-o obosi, slăbi, îmbătrâni. Neavând oglindă, se putea crede neschimbată şi nu dorea să se schimbe. Pentru bărbatul ei îşi dădea mămăliga celei care accepta să o înlocuiască la corvoada hârdaielor sau la spălatul pe jos. Din milă pentru postul pe care şi-l impunea, Crăciuna se oferea deseori, s-o înlocuiască şi nu accepta niciodată salariul foamei. Mi-o mai amintesc pe jurnalistă luând parte la o crâncenă luptă în jurul unei saltele. Se aduseseră câteva saltele noi pentru a înlocui altele prea de tot goale. Câteva femei se postaseră la uşă pentru a le lua în primire. Jurnalista, printre ele. Era o femeie înaltă şi voinică. Apucase cu ambele mâini un capăt de saltea şi trăgea din răsputeri, pentru a o smulge din mâinile unei alte amatoare. După eliberare o pierdusem cu totul din vedere. Am aflat că nu mai era în țară. La întoarcerea ei acasă, casa nu mai era casa ei şi nici bărbatul iubit nu mai era bărbatul ei. A fost silită să divorțeze şi a plecat.

Mai multe dintre colegele mele au avut aceeaşi soartă. La întoarcerea acasă au fost primite cu răceală până şi de copiii lor. Mai ales de cei care avuseseră de suferit din cauza biografiilor în care erau nevoiți să menționeze, că tatăl sau mama erau „condamnați politici". Fapt ce, adeseori, le închidea accesul la studii şi la integrarea în „câmpul muncii". A găsi un adăpost când propria ta casă îți este interzisă nu era uşor pentru un amărât de deținut abia ieşit din închisoare. Unele familii emigraseră. Multe case fuseseră confiscate, naționalizate. Mulți au primit o a doua condamnare, câțiva ani de domiciliu obligatoriu în cele mai năpăstuite sate. Mie, fără să capăt domiciliu obligatoriu, mi s-a interzis să locuiesc în oraşul în care mă născusem şi unde trăise familia mea.

Un puşcăriaş politic era socotit, la întoarcerea acasă, un lepros. De multe ori foştii lui prieteni treceau pe celălalt trotuar, pentru a se face că nu l-au zărit. Toate uşile şi toate inimile se închideau în fața lui. După doi ani de domiciliu obligatoriu, în mizerabile condiții de viață, Harry Brauner a bătut la toate uşile şi a scris zeci de memorii pentru a găsi o slujbă. Direcția Uniunii Compozitorilor români a oferit acestui om bolnav şi slăbit de patrusprezece ani de detenție un post de corector la imprimeria Uniunii... Un singur om de suflet i-a venit în ajutor, prof. Gh. Oprescu. Deşi nu lucraseră niciodată împreună, l-a numit cercetător la Institutul de Istoria Artei. De altminteri, nu a fost singurul „politic" care şi-a găsit un adăpost şi o pâine grație curajului şi omeniei acestui om, aparent ursuz.

În timp ce el alerga pe la Uniunea lui, eu, la rândul meu, băteam cu încăpățânare la uşa Uniunii mele. După lungi demersuri mi s-a dat voie să prezint la prăvăliile Fondului Plastic... broderie artistică. După douăzeci de ani de absență din viața artistică, când, în 1974, am reuşit să fac o expoziție de tapiserii, nu puțini au fost cei care mi-au dat cu parul în cap.

Dacă noi doi care, aveam un talent şi o meserie şi eram cunoscuți în mediul artistic, am luptat atâta vreme şi cu atâtea greutăți pentru a ne reface viața, mă gândesc cu groază la toate femeile şi bărbații care şi-au văzut viața distrusă şi nu au putut niciodată ieşi la liman.

Înşir gânduri răzlețe şi vechi amintiri, aşa cum se rotesc în mintea mea, fără a căuta corecta lor cronologie. Treizeci de ani mai târziu, ca o atare măruntă faptă de puşcărie s-a petrecut puțin mai devreme sau puțin mai târziu, nu mai are nicio importanță.

Nu pot da o dată precisă a celor două noi „şapte zile". Primul, spectacular. Zece femei împreună la izolator pentru zece motive diferite, toate la fel de puțin întemeiate. Nu îmi mai aduc aminte nici motivul pedepsirii mele. Dar lista probabilităților este suficient de lungă. Mai ales atunci când ajunseseră să pedepsească numai pe temeiul unor bănuieli.

Ne urmăreau cu o furie crescândă. Trebuia, cu orice preț, să înfrângă rezistența şi

solidaritatea noastră. Dar cu cât se îngrămădeau pe capetele noastre noi şi noi „şapte zile”, cu atât mai mult se întărea convingerea că, de fapt, furia lor acoperea o murdară şi criminală afacere de bani. Eram zece într-o celulă de 10 m² pentru şapte zile. De la o singură celulă şi cu un singur izolator, o economie de cincizeci de regimuri normale. De vreme ce fuseseră nevoiți să îngrămădească zece femei într-un singur izolator, însemna că şi celelalte trei erau ocupate.

Stăteam pe jos, în cele mai incomode poziții, din lipsa de spațiu. Pe jos, căci nu ne puteau, totuşi, obliga să rămânem şaptesprezece ore nemişcate în picioare, în imposibilitatea de a face chiar şi un singur pas fără a fi nevoite să ne strecurăm printre atâtea trupuri lipite, sudate, înțesate unele peste altele. Noi le-am trăit, într-adevăr, aceste şapte zile de foame, de oboseală, murdărie şi duhoare. Ne aflam acolo zece animale umane, cu burți şi cu intestine, zece deşeuri ruşinoase şi în aparență învinse.

Dar noi nu ne simțeam învinse şi nici nu eram. Cu fiecare zi încheiată, creştea mândria noastră de a fi reuşit să suportăm încă o zi fără lacrimi, fără văicăreli, cu voința fiecăreia de a nu îngreuna, cu foamea şi oboseala ei, foamea şi oboseala celorlalte. Ne simțeam până şi fizic unite, căci fiecare din mişcările noastre se repercuta asupra celorlalte femei şi declanşa în noi o forță de rezistență de care eram conştiente şi mândre.

Se afla printre noi o țărancă bătrână şi răutăcioasă, ajunsă la penitenciar din vina soțului ei. Nu pierdea nicio ocazie de a-l blestema pentru ajutorul pe care-l dăduse unui fugar. Erau, desigur, foarte săraci. Altfel nu ar fi fost ea bolnavă de pelagră. Mâncase mămăligă din mălai încins. Primise un regim medical şi vitamina PP. Injecțiile, probabil prost dozate, îi provocau o reacție violentă. Tot corpul îi ardea, devenea stacojie şi se tăvălea pe jos, arsă şi de un puternic pârjol interior.

A treia zi de izolator, la prânz, miliția nca a împărțit nouă gamele de zeamă şi nouă mămăligi şi a scos-o pe bătrână în vestibul, pentru a-şi mânca singură regimul medical. Zece minute mai târziu miliția nca a strâns gamelele, a împins-o pe babă la izolator, a încuiat uşa şi i-am auzit paşii depărtându-se. Baba rămăsese lângă uşă, pândind zgomotele. În fine, s-a strecurat printre celelalte, şi-a reluat locul şi vârându-şi mâna prin deschizătura cămăşii, a scos două coji de pâine. Cu o strâmbătură care nu era decât primul ei zâmbet, le-a întins lui Nuți şi lui Böji. A trebuit să fie pusă într-o situație limită răutăcioasa şi cicălitoarea babă, pentru a descoperi un lucru simplu, dar pe care nu-l cunosc mulți. A da provoacă mai mare plăcere celui care dă, decât celui care primeşte. Ducând această idee până la absurd, aş putea spune că bunătatea este o culme a egoismului.

Nopțile... Eram zece colocatare într-un spațiu infim, înconjurat de ziduri solide. Eram bine apărate de toate pericolele lumii libere. Locul fiecăreia, mai puțin de un metru pătrat. Cu

bunăvoință, suficient pentru a ne aşeza pe jos cu picioarele încurcate între alte picioare străine. Era greu să faci cei câțiva paşi pentru a ajunge la tinetă şi a te dezmorți, cât de cât, fără a călca pe trupul unei vecine.

În această încăpere minusculă erau cam toate grupurile din celulă. Se găseau printre noi şi două femei, să zicem, din popor, al căror limbaj colorat şi al căror glume mai luminau puțin atmosfera. Oamenii sunt ființe bizare. Sau poate că sunt bizare doar femeile, fiindcă eu îmi aduc aminte de aceste zile foarte chinuitoare cu un soi de nostalgie. În puşcărie am avut, uneori, ocazia să admir. Am văzut un gest, o atitudine, o privire, am auzit un cuvânt, într-adevăr demne de admirație, sentiment atât de reconfortant. Acum, în libertate, avem mai ales ocazii de a critica, dar, har Domnului, deşi multe am pătimit, nu cred în necesitatea de a privi lumea prin ochelari negri.

Faptul de a-mi aşterne pe hârtie amintirile, scoate la lumină tot felul de gânduri nebuloase sau contradictorii. Am scris „timpul este scurt" şi „timpul este lung". „Timpul este prea lent şi timpul este prea rapid". Lăsând timpul în plata Domnului, acum mă leg de oameni. Scriu acum: „Oamenii sunt răi" şi „oamenii sunt buni". Cum poate fi o afirmație adevărată, când negația ei este tot atât de adevărată? Cele nouă femei, tovarăşele mele, au fost timp de şapte zile curajoase, ferme, politicoase, amabile şi răbdătoare. Şi-au depăşit comportamentul normal. Au uitat neînțelegerile personale. Nu persistă în mine, azi, amintirea chinului îndurat împreună, ci amintirea unei perfecte armonii. Am trăit împreună şapte zile pentru care nu găsesc calificative. La zece seara, zece trupuri trebuiau să-şi caute odihna în somn. Capetele să găsească un umăr sau o coapsă drept perne, un spate să se sprijine pe un spate vecin, un picior să se îndoaie pentru a face loc unui trup şi, în sfârşit, după un minuțios şi complicat aranjament, să adormim, în pofida trupurilor noastre contorsionate.

Aş dori ca închisorile să dispară. Să fie găsit un alt mijloc de a pedepsi. Iar pedeapsa să nu fie tortură.

Justiția nu trebuie „să răzbune" victimele prin regimuri penitenciare medievale. Marii criminali ar trebui socotiți grav bolnavi şi, deci, supuşi unor tratamente medicale. Dar mai important este tratamentul micilor delicvenți şi a tineretului. Pentru ei trebuiesc create centre de cultură, de muncă şi de linişte. Abătute zidurile şi minadoarele şi înlocuite cu vaste orizonturi: soare, apă şi copaci. Să primească o hrană nu numai sănătoasă, dar şi gustoasă, pentru ca ei să cunoască bucuriile unei vieți cinstite şi a unei munci remunerată normal. Să li se dea o deschidere culturală.

Să nu mai fie trimişi laolaltă cu criminalii înrăiţi în şcoli ale crimei, cum sunt actualele închisori.

Să fie abolite perspectivele înspăimântătoare ale tuturor infernelor lumeşti şi deschise porţile raiurilor acestui pământ.

Aş dori ca nici măcar un singur om să nu se mai trezească în miez de noapte, urlând sub ameninţarea haitelor de paznici de puşcărie, aşa cum se trezea soţul meu, Harry Brauner şi eu trebuia să-l conving că nu fusese decât un vis urât şi că putea să doarmă liniştit. Şi amândoi încercam să o şi credem. A avea nostalgia unui singur minut trăit în detenţie este imposibil. Dar să nu-ţi rămână din doisprezece ani de viaţă decât neant şi groază este atât de dureros, încât vreau cu orice preţ să salvez măcar câteva clipe din naufragiu.

Eram atât de aproape una de alta, încât puteam citi pe feţele femeilor ca într-o carte deschisă. Nici pe chipuri, nici în priviri, nu am surprins o concentrare care să fie semnul unui recurs la rugăciune de-a lungul zilei.

Cu doi ani înainte, singură, vorbind cu vecina mea prin perete, am atins adesea probleme religioase. La insistenţele ei învăţasem câteva rugăciuni catolice. Textele liniştitoare şi împodobite cu un stil armonios, repetate iar şi iar, mă duceau printr-o lentă alunecare spre un spaţiu în afară de timp, unde gândirea conştientă se pierdea în nefiinţă, intra în moarte. Dar nu-mi place să mă înec. Dacă exist, vreau să simt că trăiesc. detest somnul care îmi fură o treime din viaţă. A te droga înseamnă, pentru mine, a-ţi recunoaşte neputinţa şi slăbiciunea. În puşcărie, însă, drogul rugăciunii este salutar. Religia ar fi trebuit să ne fie tuturora un mare ajutor. Cu atât mai mult la izolator. Dar nu era cazul.

Mi s-a povestit că pentru bărbaţi religia a avut în închisoare un rol benefic. S-au produs şi convertiri miraculoase. Desigur, o speranţă îndoielnică, devenind la închisoare certitudine, dădea un sens suferinţelor.

Legăturile de familie smulse, Perspectivele sociale năruite, torturile şi suferinţele de tot soiul se transformau în asigurarea fericirii veşnice. Un târg încheiat cu Dumnezeu *in extremis*.

Ce se petrecea din acest punct de vedere în închisorile de femei? Nimic, sau aproape nimic. Femeile noastre nu trebuiau convertite. Ele erau în mod firesc credincioase. Faptul era de la sine înţeles. El, Domnul, era sus. Făpturile lui, pe pământ. De la strămoşi moşteniseră o credinţă. Erau creştine ortodoxe, aşa cum erau române. Fără îndoieli, fără întrebări. Desigur, seara la culcare fiecare şoptea o rugăciune. Discret, cum discretă a fost, până azi, religia ortodoxă română. Discretă, omenoasă şi ascunsă în inimi.

În 1990, a apărut la Paris cartea unei colege de detenţie, Madeline Canicov. Cartea a apărut „post-mortem”. Am stat cu ea doi ani în ultima mea celulă. Avusese norocul (!) să aibă în

geantă la arestare un certificat medical, atestând că suferă de tuberculoză. A beneficiat, deci, în toți anii ei de detenție de un regim alimentar special. Nu i-a putut fi niciodată foame...

Cartea ei, foarte poetică şi dovedind o meritorie cultură artistică, mi-a făcut o puternică impresie... negativă. Nu vorbesc de valoarea literară a cărții, ci de mesajul ei. Autoarea pretinde că a trăit în puşcărie clipele cele mai fericite ale vieții ei. Această intensă fericire, explică ea, s-a datorat descoperirii lui Dumnezeu. Dar oare descoperirea lui Dumnezeu te poate ea orbi şi asurzi?

Din tinerețe îmi spusesem că atât timp cât măcar un singur om - chiar la capătul lumii - se chinuie şi plânge, fericirea nu stăpâneşte încă lumea. Suferințele, mizeria, foamea, chiar şi scăderile morale ale semenelor ei puteau ele aluneca fără urma vreunei cât de mici zgârieturi pe sfera strălucitoarei ei bucurii? Oare dragostea pentru aproapele tău nu este prima îndatorire a unui drept-credincios?

Grupul celor trei legionare manifesta un ortodoxism militant. Dar partidul lor avea un drept bază ura şi drept scop exterminarea unui neam ales de Dumnezeu. Oare pentru aducerea la îndeplinire a acestui scop, duminica dimineața aceste „creştine" psalmodiau, într-un colț al celulei, Sfânta Liturghie? Cunoşteau slujba pe dinafară şi noi căutam să facem cât mai puțină larmă, pentru a nu le deranja, dar de participat nu prea participa nimeni la slujba lor. Poate că femeilor mai simple din celulă li se părea că nu se cade ca nişte fete să ia locul unui preot.

Catolicele şi călugărițele le făceau concurență în alt colț. Nu numai că căutau să le atragă pe ortodoxe în grupul lor, dar ne tratau cu o ascunsă urmă de dispreț. Cea mai tânără dintre ele trăia, ca şi doamna Ionescu, complet retrasă îm secrete meditații. Dar rugăciunile ei nu implorau lui Dumnezeu iertarea păcatelor ei, ci iertarea păcatelor întregii omeniri. Am fi preferat să-i lase Domnului grija noastră, fără intervenția ei, şi ea să spele cămaşa unei bătrâne sau să înlocuiască pe alta la corvezi. Noi, de păcatele lumii nu ne prea sinchisisem şi ne alinam cu speranța că Dumnezeu ne va ierta propriile noastre păcate. Nu în urma rugăciunilor tinerei călugărițe, ci a suferințelor noastre în penitenciarul în care ne lăsa să putrezim.

Cât despre iad... Îmi spuneam că o credință atotputernică, o absolută credință în Divinitate trebuie implicit să dea siguranța unui rai de bucurii şi de veşnică împăcare şi nu poate decât nega infernul. Mi se pare imposibil de crezut că Tatăl nostru ceresc, atotştiutor şi iertător, ar pedepsi păcatele vieților noastre, infinit de scurte, prin chinuri fără de sfârşit.

„Acum şi în vecii vecilor..."

Concepția populară a infernului împodobeşte cu poze de o naivă cruzime pereții bisericilor bătrâneşti. Pe un fond de flăcări, omuleți chinuiți de draci. Adulterul este pedepsit de un drăculeț cu coarne lungi şi codiță elegant spiralată, care înfinge dinții ascuțiți ai furcii sale în cele mai cărnoase părți ale păcătoaselor trupuri.

Am povestit moartea doamnei Liciu şi priveghiul mortuar. Ritualurile şi tradițiile ancestrale vor fi mereu respectate de locuitorii satelor şi ai mahalalelor. Naşterea, căsătoria, botezul şi moartea vor fi ceremonii spectaculoase. Chiar teatrale. Amestec de fast religios, de obiceiuri laice, izvorâte din adâncuri păgâne, şi de muzică populară. Spectacole ale căror actori sunt chiar participanții la ceremonii. Spectacole pline de farmec şi de bucurie. Până şi înmormântările sfârşesc cu mese încărcate de bucate şi băuturi, în jurul cărora rudele şi prietenii, în amintirea răposatului, se înveselesc fără falsă sfială.

L-am auzit cu urechile mele pe unul din cei mai strălucițti intelectuali ai tinerei generații, dinainte de război, pe Mircea Vulcănescu, mort la închisoare, spunând:

- Aş vrea să am credința simplă şi liniştită a bătrânei țărănci, care aprinde o lumânare în fața icoanelor bisericii din sat...

Cred că majoritatea femeilor cu care am viețuit timp de patru ani nu aveau nici ele nevoie de mai mult.

Înainte de a părăsi a doua celulă, câteva amintiri răzlețe. Cum să fi putut uita intrarea printre noi a doamnei Sablin? Înfăşurată într-o haină de catifea neagră, strânsă pe talia subțire şi coborând până la pământ, era vreo femeie de vreo şaptezeci de ani. Îşi ținea foarte drept trupul şi grație obrajilor ei palizi şi părului blond, aproape alb, părea cu mult mai tânără. Venise de foarte mulți ani în Bucureşti din munții Jura ai Franței. Guvernantă a două fetițe din bogata aristocrație a timpului. Se căsătorise cu un rus alb aciuat în România în urma revoluției din 1917. Au rămas amândoi în România. Erau bătrâni şi săraci. Duceau o viață măruntă şi liniştită. Din nenorocire pentru ei, el se apucase să-şi scrie memoriile. Printre cunoscuții lor se afla un informator. Informatorul a anunțat securitatea. Agenții au percheziționat locuința. Au găsit manuscrisul. A urmat un proces. Tribunalul i-a trimis şi pe el şi pe soția lui la închisoare. Închisoarea l-a trimis la cimitir pe Sablin şi la noi, în celulă, pe doamna Sablin. Revoluța de care fugise tânărul a izbutit, până la urmă, să-l prindă în mrejele ei.

După o discuție cu o milițiancă, din cauza cunoaşterii ei aproximative a limbii române şi a stupidității milițiencei, doamna Sablin a fost pedepsită. Temându-se de urmările a şapte zile de

izolator asupra sănătății şubrede a bătrânei femei sau pentru alte motive doar de ei ştiute, pedeapsa ei a fost scurtă, dar exemplară. Un miliţian i-a acoperit faţa cu o mască de gaze. „Ca să înveţi să-ţi ţii gura!”, i-a spus el, manevrând un buton al măştii. După câteva secunde asistam înspăimântate la primele spasme de asfixiere ale doamnei Sablin. Miliţianul nu lăsase să intre în plămânii ei decât cantitatea minimă de aer de care-i depindea supravieţuirea.

Tortura, după aprecierea noastră, a durat o jumătate de oră. Dar noi am trăit această privelişte cu o emoţie atât de puternică încât durata ei este poate exagerată. Căzută la pământ, puternice convulsiuni arcuiau trupul doamnei Sablin. Se ridica şi cădea cu zgomot pe podele, în frumoasa ei haină, acum mânjită de praful duşumelei. Horcăia. Horcăia din ce în ce mai tare, din ce în ce mai rapid. Toate stăteam la o oarecare distanţă în jurul ei, împietrite de groază şi nu puteam face nimic pentru a o ajuta. Pieptul ei se dilata, gata să se spargă. Nu-i vedeam chipul acoperit de mască, dar îi ghiceam rictusul morţii. Eram convinse că va muri sub ochii noştri. Atunci ne-am repezit toate la uşă şi am lovit până la durere uşa cu pumnii noştri încordaţi. Când miliţianca a deschis vizeta, cele care o înconjurau pe doamna Sablin s-au dat la o parte. Şi Dede i-a strigat miliţiencei că doamna Sablin este foarte bătrână şi că va muri. Miliţianca a închis vizeta şi peste câteva clipe s-a deschis uşa. A intrat miliţianul şi a scos masca doamnei Sablin.

Doamna Sablin a ieşit din penitenciar puţin înaintea mea. În 1962 am întâlnit-o cu totul întâmplător în Gara de Nord. Obţinuse repatrierea. Tocmai pleca în Franţa, în Jura, unde mai avea rude. Am stat de vorbă până la plecarea trenului. Liberă, dar singură, cu toate bunurile confiscate, căzuse grav bolnavă într-o odăiţă mansardată. Vecinii ei, femei de serviciu şi oameni săraci, au îngrijit-o şi au hrănit-o. În fine, Ambasada îi venise într-ajutor.

- Lena, mi-a spus ea, sunt mulţumită că te mai văd o dată. Când ajung în Franţa voi scrie guvernului francez că tu ai dat în penitenciar lecţii de franceză şi că meriţi măcar o medalie...

Avusesem cu ea relaţii foarte prieteneşti. Faptul că vorbeam bine franceza o apropiase de mine. Am fluturat cu bucurie batista în chip de adio. Cel puţin nu a părăsit pentru totdeauna România, vitrega ei ţară, fără să aibă o albă fluturare de prietenie.

La ce bun să mai povestesc încă un alt „7 zile” şi încă altul? Să spun mai bine că Böji făcea mari progrese la limba franceză. Dar se schimbase. Îşi găsise o nouă prietenă mai interesantă decât Nuţi, fire deschisă şi fără complicaţii şi probleme. Îşi petrecea timpul ascultând confidenţele acestei tinere femei. Îmi închipuiam că, poate, povestindu-i-le îşi retrăia peripeţiile amoroase. În privinţa asta aveam experienţă. Nu puţine au fost femeile care, intuind rezervele de prietenie acumulate în mine de atâţia ani de solitudine, mi se mărturiseau cu o sinceritate mergând până la

impudoare. Mă minunez şi azi de câte şi mai câte poveşti mi-a fost dat să aud. Delectarea cu care se descărcau de refulările lor actuale îmi inspira uneori milă, alteori o penibilă jenă. Unele cred că ajungeau să juiseze retrospectiv, obligându-mă să ascult amănunte de roman erotic. Fără să vreau, ba chiar împotriva voinţei mele, mă încărcau cu un fel de complicitate silnică. Mă simţeam vinovată de a le asculta, dar nu îndrăzneam să le jignesc, impunându-le tăcere. Vinovată faţă de ele şi pentru neplăcerea pe care mi-o provocau privirile lor pline de subînţelesuri în cursul zilei.

Juisările verbale izbuteau să creeze până şi legături sexuale. Apropieri pe care acolo le-am înţeles şi le-am considerat destul de fireşti între femei tinere, lipsite de raporturi sexuale normale sau între femei şi fete tinere lipsite cu totul de experienţă. În libertate, toate cele câteva pe care le-am bănuit s-au măritat repede şi duc o viaţă absolut normală. Am cunoscut o fată disperată pentru că i se împlinea sorocul de plecare şi lăsa în celulă o prietenă mult iubită. S-a grăbit atât de tare să se mărite, încât nu şi-a dat nici măcar răgazul să aleagă. A luat primul venit. Alta s-a măritat cu un deţinut abia eliberat, trei zile numai după ce îi fusese prezentat de nişte prieteni comuni. Prima căsătorie, după un prim copil, s-a terminat printr-un divorţ. A doua mai durează şi azi în bună înţelegere.

În sfârşit, un al treilea caz, mai ieşit din comun. După o detenţie destul de scurtă, dar care a marcat-o profund, o altă tânără fată, împinsă de cel mai pur sentiment de caritate creştină, nu se refuza niciunui proaspăt eliberat. Pentru că un bărbat ieşit după un timp mai îndelungat de detenţie se apropie de femei cu dureroasă timiditate şi frică de ridicol.

Dar şi o adevărată dragoste se putea naşte între un bărbat şi o femeie, prin intermediul peretelui ce le despărţea celulele. Fără să se vadă, fără să-şi audă glasul, cuvintele recepţionate literă cu literă, emoţia, frica de pedeapsă, pericolul acceptat reciproc au legat temeinic unele perechi de întemniţaţi. Nu pe toate. Se întâmpla ca imaginaţia să le joace o festă. Realitatea se adeverea cu mult sub aşteptări. Dar, cunosc o pereche de aproape treizeci de ani împreună. Dragostea înfiripată prin perete a fost atât de puternică, încât el, eliberat cu cinci ani înaintea ei, a aşteptat-o cu nerăbdare şi credinţă.

De aceea, când povesteam romane de dragoste, eroii mei învingeau toate piedicile ridicate de autor în calea lor. Autorul nu se putea indigna şi nu se putea simţi trădat. Din fericire pentru el şi pentru mine, el nu mă putea auzi, şi tovarăşele mele adormeau cu inima împăcată.

Am trăit în celula aceasta tot anul 1958 şi o parte din anul 1959. Am petrecut împreună un Crăciun, un an nou şi două sărbători de Paşti. Spun „petrecut”, pentru că noi am făcut tot posibilul ca zilele de sărbătoare din lumea liberă să fie şi pentru noi festive.

Crăciunul 1958. Muiat şi frământat cu apă, săpunul s-a prefăcut între-un copilaş Isus de

patru centimetri. Ne-am pipăit saltelele pentru a scoate din ele, prin țesătura pânzei de sac, bucățele de paie mai groase din care am meşterit o miniaturală iesle. Am ales un colind cunoscut de noi toate. După „închidere” am întins pe patul cel mai ferit de vizetă un pătrățel de pânză verde, în lipsa unuia albastru nocturn, inexistent prin cârpele noastre. În centru, ieslea şi Pruncul, cam palid, sărăcuțul. Doar se născuse la puşcărie. Ieslea era înconjurată de o coroniță de stele. Trei bucățele lucioase de pai, încrucişate. Femeile strânse lângă pat au murmurat colindul. Apoi, jurnalista, cu un pulover roşu, un cearşaf şi puțină lână albă, şi-a asumat rolul unui Moş Crăciun, cam sărac, dar care, totuşi, a oferit fiecăreia dintre noi o epigramă usturătoare şi hazlie.

Sărbătoarea a fost însă scurtată de o apariție nedorită. După colind ne urasem întoarcerea cât mai rapidă acasă şi ajunsesem la epigrame, când uşa s-a deschis brusc şi un milițian a intrat în celulă. Noi ştiam că după închidere nimeni, în afara comandantului, nu avea voie să pătrundă în celule. Nu puteam visa că, în noaptea de Crăciun, comandantul va avea gândul drăcesc de a ridica interdicția.

Milițianul s-a uitat la Moş Crăciun, ne-a privit mutrele plouate şi a părăsit celula fără să deschidă gura. Restul epigramelor rostite de jurnalistă, despuiată de improvizatul costum, n-a reuşit să ne descrețească frunțile. Dar prin bunătatea lui Moş Crăciun, în dorința lui de a-i fi iertată desaga goală, milițianul prelucrat de Moş Crăciun n-a întocmit niciun raport.

În aceeaşi seară am vrut să fac să dispară corpul delict. Să distrug şi ieslea şi Pruncul. Dar Crăciuna m-a rugat fierbinte să-i las ei copilaşul şi am avut slăbiciunea să accept. A doua zi, după program, „percheziție”. Nu m-am mai putut apropia de Crăciuna. Unde ascunsese ea pruncul de săpun nu ştiam. Dar nu ştiam nici măcar dacă îl ascunsese! Pentru mine un nou „şapte zile” era asigurat. Totuşi, nu s-a întâmplat nimic. Nu l-au găsit. Crăciuna îl azvârlise în ultima clipă sub pat.

Paştele 1959 s-a desfăşurat în linişte. Pregătisem o poveste de dragoste pură şi eram destul de mândră de marea scenă de dragoste dintre cei doi. Plimbându-se într-o dimineață prin parcul oraşului cu omul iubit dar inaccesibil, pentru că era însurat şi tată al unui copil, eroina mea urmărea din ochi umbrele culcate în fața lor pe alee. Umbra ei la o mică distanță de umbra lui. Când, aleea a cotit, umbra lor s-a apropiat încet una de alta, s-au atins şi s-au contopit într-o singură umbră. Romanul îl povesteam pe un fond muzical. Una din cele trei legionare avea un timbru de voce grav şi misterios; nu cânta, ci doar murmura melodiile. După un examen al repertoriului ei destul de clasic şi variat, am ales câteva lieduri pentru a sublinia emoțiile triştilor şi prea cinstiților mei îndrăgostiți. În clipa atât de palpitantă a aleii cotite, eu îmi opream debitul verbal, mult prea vulgar pentru subtila emoție a tinerei fete, şi solista mea şoptea liedul lui Grieg „Ich liebe dich”.

Au urmat recitări, glume, epigrame şi o tortă de pâine şi marmeladă, din care fiecare a primit un dumicat.

În ajun cântasem cântecul Învierii. „Isus a înviat din morți” patru versuri mai mult plânse

decât cântate, pentru că ele nu se adresau fericiților pământului, ci nouă, dezmoșteniților, îngropatele de vii ale penitenciarului Miercurea-Ciuc.

Și de trei ori, după tipic, am înălțat spre slăvi rugăciunea noastră:

„Isus a înviat din morți,

Cu moartea pe moarte călcând

Și celor din morminte

Viață dăruindu-le...”

Nouă, celor din morminte.

Mă aflam cu Nuți și tânăra mea prietenă legionară în a patra zi de izolator. Era o zi de toamnă rece. Îmi amintesc că stăteam cu mantalele pe noi, dar îmbrăcate cu spatele în față și mânecile libere, legate strâns la spate. Ne simțeam înfășate, dar erau mai apărate astfel de frig. Eram toate trei cliente vechi ale izolatoarelor. Aveam și obiceiurile noastre. Foamea nu ne speria. Aveam nenumărate subiecte de conversație. Legionara era licențiată în istorie. Ne lăudam cu plăcerea noastră de a fi, pentru câteva zile, scutite de iureșul celulei. Înfumurarea noastră avea să primească o meritată tiflă.

Spre mijlocul după-amiezii, un milițian deschide ușa. Ne spune că trebuie să ne pregătim căci va veni peste puțin timp să ne scoată din celulă. Să ne scoatem cămășile. Să nu păstrăm pe noi decât vesta. Să ne ridicăm părul în vârful capului, pentru a ne degaja ceafa. Atât. Ne priveam uluite. De ce? Ce se va petrece? Ce ni se va întâmpla? Ce vor să ne mai facă?

Explicația a găsit-o Nuți.

- Vor să ne taie capul cu securea, a zis ea.

- Ai înebunit? De ce să ne taie capul cu securea?

- Este mai economicos. Pentru a ne spânzura au nevoie de spânzurători, frânghie și săpun. Pentru a ne împușca, le trebuiesc gloanțe. O secure, un butuc și ne omoară pe gratis.

A ajuns aproape să ne convingă. În tot cazul, ceea ce spunea părea logic. Pentru orice eventualitate ne-am luat rămas-bun.

- Una dintre noi, a reluat Nuți, are un păcat mare pe conștiință?

- Eu nu am, am zis.

- Nici eu nu am, a zis Tanța.

- Atunci, să nu ne spunem adio, ci la revedere. Ne vom întâni în rai.

- S-o crezi tu, a zis cealaltă. Acolo sus trebuie să fie o înghesuială grozavă. De atâtea mii de ani, promiscuitatea trebuie să fie chiar cu mult mai mare decât în penitenciarul nostru.

Cu toate că reușisem să glumim, nici el și nici eu nu prea ne simțeam în largul nostru.

Chiar dacă nu credeam în secure, nimic bun nu ne putea aştepta. Ceafa degajată ne îngrijora. Pe deasupra, dârdâiam de frig, şi, de ce să nu o recunosc şi de frică. Da. Noi, cele trei neînfricate deținute, tremuram de frică.

Gardianul s-a întors şi el ne-a somat să-l urmăm. Era sever. Încruntat. Am ieşit după el din celulă. În curte se întindea un lung şir de femei, toată celula noastră.

- Va fi un adevărat masacru, a şoptit Nuți, şi ce economie!

Am ajuns la coada şirului. Ultima din şir s-a întors spre noi şi, văzând mutrele noastre îngrozite:

- Nu vă fie frică, ne-a spus ea. A sosit maşina radiografiei.

În zece ani era prima radiografie menită să depisteze cazurile de tuberculoză. Maşina fusese parcată în curtea principală, de care ne despărțea zidul din fundul curții noastre.

Femeile au urcat una după alta trei trepte şi au intrat în laboratorul ambulant la scurte intervale. Eram ultimele. Un culoar strâmt. Două femei tinere, frumoase, coafate, fardate frumos şi care mi s-au părut speriate sau poate chiar mai emoționate decât mine. Când am ajuns în spatele plăcii aparatului, am şoptit:

- Am avut două hemoptizii.

Cea care era în fața aparatului a şoptit: „două clişee”. Apoi ne-am întors iarăşi în carceră. La adăpost. Liniştite? Nu prea. Nuți, de câtva timp, răcise. La izolator tuşea mai des. Se credea grav bolnavă. Radiografia o va dovedi. Începuse deja să-şi plângă apropiata moarte. Nici eu nu eram prea liniştită. Regimul T.B.C. era ispititor, dar parcă tot ar fi fost mai bine să fiu flămândă decât bolnavă.

A trecut şi ziua a cincea. Ziua a şasea a fost zi de regim normal. Am aşteptat. Vom bea puțină cafea şi vom mânca o felie de pâine subțirică. Cafeaua poate fi şi caldă. S-au auzit paşi. Zgomot de gamele. Uşa s-a deschis. Pe jos, în fața uşii, o tavă de lemn. pe tavă trei gamele. Una din ele era aproape plină. Numai două felii de pâine şi, alături, un sfert de pâine rotundă, neagră. O bucată mare de pâine. Un regim T.B.C. deci, biata Nuți avea dreptate. Avea deja ochii plini de lacrimi, când miliținanul a spus:

- „Constante, ieşi şi ia-ți regimul”.

Bolnava eram eu.

Reintrând în celulă, am hotărât să-mi schimb patul. Am ales patul ce dăduse naştere la unele discuții, pentru că nimeni nu dorea să-l ocupe. Era plasat în fundul celulei, la numai vreo treizeci de centimetri de perete. Exact sub fereastra pe care hotărâsem de comun acord, să o ținem permanent deschisă, de-a lungul iernii. Era unicul mijloc pe care-l aveam la îndemână pentru a mă

îngriji singură. Regimul alimentar T.B.C. era suficient doar pentru potolirea foamei obişnuite. Umplea bine stomacul, dar nu conținea mai nimic hrănitor. În plus, cu tot riscul, eu nu puteam să-l mănânc liniştită sub privirile flămânde a nouăzeci de femei. O treime din tot ce primeam dădeam în mod regulat lui Dede care, la rândul ei, împărțea cu mine regimul ei şi, zilnic, ofeream, câte ceva unora sau altora dintre femei, cu rândul. Îmi era imposibil să procedez altfel. Deci, măcar să-mi apăr plămânii de aerul poluat al celulei.

Dar schimbarea patului prezenta unele complicații. La parter, am spus-o mai înainte, dormeau câte cinci femei în două paturi cu o a treia saltea suplimentară. Până la urmă, tot grupul meu a acceptat schimbarea. Fereastra deschisă lăsa să curgă pe mine aerul înghețat de afară şi rafalele de vânt aduceau fulgi de zăpadă care se topeau pe obrajii mei. Am fost nevoită să-mi acopăr capul cu prosopul, nelăsând decât gura descoperită. Înfăşurate fiecare în cearceaful şi pătura individuală, eram silite să dormim lipite una într-alta din lipsă de spațiu. Poziție incomodă, dar având avantajul de a ne ține cald reciproc.

În celulă numai două femei nu au mai acceptat măcar o fărâmă din regimul meu. Crăciuna şi legionara cu poştele au declarat că ele nu pot primi nici măcar un strop din sângele meu, nici măcar un gram din sănătatea mea.

Regimul meu medical a prilejuit un incident penibil între mine şi Dede. La Mislea, ea avusese o singură relație mai strânsă cu o doamnă în vârstă din Bucureşti, doamna Kunst. Acum, doamna Kunst se afla şi ea în celula noastră, iar Dede îi arăta multă simpatie şi o proteja, stârnind uneori nemulțumiri printre femei. Doamna Kunst urma să se elibereze în 1959 şi îi făgăduise că le va căuta pe fetele ei şi le va ajuta pe cât îi va sta în putință. Fără îndoială, era vorba de un ajutor financiar. Doamna Kunst suferea de astm. Deseori, noaptea, ne trezea pe toate din somn cu puternice accese de tuse. De mai multe ori am ajutat-o, punându-i comprese reci pe piept. Nu ştiu dacă, din punct de vedere medical, leacul era valabil, dar pe ea o ajuta. Aveam, deci, relații bune. Profitând de prezența lui Dede în celălalt colț al celulei, m-a rugat să prepar pentru Dede o „tortă", pentru a serba ziua de naştere a soțului ei, peste o săptămână. Firește, am acceptat, cu toate că nu mi-a fost uşor să-i ascund lui Dede că pun zilnic deoparte pâine şi marmeladă, nici să ascund laptele primit, pentru a-i da timpul să se prindă. Mai trebuia să înfrunt şi pericolul de a fi prinsă călcând regulamentul, care interzicea păstrarea alimentelor de la o zi la alta.

În dimineața zilei fixate, mi-am luat discret proviziile şi pe ascuns, pe un pat depărtat, ajutată de două femei, am muiat pâinea în cafeaua primită chiar atunci, am amestecat-o cu marmeladă şi am întins-o într-o gamelă plată. Laptele prins, frecat îndelung, imita destul de satisfăcător frişca.

Am zgâriat pe suprafața „tortei” pătrățele de doi centimetri. şi pe fiecare am pus o boabă de frişcă. Totul era gata. Toate trei eram încântate de rezultat. După plimbare, ştiind că miliția nca este ocupată cu plimbarea celorlalte celule, am scos gamela ascunsă sub pat şi, de față fiind doamna Kunst, i-am oferit-o lui Dede, discret, cu toate urările mele. Discret, pentru a-i da libertatea să păstreze „tortul” pentru ea sau să-l ofere unora sau tuturora.

Dede a privit torta şi încet, încet, o puternică roşeață i s-a aşternut pe față; s-a încruntat şi cu o voce strangulată de furie mi-a spus că nu dă voie nimănui să se amestece în viața ei particulară şi că nu are nevoie de torta mea. Am fost atât de uimită de ieşirea ei, încât am rămas câteva clipe cu tava în mâini, nemişcată şi mută. Apoi, le-am întors spatele pentru a nu mai vedea furia lui Dede şi dezolarea doamnei Kunst, m-am dus în centrul celulei, le-am făcut semn femeilor să se apropie de mine în linişte şi le-am spus că, fiind ziua de naştere a mamei mele, le poftesc să sărbătorim împreună. Vin pe rând, primesc dumicatul de tortă, mă sărută, îi urează mamei mele viață lungă şi să ne revedem sănătoase cât de curând. Mă simt fericită. Puțin îmi păsa de Dede. Mama mea a primit cu siguranță urările de bine trimise spre ea printre gratiile unei celule de penitenciar.

La întoarcerea acasă am aflat că pe vremea aceea mama fusese operată. O operație grea. Prăjitura lui Dede şi tovarăşele mele au ajutat, poate, la vindecarea ei.

Dar am simțit că între mine şi Dede se stabilise un raport de indiferență. Nu eram supărată pe ea. Cred că ajunsesem să o înțeleg, însă felul ei de a se manifesta nu-l puteam scuza. Apoi, mi-am spus că scăderile ei se datorau numai şi numai picioarelor ei. Din cauza lor apăreau, uneori, dizarmonii în comportamentul ei. Nu mi-am schimbat atitudinea față de ea. Am continuat să mâncăm împreună ca şi mai înainte. Nu i-am pomenit niciodată despre tortul refuzat. Niciun reproş de la mine. De la ea, nicio scuză. Am menținut până în ultima zi raporturi cordiale, dar prietenia îşi luase zborul.

Poştele continuau să circule. Mulțumeam Domnului că erau mult mai numeroase decât pedepsele. Dar acum ştiau sigur că Nuți şi cu mine eram principalele păcătoase ale celulei şi ochii milițienilor ne urmăreau bănuitori toate mişcările. Un gest imprudent al lui Nuți, pipăind peretele latrinei, pentru a ridica o poştă, şi cea mai grea dintre pedepsele aplicate în penitenciar s-a abătut pe capetele noastre. Cu toate protestele lui Nuți, declamate pe tonul unei inocențe ultragiate, deşi ochii inexperimentați ai milițiencei nu au reuşit să dibuiască poşta, eram din nou spate în spate. Legate împreună, nu cu cătuşe ci cu un lanț gros de fier închis cu un lacăt. Azi, până şi mie mi se pare de necrezut că noi două am trăit, într-adevăr, acele douăzeci şi patru ore de coşmar. Douăzeci şi patru de ore, deşi ne simțeam umerii aproape de dislocare, încheieturile rănite de inelele lanțului, degetele

încet amorțind, oboseala picioarelor care abia mai aveau forță să ne susțină. La ora meselor, un miliţian deschidea lacătul şi ne dădea voie să ne aşezăm pentru a mânca şi a merge la colț. Pentru că am hotărât să aduc o mărturie amănunțită despre starea de claustrare a unui grup de femei într-o închisoare politică comunistă, sunt silită să spun şi unele lucruri care, de obicei, nu se spun, şi să le spun pe şleau.

Cum nevoile fireşti ale oricărei fiinţe nu cunosc opreliştele cătuşelor şi ale lanţurilor, durerii fizice i se alătura majora greutate de a merge la colț. I-am şoptit lui Nuți că de un ceas lupt cu nevoia de a urina. Mi-a răspuns că şi ea simte aceeaşi nevoie. Cum să ne descurcăm? Mi-am luat inima în dinți şi m-am adresat femeilor. Le-am cerut ajutorul. Şi ele puteau fi puse într-o zi în aceeaşi situație. Două femei s-au oferit să ne ajute. Încet, căci una dintre noi mergea de-a-ndărătălea, şi pentru a nu smuci lanțul, ne-au dus, pas cu pas, la colț. Ne-au coborât ele pantalonii. Ne-au aşezat în dreapta şi în stânga hârdăului. Ne-au susținut, una pe mine, cealaltă pe Nuți, pe circumferința destul de mare a hârdăului. Femeile din celulă, pentru a micşora jena, s-au întors cu spatele la noi şi cu o mişcătoare discreție. Noi două nu ne puteam ajuta. Nu puteam decât să primim cu recunoştință ca ele să ne ridice, să ne spele şi să ne încheie pantalonii.

Minute nesfârşite. Ceasuri chinuitoare. Durere... Durere. Dar cum să găsesc cuvinte pentru a transmite senzația acestor dureri? Poate dacă am fi plâns ne-ar fi fost mai uşor. Dar noi nu vroiam să plângem. Nu puteam decât să strângem din dinți şi să răbdăm.

De ani nenumărați eram închisă. Lipsită de toate. Dormind pe paie. Flămândă. Fără o carte. Fără o notă muzicală. Nu aveam dreptul nici să râdem, nici să plângem. Din ce împerechere de vrăjitoare şi de draci, în care noapte de sabat fuseseră zămisliți monştrii care încolăceau şerpi de inele malefice pe încheieturile noastre. Cum să redai suferința? Cum, revolta?

Când ne-au scos lanțul pentru masa de seară, nu mai puteam ține lingura cu degetele noastre amorțite. Femeile au trebuit să ne ajute. La zece seara ne-au scos lanțul şi au legat mâna mea stângă de mâna dreaptă a lui Nuți, printr-o pereche de cătuşe. Aveam voie să ne culcăm şi să dormim. O femeie ne-a dat patul ei de la parter. O țărancă, Bonta, ne-a ajutat să ne întindem. Şi-a petrecut noaptea lângă noi, schimbând mereu compresele reci pe încheieturile noastre tumefiate. Inelele au lăsat urme violete. Cătuşele puse peste vânătăi ne tăiau respirația şi ne provocau dureri fulgerătoare la cea mai mică mişcare.

După sculare, legate iar cu lanțul, simțeam că fiecare clipă va fi ultima, că nu voi mai putea suporta o durere atât de mare şi totuşi *o suportam şi minutele se scurgeau şi aş fi vrut să cad leşinată, să cad moartă pentru a scăpa de calvarul vieții mele şi mă durea din ce în ce mai tare şi nu înțelegeam cum ne mai ținem amândouă pe picioare, cum putem să nu ne prăbuşim, cum mai avem încă în noi o fărâmă de viață, dacă ceea ce trăiam se mai putea numi viață...?*

La ora mesei ne-au scos lanțurile definitiv.

Îți mai aduci aminte, Nuți, îți mai aduci aminte?

Două săptămâni mai târziu...

Una dintre noi, nu îmi amintesc nici care, nici pentru ce motiv a fost amenințată cu un „şapte zile”. A doua zi de dimineață, ofițerul politic a intrat în celulă. Ne-a anunțat noua hotărâre a comandantului. Dându-şi seama că pedeapsa izolatorului nu ne mai sperie, pedepsele vor fi de azi înainte colective. Ne-a aşezat pe trei rânduri în centrul celulei şi ne-a ordonat să rămânem în picioare, fără a ne schimba locurile, atâta timp cât vor socoti ei necesar. Trei sferturi din deținute nu depăşeau patruzeci de ani, restul erau femei în vârstă şi bătrâne. Nu trecuse un ceas şi câteva dintre ele au început să se clatine pe picioare. Ca nu cumva să se prăbuşească, le susțineam cu toată puterea noastră.

Eram încolțite. Nu puteam accepta ca din cauza noastră, a câtorva deținute neliniştite şi îndărătnice, să sufere femei care nu doreau decât să vegeteze netulburate în celulă. Totuşi, niciuna dintre ele nu ne-a cerut să oprim poştele şi telefonul. Au recunoscut că toate beneficiau de activitatea noastră. Dar după o consfătuire cu Dede am hotărât încetarea tuturor activităților noastre clandestine.

Căzusem în capcană.

A TREIA MEA CELULĂ

... despre care nu păstrez decât vagi amintiri. Ne despărțisem de o mare parte din colegele noastre. Legionarele, călugărițele, Crăciuna, câteva țărănci, jurnalista, studenta în medicină fuseseră mutate. Unde? Fără poşte şi perete, nu aveam niciun mijloc de a şti ce s-a petrecut. Se spunea că multe femei fuseseră mutate în alt oraş, în alt penitenciar, la lucru. În locul lor veniseră câteva deținute noi.

Cu o zi înainte de mutarea noastră, celula fusese invadată de un puhoi de femei, aproape toate necunoscute, cu tot calabalâcul lor. Miliția nca-a spus că trebuie să le facem loc în celulă. Cum? Fiind vorba de o singură noapte, ne-a răspuns ea, să ne descurcăm cum putem. Dar eram atât de multe, încât mai că ne călcam în picioare. Tot spațiul liber s-a umplut cu saltele pe care stăteau, săracele, una peste alta. Le-am făcut loc şi în paturile noastre. Îmi aduc aminte de aceste douăzeci şi patru de ore ca de un adevărat balamuc.

A doua zi de dimineață au fost scoase din celulă împreună cu o mare parte din tovarăşele noastre. Am rămas vreo treizeci pe loc. Dintre ele, Dede şi Nuți. Puțin mai târziu ne-au scos şi pe noi şi ne-au mutat într-o celulă ceva mai mică.

Au urmat câteva zile din care nu îmi amintesc nimic. Inactivitate totală. Plictiseală. Vorbărie goală. Nuți şi cu mine stăteam pe ghimpi. Simțeam că nu vom mai avea mult timp puterea să rezistăm pornirii noastre de a afla ce se petrece în celelalte celule. Am fi putut cel puțin încerca să ne cunoaştem vecinele. Dar un al doilea obstacol în calea activității noastre era prezența printre noi a două deținute abia sosite în penitenciar. O muncitoare şi o funcționară. Nu le cunoşteam trecutul şi deşi păreau femei de treabă şi manifestau o vizibilă dorință de integrare, păstram față de ele o

prudentă rezervă. Erau ele sincere sau se străduiau să ne câştige bunăvoinţa cu un ţel ascuns? Cum să fim sigure că nu fuseseră plasate printre noi ca informatoare? Eram toate contaminate de plaga comunistă a suspiciunii. Atât de greu de stârpit şi azi, chiar din intelectualii ce se pretind neatinşi de morbul comunist. Dar de fapt s-au născut, au crescut şi şi-au trăit viaţa în această ţară de dictatură comunistă. Lipsa de încredere, moştenire comunistă, ne împiedică să trăim uniţi şi împăcaţi, spre binele ţării noastre.

Deci, noi ne temeam de ele. Dede, consultată, ne-a sfătuit să nu riscăm. Dar noi două am decis, totuşi, să încercăm. În cel mai negru secret şi cu maximum de prudenţă, am plasat o poştă în ultima ascunzătoare întrebuinţată înaintea pedepselor colective. Câteva zile în şir, ne-am întors în celulă după programe şi plimbare cu buzele umflate. Poşta noastră nu se clintise din loc. Dar în a cincea zi, dispăruse. Nici măcar lui Dede nu i-am destăinuit emoţia noastră. Ne bucuram, dar, la urma urmei, noi nu ştiam cine a ridicat poşta. Prieteni sau duşmani?

A doua zi, nimic. Ascunzătoarea, goală. A treia, tot nimic. A patra zi, răspunsul era acolo. Ni se comunica numele corespondentei noastre şi numărul celulei.

Tot pe tăcute, dar mândre de noi, am continuat. Au urmat câteva bileţele anodine, când, într-o zi...

Informaţia primită era formidabilă, fantastică, nesperată, neaşteptată, senzaţională! O adevărată bombă, lăsând cale deschisă tuturor speranţelor noastre. Nu puteam să o ţinem secretă. Toate femeile din celulă, cu excepţia necunoscutelor, fuseseră una pentru alta şi toate pentru mine tovarăşe credincioase, femei de treabă şi întotdeauna demne de încredere. Datoria noastră era clară. Trebuie să le comunicăm poşta primită.

Începem cu Dede. La auzul veştii, începe să plângă. Este şi ea de părere că trebuie să comunicăm vestea primită. Da, răspunse Dede, chiar cu riscul unei pedepse colective. Cele două femei se vor bucura şi ele.

Dede le spune femeilor că le roagă să facă linişte, să se apropie de noi şi să asculte în tăcere o informaţie foarte importantă pentru ţară şi pentru noi. E rândul meu să vorbesc. Le asigur că am încredere în „toate" femeile din celulă, le voi citi mesajul primit. Nuţi se duce la uşă. Îmi face semn că pe culoar este linişte şi pot să-i dau drumul. Cu voce înceată şi rară, le citesc cele câteva cuvinte explozive.

- Armata sovietică a părăsit România.

După o clipă de intensă surpriză, timp necesar pentru a lăsa înţelesul cuvintelor să pătrundă în minţile lor, se bulucesc peste noi. Unele plâng. Altele ne îmbrăţişează, ne strâng în braţe până la sufocare. Trăim câteva clipe de intensă fericire. Ne simţim deja acasă.

Într-o fermecătoare poveste, de fiecare înfrumuseţată, porţile tuturor puşcăriilor se deschid largi în faţa mulţimii de bărbaţi şi femei, acoperiţi de zdrenţe, sprijinindu-se unii pe alţii, ieşiţi

din toate celulele şi din toate carcerele din țară. Liberi!

Nu mai era decât o problemă de zile, de ore. Armata noastră, ținută în captivitate, defila învingătoare, purtându-şi bătrânii în aclamațiile unui întreg popor în delir.

- Ne vor purta în triumf...

- Ne vor acoperi cu flori!

- Vor ieşi din toate casele, de-a lungul drumului, pentru a ne ura bun venit!

- Ne vor conduce la gară!

- Vor flutura peste tot steaguri!

- Ne vor aduce pâine... pâine... pâine...

- Țigări...

- Familiile noastre ne aşteaptă.

- Îmi voi săruta copiii.

- Bărbatul.

- Mama!

Miliția nca, deschizând uşa, pentru masa de prânz, calmează spiritele. Un duş rece peste entuziasmul nostru. Aceeaşi supă sălcie, aceleaşi cuburi de mămăligă prost fiartă. Înghițind cu noduri zeama, bucuria se risipeşte încet. Rațiunea îşi reia funcția. Niciun semn de îmbunătățire... femei pedepsite umpleau izolatoarele. Cine ştie?

Poate nu era decât un zvon fals...

Poate armata sovietică s-a întors...

Poate nu a plecat niciodată...

Ba da, armata sovietică plecase. Dar dacă noi am fi ştiut că informața era veche, că-i trebuiseră luni pentru a se furişa până la noi, am fi înțeles că porțile vor rămâne închise. Că această plecare nu însemna eliberarea țării. Din contră. Plecarea armatei sovietice nu reprezenta, fără nicio îndoială, decât totala încredere a Uniunii Sovietice în partidul comunist din țară şi în absoluta lui autoritate. Orice rezistență lichidată, lanțuri la mâini şi la picioare, căluş în gură, țara transformată într-un imens lagăr de concentrare, armata sovietică putea pleca liniştită acasă. Poate cu regretul pâinii româneşti. Dar mistica devoțiune a partidului față de „marele frate” nu va putea admite un atare sacrificiu alimentar. Grâul nostru, ca şi atâtea alte bogății vor trece granița şi îi vor hrăni mai departe.

De o lună, în locul celulei 12, penitenciarul se îmbogățise cu două WC-uri cu apă curgătoare şi un vestibul cu două lavabouri. Comandantul şi întreg personalul de paznici şi paznice, ofițeri politici, ofițeri administrativi, infirmieră, magazioner se arătau atât de mândri de această

fantastică realizare atât de progresistă, încât ne interziceau folosirea lor. Sau, mai exact, găseau felurite pretexte pentru ca noi să le folosim cât mai puțin. Dar deşi ne cereau să ne purtăm cu aceste amarnice closete, cu toată admirația şi respectul cuvenit acestei noi performanțe a noii orânduiri, se arătau totuşi cam temători de posibilitatea acestor minuni de a se înfunda... Aşa că a fost adusă în celulă o a doua tinetă şi ni s-a dat ordinul imperios de a întrebuința una din tinete pentru evacuările solide şi cealaltă, pentru cele lichide. Continuăm, deci, să ne uşurăm în celulă şi numai la cele două programe zilnice golim în noile closete tineta cu materie lichidă. femeile care reuşeau să se programeze, aveau voie doar atunci să întrebuințeze individual aceste culmi ale progresului socialist. Erau în număr mic, regimul alimentar provocând ba constipație, ba diaree. Tineta cu materie solidă urma să o golim mai departe, tot în latrinele din curte, continuând, deci, să o coborâm pe lunga scară alunecoasă.

În celulă, după primirea tinetei şi audierea ordinului, ne cuprinsese pe toate o mare perplexitate. Cum să întrebuințăm, conform ordinului, cele două tinete? Doar nu puteam trece la repezeală de pe una pe cealaltă, pentru a separa, conform ordinului, evacuările noastre solide de cele lichide. După o lungă dezbatere, purtată cu toată seriozitatea impusă de o atât de importantă problemă, s-a ajuns la următoarea soluție: evacuările lichide simple, în tineta din dreapta; evacuările complexe, în tineta din stânga... Punct.

Povestea cu tinetele a fost poate unicul motiv de ilaritate oferit deținutelor de administrația penitenciarului. Poveste cam vulgară pe care nu aş fi narat-o, dacă nu s-ar fi impus pentru înțelegerea unui gest sordid pe care m-a obligat să-l execut Scorpia.

O după-amiază cu nimic deosebită de toate celelalte după-amiezi. Celula liniştită. Femeile vorbeau încet în grupuri mici. O după-amiază perfect regulamentară. Trei lovituri în uşă şi vocea Scorpiei: „Pregătire pentru program!" Cele şase femei de jurnă apucă bețele, le trec prin mânerele celor două tinete şi a hârdăului şi se înşiră în dreptul uşii, aşteptând ca miliția nca să deschidă. Tocmai atunci, o tânără trecând pe lângă tineta cu lichide, cea care are privilegiul de a fi golită la closetul cel nou aruncă în lichid o foarte mică bucată de cârpă. Am văzut gestul, fără a-i acorda vreo importanță.

Dar uşa se deschise brusc şi Scorpia se repezi furtunos în celulă.

- Care femeie a îndrăznit să arunce ceva în tinetă?

Tăcere. Femeile se privesc mirate. Fusesem pesemne singura care remarcasem gestul. Cred că până şi vinovata, femeie fricoasă şi de treabă, nu-şi amintea că îl aruncase. Fusese un gest negândit. Cu totul maşinal.

- Vreau să ştiu ce s-a aruncat!

Tăcere.

- Nu vreți să mărturisiți? Prea bine! Este un act de sabotaj al noilor closete şi va fi pedepsit ca atare. Tu - şi întinde arătătorul spre mine - caută în tinetă şi scoate ce s-a aruncat!

O privesc şi nu-mi vine să cred. Tineta este un hârdău mare, cam de vreo şaizeci de centimetri adâncime şi este aproape plină. Urina e treizeci de femei în cursul unei zile.

- Dacă nu execuți ordinul, urlă Scorpia, veți fi toate pedepsite!

Ce puteam face? Ridic cât pot de sus mâneca albă a cămăşii şi îmi înfund brațul în tinetă. Lichidul îmi depăşeşte cotul. Învârt brațul roată. Simt de mai multe ori cârpa atingându-mi degetele. Amestec urina cu conştiinciozitate. Acum, nu mai îmi pasă. Dezgustul depăşit, pentru a o înfuria, pentru a o obliga să respire cât mai mult timp grețosul miros sui-generis accentuat de bradaj, mă simțeam în stare să nici nu mă mai opresc, dar cu o singură teamă. Nu cumva bucățica de pânză să se ridice la suprafață şi tânăra să fie silită să mărturisească şi să-şi petreacă şapte zile la izolator.

- Nu găsesc nimic. Dar dacă dumneavoastră doriți, eu pot să mai caut.

Îi pusesem întrebarea pe un ton foarte amabil şi cu un zâmbet suav. A înțeles că îmi bat joc de ea.

- Nu! Executați programul!

De îndată uşa închisă, o femeie se repede, apucă un lighean, toarnă în el câteva căuşuri de apă, îl aşează pe o bancă. Eu nu pot atinge nimic. De-a lungul brațului meu gol se scurg pe jos picături... picături...

Şi în timp ce aproape răzuiesc pielea cu săpunul aspru, tânăra plânge...

O lună mai târziu, nouă schimbare de celulă. Eu, Nuți şi doamna K, doamna T, o unguroaică din Cluj, simpatică şi cultă, am fost mutate în celula femeilor bătrâne şi neajutorate. Pentru a executa corvezile în locul lor. Patru femei pentru o tinetă şi un hârdău. Deci, zilnic, două corvezi fiecare şi tot zilnic hârdaiele de mâncare, prânz şi seara şi o dată pe lună spălatul pe jos. Dar prima corvoadă pe care am executat-o cu Nuți a fost de cu totul altă natură.

A PATRA MEA CELULĂ

... este stranie. Întunecoasă şi tristă. Afară începe să se întunece. Suntem primite cu indiferență. Numai două etaje de paturi. În paturile de jos, femei culcate. În penumbra pricinuită de etajul întâi peste ele, nu le văd clar chipurile. Par bătrâne. Foarte bătrâne. La dreapta, patru blocuri de paturi. La stânga, doar opt paturi, două câte două, aşezate la peretele mai lung. În primul pat de lângă uşă este culcată o femeie cu părul alb lipit pe țeastă. Pare grav bolnavă şi pătura, acolo unde îi acoperă burta, pare să ascundă o jumătate de sferă.

Întreb ce boală are. Ridicând din umeri, vecina ei îmi răspunde iritată:

- Cine poate şti? Se vaită şi se tot vaită. De mai bine de o săptămână ne-am pierdut somnul din cauza văicărelilor ei. Zice că o doare burta.

Mă aşez la marginea patului bolnavei. O întreb dacă are dureri mari. Da, din când în când, o doare foarte tare burta, dar o doare şi mai tare gândul la băiatul ei rămas acasă. Începe să-mi vorbească despre el. Nu e un copil, nu. Este un bărbat în toată firea... dar uşa se deschide şi miliția nca ne face semn, lui Nuți şi mie, să ieşim să luăm hârdăul şi gamelele. Masa de seară.

Suntem aşezate pe bănci, cu câte o gamelă de zeamă pe genunchi. Întreb dacă bolnava mănâncă. Nu. Nu mai mănâncă de trei zile. Linişte. Femeile ridică cu grijă lingurile pline şi aspiră supa cu un şuierat. Bolnava geme. De mai multe ori. O voce se răsteşte:

- Iar începi? Lasă-ne cel puțin să mâncăm liniştite!

Mă simt prost. Sunt neliniştită. Această celulă este neplăcută. Femeile au toate chipurile mohorâte. Rele. Mă uit la Nuți. Pare tare amărâtă. Sperase o schimbare de penitenciar... Se zvonise că vom pleca la lucru. Bolnava geme iar. După câteva suspine adânci pare să se calmeze. Nimeni nu se

uită la ea. Închise într-o celulă comună, femeile trăiesc, de fapt, închise în ele, în bătrânețea lor. În bolile şi singurătatea lor deznădăjduită. În tăcerea celulei, tulburată când şi când de o tânguire a bolnavei, bătrânele continuă să ducă cu mână tremurătoare linguriţele de supă din care picură stropi, spre gurile lor ştirbe. Atmosfera este deprimantă.

Bolnava aspiră cu o sforţare care îi dilată pieptul şi burta ei se înalţă şi cade, se ridică iar şi iar cade... Nu mă pot împiedica să o supraveghez discret. Are un cap mic şi rotund şi părul lipit pe craniu, un păr rar şi cenuşiu, prin care se întrevede pielea roză a craniului şi femeile mestecă cu sârguinţă bucăţile de mămăligă şi nu se uită la femeie. Ochii lor sunt aţintiţi pe gamelele aproape golite. Mestecă din ce în ce mai rar, pentru a lungi plăcerea, nevoia, disperarea de a mânca.

Femeia, cu o zvâcnire a întregului trup, a exaltat un horcăit ce parcă i s-a oprit în gâtlej. Mi se pare că nu mai mişcă. Mi se pare că nu mai respiră... Ca proiectată de un resort, mă ridic şi mă apropii de patul ei. Femeile ridică capul şi mă privesc.

- Mi se pare..., cred... că a murit...

Nu eram chiar sigură. Nu văzusem niciodată pe cineva murind... Dar ea, era într-adevăr moartă. Moartă de tot. Moartă pe vecie, pe la orele şase seara, în celula femeilor decrepite, închise în penitenciarul Miercurea-Ciuc, în timp ce tovarăşele ei mâncau o scârbavnică zeamă şi nu acceptau să fie deranjate de ultimele ei suspine.

Nu-i cunosc numele. Niciuna din fostele deţinute întrebate, nu şi-au amintit existenţa ei.

În 1991, un grup de foşti deţinuţi, preoţi ai tuturor cultelor şi un numeros public au asistat - la cimitirul Miercurea-Ciuc - la o slujbă de pomenire a celor şapte femei moarte în penitenciar. Şapte nume au fost gravate pe placa de marmură ridicată în cimitir întru pomenirea lor. Numele acestei femei nu figurează pe monument. De altminteri, ea - pesemne - ca şi celelalte a fost îngropată într-un colţ al cimitirului, fără nicio precizare a locului.

Când miliţianca, chemată, a deschis uşa, fără să recurgă măcar la infirmieră, pentru a constata moartea, ne-a spus, lui Nuţi şi mie, cele mai valide din celulă, să apucăm salteaua, una spre cap, cealaltă spre picioare şi să coborâm moarta la parter. Cu braţele întinse, strângând cu toată puterea de colţurile saltelei, înaintăm încet pe culoar, purtând-o pe femeia moartă. Nimănui nu i-a trecut prin cap să-i închidă ochii. Ajungem la scară. Trebuie să cobor treptele lunecoase. Mă tem că nu am destulă putere să ajung până jos cu salteaua. Trupul, din cauza diagonalei impusă de coborâre, alunecă încet spre mine. Mi-e frică să nu las să cadă sărmanul corp diform şi să-l văd alunecând din treaptă în treaptă şi să aud pocnetul capului rotund, spărgându-se ca o nucă goală pe cimentul culoarului.

La baza scării, trei miliţieni. Sunt tineri. Arată sănătoşi. Tocmai când ajungem jos, încep să râdă în hohote. Mă opresc. Îi privesc încruntată şi, trecând mai departe, spun tare: „E moartă”. Speriaţi, se răsucesc spre noi. Ne privesc. Poate că, într-adevăr nici nu ne-au observat coborând. Poate

că nu râdeau de noi. Poate râdeau de o glumă spusă de unul dintre ei. Au încremenit pe loc, în timp ce noi ne purtam povara mai departe, până la primul izolator, unde ne aştepta miliţianca.

La întoarcerea noastră, patul ei este ocupat de altă femeie. Totuşi, noi nu am lipsit decât minute puține. Cu ce grabă a putut ea să-şi mute lucrurile, să-şi coboare salteaua de la etaj, s-o aşeze pe rețeaua de fier, să întindă cearceaful şi pătura, pentru a fi deja instalată pe pat? Pare foarte satisfăcută şi de ce nu ar fi? Nu va mai trebui să se cațere în fiecare seară în pat şi să coboare în fiecare dimineață. Câteva femei o privesc cu pizmă. Ele stau pe bănci. Ea, pe patul ei. Da, a făcut o afacere bună.

Câteva femei mai morfolesc sârguincios mămăligă. Nimeni nu ne întreabă unde am dus-o. Îmi reiau gamela. Mănânc şi aştept... Aştept să fie pomenită moarta. Aştept ca una dintre toate, măcar una, să o vorbească, fie şi de rău... A trăit, totuşi, printre ele. Cum a reuşit moartea ei să o şteargă total din viața şi gândurile lor? Mi s-a spus că în marile celule ale penitenciarelor de bărbați, unii deținuți nu se mulțumeau doar cu patul mai bun al mortului. Nu declarau mortul decât a doua zi. Doi bărbați îl ridicau şi îl mențineau în picioare la „deschidere”, pentru ca să figureze „viu” pe lista rațiilor zilnice. Astfel, fiecare din cei doi înfometați îi mâncau, nu coliva, ci mămăliga.

Intrată de abia două ceasuri în a patra mea celulă, asistasem la moartea unei femei. Coborâsem o moartă la izolator. Văzusem una din cele mai şocante scene din viața mea. Dispariția instantanee a unei ființe umane. Nu o cunoşteam. Despre viața ei nu ştiam nimic. Dar în timpul celor câteva minute de conversație, ultimele ei cuvinte, îmi vorbise despre faptul esențial al vieții ei. Născuse un fiu.

În afara unei noi morți, zi după zi, am retrăit aceeaşi zi. Cât de jalnic este să trăieşti câteva luni într-un spațiu închis, împreună cu semeni de-ai tăi, şi să ți-i aminteşti mai târziu doar ca pe nişte trecători pierduți în mulțime, cu care te-ai încrucişat întâmplător în lung de drum şi pe care nici nu i-ai privit. Dacă fiecare trecătoare a celulei, la prima vedere, nu semăna cu celelalte, până la urmă îți dădeai seama că mai nimic nu le deosebea. Purtau toate uniforma bătrâneții.

Două văduve de generali, o croitoreasă maghiară - şefa camerei -, câteva țărănci bătrâne, o femeie din lumea burgheză a Bucureştiului şi foarte bătrâna ei mamă, doamna K şi încă câteva bătrâne care ştiu că erau acolo pentru că toate paturile erau ocupate, dar ale căror chipuri le-am uitat. Imagini şterse îmi bântuie memoria pe fond de plictiseală şi de viață încremenită. Niciuna nu mai era

vie. De ce se aflau acolo? La ce se gândeau? Răspunsul găsit de mine este penibil. Erau acolo pentru nimic şi nu se gândeau la nimic. Fireşte, răspunsul meu este exagerat. Ele îşi aminteau trecutul - cu regret şi remuşcări -, îşi blestemau prezentul şi îşi plângeau moartea.

Chiar propria mea viaţă în negativul climat al celulei mi se pare acum, prin ceaţa anilor trecuţi, înţepenită timp de câteva luni, într-o stare de letargie. Cât de departe, familia mea din prima celulă. Departe, ţărăncile mele... Bune sau rele, aveau puternice personalităţi şi le exteriorizau fiecare în felul ei. Erau vii.

Până şi viaţa publică a celulei a doua, neîncetatul ei bâzâit, neobositul du-te-vino, certurile, romanele, sărbătorile îmi apăreau acum pline de farmec. Mă căiam de a-mi fi disprețuit puţin colegele. Acum, mă simţeam de două ori închisă. Zidurile şi gratiile ridicate în jurul meu de aceste femei, prin prezenţa lor afazică, era sufocantă. Nici cea mai mică crăpătură în ziduri. Nu eram singură. În pofida permanentei mele agonii erau în jurul meu lanţuri la picioare, cătuşe la mâini. Nu am mai avut nici măcar ocazia să le povestesc ceva. Nu le interesau decât durerile lor fizice şi ora meselor.

Să nu fiu prost înţeleasă. Nu aduc nicio critică bătrânelor femei din celulă. Nu erau cu nimic vinovate nici de slăbiciunea lor trupească, nici de scleroza lor mintală. Nu aveau ce căuta într-o închisoare şi judecătorii care îndrăzneau să le condamne la mulţi ani de detenţie nu erau decât criminali crescuţi, pesemne, la asistenţa publică. Copiii părăsiţi şi maltrataţi, îndrăgostiţii batjocoriţi şi soţii înşelaţi nu ar trebui niciodată să fie numiţi judecători în procese în care o femeie este acuzată. Pentru a fi fost loviţi de o femeie, vor dori întotdeauna să se răzbune pe toate femeile.

Dar recunosc că, după cele câteva luni pierdute acolo, nu prea îmi plac femeile bătrâne. Când pe stradă întinde mâna un cerşetor bătrân, cât de murdar şi nespălat şi zdrenţuit ar fi el, îmi inspiră mai multă milă decât o bătrână cerşetoare. Raportată la vârsta mea, afirmaţia poate stârni zâmbete... Nu-mi rămâne decât să zâmbesc şi eu. Dar mărturisesc că, personal, eu mă tratez cu amabila formulă de „femeie în vârstă” şi înghit cu oarecare ciudă epitetul „bătrână”.

Îmi amintesc afirmaţiile categorice ale unui anchetator justificând torturile printr-o teorie asupra memoriei. Oricare lucru trăit, spunea el sentenţios, se imprimă pentru totdeauna în memorie şi, printr-o concentrare puternică, reapare la suprafaţă. Fără a mă supune unor chinuri trupeşti, mi-am dat multă osteneală pentru a pescui din uitare câteva personaje de „comedie penitenciară”.

Mica ţigancă nu avea decât optsprezece ani. Brună, cu frumoşi ochi negri şi un trup graţios, o revăd pe pragul uşii, privindu-ne cu spaima unei căprioare hăituite. Fată de nomazi, hoinărea cu întreg clanul, de-a lungul ţării şi ţărilor, claie peste grămadă în căruţele grele cu coviltir,

pentru a-şi exersa meseria de căldărari. Micuța fusese arestată pentru trecere clandestină a frontierei. Acuzație ridicolă pentru aceşti cetățeni ai lumii, ce nu cunoşteau nici granițe, nici paşapoarte.

În copilărie purtasem regretul de a nu fi de-a lor. Îmi ziceam că niciun fel de trai nu poate fi mai fericit. A fi slobod. Fără complexe. Fără prejudecăți. Liber. Se mira un anchetator de cât de tare mă chinuia constrângerea închisorii. Nu mă putea înțelege, spunea el. Alții se resemnau. Dar eu simțeam ceea ce simțea pe pragul uşii țigăncuşa. Nu se putea resemna. Nimic nu-i putea înfrânge instinctul.

În fiecare zi, de mai multe ori pe zi, adică, de câte ori se deschidea uşa celulei, se repeta aceeaşi scenă, şi de fiecare dată stăteam la pândă pentru a nu pierde nimic din tragicul spectacol. Nimic nu se petrecea la „deschidere". Prea multă lume, comandant, paznici, pe pragul uşii. Dar când auzea paşii dreptului aducând masa, cafeaua sau hârdaiele de la prânz şi seara, se ridica încet, se strecura de-a lungul paturilor şi se lipea de perete lângă uşă. Îşi strecura, pe rând pe rând, picioarele goale afară din bocancii bărbăteşti atât de grei, se ridica pe vârfuri cu trupul încordat şi, când se deschidea uşa, o zbughea afară ca din puşcă şi îi auzeam călcâiele lovind ritmic cimentul culoarului. Milițianca râdea. Ştia prea bine că drumul era închis şi că se va găsi jos un milițian care, la nevoie, în mod brutal, o va aduce înapoi. Liberii nomazi erau siliți acum, prin voința partidului, să se transforme în cetățeni sedentari. Fratele ei mai mic fusese plasat - cu forța, zicea ea - ca slugă la o cârciumă. Ea l-a răpit, dar la graniță i-au aşteptat, zadarnic, părinții cu căruța, cu caii, cu frații mai mici şi cu tot orizontul neîngrădit în fața lor.

Îmi amintesc de o altă țigancă arestată, cred, tot pentru trecere de frontieră. Fusese un timp, în celula 12, vecina mea. O auzeam în fiecare zi plângându-se la „deschidere" şi la „închidere".

- Ce caut eu aici, dom-le comandant? Ce caut eu în închisoarea asta, tot numai cocoane? Dumnealor vorbesc, tot vorbesc şi din tot ce vorbesc ele, eu nicio iotă nu înțeleg. Vă rog, dom-le comandant, pe ochii mei, mânca-ți-aş sufletul, trimite-mă la locul meu. Trimite-mă cu țigăncile mele şi cu hoațele mele. Trimite-mă la drept comun.

O țărancă bătrână.

Se afla printre noi din cauza bărbatului ei. Moşul, sărac şi bețiv, adăpostise un paraşutist. Bătrâna ne spunea că, aici, la penitenciar, este pentru prima dată în viața ei fericită. Fericită în puşcărie!

În penitenciarul nostru? În această celulă?

- De ce eşti fericită aici, măicuţo?

- Pentru că voi toate, Dumnezeu să vă miluiască, sunteţi atât de bune cu mine. Pentru că domnişoara Nuţi mi-a spălat cu mâinile ei cămaşa. Pentru că cealaltă doamnă m-a ajutat să-mi fac patul, şi nimeni nu mă înjură, şi nimeni nu mă loveşte, şi domnişoarele miliţience îmi aduc mâncare de trei ori pe zi, şi lângă al meu nu m-am odihnit niciodată, măcar un ceas, şi aici stau toată ziua culcată, şi am un pat adevărat şi un cearceaf adevărat pe care nu eu îl spăl, şi dumneavoastră mi-aţi adus gamela la pat, şi bătrânul meu este un om aspru, şi în fiece zi nu erau decât vorbe grele şi de ocară şi, când i se urca la cap, rău mă mai bătea, şi aici vorbiţi cu mine ca şi cum eu v-aş fi cu adevărat bunică, şi eu nu-s decât o biată muiere de la ţară şi mulţumesc Fecioarei dimineaţa şi seara că mi-a auzit ruga şi mi-a trimis îngerii ei să vorbească cu mine cu vorbe dulci, şi mulţumesc lui Dumnezeu, că şi el, drăguţul, mi-a auzit ruga, şi sunt atât de fericită acum, aici.

Se trezea foarte devreme, cu mult înainte de „sculare”. Se îmbrăca având grijă de a nu trezi pe nimeni şi aştepta semnalul cu o nerăbdare pricinuită de o imperioasă şi dureroasă nevoie de a ajunge cât mai repede la „colţ”. S-ar fi putut duce la „colţ” înainte de sculare, dar nu îndrăznea să o înfrunte pe şefa de cameră. Şefa decretase o regulă stupidă, mai ales într-o celulă de bătrâne şi bolnave. Nimeni nu avea voie să se ducă la „colţ” în timpul nopţii. De la zece seara la cinci dimineaţa. Firește, această interdicţie nu putea fi întotdeauna respectată. Dar croitoreasa era răutăcioasă şi avea gura rea. Bătrâna aştepta, deci, scularea, pentru a porni săgeată şi a ajunge prima la „colţ”.

Aştepta, apoi, răbdătoare, rândul ei de a se spăla pe mâini şi pe obraz. Pentru nimic în lume nu s-ar fi atins de felia subţirică de pâine, fără câteva picături de apă pe ochi, pe gură şi pe mâini. Pentru că mâinile ei atingeau, ochii ei vedeau, gura ei primea hrana cea mai sfântă, aleasă de însuşi Domnul nostru pentru a-L întruchipa. Pâinea noastră cea de toate zilele. Bătrâna nu era doar foarte săracă, dar mai şi venea dintr-un sat de deal. Acolo grâul nu creşte. Un lan de porumb era baza hranei ei şi a bărbatului ei. Până şi azi, numai în satele mari se găseşte câte o brutărie comunală. Cu puţinii ei gologani nu-şi putea cumpăra decât sarea, gazul, uleiul şi chibriturile, adică cele absolut indispensabile. Oamenii din sat cumpărau saci de făină la marile târguri deschise la date fixe pe lângă oraş sau comune mari şi ţărăncile frământau pâinea săptămânal. Izul marilor pâini rotunde cu coaja aburie, abia ieşite din cuptor, mai păstrează pentru mine acelaşi farmec vrăjit.

Înţelegeam bucuria ţărăncii. În fiecare dimineaţă, fie ploaie, fie vânt, era sigură că va primi feliuţa de pâine pe care noi, celelalte o priveam cu dispreţ, pentru că nu reuşea decât să ne aţâţe foamea. Dar bătrâna ţărancă o mânca încet, cu evlavie, cu bucuria mereu nouă a unui miracol zilnic.

Doamna K. - Trebuia să iasă din puşcărie peste trei luni. Mă luă de-o parte şi, bazându-se pe prietenia mea pentru Dede, îmi ceru, de-a dreptul, să-mi împart regimul medical cu ea. Pentru a-mi câştiga bunăvoința, mă asigură că se simte foarte slăbită, aproape muribundă. Nu-şi va putea ține făgăduiala făcută lui Dede de a-i căuta fetele şi de a le ajuta decât dacă pe ea o voi ajuta eu să supraviețuiască, hrănind-o. M-am lăsat prinsă de şiretenia ei, lipsindu-le pe toate cele care ar fi putut primi rând pe rând, câte ceva din porția mea. Nu pot spune, totuşi, că îmi pare rău pentru că, ieşind din puşcărie, doamna K s-a dus la părinții mei să le spună că mai sunt în viață, în pofida interzicerii de a vizita familiile tovarăşelor de penitenciar. Interzicere aspru notificată fiecăreia la eliberare.

Croitoreasa - şefa camerei. - Nu am păstrat decât o amintire, în ceea ce o priveşte. M-a învățat să însăilez într-un chip profesional. Două puncte mici şi peste doi centimetri alte două puncte mici etc. Era, totuşi, ceva pozitiv şi care a întipărit-o pentru totdeauna în memoria mea.

Prima văduvă de general. - Condamnată la cinci ani de detenție de pe urma primei prezentări de modă la Bucureşti, în era comunistă. Eveniment remarcabil şi ale cărei laude în presă fuseseră, desigur, ditirambice. Ocazie pentru ziarişti de a scrie articole elogioase, fără prea multe remuşcări.

La finalul prezentării, spectatorilor li s-a îmânat o carte poştală, cu rugămintea de a-şi comunica impresiile şi criticile. Doamna general îşi manifestase naiv impresiile. Cu sinceritate. Modelele prezentate - a scris ea - sunt într-adevăr frumoase. Dar ea gândea că în actualul moment problema cea mai urgentă era proasta calitate a legumelor şi fructelor de la aprozaruri, magazinele statului. Altele, de altminteri, nici nu existau. Moda putea să aştepte, spunea ea, zile mai bune. Acum, era nevoită, timp de cinci ani, să-şi corecteze lipsa de nivel politic.

Când, într-o seară, în urma unei pene de electricitate, celula a rămas timp de o jumătate de oră fără lumină, ea nu a putut rezista ispitei unei bucăți de pâine ce se afla pe patul meu. Am înțeles, din proprie experiență, cât de groaznic de înfometată se simțea biata femeie şi mi-a fost tare milă de ea.

A doua văduvă de general. - O femeie plăcută şi bine crescută. În tinerețe să fi fost foarte frumoasă şi în libertate ar fi arătat încă foarte bine. Nu avea prea multe peste şaizeci de ani şi dorea cu disperare să păstreze cât mai nealterate urmele de frumusețe rămase.

Condamnarea o despărțea de un prieten mult iubit şi ceva mai tânăr decât ea. Era încredințată că el o aşteaptă cu nerăbdare şi credință. În dorința ei fierbinte de a nu-l dezamăgi la întâlnirea lor viitoare, îşi masa în fiecare dimineață obrajii, frământându-i zilnic cu buretele degetelor.

Regimul meu de T.B.C. îmi dădea dreptul săptămânal la cincizeci de grame de margarină. Când îl primeam, privirile tuturora erau magnetic atrase de cubulețul gălbui. Într-o dimineață când, odată cu pâinea şi cafeaua am primit şi margarina, mi-a atras atenția o ciudată manevră a doamnei general. Făcea un pas spre mine, se oprea, părea că se codeşte, mai făcea un pas şi se tot apropia de mine.

Împărțisem deja toată margarina. Cam o treime doamnei K şi altor femei câte un bob cât mazărea, când ea a ajuns lângă mine. Zâmbindu-mi galeş, roşindu-se nemaiputând rezista ispitei, m-a rugat să-i dau şi ei puțină margarină.

- Oh! Doar puțină de tot, cât un vârf de deget, ştiți... pentru masajul meu facial.

L-a primit, bineînțeles, şi am fost obligată să-i admir forța de caracter. Nici cu un vârf de limbă n-a încercat să simtă gustul mult râvnitei margarine. A întins-o toată, drăgăstos şi cu multă bucurie, pe obrajii ei palizi. Care om liber poate înțelege pe deplin o asemenea ofrandă dragostei?

Mama şi fata. - Au fost nebuni sau au fost sadici judecătorii care au trimis la puşcărie o nenorocită de femeie de peste optzeci şi cinci de ani, pe jumătate sclerozată? Închizând-o şi pe fata ei, mamă a unui student urmărit de poliție pentru participarea la o manifestație naționalistă studențească. Bunica şi mama studentului în speranța că vor veni americanii să ne salveze, l-au ținut ascuns doi ani. Dar americanii aveau alte treburi mult mai importante decât să sosească la noi, aşa că în locul lor au sosit arestarea, procesul şi condamnarea. Dacă s-ar fi predat, bietul scăpa cu un an-doi de puşcărie. Mama lui şi bunica iubitoare au primit câte zece ani fiecare.

Bătrâna doamnă îşi petrecuse pe vremuri anotimpurile reci la Paris şi pe coasta de azur. Când mintea ei scutura uneori cețurile în care o învăluiseră anii şi necazurile, primele amintiri care îşi făceau drum spre lumină erau crâmpeie ale trăirilor pariziene. Începea să fredoneze frânturi de melodii auzite prin cabarete şi teatre de varietăți, ale căror texte în doi peri aproape nimeni nu le înțelegea în celulă. Dar, cu un echilibru instabil, încerca să mimeze şi câțiva paşi de dans, cu aruncări de picioare şi țopăituri ridicole. Fata ei îşi petrecea vremea încercând să o liniştească şi luptând împotriva celor mai tinere din celulă care se distrau provocând smintelile bătrânei doamne. Dar mai gravă decât scleroza era permanenta ei foame; aproape că fata se lăsa moartă de foame, oferindu-i gamela ei, abia începută, când bătrâna, după ce înfuleca porția ei pe nerăsuflate, începea să urle: „Mi-e foame! Mi-e foame!... Foame!”.

Mă simțeam iar foarte nefericită. Foarte singură. Nu puteam nici să mă concentrez, făcând abstracție de prezența lor, nici să particip la viețile lor.

Majoritatea femeilor aveau nevoie să stea culcate. Cele mai multe nu deschideau gura pentru a-şi sorbi zgomotos conținutul lingurilor de supă. Dar dacă totuşi regăsesc întâmplări ale tovarăşelor mele, pe mine nu mă pot regăsi. Nu îmi pot, defel, aduce aminte cum am trăit timp de câteva luni. Din toți cei doisprezece ani de închisoare reprezentau adevărată pată neagră.

Îmi amintesc doar o problemă ce începea să mă frământe. Aveam înaintea mea încă doi ani de executat. Deşi cu plămânii bolnavi, eram sigură că voi ajunge şi la capătul lor. Dar cei doi ani ridicau o întrebare arzătoare. Doi ani sau doi ani şi jumătate?

Nu cunoşteam legile. Fusesem arestată, o dată în 1948 şi reținută şase luni. Îmi dăduseră drumul. În 1950, pe baza scenariului născocit de Herbert Silber, arestare definitivă şi condamnare la 12 ani. Dacă primele şase luni îmi erau socotite, mă eliberau în iulie 1961. Dacă nu, în ianuarie 1962. Gândul a o sută optzeci de zile de zile suplimentare era foarte greu de suportat. Trebuia să mă hotărăsc. Să mă decid să-i pun această întrebare comandantului.

- Strângeți repede lucrurile şi vino după mine!

O milițiancă deschisese uşa. Mă privise şi mie mi se adresase. Nu aveam nimic de strâns. Am luat săculețul conținând toată averea mea; şervetul şi bucățica de săpun. Pe pragul uşii, înainte de a urma miliția nca, nu am avut decât timpul să adresez femeilor de care mă despărțeam urarea tuturor despărțirilor, dar atât de nepotrivită în acest caz:

- Rămâneți sănătoase!

A CINCEA ŞI ULTIMA MEA CELULĂ

Miliţianca înaintează pe culoarul stâng al clădirii. Deschide uşa ultimei celule, nr. 1. Abia i-am păşit pragul şi mă întâmpină strigăte de bucurie. O voce strigă: „E Lena!”. Femeile se bulucesc în jurul meu, îmi sar de gât. Mă simt înăbuşită sub îmbrăţişări! Emoţia este generală şi sunt şi eu extrem de emoţionată. Nu, nu sunt singură. Aici, am regăsit prietene. Sincere. Necazurile, lupta dusă împreună pentru a supravieţui, prin solidaritate şi într-ajutor a făurit între noi legături indestructibile. Facem parte, vom face parte până la moarte, din marea familie a celor „în afara-legii”. Clanul secret şi obscur al deţinuţilor politici. Ştiu că în orice loc, chiar şi la capătul lumii, ne vom simţi alături, noi toţi cei care am fost chinuiţi în lumea subterană a celulelor şi a carcerelor. Ştiu că niciunul din vechii noştri prieteni nu va ajunge niciodată să ne înţeleagă, aşa cum, peste tot şi oricând, ne vom înţelege noi între noi.

Depăşind diferenţele sociale şi culturale, vom fi fraţi şi surori, nu prin sânge, ci prin legături afective de suferinţe comune şi de rezistenţă împotriva Răului. Nu pretind că toate cele câteva sute de femei cu care am convieţuit în penitenciar au devenit prietenele mele... Eram mult prea diferite din mult prea multe puncte de vedere. Dar, cu toate deosebirile, în pofida firilor noastre adeseori opuse, a neînţelegerilor provocate de permanenta noastră promiscuitate, pe deasupra tuturor acestor piedici, formam un bloc unit şi solidar când nevoia de solidaritate se făcea temeinic simţită împotriva duşmanilor noştri.

Am regăsit-o pe Dede, pe cele două cumnate - Marta şi Ani - pe jurnalistă, pe Lizi, studenta în medicină, călugăriţele catolice, pe Nicole şi Bertina şi încă multe din cele cunoscute în precedentele celule.

Am întâlnit pentru prima dată femei ale căror chipuri nu le văzusem niciodată, ale căror voci nu le auzisem, dar cu care vorbisem la perete şi prin reţeaua poştală.

Marga, cea care răspunsese la apelul lansat în prima mea celulă şi cu care păstrasem un contact amical prin poştele schimbate. Ani S., cu care vorbisem mult la perete şi sora ei B. Am văzut-o pentru prima oară pe S, draga mea vecină din ultimul meu an de singurătate.

Am făcut cunoştinţă cu numeroase altele, total necunoscute mie până atunci. Am dat de o atmosferă cu totul diferită de celelalte, mai toate femeile fiind aici intelectuale. Profesoare, scriitoare, cadre superioare, funcţionare de ambasade străine, licenţiate, studente, mare şi mică burghezie şi doar câteva, puţine, femei mai simple.

Mă aflam printre aristocratele penitenciarului. Celula de înaltă trădare...

Înaltă trădare!... Numai şase din cele prezente în celulă au avut mai mult sau mai puţin o activitate încadrată în acest articol al justiţiei comuniste. Celelalte... Cum eu însămi purtam această etichetă fără a o merita întru nimic şi ele, desigur, se aflau în aceeaşi situaţie.

Curiozitate nu m-a împins să pun întrebări indiscrete. Deci, nu cunosc din viaţa şi din procesele acestor noi relaţii ale mele decât atât cât simţeau ele nevoia să povestească. Din toate cele auzite, este cert că am uitat o foarte mare parte. Treizeci de ani trecuţi de atunci ar fi un motiv valabil. Al doilea motiv, lipsa de interes ale celor povestite sau imaginaţia prea bogată a povestitoarelor. Nu-şi narau viaţa aşa cum fusese, ci aşa cum ar fi dorit ele să fie. O anume Cezara m-a amuzat, într-adevăr, prin romanul extravagant a cărui eroină se pretindea. Totuşi, unele întâmplări cu totul neobişnuite mi-au rămas în memorie, ca şi tot ce mi-au mărturisit femeile de care m-am simţit apropiată. Se aflau în celulă două femei într-adevăr inteligente şi culte. Maria Golescu şi Madeleine Cancicov. Le pomenesc numele reale pentru că astăzi nu mai sunt prezente decât în memoria sau în inimile noastre. Aveau amândouă mulţi ani de condamnare efectuaţi. Erau suferinde şi obosite. Aveau deja un mic grup de relaţii vechi. Eu, la rândul meu, regăsisem pe multe din prietenele mele. De altminteri, celula noastră era împărţită în două cartiere. La dreapta uşii - cartierul cult, cu cele două mai înainte citate şi cu vreo alte zece femei legate între ele de ani grei petrecuţi împreună. La stânga celulei, cartierul popular. Patul meu se afla în centrul acestui cartier, unde le-am găsit pe Dede şi pe celelalte. M-au primit cu bucurie printre ele.

Din cauza picioarelor mele foarte şubrede, - am aflat doar la ieşirea din penitenciar că oasele mele pierduseră o mare parte din calciu, plecat să cicatrizeze cavernele plămânilor - circulam foarte puţin prin celulă.

Uneori, după masa de seară, Marga mă purta de braţ în spaţiul central al celulei, dar oboseam repede. Cum nu am vrut nici să-mi jignesc prietenele, părăsindu-le pentru a mă infiltra într-un mediu intelectual, nu am avut prea multe prilejuri de contact cu cartierul elegant al celulei.

Dar discreția mea ar putea avea şi o rădăcină mult mai adâncă. Realul snobism intelectual al tinereții mele se topise aproape de tot. Contactul meu cu viața satului în cursul monografiilor, cei opt ani de singurătate şi prima mea celulă sunt vinovate de antiintelectualismul meu de atunci şi, ca să fiu foarte severă, şi de acum. Am ajuns să dau mult mai mare preț pe calitățile morale ale oamenilor decât pe calitățile lor intelectuale.

Am reluat discuțiile amicale cu Dede. În ultima mea celulă mă gândisem mult la ea. Ajunsesem să scuz purtarea ei sau, mai precis, să o înțeleg. Să apreciez firea ei simplă, cinstită, fără complicații psihologice. Îşi iubea bărbatul, fetele, familia. Erau singurul ei orizont, singura ei nevoie, singura fericire dorită. A lăsa să pătrundă străini în inima ei, i se părea a comite o trădare. Cred că îşi făurise şi o credință, dătătoare de speranță. Căutase să se convingă că numai dacă va trăi înstrăinată de lumea puşcăriei, cu mintea şi inima ei integral concentrate asupra familiei ei, va primi răsplata regăsirii şi a fericirii viitoare.

Marga, sub o aparență veselă şi frivolă, avea un caracter ferm şi de o mare corectitudine. Era iubită de toate femeile de la Mislea, unde fusese şefa unui atelier de croit cămăşi bărbăteşti. Acolo fusese gata să acopere lipsurile deținutelor-muncitoare. Ca şefă de cameră în penitenciarul nostru, acumulase foarte multe zile de pedeapsă din cauza încălcărilor de regulament, pe care nu numai că le tolera, ci le şi încuraja. Se întorcea în celulă flămândă şi murdară, dar tot cu zâmbetul pe buze şi viața în celulă continua fără constrângeri şi cu noi pedepse pentru şefă. Era una din cele mai apolitice femei condamnate „politic". De fapt, ea fusese condamnată zece ani în locul bărbatului ei, fugit în străinătate, şi care o ducea acolo cât se poate de bine.

Nicole. Tot fostul ei soț îi datora şi ea puşcăria. Nicole făcuse parte din tineretul monden al Bucureştiului dintre cele două războaie. Din motive familiale pe care nu le voi pomeni, se retrăsese în Moldova, la moşia părinților ei. Muncise cot la cot cu țăranii pentru a stoarce din pământ întreținerea familiei în Bucureşti. În timpul războiului fusese infirmieră şi şofer de ambulanță pe front. După război, soțul ei divorțase pentru o altă femeie cu care fugise în străinătate. Naționalizarea o lăsase săracă. Pentru a o ajuta, fostul soț îi trimitea pe ascuns mici sume de bani. O rudă, din gelozie, o denunțase... Vorbea o franceză uimitoare, pe lângă o limbă românească plină de pitoresc, aproape țărănească. Eram plină de admirație pentru hazul cu care reuşea să aibă mereu ultimul cuvânt în desele ei înfruntări cu colege de celulă.

La sosirea mea, o problemă spinoasă despărțea femeile în două tabere adverse. Se înfruntau, perorau, argumentau, se contraziceau şi adesea se certau. Problema în litigiu? Tineta şi fereastra. Nicole şi adeptele ei luptau pentru ca fereastra de lângă tinetă să fie permanent deschisă,

vară şi iarnă. Ce era de preferat? Frigul sau mirosul tinetei? Nicole era potrivnică mirosului. Adversarele, frigului. Am picat printre ele în toiul discuțiilor. Tabăra ferestrei închise avea o redutabilă preşedintă în persoana Mariei Golescu. Spre satisfacția friguroaselor declarase că niciun miros, cât de pestilențial, nu a provocat niciodată o răceală şi de altminteri, nici o altă boală. Că te poți obişnui cu orice miros, ba, după zece minute de acomodare nu îl mai simți chiar deloc. Dădea exemple peremptorii: fermentarea tutunului, tăbăcăriilor etc.

Mirosul ca şi văzul, auzul, pipăitul şi gustul depind de diferitele grade de sensibilitate ale fiecăruia. Pesemne că simțul mirosului grupului Nicole era mai subtil decât al grupului Golescu. Din prima zi mi s-a impus să-mi definesc clar poziția. Fără ocolişuri. Pentru sau contra. Deschisă sau închisă.

- Deschisă! Trec, deci, cu toată autoritatea conferită de anii mulți de detenție, de antecedentele solitare, de prietenele mele şi de prietenia şefei de cameră, în clanul lui Nicole. După dezbateri prelungite am pus pe picioare o „înțelegere cordială". Aproape deschisă, deci, aproape închisă. Ieşeam învingătoare. Fereastra rămânea pe jumătate deschisă. Eram învinse. Fereastra era pe jumătate închisă şi toată lumea se linişti.

Nicole şi M. Golescu se cunoşteau din copilărie. Făceau parte din aceeaşi lume. Totuşi, erau firi diametral opuse şi Nicole nu avea nici ea legături cu cartierul elegant al celulei. Totala ei lipsă de snobism mi se părea prețioasă calitate. Am rămas foarte apropiate şi în libertate, până la moartea ei.

Stana. - Povestea Stanei merită să fie povestită doar pentru macabrul ei aspect de roman negru. Renunțase, tânără încă la meseria de actriță, pentru a se căsători a doua oară cu directorul unei societăți petrolifere. La venirea comuniştilor, soțul, la gândul că ar putea fi arestat pentru că lucra cu capital englez, se ascunsese în căsuța unei văduve mai în vârstă. Plătea destul de scump întreținerea, dar şi mai scump discreția doamnei. Stana venea uneori în timpul nopții în acest cartier popular depărtat de centru să-şi viziteze soțul. Interogată o dată de poliție, declarase că soțul o părăsise pentru a fugi în străinătate şi că de la plecarea lui şi naționalizare, ea căuta de lucru pentru a-şi câştiga traiul. Fu lăsată în pace.

După doi ani, chemată urgent, o găsi pe doamna B., gazda soțului, plângând de supărare şi groază. El avusese un stop cardiac. Murise. În toiul nopții, amândouă femeile săpaseră o groapă într-un garaj din fundul curții. Pentru a-l putea transporta până acolo ele reuşiseră, după multe strădanii, să-l lege de un scaun şi, mai împingând, mai săltând scaunul pe care se bălăngănea, gata să cadă, mortul, au ajuns cu bine la garaj, au basculat trupul în groapă, l-au acoperit cu pământ şi Dumnezeu să-l ierte...

Stana găsi foarte greu un loc de muncă. Greutatea unui fugar atârna asupra biografiei cerute, chiar dacă nevasta rămăsese în țară, părăsită. Nu i se oferi decât o maşină de cusut într-o

fabrică de mezeluri. Cosea mațe pentru salamuri şi cârnați.

Cinci ani mai târziu a fost arestat un prieten al mortului. În timpul anchetei, vorbind, pentru a se apăra, vrute şi nevrute, el făcu aluzie la dispariția lui T. Urmară o anchetă, două arestări, mărturisiri şi condamnarea ambelor femei la câte 10 ani de înaltă trădare. Dacă trădare a fost, o fi fost cel mult a soțului față de soția lui. „Noaptea toate pisicile sunt negre...” Trădare sau nu, erau în celulă împreună pentru mult timp.

Am început să povestesc. Am avut nevoie de o mare doză de voință pentru a-mi învinge complexele şi a găsi curajul de a înfrunta un auditoriu nou şi atât de cultivat.

„La urma urmei - mi-am spus - nu eşti scriitoare, eşti pictor. Dacă le vei surprinde zâmbind ironic la greşelile tale de sintaxă, spune-le să binevoiască să-şi dea ele osteneala de a povesti în locul tău.” Căci erau cel puțin cinci în celulă care ar fi putut-o face mult mai bine decât mine. Dar, sincer vorbind, îmi făcea plăcere să povestesc. Să urmăresc pe chipuri reflexul cuvintelor mele. Deci, vechile mele auditoare insistând, mi-am depăşit vanitatea deşartă şi după-masă, timp de două ore, dădeam frâu liber imaginației, când, adeseori, memoria mă trăda.

Excelentă terapie. Având regim T.B.C., aveam voie să mă culce la ora opt seara, cu două ore înaintea celorlalte. Puteam deci, să-mi recuperez oboseala. Permanenta preocupare de pregătire a episodului următor - toate povestirile fiind transformate în seriale - îmi aduceau un ajutor esențial. Uitam realitatea celulei. Regăseam evadarea. A broda pe un firicel de subiect, păstrat de ani de zile în memorie, dialoguri şi descrieri în stare să rețină atenția timp de două ore, era o sfidare pe care singură mi-o adresam şi trebuia s-o învinge. Era o scuză pentru a mă retrage din agitația celulei şi a reînnoda cu poezia. Nu am memorat cele câteva poezii duse până la capăt. Îmi amintesc tema unui dialog între „eu” şi „mine”, două voci luptându-se în conştiința mea. Dar versificația am uitat-o.

Femeile preferau romanele de dragoste. Dar patru călugărițe, condamnate pentru înaltă trădare - spionaj pentru Vatican - ascultau şi ele povestirile mele. Dacă erau sau nu neprihănite, era treaba lor, dar, în tot cazul, eu eram obligată să le acord beneficiul îndoielii şi să le respect inocența sau ipocrizia. Cum să povesteşti cu maximă decență un roman ca cel al lui Charles Plisnier, „Căsătorii”? Tot subiectul cărții nu este decât autopsia a trei tipuri de căsătorie. Din dragoste, din interes sau din atracție sexuală? Trebuia să-mi cântăresc cuvintele, să mă apropii de subiect cu aluzii uşoare şi, mai degrabă, să insinuez, decât să descriu. Memoria mea fiind vizuală, când citesc un roman, personaje şi decoruri se ridică dintre file şi îşi găsesc un misterios adăpost în mintea mea.

Una din cele două surori povestea, câteodată, romane englezeşti, gen Walter Scott. Era de o uimitoare precizie. Întrebând-o cum îi era cu putință să descrie atât de precis amănunte de costume,

arme şi decoruri, îmi răspunse că nu făcea decât să traducă în româneşte, pagină după pagină, textul englezesc imprimat în memoria ei. Eu vedeam imagini. Ea vedea cuvinte...

Dar nu-şi amintea astfel, decât romanele citite în anii tinereţii între cincisprezece şi douăzeci de ani. Noi, toate, o ascultam cu mare plăcere. Dar romanele nu erau singurul serviciu adus de ea femeilor. Lecţiile ei de engleză erau foarte apreciate de mai toate cele tinere din celulă. Poezia „If" de Kipling avea un enorm succes. Toate elevele se străduiau să o memoreze, chiar dacă nu înţelegeau decât jumătate din cuvinte şi le pronunţau ... româneşte.

O priveam uneori de departe, ascunzând cu mâna mea întinsă o parte din chipul ei. Nu doream să-i văd decât ochii şi mai ales sprâncenele atât de asemănătoare cu cele ale surorii mele mai mari. Asemănare datorată, poate şi miopiei mele şi principal motiv al simpatiei ce mi-o inspira.

O cunoscusem în 1956, prin perete. Reîntoarsă în Bucureşti, unde fusese dusă pentru un supliment de anchetă, a fost plasată împreună cu câteva noi condamnate în carantină, în celula 12, vecină cu a mea. Îşi petrecea timpul punându-le întrebări despre viaţa actuală a ţării. De îndată ce afla ceva interesant sau hazliu, trecea la perete, îmi comunica informaţia, eu, la rândul meu, la peretele opus, o comunicam lui S.S., schimba peretele şi plasa informaţia mai departe vecinelor ei, condamnate pe viaţă şi astfel, din perete în perete, în foarte scurt timp o afla jumătate din penitenciar. Din cauza scării care tăia firul telefonic mai departe prin ziduri, dacă vestea era foarte importantă era transmisă mai tardiv prin poştă.

Din păcate, noile condamnate erau femei inculte şi nu ştiau să vorbească decât de greutăţile de aprovizionare şi de preţurile alimentelor.

În iarnă, celula noastră primi importanta sarcină de a spăla rufăria penitenciarului. Dar şi rufăria de corp a soldaţilor asigurând paza penitenciarului şi a pompierilor din oraş. Dede, numită şefă de echipă, alesese pe Ani şi Marta, amândouă înalte şi voinice, pe Stana şi pe o a patra femeie, marinar pe vasul soţului ei, un şlep transportând cărbuni pe Dunăre. Femeie de treabă şi de bun simţ, având o condamnare mică, se resemnase şi nu-şi pierduse curajul şi nici buna dispoziţie. Ele toate acceptară propunerea lui Dede de a mă coopta în echipă, nu pentru inexistenta mea eficacitate, ci din prietenie. Drept recompensă pentru orele de uitare procurate de poveştile mele. M-au onorat chiar cu un titlu. Eram responsabila cazanului cu apă caldă.

A ieşi din celulă de la 8 dimineaţa la şase seara, făcea cât trei zile de vacanţă. Oboseala nu speria echipa. Din contră, a munci, a-şi arăta priceperea le făcea plăcere. Aveam, deci, „noroc"! Eu, mai ales, care abia mă ţineam pe picioare. Părăsisem, deci, celula sub privirile de invidie ale unor, de milă, ale altora.

Spălătoria - un subsol destul de mare, mai mult lung decât lat. Trei mari căzi adânci de ciment, cu robinete de apă caldă şi rece. Câteva coveți de lemn. Într-un colț, coşuri de răchită. În fund, un mare cazan. Cazanul meu. Aşezată pe un scăunel, aveam sarcina de a aprinde focul cu lopata de cărbuni încinşi, aduşi de miliţiancă şi cu lemnele aşezate lângă mine. Singura mea sarcină era să întreţin focul. Puteam, între timp, admira activitatea ordonată a gospodinelor. Păreau fericite, alegând rufăria, punând la înmuiat cearceafurile într-una din căzile pline cu apă rece. Despărțind în teancuri diferite articole de rufărie masculină şi când apa se încălzise în cazan, fericite de a-şi înfunda braţele în apă caldă şi în spumă de săpun.

Era o muncă obositoare şi nu primeam niciun surplus de hrană. Dar puteam vorbi tare. Nicio vizetă nu se deschidea şi, spre seară, norma zilei spălată, clătită, scuturată şi împăturită era aşezată în coşurile de răchită. Tot lungul zilei adăstam acest moment final. Atunci, umpleam cu apă caldă una din căzile de ciment, temeinic clătite şi două câte două, după o serioasă primă spălare într-o covată, ne înfundam cu beatitudine în apa caldă. Câte două deodată, pentru că nu aveam nici prea mult timp, nici apă caldă suficientă pentru a goli şi a umple cada de şase ori.

Dar era prima noastră baie de ani de zile şi nu ne dădea mâna să mai facem şi nazuri. A-ți simți trupul destins, muşchii relaxați, căldura apei învăluindu-te de peste tot, merita cu prisosință o derogare de la legile igienei. Cada era mare. Cu puțină atenție trupurile noastre nici măcar nu se atingeau şi ne spălase înainte cu săpun. Cada nu era pentru noi decât o minunată piscină, un loc de desfătare şi în tot cazul, prima mea baie după zece ani.

A doua zi, ritmul lucrului fu, de comun acord, încetinit, pentru a putea beneficia de o a treia zi de spălătorie şi mai ales de o a treia baie.

A spăla rufărie de pat era o treabă destul de curată, dar a spăla izmene soldăţeşti ridica unele probleme penibile. Totuşi, timp de mai multe luni, de două ori pe lună, echipa îşi continua munca, cu plăcere. Pompierii ne trimiteau la spălat rufele lor în saci mari şi de obicei, într-un săculeț, găseam săpunul lor şi o cantiate mică de sodă. Într-o dimineață, însă, săpunul şi soda fuseseră învelite într-o bucată de ziar. O jumătate de pagină uscată şi curată. Îngrozitor de emoționate, cu frica sosirii inopinate a miliţiencei, am hotărât ca ele să-şi continue munca, în timp ce eu, aşezată cu spatele spre uşă, pe scăunelul meu în faţa cazanului să parcurg ziarul cât mai iute şi să le citesc tare textele mai interesante. Pe una din feţele foii, îmi amintesc foarte bine că mi-am trecut ochii peste un articol plicticos cu „preţioasele indicaţii” în legătură cu agricultura. Dar pe faţa opusă, la o rubrică de scurte informaţii, am găsit câteva rânduri, de graţia divină adresată mie, personal. Un dar ceresc, spre potolirea, în sfârşit, a unei dureroase griji ce-mi apăsase inima în toţi aceşti ani. Îmi obosisem voinţa, obligând-o să înăbuşe o întrebare cu imposibil răspuns. Oare profesorul şi academicianul Grigore Moisil, cumnatul meu, suferise în cariera lui de pe urma arestării mele? Şi împreună cu el, sora mea şi familiile noastre?

Dar prima informație din rubrică îmi aducea nesperatul răspuns. Anunța plecarea academicianului Grigore Moisil, însoțit de alți doi profesori, la un congres de matematică în Statele Unite ale Americii! Toate femeile s-au bucurat şi ele de bucuria mea. Vestea fu primită şi în celulă cu aceeaşi emoție, dar odată emoția calmată, au urmat diferite comentarii.

Optimiste

- În România erau îngăduite plecările în străinătate.
- Rudele condamnaților nu erau toate persecutate.
- Academia Română nu fusese desființată.

Pesimiste

- America invita la congrese cetățeni din țările comuniste.
- America întreținea legături cordiale cu România, condusă de comuniști.

Concluzie

- O bucurie... cam tristă pentru deținuții politici.

O iarnă geroasă. Atmosfera celulei, încă şi mai mohorâtă datorită frigului, era uneori străbătută de descărcări electrice, dar aceste defulări ale unora dintre femeile incapabile de a-şi controla nervii exacerbați erau uneori chiar hazlii. Între Nicole şi Betina o guerilă îşi desfăşura episoadele burleşti. Nicole, dotată cu mult sânge rece, ştia cu precizie cum s-o scoată din fire pe biata Betina şi s-o facă să se avânte în ceartă cu epitete nu tocmai cuviincioase. Betina era brună, slabă, mai mult nervoasă decât rea, dar permanent cicălitoare şi mai ales, pisăloagă. Se simțea mereu, cu sau fără motiv, frustrată. Îi plăcea la nebunie să protesteze şi prin văicărelile, tânguirile, intrigile, calomniile şi acuzațiile ei. Era pentru noi „Scorpia" din interiorul celulei, mult mai otrăvitoare decât „Scorpia" din exterior. Fusese chiar condamnată o dată de femei la o carantină verbală. Una din cele mai greu suportabile pedepse impuse de tribunalul femeilor uneia din tovarăşele lor. Pe timp limitat, trei zile până la o săptămână, nimeni nu-i lua prezența în seamă. Nimeni nu-i vorbea. Nimeni nu-i răspundea. Într-un spațiu închis, în care singura activitate era conversația, a fi obligată să taci sub oprobiu era greu de îndurat. Le-am auzit pe femei vorbind şi de o altă pedeapsă, dar pronunțată numai împotriva celor vinovate de greşeala cea mai gravă, conform codului penal al deținuților: delațiunea cu urmări grave. Vinovatei i se arunca o pătură peste cap şi femeile aveau dreptul, aproape datoria, de a se răzbuna. Bătută măr, nu putea denunța pe nimeni. Nu-şi văzuse agresoarele.

Dar certurile dintre Nicole şi Betina nu depăşeau niciodată granițele unui joc burlesc. Nu erau decât două actrițe talentate care-şi debitau rolurile spre amuzamentul nostru. Totul devenea tragedie antică la Betina şi comedie bufă la Nicole. Întâmplarea le aşezase în două paturi alăturate, la

parter. Nicole, exact sub patul meu de la etaj. Când barometrul arăta „furtună”, un prosop era agățat între cele două paturi. Dar când arăta „timp frumos”, apăreau momente de acalmie, dat tot pe plan artistic.

La insistenta noastră invitație, dansau împreună un tango „apache”. Nicole, în postura bărbatului, putea atunci să-şi chinuiască în voie partenera, obligând-o la cele mai acrobatice figuri. Ba o împingea cât colo, ba o atrăgea cu putere, o trântea la pământ, o ridica, o împingea iar Betina, stacojie, despletită şi gâfâitoare, dar mândră de a-şi dovedi grația şi suplețea, mai găsea puterea să geamă o melodie de tango.

Vârsta lor, uniforma, slăbiciunea, două schelete deghizate în sperietoare, scălămbăindu-se într-un bârlog de vrăjitoare.

Întrerup capitolul „Betina”. Simt nevoia unei digresiuni. A începe să scrii spre sfârşitul vieții, la o vârstă înaintată, este un pariu pierdut dinainte. O ştiu. O simt. Atunci, o repet, la ce bun să mă chinuiesc mai departe? De ce? De ce atâta cazină pentru a retrăi zilele demult trecute ale penitenciarului?

Acum treizeci de ani, în puşcărie îmi născoceam tot felul de complicații, în urma cărora îmi bătea inima, mai să plesnească de teamă. dar atunci eram încă tânără şi nu-mi puteam stăpâni efervescența.

Dar azi, de ce nu sunt în stare să accept adormirea progresivă, liniştea călduță şi uitarea? Înțelepciunea ar trebui să ducă la renunțare. Dar eu nu sunt înțeleaptă. Nu e cuminte tot omul la vrere şi cuvântul „bătrânețe” nu este foarte rar sinonim cu „înțelepciune”.

Mă voi strădui, deci mai departe, să duc la bun sfârşit această uriaşă „poştă”, pe care o voi trimite cu aceeaşi emoție şi teamă, ca şi telegraficele mele poşte lipite cu săpun, ici şi colo, purtătoare de prietenie şi speranțe. Voi continua, până la capăt, în pofida certitudinii că nu sunt în stare să fac simțită, reală şi prezentă, viața noastră acolo. În tot golul ei, toată jalea şi intolerabila ei mizerie.

O plută încărcată peste măsură pe o mare veşnic nemişcată, sub un tavan de nori negri, nebătuți de vânturi şi cu siguranța că niciun port nu se va deschide înaintea noastră. Dacă se mai întâmpla uneori, câte ceva pe pluta moartă, erau doar întâmplări fără importanță, fire de pai de care ne agățam pentru a ne da iluzia că, totuşi, nu am murit încă şi pentru a nu stinge de tot pâlpâirea speranței.

Uneori mă străduiam să cred că nu este real coşmarul acestor zile şi nopți nesfârşite. Un simplu produs al imaginației unui autor nebun şi sadic. Purtând pe ultima filă, ca toate romanele pe

ultima lor „filă”, cuvântul „sfârşit”.

Îmi pare rău că nu găsesc stilul cel mai grăitor pentru a-l face pe cititor să se înfioare şi să-şi dea seama că el are mai tot timpul motive de bucurie, dar nu ştie să le vadă. Sau nu vrea să le vadă.

Cum poți să te pretinzi, într-adevăr, nenorocit, când cheia casei tale sau chiar numai a odăii tale, tu o ții în buzunarul tău şi poți deschide sau închide uşa ta oricând doreşti? Când setea ta cu un simplu pahar de apă o poți atât de lesne potoli? Foamea ta, sătura măcar cu o bucată de pâine. Murdăria ta, o poți spăla. Când o lacrimă de dragoste pierdută este atât de repede uscată de zâmbetul unei dragoste noi. Când al tău este şi cerul, ai tăi norii şi soarele şi pomii şi toată frumusețea pământului?

Scriu eu deşarta dorință ca viața noastră chinuită să fie pentru ceilalți un imbold, un elan spre cultură şi bucuria de a trăi.

Betina se lăuda cu talentul ei de pianistă. Talentată sau nu, cânta uneori la „pian” pentru noi. după câteva acorduri anunța:

- Fetelor, azi voi cânta „Sonata Lunii”.

Melomanele celulei se strângeau în jurul ei şi Betina începea să-şi legene arpegiile. Cânta, Dând ochii peste cap în pianissime, apoi trântea cu înflăcărare acordurile, fixând partitura, atentă la întoarcerea paginilor. Împrejurul ei, ascultam desfăşurarea sonatei şi aplaudam doar gestic artista, care saluta, emoționată.

Firește, în celulă, nici pian, nici partitură. Doar mâinile Betinei, degetele ei agile pe care le priveam fascinate alergând de la un capăt la altul al băncii de lemn. Dar sonata o auzeam, răsunând în minţile şi inimile noastre, aşa cum o auzisem într-o vreme apusă, cântată de Cortot sau de Rubinstein, în iubita sală a Atheneului Român. Betina cânta mai departe şi noi nu mai eram nici aici, nici acolo, ci într-o altă lume, atemporală şi de-a pururi singura lume reală. Biata Betina... Era de ani de zile ferecată. La Mislea fusese introdusă în camera legionarelor. Frica ei la anchete şi dorința ei de a câştiga bunăvoința anchetatorilor, turuind vrute şi nevrute despre ea şi despre alții, fuseseră, pesemne, luate în considerație. Dar Betina nu era proastă. Înțelegând că fusese plasată acolo ca informatoare, ceru noilor colege să se ferească de ea. Le mărturisi că se simțea incapabilă să-şi țină gura în fața anchetatorilor şi că, de frică, va repeta tot ce va auzi în celulă. Le ruga, deci, să fie prudente. Cel mai ciudat în această întâmplare este faptul că Betina era evreică şi legionarele, antisemite. Totuşi, a fost singura în celulă care a fost tratată cu multă prietenie.

Am petrecut două ierni cu ea şi jurnalista. Când cilindrul sobei începea să se încălzească,

asistam cu enervare sau făcând haz, după dispoziție, la meciul mămăligii prăjite. Cubul tăiat cu un fir de ață, într-o duzină de felii, întrecerea începea. Care din cele două va reuşi să lipească pe cilindru cele mai multe felii de mămăligă. Am fi dorit şi noi, celelalte, să mâncăm o felie bine coaptă sub frumoasa coajă aurie. Dar cum să te iei la întrecere cu aceste furii ale mămăligilor prăjite? De mai multe ori am fost chiar nevoite să le oprim de la o păruială. În litigiu, o biată felie de mămăligă revendicată de ambele flămânde. Era tragic gradul de înfometare, care declanşa în două femei atât de bine crescute şi culte o atare luptă meschină şi înjositoare.

Am înnegrit iar hârtia cu un subiect mărunt şi meschin. Dar aceasta era viața noastră... Un şir de zile goale, o pedeapsă şi din când în când, o întâmplare măruntă şi meschină. Din fericire, lecțiile şi poveştile, câteva conferințe, mai aduceau o boare de aer respirabil.

De câteva luni, hrana devenea din ce în ce mai proastă. Mămăliga câteva zile în şir, a fost delicat colorată în verde. Porumb mucegăit. Cu toată foamea, nimeni nu s-a putut atinge de ea. Dar cea mai gravă problemă ne-a fost pusă de fiertura de arpacaş. Ne obişnuisem cu arpacaşul, deşi nu a făcut niciodată parte din alimentația obişnuită la noi în țară. Primeam hârdăul cu arpacaş cu o oarecare satisfacție. Era o hrană curată şi consistentă. Brusc, fiertura deveni infectă. Lichidul dintre boabe era lipicios şi de un cenuşiu murdar. Trebuia, totuşi să ne hrănim. Să găsim mijlocul de a spăla arpacaşul. Am întrebuințat o bucată de pânză curată. Una dintre noi ținea pânza întinsă, deasupra unui lighean. Alta turna conținutul gamelei peste pânză şi cu o lingură şi o căniță de apă încerca, pe cât se putea, să elimine cleiul. Volumul porției scădea, desigur, la jumătate, dar cel puțin ne rămâneau câteva linguri de arpacaş curat, putând fi mâncat fără dezgust.

Administrația, pesemne, mulțumită de activitatea spălătoreselor, ne onoră celula cu o nouă sarcină. Să curățăm, din când în când, hârdaiele de cartofi, pentru supa întregului penitenciar. Ca dovadă de încredere, vreo cincisprezece cuțite au intrat în celulă şi ni s-a dat voie să lucrăm aşezate şi pe paturile superioare. Marga, mereu flămândă, a avut ideea să guste un cartof, firește, crud. Decretă că are un gust de castană şi oferi feliuțe vecinelor ei. Mândră de aprobarea noastră entuziastă, se sacrifică, gustând fiecare din cartofii pe care îi curăța. Din fericire pentru supa penitenciarului, gustul lor în general era neplăcut. Dar de câte ori găsea un cartof aristocrat, îl împărțea cu noi.

Sarcina de a curăța morcovi a fost şi mai satisfăcătoare. Mulți morcovi erau dulci şi delicioşi. Cartofii şi morcovii mâncați de noi aveau drept rezultat o supă încă şi mai anemică pentru

tot penitenciarul. O ştiam. Dar foamea era un dictator implacabil şi nouă, de ani de zile ne era foame.

Îmi amintesc o altă întâmplare alimentară, dar nu mai ştiu în care celulă se petrecuse. Pe o tavă mare de lemn, adusă în triumf, bucăți de caşcaval. Mari, cam cât două cutii de chibrituri. Nu mai primisem niciodată până acum un asemenea supliment. Pentru că am primit şi supa obişnuită, doar ceva mai chioară decât de obicei. Am înghițit-o în grabă, pentru a ajunge ceva mai repede la desfătarea brânzei. Dar, vai! Cu toată foamea noastră, cu toată bunăvoința, cu toată funcționarea prelungită a dinților şi a fălcilor noastre, am fost silite să ne lăsăm păgubaşe. Niciuna dintre noi nu a izbutit să mestece bucata ei de cauciuc, de bună seamă, deşeu al vreunei fabrici din oraş. De ce să fi aruncat caşcavalul ratat, când un penitenciar putea fi folosit drept cutie de gunoi?

Vorbind de dinți, trebuie să vorbesc şi despre starea jalnică a dinților noştri. Nu numai tratamentul stomatologic era absent, dar nici măcar un calmant nu venea să ne potolească durerile.

Lipsă totală de vitamine şi de calciu. Timp de doisprezece ani de penitenciar nu am mâncat decât doi ardei verzi şi trei mere. Penitenciarul avea, totuşi, un teren de cultură. Ştiam că acolo cresc multe roşii. Dar o ştiam, pentru că se întâmpla ca iarna să ni se dea supă de gogonele. Adică roşii verzi culese şi păstrate în saramură. Foarte acră şi sărată, supa pricinuia multe neplăceri stomacale. A alerga din ceas în ceas la tinetă era o încercare suplimentară şi extrem de neplăcută.

Supa de varză acră avea acelaşi efect. O parte din femei a decis chiar să nici nu o guste, pentru a se feri de diaree şi dureri de burtă. Exista, totuşi o femeie în celulă cu un stomac de struț, aşa că putea mânca în voie toată varza lăsată de celelalte. Marga nu era nici înaltă, nici grasă, nici voinică. Era doar grozav de înfometată. Seara, după ce se culca, uneori începea să tremure de foame şi nu se putea calma decât sugând încetul cu încetul câteva bucățele de pâine. Izbutise cu greu să strângă într-un săculeț vreo douăzeci de bucățele de pâine uscată, rezervate pentru potolirea crizelor, atât de puternice uneori, încât izbutea şi ea să zgâlție toate cele şase paturi ale blocului în care dormea la etajul doi.

Am apucat în această celulă şi o epidemie de gripă. Boala s-a propagat fulgerător şi după trei zile de la apariția bolii aveam toate temperatură, dureri de cap şi tot restul. Medicul nu-şi făcu apariția. Infirmiera ne anunță că suntem răcite - ceea ce ştiam şi noi - şi dădu ordin să ni se aducă timp de trei zile câte trei hârdaie de ceai de tei cald. Nici aspirină, nici vreun alt medicament. A patra zi decretă că ne-am însănătoşit şi după alte câteva zile, cum iarba rea nu piere i-am dat şi noi dreptate.

Nu mai îmi amintesc motivul pentru care Marga şi cu mine ne-am pomenit împreună într-un izolator pentru un nou „7 zile”. A doua zi de dimineață, de serviciu o milițiancă de numai două luni în penitenciar. Românca, tânără şi frumuşică, nu avusese timpul să se dezumanizeze. O supranumisem

„Micuța”.

„Micuța” vădea o reală simpatie pentru Marga. Aşa că uşa izolatorului se deschise şi „Micuța” îi întinse Margăi o cană de doi litri aproape plină cu cafea de regim, deci vag îndulcită şi ne şopti că trebuie să ne grăbim. Se va întoarce iute să ia cana goală înapoi. O atare derogare de la regulament putea avea pentru ea grave consecințe.

Nu punem cu entuziasm pe treabă. Ținând cana cu ambele mâini eu încep să beau prima. Cafeaua este caldă. Mi se pare minunată. Trec cana lui Marga. Marga bea. I se pare şi ei foarte bună. Reiau cana şi beau. O trec iar lui Marga şi Marga bea. Şi eu beau din nou şi Marga bea din nou şi iată că suntem sătule amândouă şi cana nu este decât pe jumătate golită şi ne pufneşte râsul pe amândouă şi râdem, pentru că, puse în fața abundenței atât de râvnite, ne găsim în ridicola postură de a nu-i putea ține piept. Şi iar bea, şi iar beau, strangulate de râs şi de lichid şi am fi vrut să vărsăm restul de cafea în tinetă, dar n-o puteam face pentru că, uneori, la închidere, „ei” ridică capacul tinetei şi se apleacă să-i inspecteze conținutul. De ce? Cum am putea înțelege, imagina sau chiar născoci un răspuns plauzibil? Drumul întortochiat al logicii unui activist de partid depăşeşte posibilitatea de înțelegere a unui spirit sănătos.

A fi închis la izolator şi a găsi ocazia să te sufoci de râs, nu era un lucru de lepădat. Dar să te sufoci cu cafea era chinuitor. Cu burțile gata de explozie, înghițitură după înghițitură, bând şi suspinând, suspinând şi bând, milițianca reluă cana goală.

A treia zi de izolare, o nouă poveste alimentară. Era de serviciu în ziua aceea milițianul care ne pusese primele cătuşe mie şi lui Nuți. Deci, o bestie. Dar, se pare că, aşa bestie cum era, se uita galeş la Marga noastră. Cel puțin, aşa glumeau femeile şi când era el de serviciu noaptea, deci când tot el anunța şi scularea, o implorau pe Marga să-şi aşeze ligheanul cu apă pe banca aflată în dreptul vizetei şi goală până la talie, să se spele îndelung, sigure că el se va afla cu ochiul fixat prin vizetă pe frumoşii sâni ai lui Marga şi astfel vor putea ele să mai stea câteva minute în plus culcate în pat.

Dovadă că femeile nu se prea înşelau, ne-a dat-o chiar milițianul la ora mesei. Împreună cu gamele de regim şi cele două mămăligi, îi oferi lui Marga un fir, nu de trandafir, ci de ceapă verde. Şi Marga se bucură de firul de ceapă mai mult decât de toți trandafirii din lume.

Una din locuitoarele cartierului select al celulei, doamna P, dădea de câtva timp

îngrozitoare semne de dezechilibru mintal.

Nu ştiam mai nimic despre ea. Femeile mi-au spus că ocupase un post de directoare într-o administrație de stat. Locuise la Paris. Călătorise în toată Europa. Primise o grea condamnare, firește pentru înaltă trădare. Figură de o severă inteligență, atitudine cam mândră şi distantă, dar până atunci de fel agresivă, nu se făcuse remarcată nici în bine, nici în rău.

Patul meu era departe de patul ei, aşa că nu prea avusesem ocazia să vorbesc cu ea. Mi-a trebuit un timp oarecare şi mai ales remarcile vecinelor mele, înainte de a-mi da seama că o rotiță se bloca, uneori, în creierul ei.

La început, crizele ei nervoase, se declanşau la trecerea prin raza ei vizuală, a unei tinere femei, pe care o voi numi Ana. Numele lor reale nu au nicio importanță în această relatare, în care nu despre cele două femei vreau să vorbesc, ci despre fazele unei boli mintale, datorită mizeriei şi disperării. Boala care a îngreunat mai mult de o lună viața noastră şi aşa atât de grea şi de amară.

Bolnava putea sta ceasuri întregi calmă şi tăcută. Dar, îndată ce o vedea pe tânără trecând prin raza ei vizuală, o criză de nervi o anima şi adresa Anei invective de neînțeles. Apoi, elucubrațiile ei se cristalizară şi dereglările ei interioare luară o formă aproape coerentă. I se năzărise că Ana îl cucerise pe soțul ei şi că o denunțase pentru a scăpa de ea. Tânăra ce-şi manifestase în diferite ocazii lipsa de curaj, nu mai îndrăznea să circule prin celulă pentru a nu fi zărită de nebună. Căci adevărate crize de nebunie o apucau acum din ce în ce mai des pe doamna P şi găsea mereu puteri noi pentru a-şi urla insultele din ce în ce mai tare şi mai îndelung.

Cu zilele trecând, ea depăşi cazul Anei, fără a-l da totuşi uitării. Crizele se declanşau izvorâte din cauze, la prima vedere, cu totul anodine. Cuvântul „odaie” auzit de ea într-o frază spusă de oricare dintre noi, declanşa o reacție în lanț de insulte grosolane abătute pe nălucita femeie. Cuvintele „cinci minute” aveau asupra ei acelaşi efect. Vocabularul ei se încărca cu cuvinte pe care nu le prea înțelegea, dar le făceau să chicotească pe unele femei. Vocea i se ridica puternică şi înfuriată şi acalmiile erau scurte. Încet, încet, femeile au început să o bănuiască de anumite îndeletniciri mai uşuratice din tinerețea ei hoinară. Cum ar fi putut cunoaşte altfel un atare limbaj, se întrebau ele. Au ajuns la concluzia că şi cuvintele „odaie” şi „cinci minute” erau în amintirea ei aluzii la scurte reşedințe ale bordelelor populare de genul celor de la „Crucea de Piatră” din vechiul Bucureşti. Dar ne simțeam vinovate față de ea, de bănuielile noastre, poate, eronate. Marga s-a adresat repetat infirmierei, cerând asistență medicală pentru doamna P. În zadar. Viața noastră devenise insuportabilă. Nu mai ştiu cine a pronunțat pentru prima dată cuvintele desemnând unica armă la îndemâna noastră. O armă putând fi mai periculoasă pentru noi, decât pentru administrația penitenciarului. Instigarea la „greva foamei” era pedepsită de codul justiției comuniste printr-o prelungire de pedeapsă.

Micul nostru grup a fost, în principiu, de acord. Unele dintre cele de la Mislea participaseră la o grevă a muncii acolo. Dar cum să insinuăm fără pericol această idee în celulă?

Greva ar fi putut dura mai multe zile. Un post prelungit putea împinge femei mai slab motivate la spargerea grevei şi chiar la denunțarea instigatoarelor. Pentru a nu exista „instigatoare”, am studiat terenul şi am difuzat ideea noastră cu o şiretenie machiavelică. Fără a pronunța noi cuvinte incendiare prin discuțiile noastre confidențiale cu una sau alta din femei, le forțam, oarecum, să-şi închipuie că soluția grevei răsărise în mințile lor şi le lăudam istețimea.

Astfel, partidul grevistelor câştiga adepte şi însăşi doamna P, prin frecvența crizelor ei din ce în ce mai violente, provoacă adeziunea întregii celule. Căci acum ne lua în primire pe toate la rând, născocind pentru fiecare tot soiul de păcate. Când vocea ei, străbătând toată celula, îmi adresă mie un şir de insulte, căutând să nu râd, am luat cuvântul cu gravitate.

- Doamnă P. m-ați insultat în fața întregii celule. Ştiți că voi ieşi în curând din penitenciar. Vă declar că, odată liberă, mă voi adresa justiției pentru a vă intenta un proces de insulte şi calomnii. Doamnelor, voi toate prezente în această celulă, ați auzit toate cele proferate de doamna P la adresa mea?

- Am auzit! răspunse într-un singur glas corul celulei.

- Doamnelor, veți accepta dumneavoastră să fiți martorele mele la procesul viitor?

- Da! Da! Da! afirmă corul.

Amenințarea mea depăşi, pesemne, zona de inhibiție a creierului ei. Am simțit chiar o adevărată milă şi remuşcări pentru efectul produs de amenințarea mea. Niciodată nu se mai legă de mine şi uneori îi simțeam ochii privindu-mă cu teamă. Când toate femeile căzură de acord, ştiind că odată greva pornită vom fi obligate să declarăm în scris motivele noastre, am hotărât să adoptăm un text unic, pe care fiecare îl va scrie şi îl va semna.

„Nu facem greva foamei, dar boala colegei noastre, P., ne-a tăiat pofta de mâncare. Rugăm pe domnul comandant să-i acorde asistență medicală”.

Mai aveam o problemă de rezolvat. Betina. Fiind sigură că, înfometată, va fi prima eventuală trădătoare, am luat asupra mea sarcina de a o hrăni pe ascuns. Am început imediat să pun deoparte jumătate din pâinea mea. În acelaşi timp, grevistele din comitetul de inițiativă imprimau în memoria femeilor textul declarației. Foarte mulțumite de acest subterfugiu, într-o dimineață...

Miliția deschise uşa celulei. Pe culoar, tăvile cu cafea şi pâine. Toate femeile din celulă stau pe loc, nemişcate. Miliția pare foarte mirată. Ne priveşte cu atenție. Ne arată cu mâna tăvile. Nimeni nu se clinteşte. Miliția înțelege. Întoarce spatele şi încuie uşa. O jumătate de oră mai târziu se întoarce cu un teanc de hârtii, un toc şi o călimară.

- Trebuie să scrieți o declarație de grevă a foamei. Motivul, semnătura.

Firește, data, nu. Nu aveam voie să ştim nici în ce lună şi nici în ce an trăim.

Marga scrie prima declarație. Pagina scrisă de fiecare pe rând este lăsată peste teanc, cu textul vizibil. Următoarea îl poate parcurge iute, înainte de a aşeza foaia ei albă pe deasupra. Singure,

două femei, după ce scriu, întorc foaia pe dos. Nu vom afla niciodată ce au scris...

La prânz, hârdăul cu supă, mămăligile rămân pe culoar. Ziua trece. Niciuna din femei nu se plânge. Îi dau pe ascuns Betinei o bucată de pâine. A doua zi, la închidere, comandantul ne anunță că tovarăşa noastră va fi îngrijită de medicul penitenciarului. Că va primi medicamentele necesare. Că el găseşte prelungirea grevei inutilă. Cum noi, toate grevistele, găsim că de data aceasta dl comandant are dreptate, a doua zi cafeaua şi pâinea au fost primite cu entuziasm.

Câtva timp după grevă, uşa celulei a fost deschisă pentru programul dimineții de un miliţian. În timp ce corvoada scotea tineta şi hârdăul cu apă, îl rog pe miliţian să ne dea voie, mie şi altor femei să ieşim cu trei lighene. Aveam nevoie de apă. Îi explic că trebuie să ne spălăm cămăşile. Se înfurie.

- Ține-ți gura şi marş de-aici!

Expresia uzitată pentru câini este întovărăşită de un gest de zvârlire a piciorului înainte. Nu mă atinge, dar a accepta tonul, expresia şi gestul acestui păduche în fața tuturora îmi depăşeşte prudența.

- De când vă permite regulamentul să vă adresați astfel unei deținute politice?

Miliţianul mă priveşte năucit. Dar îşi revine repede şi îmi făgăduieşte un „7 zile”. Fapt aproape incredibil, comandantul micşorează cu două zile pedeapsa. Un rarisim „5 zile”.

Regăsesc, deci, izolatorul celor „7 zile”, cu Dede, Ani şi Nuți. Dar acum sunt singură. Îmi amintesc spațiul dintre panourile uşii. Este intact. A trecut neobservat. Nu a fost astupat. La prânz, o privesc pe miliţiancă. O văd deschizând, consecutiv, două izolatoare. La dreapta mea, primul este gol. Din al doilea a ieşit să-şi ia gamela o singură femeie. Din al treilea, două femei. Nu le-am văzut bine chipurile, dar nu mi s-au părut cunoscute. Separate printr-o carceră goală, nu pot încerca să intru în relații prin zid cu femeia singură. Dar îmi trece prin cap o idee năstruşnică. Dacă ochiul meu poate vedea apariția miliţiencei, de ce nu aş încerca să vorbesc cu voce tare? Sunt în genunchi în fața uşii. Ochiul meu este fixat pe deschiderea nu mai largă de un milimetru. Supraveghez un timp vestibulul şi bucata de culoar vizibilă prin uşa deschisă. Pentru a atrage atenția vecinei mele tuşesc de trei ori. A şi înțeles. Răspunde. Tuşeşte de trei ori. Nu pot spune că nu îmi este puțin frică, dar mă avânt. Pronunț tare şi răspicat cuvintele oricărui început:

- Cine eşti?

Emoție. Este prima mea prietenă din penitenciar. Din timpul singurătății mele. Legionara care a insistat cu atâta răbdare, zi după zi, pentru a mă convinge să-i răspund. Studenta de la Cluj. Cea care m-a învățat morse. M-a pus la curent cu codul secret al penitenciarului. Mi-a trimis două perechi

de şosete de lână când eram în picioarele goale. Împletite pentru mine, pe ascuns, de ea şi tovarăşele ei de celulă cu două sârme. Prima poştă primită de mine tot ea a scris-o, când o schimbare de celulă ne-a despărțit.

Este de două zile la izolator. Nu pedepsită. În carantină obligatorie, înaintea eliberării. Speră să plece mâine. În loc să-i răspund, tuşesc de două ori „pericol”. Am zărit o umbră pe culoar.

Tace. A înțeles. Cum ar fi putut să nu înțeleagă? G. este unul dintre stâlpii penitenciarului. Intrată în închisoare la 18 ani, iese la 28, doctor în ştiințe penitenciare. A avut privilegiul să urmeze patru din cele mai celebre facultăți comuniste ale țării. Adânca facultate „Jilava”. Fireşte, vorbind de un învățământ marxist, cuvântul trebuie înțeles în sens materialist. Jilava este „adânc” îngropată în pământ. Face parte din vechile fortificații ale Bucureştiului. A urmat apoi, universitatea Mislea, cu seminariile de lucrări practice: plase de pescuit, covoare şi rufărie bărbătească.

Câştigând o nouă diplomă, a trecut la „Şcoala de Inalte Studii” de la Dumbrăveni, secția zootehnică, unde s-a specializat în studiul burții rumegătoarelor în alimentația ştiințifică a poporului. În sfârşit, la Miercurea-Ciuc, importanță primordială - depăşind din toate punctele de vedere cea celor şapte ani de acasă - a celor şapte zile de izolator, pentru educația populației de toate vârstele, în vederea robotizării ei.

Acum, deşi nu aud niciun zgomot, atât de furişați îi sunt paşii, o văd pe Erji, milițianca, intrând în vestibul. Ne-a auzit cu siguranță şi vrea să ne surprindă. Stă lipită de perete, făcând față izolatoarelor. Chiar sub fereastră. Cum ar putea ea ghici că ochiul meu o fixează? Că va putea stă lipită de zid până la sfârşitul lumii, fără a reuşi să prindă două deținute model. Dar vecina mea ştie. Înțelege că dacă tuşesc slab, înseamnă că pericolul este prezent. Nu va deschide gura înainte de semnalul „sfârşit de alarmă”. Şi eu continuu lungul şi greul lanț al zilelor trecute, deşi nu toate inelele s-au înşirat cronologic.

Doi ani sunt lungi. Şapte sute zece zile sunt foarte lungi. Şaptesprezece mii patruzeci de ore sunt interminabile când sunt atât de goale. Ce conține vidul? Nimic... Cum poți povesti atâtea mii de nimicuri? Eu am încercat să o fac pe cât am putut mai bine. Dar tot ce ma izbutit să storc şi picătură cu picătură să aştern pe aceste foi albe, am făcut-o strict din punctul meu personal de vedere. Este adevărul meu. Povestite de o altă deținută, faptele ar putea arăta diferit. Şi nu atât faptele pe care le-am redat obiectiv şi riguros, ci simțămintele, trăirile sufleteşti, gândurile şi unele judecăți, concluzii şi interpretări cu totul personale, Adevărurile spiritului şi ale inimii nu se nasc după un calapod. Numai mulțimea mărturiilor ar da o oglindă mai corectă a vieții penitenciare. Doar o palidă oglindire...

Chiar între noi, în celulă, soluțiile diferitelor probleme erau diferite. Am vorbit de fereastra închisă sau deschisă. Voi mai da două exemple semnificative. Vor ilustra o dilemă importantă în viața claustrală a închisorilor. A lupta cu administrația pentru apărarea acelor drepturi

recunoscute de lege unui deținut este un fapt demn sau nedemn de un deținut politic? Înseamnă a „lupta” contra unui duşman declarat sau a-i „cerşi” dreptul tău şi al tuturor celor ca tine?

În celulă, în anul 1961, intrau şapte regimuri T.B.C. Deci şapte bucăți destul de mari de pâine. Reglementar, 500 de grame. Dar pâinea tăiată la bucătărie nu era cântărită. Deci, bucăți mai mari şi bucăți mai mici, mult sub 500 de grame. Ei îi dădeam lui Dede o treime din pâinea mea, în schimbul unei jumătăți de mămăligă, o treime la câte două femei diferite, zilnic şi o treime îmi rămânea mie. O sută de grame mai puțin dezavantaja patru persoane. Am protestat. Atitudinea mea a fost declarată de două tebeciste aristocrate drept „vulgară”.

Al doilea exemplu, tot alimentar. Este vorba de cele cinci cănițe de lapte săptămânale, din care lipseau regulat vreo doi centimetri. Laptele era turnat în cele 7 cănițe de către milițiancă. Ce făcea cu laptele substituit? Această infimă cantitate era dreptul nostru. Am cerut magazionerului să supravegheze mai atent distribuirea laptelui. Să te cobori într-atât încât să cerşeşti câteva picături de lapte în plus este încă şi mai nedemn de o deținută politică, au şoptit aceleaşi voci. În paranteză fie zis, una dintre ele îşi mânca singură tot regimul. Dar eu eram blindată. Imunizată contra tuturor criticilor. Nu doream decât să impun duşmanilor noştri respectarea atât de infimelor noastre drepturi. Recunosc că acest punct de vedere îl asimilasem în primul meu an la Miercurea-Ciuc, de la vecinele mele legionare.

Anul 1961 începuse. După calculele mele, speram să mă întorc acasă în luna iulie. Şase luni în plus mi se păreau mai greu de suportat decât toți anii trecuți. Eram cu doisprezece ani mai în vârstă. Ani de puşcărie...

L-am întrebat pe comandant dacă a primit un răspuns pentru mine. Nu. Nu primise nimic. Un ghimpe îmi tot înțepa inima şi nu aflam niciun leac împotriva lui. Ne mai tortura şi frigul. Deşi soba nu dădea decât foarte puțină căldură, era mai bine decât nimic. Mă puteam apropia de cilindrul de metal numai când femeile nu mai aveau mămăligă de prăjit. Îmi aşezam palmele pe metalul călduț şi îmi venea să plâng. Dacă nu mă grăbeam să ajung acasă, oare părinții mei vor mai avea putere să mă aştepte? Apoi, cilindrul rămase toată ziue rece. Ne dădea de veste că venise pentru noi o primăvară prea timpurie.

Câteva zile mai târziu, poate prin luna martie, miliția deschise uşa şi îmi ordonă să o urmez. Fără alte explicații. Am păşit pragul urmărită de ochii speriați ai celorlalte. Am fost dusă într-o parte necunoscută mie a clădirii şi introdusă într-un birou. În spatele mesei un bărbat destul de tânăr în civil. De la început, mi-a spus că fusese trimis de la Bucureşti anume pentru a sta de vorbă cu mine. A fost prologul unei interminabile partide de şah, amândoi căutând să ne ascundem gândurile şi să le

dibuim pe cele ale adversarului. Nu mai eram naiva de la începuturi. Aveam de partea mea experiența a cinci ani de anchetă. Perfect conştientă că fiecare din cuvintele acestui om este o minciună şi ascunde o capcană, am hotărât să-mi mobilizez întreaga voință. Să-mi păstrez sângele rece. Să ascult atent. Să vorbesc cât mai puțin. Preliminariile au fost lungi.

Se purta politicos. Prea politicos. Se arăta binevoitor. Prea binevoitor. Răspundeam scurt, dar cu o egală politețe. Fără îndoială, venirea lui era legată de viitoarea mea eliberare. Dar ce vroia de la mine? Am prins puțin curaj la gândul că venirea lui acum însemna şase luni mai puțin, deci iulie. Dar era imperios necesar să am mai multă răbdare decât el. Să nu pun nicio întrebare.

Venirea lui avea un motiv serios. Timpul trecea. Va fi totuşi obligat să-şi etaleze jocul. Eu aveam timp. Puteam aştepta... Multe întrebări despre intențiile mele de viitor. Răspunsurile mele tindeau să dovedească paşnice planuri. Mă voi ocupa de părinții mei. Pe cât îmi va sta în putință, voi încerca să-mi dreg sănătatea. Sunt bolnavă de tuberculoză. Voi munci pentru a câştiga un trai cinstit etc.

El lăuda progresele țării. Vorbea mult. Prea mult. Exemple şi amănunte neînsemnate. Totul era perfect. Am răspuns că tot ce-mi povesteşte mă bucură şi sper să văd şi să admir acest progres cu proprii mei ochi cât mai curând.

- Nu depinde decât de dumneata.

Am înțeles aceste cuvinte drept adevăratul debut al convorbirii. Apropierile politicoase se încheiau. Şantajul îşi croia drum la suprafață. Deci, atenție mărită!

Nu-mi mai amintesc cotiturile nenumărate ale luptei care se dădea între noi. Insinuă că ar fi posibil să ies din penitenciar în anul acela. Ba, mai mult. Date fiind frumoasele mele intenții de viitor, aş putea beneficia de o scurtare de pedeapsă şi ar fi chiar posibil ca peste trei zile să primesc vizita părinților mei. Reutiliza vechiul şantaj din cursul anchetei. Atunci nu mă gândisem să ascund punctul meu cel mai vulnerabil. Dragostea mea pentru părinți şi surori.

Mi-am chemat toată voința într-ajutor pentru a continua să-mi stăpânesc un mare cusur. Convingerea că înțeleg pe loc gândurile celor cu care vorbesc, fără a le lăsa timpul să-şi ducă până la capăt perorațiile. M-am prefăcut a nu înțelege că-mi oferă un târg şi că acest târg, oricare ar fi el, eu nu-l voi încheia. A trebuit, deci, să-şi precizeze gândul. Îmi ceru dovada înțeleptelor mele decizii. Să le fac câteva neînsemnate servicii cu totul la îndemâna mea. Situația se agrava. Simțeam că nu voi mai putea mult timp să mă strecor prin ochiurile plasei. Dar, în acelaşi timp, îmi dădeam bine seama de urmările critice ale sincerității mele. Totuşi, să mai aştept. Să exprime clar ce aşteptau de la mine. Pentru a putea, la rândul meu, în cunoştință de cauză, tot atât de clar, să răspund: „Nu!”

Pesemne trecuseră câteva ceasuri. Se ridică, chemă un milițian şi părăsi biroul, spunându-mi că va reveni curând.

Milițianca îmi aduse masa. Dar nu îmi era nici sete, nici foame. Îmi era doar frică.

Se întoarse. Părea bine dispus. Mulțumit. Aveam aproape impresia că în fotoliu s-a aşezat un mare motan gata să toarcă. Mi-am amintit metoda întrebuințată în timpul anchetei, pentru a mă calma. A învinge frica. Cu atitudine calmă şi chip nevinovat, în capul meu defilau toate înjurăturile auzite la țară, împodobite cu cuvinte pe şleau, niciodată în viața mea pronunțate cu glas tare.

Îşi rândui hârtiile, mă privi cu un surâs dulce şi îşi dădu drumul. Îmi cerea să-i dau informații despre atmosfera celulei. Era celula de înaltă trădare. Celula în care femeile erau, mai mult sau mai puțin, femeie politice. Femei cu anumite păreri, discutând despre aceste păreri. Am continuat să simulez o naivitate prostească. La noi în celulă nu se petrece nimic. Viața noastră este grea, dar toate deținutele sunt tot atât de resemnate ca şi mine. Tinerele vor să se căsătorească şi să aibă copii. Mai vârstnicele să-şi regăsească copiii. Se arătă răbdător, dar când am tăcut s-a înfuriat brusc. Toate deținutele duşmănesc regimul comunist. Faptul era de necontestat şi ce dorea el să afle erau toate gândurile lor ascunse şi secretele lor.

Răspunsul meu a fost atât de stupid ca şi privirea mea tâmpă.

- Dar, domnule, eu nu-mi pot trăda colegele. Suferim împreună de ani de zile. Nu vă pot destăinui care femeie ascunde un ac de cusut pentru a-şi cârpi zdrențele sau care se ascunde prin colțuri pentru a ațipi în timpul zilei. Poate nu ştiți cât de sever este regulamentul. Micile noastre secrete sunt cu totul inofensive şi pedepsele excesiv de dure. Nu, într-adevăr, acest serviciu nu vi-l pot face!

- Nu face pe imbecila! Înțelegi foarte bine că nu am făcut drumul de la Bucureşti până aici pentru a căuta ace de cusut! Vreau un răspuns clar şi răspicat.

- Foarte bine. Vă voi vorbi cât se poate mai răspicat. Sunt închisă de doisprezece ani. După socoteala mea trebuie să ies peste trei luni. Cum puteți crede că, după ce am fost bătută, biciuită, torturată în fel şi chip, flămânzită şi izolată şi în tot acest timp am reuşit, totuşi, să-mi păstrez demnitatea, mă voi bălăci în noroi, acum, în ceasul al doisprezecelea? Nu am fost şi nu voi fi niciodată spioană. Este o meserie pe care o disprețuiesc. Dar vă pot afirma că nu voi căuta nici să mă răzbun, nici să fac cuiva un rău. Răul care mi s-a făcut mie m-a vindecat pentru totdeauna de dorința de a face, la rândul meu, acelaşi rău, altcuiva.

În fața mea aveam acum un om nebun. Turbat. Urlând că voi căpăta doi ani suplimentari de puşcărie. Că va scrie cu litere de-o şchioapă pe raportul lui: „DUŞMANĂ”. Dar ce nu a urlat? Dacă într-adevăr este curajos, nu inconştientului, ci acela care îşi dă seama de pericol, îi este teamă de acest pericol, dar îşi învinge teama şi o calcă sub picioare, eu am fost atunci într-adevăr curajoasă. Pentru că resimțeam o frică cumplită. Îmi era frică de el. Frică de ei. Dar am rămas mută şi nemişcată pe scaunul meu. Îl priveam aşteptând să se potolească. Nu credeam în seriozitatea amenințărilor lui. Dar mă temeam de cele şase luni în plus.

Când m-am întors în celulă, masa de seară era pe terminate. Femeile aşteptau înfricoşate.

Lipsisem peste opt ore. M-am aşezat pe pat. Tremuram atât de tare, că mult timp nu am putut articula un singur cuvânt. Dinții îmi clănțăneau zgomotos. Îmi era cald. Îmi era frig. Apoi... viața a mers mai departe.

Vizita lui, pe cât ştiu, nu a avut nicio urmare.

Reuşisem o grevă. Fără urmări neplăcute pentru noi. Femeile, ca întotdeauna, fuseseră solidare. Bolnava noastră a fost dusă la infirmierie pentru o consultație medicală. I se dădură calmante, pat permanent şi liniştea sau mai exact starea de pasivitate aparentă, ascunzând vâltorile interioare, reveni în celulă.

„Închiderea". Apare comandantul. Îl însoțesc ofițeri şi milițieni. În loc să rămână o clipă în prag şi să păşească mai departe, intră în celulă ne priveşte şi... ne zâmbeşte!

- Vreau să vă dau o veste care vă va bucura pe toate. Colega voastră, Constante, va ieşi din penitenciar, aşa cum o doreşte, în luna iulie.

Uitând de prezența lui şi a trupei, femeile strică rândurile, se reped la mine, mă felicită şi câteva lăcrimează. În curând... le voi părăsi.

Marga avea, însă, un important motiv de a se bucura. Se elibera în luna august. Familia ei adoptivă plecase din țară. Nu se putea bizui pe soacra ei, femeie bătrână. Încă mai puțin pe soțul mult iubit. Cu un an înainte aflase de la o proaspătă deținută că trăia la Paris, bogat, cu o femeie şi un copil. Întoarsă la Bucureşti, fără familie, fără casă, fără haine şi fără bani, nu se bizuia decât pe mine şi pe surorile mele, pentru a o ajuta să-şi refacă viața. Aştepta cu aceeaşi emoție, ca şi mine, răspunsul la spinoasa întrebare: „iulie 1961 sau ianuarie 1962?" Dar ce simțeam eu, nu ştiu. Bucurie nu simțeam încă. Prea multă vreme trăisem hăituită de frică şi frica umbrea acum zorii bucuriei mele. De prea mult timp nu ştiam nimic despre familia mea. Doisprezece ani nu dădusem voie niciunei îndoieli să-mi sângereze inima. Nu acceptasem să gândesc eventualitatea dispariției unuia dintre ei. Tatăl meu, mama mea, surorile mele. Viețile lor îmi erau absolut necesare. Siguranța regăsirii era oxigenul existenței mele.

Acum, nu mai găseam în mine puterea de a stăpâni temeri şi incertitudini. Cât de fericite ar fi putut fi aceste ultime zile, dacă mi-aş fi putut birui neliniştea şi părerea de rău de a părăsi aceste femei atâta timp părtaşele mele la bine şi la rău.

Zadarnic rămâne strădania sfârşitului. Timpul se oprise. Pământul nu se mai rotea. Zilele

şi nopţile nu mai erau decât nelinişte şi aşteptare. Era ca şi cum plămânii mei, după o adâncă respiraţie, nu mai izbuteau să expire aerul pentru a-şi relua ritmul vital. Astăzi, îmi închipui că trebuie să mă fi simţit tot timpul fericită. Cum ar fi cu putinţă să nu simţi cum aripi îţi cresc, când te aşteaptă libertatea? Dar cum să se bucure de libertate nenorocitul ieşit din închisoare, bolnav şi îmbătrânit? Părăsit de soţie, alungat de copii? Repudiat de prieteni, singur şi fără drept la muncă?

În societatea comunistă, deţinutul politic este un lepros. La apariţia lui pe stradă, prietenii de odinioară trec pe celălalt trotuar. În faţa lui, feţele oamenilor împietresc. Uşile se închid. Fricoşii tremură. În închisoare avea tovarăşi. Prieteni. În libertate este singur. Fără sprijin, fără muncă, este slobod să se hrănească doar cu libertatea regăsită. Este singurul lui drept. Altul nu are. Fostul deţinut va avea o imperioasă nevoie de curaj, tenacitate, muncă şi, firește, de numeroase hârţoage, biografii şi cozi pe la ghişee, pentru a-şi reîncepe viaţa. Dar nu toţi vor izbuti. Cunosc toate aceste greutăţi din proprie experienţă şi, totuşi, nu mă pot plânge. Eu mi-am regăsit familia, pe Harry şi câţiva prieteni. Nu prea mulţi... Doi.

Am ajuns mult prea departe de penitenciar. Fac cale întoarsă. Femeile au început să-mi dea mesaje pentru familiile lor. A trebuit să învăţ pe dinafară şi adrese. Am împărţit săracele mele bogăţii. Jacheta de lână, tricotată de mine, i-am dat-o lui Dede. Mai aveam o rochie de vară înflorată. Aproape nouă. O primisem în unicul pachet de acasă. După recepţia pachetului au fost introduse uniformele. Rochia rămăsese în fundul boccelei.

O femeie tânără din cartierul meu popular se tânguia mereu. Peste două săptămâni părăsea penitenciarul şi singura ei rochie era ruptă. Cum să iasă din penitenciar, cum să circule pe stradă până la gară? Cum să urce atât de zdrenţuită? Rochia mea era foarte frumoasă şi îi venea bine. Eu mai aveam în valiza din depozit o fustă de lână verde şi pardesiul asortat. Mai aveam o bluză veche, dar întreagă.

Comandantul nu precizase data ieşirii mele, luna iulie. Atât. După calculul meu, pe la mijlocul lunii. Începând din 5 iulie, am început să păstrez pâine. Noaptea, o puneam la uscat pe marginea ferestrei. Vroiam să-i las lui Dede o mică rezervă.

La 9 iulie, Dori, o unguroaică catolică părăsi celula pentru carantina obligatorie, înainte de eliberare. ce se petrecea în cele trei zile de carantină? Ţi se dădea bagajul din depozit. Destulă apă pentru a-ţi spăla hainele. Puteai cere şi un fier de călcat. Dar regimul alimentar nu era mai bun.

La 12 iulie, miliţianca intră vijelios în celulă.

- Constante, repede. Ia-ţi bagajul şi urmează-mă!

Îmi amintesc că am sărutat două femei care erau mai aproape de mine. Nu mai ştiu pe

cine am sărutat. Mă aflam pe pragul uşii când mi-am reamintit că o ameninţasem pe doamna P., bolnavă de nervi, cu un proces şi era vizibil că mă crezuse. M-am sucit spre ea şi am întâlnit privirea ei speriată.

- Dragă doamnă P., sper că aţi înţeles că ameninţarea mea nu era decât o glumă proastă. La revedere şi pe curând.

Miliţianca a luat-o înaintea mea şi a deschis uşa celulei de la dreapta scării. Am găsit-o acolo pe Dori foarte amărâtă. Ar fi trebuit să iasă în 11 iulie. Nu înţelegea de ce este reţinută patru zile în carantină. La fiecare apariţie a unei miliţience insista să i se explice de ce nu i se dă drumul. De mai multe luni o informaţie sumbră străbătea penitenciarul. De unde acest zvon? Mister... Se hotărâse, spunea zvonul, o prelungire generală a pedepselor. Ieşind la termenul legal te pomeneai cu o etapă de tranziţie între închisoare şi libertate. Etapă elastică. Un an sau doi de domiciliu obligatoriu, într-unul din satele Bărăganului.

De la începuturile regimului comunist fusese pus în practică. Pentru cei ce nu puteau fi arestaţi şi judecaţi din cauza lipsei de baze juridice, dar care erau indezirabili.

Neliniştea lui Dori m-a molipsit şi pe mine. De ce nu plecase? Am încercat s-o îmbărbătez. Să-i ascund propria mea teamă. Poate calculase greşit data eliberării... Trebuie să avem răbdare şi să aşteptăm liniştite. Intrarea miliţiencei cu valiza mea mi se păru, totuşi, de bun augur. Din moment ce ambele noastre valize erau aici, zvonul fusese fals. Ne vom duce acasă.

Am scos din valiză fusta şi bluza purtate înaintea uniformei. În valiză nu mai era decât pardesiul şi paltonul meu de blană, ros şi jerpelit. Nouă problemă. Chiar goală, valiza era mult prea grea pentru slăbiciunea mea şi picioarele mele împleticite...

Ziua pe care ar fi trebuit s-o petrecem în bucurie a fost lungă şi tristă. Am împărţit regimurile noastre, dar pentru prima dată de ani de zile, nu prea îmi era foame.

Când uşile celulelor se deschideau pentru programe, ne lipeam de uşă cu urechile ciulite. Pândeam trecerea celulei noastre. Îl aşteptam, îl nădăjduiam micul pocnet pe uşă, care se repeta la întoarere şi vocea şoptind:

- Lena! Dori!

13 iulie. Când miliţianca îi şopti lui Dori „Pleci astăzi”, se prăbuşi la pământ bolovanul care ne stâlcea inimile şi se umplură de atâta aer plămânii noştri însetaţi, încât nu mai aveau loc în cuşca lor de oase şi am simţit o izbăvitoare senzaţie de bucurie.

Dori îmi povesti la prima noastră întâlnire la Bucureşti, că mama şi fratele ei, care fuseseră înştiinţaţi de o deţinută eliberată că ea se află în penitenciarul Miercurea-Ciuc, veniseră să o

aştepte la poarta penitenciarului în 11 iulie. Două zile au stat pe stradă. Deci, pe când ea se perpelea în carantină ei erau la poartă, încercând zadarnic să vorbească cu comandantul. A doua zi, seara, rupți de oboseală şi deznădăjduiți, se întorseseră acasă în satul lor.

Două ore mai târziu eram singură în celulă. Mă liniştisem cu totul. Bucuria dăduse aripi speranței. Siguranței. Părinții mei mă aşteptau. Surorile mele mă aşteptau. Nu mai aveam nici urmă de îndoială. Peste şase luni va fi liber şi Harry. Vom fi amândoi foarte săraci. Tinerețe, sănătate, meserii, casă, totul fusese luat, prădat, nimicit. La cincizeci de ani va trebui să o luăm de la început. Să urcăm, nu cu puterea brațelor noastre prea slăbite, ci cu atotputernică voință, peretele abrupt. Să-l ridicăm centimetru cu centimetru, în pofida relei voințe şi a răutății semenilor noştri. Sub ploaie şi vânt. Sub arşițe sau zăpezi. Dar soarele, cerul şi norii vor fi ai noştri. Ale noastre vor fi şi florile câmpului şi clipocitul apei şi foşnetul frunzişurilor. Cu paşii şovăielnici ai bătrâneții noastre prea timpurii, vom ajunge din nou într-unul din preaiubitele noastre sate.

Vom auzi, în sfârşit, urări sincere de bun venit şi când paharele se vor ciocni în cinstea noastră, vom simți că amândoi împreună ne-am recucerit tinerețea şi vom fi din nou fericiți.

Visul a devenit realitate şi noi l-am trăit, într-adevăr. Dar mult mai târziu, după trecerea multor ani grei. Zvonul despre domiciliul obligatoriu era exact, dar se aplica doar când şi când, după climatul politic al momentului. Am cunoscut de aproape situația nenorociților, condamnați prin abuz de putere la o prelungire de pedeapsă, tot atât de grea pentru unii ca şi închisoarea propriu-zisă. Pentru că, bătrâni şi bolnavi, părăsiți prin sate amărâte, fără ajutor material, ei tânjeau, uneori, după gamelele de zeamă şi mămăligile penitenciarelor părăsite. Câțiva erau ajutați de familie. Alții izbuteau să câştige ceva la gospodăria colectivă a satului. Cei mai mulți se mulțumeau cu ce puteau cultiva pe pământul anexat casei.

În timp ce noi femeile, informate misterios de posibilitatea unei noi condamnări, eram pregătite să o înfruntăm, Harry Brauner şi tovarăşii săi ignorau cu totul această amenințare. Puse la curent, de deținutele de ultimă oră cu prețul aproximativ al vieții, noi studiasem şi pusesem la punct un buget de austeritate pentru a reuşi să trăim prin mijloace proprii, în caz de domiciliu obligatoriu. Femeile se şi închipuiau croitoresele sau bucătăresele satelor.

Harry, şase luni mai târziu, ieşi din închisoare în plină iarnă, înfăşurat într-un halat de casă, fără niciun ban şi încadrat de doi soldați. Un halat, pentru că toate celelalte haine avute la arestare se făcuseră praf. În Gara de Nord a Bucureştiului, unde a aşteptat câteva ceasuri trenul de Slobozia, nu a avut voie să telefoneze acasă pentru a primi un răspuns la aceeaşi chinuitoare întrebare a tuturor celor eliberați, după lungi detenții. Mai avea el, oare, o familie? Şocul brutal şi deznădejdea

au anihilat în bietul om, slab şi bolnav capacitatea de a raționa şi de a lua o decizie. Fusese dus într-un sat de sărăcăcioase căsuțe de chirpici acoperite cu paie. Scufundate în mormane de zăpadă. Fuseseră clădite de țăranii bănățeni, strămutați peste noapte în Bărăgan. Cu doi-trei ani în urmă li se dăduse voie să se întoarcă la vetrele lor. În sat rămăseseră doar câteva familii de bănățeni.

Casele goale, aproape dărăpănate, erau destinate acum celor cu domiciliu obligatoriu.

Securistul satului, stăpânul absolut al deținuților, îl plasase la o văduvă, într-o casă de o respingătoare murdărie. A trăit prima săptămână într-o stare de completă prostație, înainte de a găsi puterea şi curajul de a merge - cu autorizație - în satul vecin, pentru a telefona, în fine, familiei. Toți ai lui trăiau. Bătrâna lui mamă, paralizată, nu acceptase să închidă ochii înainte de a-şi revedea fiul. A murit două săptămâni mai târziu...

Trec peste cei şase ani foarte grei care au urmat, pentru a ajunge la aceea zi de sfârşit de decembrie şi la întoarcerea în satul Drăguş. Aici începuse prietenia noastră în cursul unei campanii monografice, cu mult înainte de război. Harry făcuse multe culegeri de folclor în sat, alături de profesorul său, Constantin Brăiloiu şi colaborase, intens, la elaborarea noilor teorii de etnomuzicologie. Participase la viața satului cu pasiune. Îi iubea pe drăguşeni şi drăguşenii îl iubeau. Pentru a-i manifesta dragostea, fusese proclamat cetățean de onoare al satului Drăguş. vestea apariției lui zbură din gură în gură, din casă în casă şi tineri şi bătrâni, bărbați şi femei şi copii sosiră în fugă de pe toate ulițele satului să-i ureze bun venit. Auziseră şi ei de arestarea lui, ba, mai târziu, se zvonise în sat că pierise în puşcărie. Seara, în casa primitoare a baciului din sat, se întinse masă mare şi femeile îi povestiră că la vestea morții lui ele îl bociră cum le era obiceiul la priveghiuri şi înmormântări. Un cântec, povestind viața răposatului şi durerea celor părăsiți. Un grup de vreo cinci-şase femei i-au cântat lui Harry, viu, bocetul lui Harry mort. Una dintre ele, la sfârşit, a improvizat o ultimă strofă şi toate femeile au reluat în cor bucuria întoarcerii lui la viață.

După plecarea lui Dori, spre seară, primul vers al ultimei mele poezii de închisoare îmi răsună în minte. Nici prin gând nu-mi trecuse să mă apuc de o nouă poezie. Nu mai lucrasem aproape deloc în ultimii ani. Totuşi, foarte repede, vers după vers, un adio puşcăriei luă forma unei poezii puțin triste, parcă prevestitoare a deziluziilor şi a luptelor care mă aşteptau în libertate.

A doua zi de dimineață am primit iar pâinea şi cafeaua de regim. Cu puțină remuşcare, am mâncat pentru prima dată toată pâinea mea şi tot regimul meu T.B.C., singură. De câte ori prietenele mele treceau prin dreptul uşii, semnele lor de dragoste mă bucurau şi mă întristau. Când putea, una din coada şirului îmi şoptea şi câteva cuvinte. Analizându-mi acum atent sentimentele, recunosc că nu îmi părea foarte rău că mă despart de ele, dar mi se rupea inima de părere de rău că nu le pot lua cu mine. Nădăjduisem porți larg deschise, prin care să trecem toate împreună. Dar plecam singură...

14 iulie. Odată cu cafeaua de dimineață, miliția nca mi-a adus vestea cea bună. „Plecați astăzi”. Observând că nu mă mai tutuieşte, am avut curajul să o rog să ducă pâinea mea colegelor mele. M-am aşezat pe pat cu valiza lângă mine. Mă îmbrăcasem cu fusta şi bluza. O bluză şi o fustă ponosite ca vai de ele. Pardesiul era aproape nou. Îl îmbrăcasem, pentru a fi gata de plecare. Ascundea fusta roasă şi bluza decolorată. Dar era o zi caldă şi însorită. M-am gândit că pardesiul curat nu putea ascunde nici părul meu atârnând în lațe inegale, nici ochii mei încercănați şi nici picioarele mele goale într-o pereche de pantofi din a căror suprafețe nu mai rămăseseră decât două benzi de piele, aşa că, de ce să sufăr de căldură? Am scos pardesiul şi l-am pus în valiză. Călătorii mă vor lua drept o cerşetoare. Dar, de fapt, eram altceva?

Aşteptam. Ultima mea aşteptare. Ultima mea nelinişte penitenciară. Şi uşa s-a deschis şi un miliția n m-a dus într-un birou şi un tânăr mi-a dat să iscălesc o hârtie şi mi-a remis certificatul de eliberare şi m-a anunțat că voi fi dusă la gară şi acolo voi primi un bilet de tren pentru Bucureşti şi l-am rugat să-mi dea prețul unei fise de telefon şi i-am explicat că neavând de atâția ani nicio veste de acasă, nici măcar nu ştiam încotro s-o apuc prin Bucureşti şi că nu pot umbla mult timp din cauza picioarelor mele bolnave şi încă mai puțin căra valiza şi că eram, deci, obligată să telefonez. I-am mai spus că la arestarea mea avusesem o geantă cu nişte bani şi un ceas de aur şi că nu le-am găsit în valiza mea, dar nu ridicam nicio pretenție în legătură cu aceste obiecte, eu nu ceream decât valoarea unei fise de telefon. Mi-a răspuns foarte politicos printr-un refuz, tot atât de politicos. Îşi exprima sincerul regret, de a fi obligat să-mi respingă cererea. Avea, în schimb, amabilitatea de a-mi da un sfat. Ajunsă la Bucureşti, să cer 25 de bani, prețul fisei, oricui, în gară... deci, să cerşesc. Ce altceva putea face o cerşetoare?

Mă purtase uneori gândul la prima țigară ce o voi fuma la ieşirea din închisoare şi iată că eu nici mărunțişul unei fise de telefon nu aveam. Promițător început de viață liberă. Lucru ciudat. Nu fusesem o adevărată fumătoare. Câte o țigară, uneori, şi mai ales când mă aflam printre fumători. Totuşi, în toți anii de puşcărie tânjisem după țigări şi, acum mai mult ca oricând, nu-mi doream decât o țigară. Tânărul se ridică. Trebuia, spuse el, să mă ducă la comandant. Ştiam, din spusele femeilor, că ultima corvoadă impusă la eliberare era întâlnirea cu comandantul. Mă gândisem chiar în acea dimineață cum să mă comport, dacă la plecare el îmi va întinde mâna. Să-i răspund cu acelaşi gest?

Să strâng mâna care iscălise sute de rapoarte de pedepsire? Sute de zile de foame. Nu. Mă voi preface că nu văd mâna întinsă. Dar comandantul a fost prudent. Sau disprețuitor. M-a prevenit doar cu amenințări că îmi era total interzis să vorbesc despre detenția mea. Nici unde, nici cum, nici cu cine. Să îngrop, deci, în uitare doisprezece ani din viața mea? Apoi, mi-a spus: „Eşti liberă!" şi mi-a arătat uşa.

O milițiancă mi-a dat un pachet învelit în hârtie. Mi-a spus „hrană rece pentru drum". M-a scos în curtea mare pe care o mai văzusem cu radiografia. În curte un camion deschis. În camion şase soldați foarte tineri. Un milițian mi-a spus să mă urc în camion. Din nou mi s-a făcut frică.

- Unde vreți să mă duceți?

- La gară. Nu vă temeți. Nu o să puteți ajunge cu valiza până acolo. Vă ducem noi!

M-a ajutat să urc. Pe cele două bănci laterale, soldații. Între bănci, eu, aşezată pe o ladă. Ca într-o oglindă mă vedeam reflectată pe fața şi în ochii soldaților. Mă priveau cu o uimire plină de spaimă. Marga mi-a povestit la Bucureşti, că femeile, primind bucata mea de pâine au înțeles că plecam chiar în ziua aceea şi au supravegheat printre jaluzelele ferestrei curtea. Din nenorocire, în spațiul vizibil se afla tocmai camionul. Văzându-mă urcată într-un camion plin de soldați, toate informațiile despre domiciliul obligatoriu se verificau şi au fost tare amărâte. Dar a doua zi „Micuța" le-a liniştit. Le-a confirmat că plecasem acasă.

Nu am văzut nimic din oraşul prin care treceam şi în care trăisem şase ani după gratii. Inima îmi era atât de crispată că abia puteam respira. Îmi amintesc doar fațada penitenciarului, când camionul s-a pus în mişcare. Din toate ferestrele de la etaj, cum să ştiu care erau ale celulei noastre?

Nu era decât o foarte modestă gară. Oraşul nu se vedea, ascuns de clădirea gării. Înaintea mea, după cele câteva rânduri de şine, strălucind sub soarele fierbinte a acestei zile de 14 iulie, se întindea un mare spațiu verde, purtând, ici-colo, înalți copaci verzi.

După ce mi-a întins biletul, miliționul mi-a spus să rămân pe peron. Trenul trebuia să sosească. Noi doi nu ne mai cunoaştem. S-a dus la celălalt capăt al peronului. Acolo erau şi soldații. Am înțeles că nu venise atâta trupă pentru mine. Aşteptau un nou lot de deținute. Era prima mea clipă de libertate. În ziua de 14 iulie. Sărbătoarea Franței. Sărbătoarea libertății. Sărbătoarea mea până la moarte.

Vremea era foarte frumoasă. Mă simțeam amețită de atâta soare şi ochii mă dureau de atâta lumină. De atâta albastru întins deasupra mea. De-a lungul cheiului, domnişoare în rochii subțiri şi înflorate se plimbau agale. Pete albastre, pete roşii. Înaintea arestării mele femeile nu purtau decât culorile cele mai stinse. Pentru a nu atrage atenția. O pălărie era un pericol. Denunța o burgheză, o

avută, o duşmancă a proletariatului triumfător. Muncitoarele nu purtau niciodată pălării. Nici ele, tinerele, nu purtau pălării. Dar era vară. Plete lungi unduiau pe umerii lor şi nici până azi nu am uitat sclipirile aurii din părul unei frumoase copile.

Aştept trenul. Atunci? Simt că îl aştept din nou, chiar acum, când mâna mea desenează cu vârful tocului firul încâlcit al cuvintelor aşteptării... Încremenită pe chei, cu valiza lângă mine, fericită, nenorocită, speriată şi singură, cu atâtea speranţe şi deznădejdi, aştept. Obosită, atât de obosită, ruşinată de chipul meu, de picioarele mele, aştept... aştept...

În sfârşit fluieratul locomotivei. Apare. Se apropie. Creşte. Ridic valiza. Roţile scrâşnesc. Îşi încetează rotirea. Trenul se opreşte. Urc cu greutate treptele vagonului. Nu mă pot agăța de bară decât cu o singură mână. Cealaltă se chinuie să urce valiza. Găsesc un loc în al treilea compartiment. Scot pachetul de mâncare din valiză. Îl pun în plasă. Cineva de pe culoar mă ajută să urc valiza. Trenul zvâcneşte şi porneşte încet. Soldații strânşi pe chei dispar. Milițianul dispare. Trenul ia viteză. Am plecat din oraşul Miercurea-Ciuc. Am lăsat în urma mea doisprezece ani de viață. Şase ani aici. Alți şase în închisoarea Rahovei, la Interne, la Malmaison, în case misterioase şi la Dumbrăveni.

În compartiment cinci tineri. Două fete şi trei băieți. După felul lor de a se purta, după siguranța cu care vorbesc şi hainele lor, par a fi studenți. Dar dacă ar fi într-adevăr studenți, ar juca ei cărți într-un compartiment de tren? Multe lucruri se vor fi schimbat în țară! Tineri râzând prea tare, pocnind cărți de joc cu zgomot, adresând fetelor glume în doi peri şi fumând toți, fac parte dintr-o lume pe care eu nu o cunosc... O lume de analfabeți...

Întorc capul. Nu-mi place să-i privesc. Simt cu părere de rău cât de mult îmi displac şi cât de tare mă irită fumul țigărilor ce mă învăluie. Deschid pachetul meu. O bucată mare de pâine. O felie de slănină. Brânză şi într-o hârtie albă o bucată mare de marmeladă solidă. Ştiu cât costă. Cinci lei kilogramul. Slănină nu am mai mâncat de doisprezece ani. Firimituri de brânză mai culegeam din porțiile de regim. Dar voi mânca mai târziu. Sunt prea emoționată. Închid pachetul.

Au aprins un nou rând de țigări. Nici fetele nici băieții nu întorc capul spre mine. M-au privit, desigur, când am intrat în compartiment. M-au privit şi s-au lămurit. Ce s-ar întâmpla daca aş îndrăzni să le cer o țigară? Să le spun: „Ies de la închisoare. Nu am niciun ban. Vă rog, puteți să-mi dați o țigară?" Imposibil. M-au catalogat, desigur, ca cerşetoare. Să mai fiu pe deasupra şi hoață, pentru că nu le pot spune că am ieşit dintr-o închisoare politică? Au trecut doar câteva ore de când m-a amenințat comandantul. Să le spun doar: „Mi-am terminat țigările etc." este poate mai bine. Dar ceva mai târziu.

Ies pe culoar. Păduri. Crânguri. Un râu. Toate frumusețile pământului. În gări, țărani mulți cu saci grei. Pentru mine totul este înduioşător. Nu am ceas. Privesc umbra copacilor. O oprire. În această gară s-a urcat în tren sau a fost urcat cerşetorul care de târăşte de-a lungul culoarului, cerând de pomană, la fiecare uşă. Legat de un cărucior pe patru roți scunde estropiatul se apropie de mine şi

eu bani nu am. În această primă zi de libertate simt obligația superstițioasă de a ajuta pe unul mai nenorocit decât mine. Am luat pachetul de alimente şi i l-am dat cerşetorului. A mormăit ceva şi a trecut mai departe. Sacrificiul meu nu era prea mare. Eu eram obişnuită cu postul şi, dacă îmi asigura bunăvoința cerească, nu era nici prea scumpă plătită.

Reintru în compartiment plină de curaj şi pe un ton ce l-aş dori cât mai degajat, mă adresez tinerilor:

- Vă rog mult, îmi puteți da o țigară? Pe ale mele le-am terminat.

La sunetul vocii mele se întorc toți cinci spre mine. Deci, toți cinci m-au auzit. Două fete şi trei băieți. Niciunul nu mi-a răspuns. Niciunul nu mi-a întins pachetul de țigări. M-au privit o clipă şi s-au întors la jocul lor de cărți. Simțind că îmi ard obrajii de ruşine, ies iar pe culoar. Sprijinită de bara ferestrei, priveam peisajele din ce în ce mai familiare. Ne apropiam de Braşov. Oraş în care, copil încă, petrecusem mai multe vacanțe cu părinții mei. Mai târziu, plecam uneori din Bucureşti, singură, fericită şi lipsită de griji, pentru câteva zile de hoinăreală, cu caietul de schițe, prin vechiul cartier românesc al oraşului. Sau, printr-o uşă laterală, urcam îngusta scară în spirală şi mă strecuram în galeria orgii. Jos se întindea naosul Bisericii Negre. Un organist de care eram îndrăgostită... muzical cânta Bach şi doi tineri mânuiau diferitele registre ale orgii. Biserica era goală şi îmi făcea plăcere să cred că numai şi numai pentru mine cânta bătrânul meu organist.

Ceva mai târziu, în closetul de la capătul culoarului, văd, în coşul de gunoi, un pachet. Învelit în hârtie gălbuie... pachetul meu! Pachetul meu cu hrana rece. Renunțasem la hrana mea pe toată ziua pentru a da de pomană unui cerşetor. Îl crezusem tot atât de sărac ca şi mine şi el îmi disprețuise darul. Disprețuise şi pâinea mea şi slănina şi brânza. Le aruncase în coşul de gunoi al unui closet de tren. M-am gândit la femeile din celulă. Cu câtă bucurie ar fi împărțit ele slănina în minuscule porții de păpuşă. Cu ce emoție le-ar fi plimbat încet în gurile lor, pentru a le simți cât mai mult timp gustul şi mirosul şi a-şi aminti şi a retrăi o clipă de trecut. Nu puteam ridica pachetul. Nici măcar nu mi-a părut rău că îl dădusem. Sacrificiul meu rămânea valabil. Dar am simțit pentru acest om o adevărată ură, pentru că îşi bătuse joc de ceea ce, pentru noi, ar fi fost o desfătare. Pentru că un cerşetor murdar era cu atât mai bogat decât noi. Pentru că era sătul şi noi flămânde. Pentru că aruncase darul sărăciei mele.

Pentru acest minunat 14 iulie, pentru tot albastrul şi tot verdele întins în fața mea, pentru râul fugind mai iute decât trenul, pentru prima mea zi de libertate, primele mele contacte cu noua populație a țării, le resimțeam drept o insultă. Izbutiseră ierburile rele să înăbuşe semințele bune?

Două experiențe supărătoare pot părea o bază cam şubredă pentru o atât de pesimistă judecată, dar îi adăugam şi pe toți paznicii închisorilor, şi, mai ales, pe stăpânii lor.

Un tânăr soldat a răspuns, mai târziu, întrebării mele. Depăşind Braşovul, trenul străbătea acum Valea Prahovei. Amintirile se îmbulzeau şi roţile ritmau... niciodată... niciodată... niciodată...

Mi-a trecut prin minte un gând ciudat. Poate că singurele adăposturi existente încă împotriva ofensivei răului nu erau decât închisorile şi penitenciarele răspândite în toată ţara. Gratiile de fier le apărau de pătrunderea miasmelor deletere. Suferinţa comună era antidotul pierderii oricărui simţ moral...

Cufundată în gânduri, nu băgasem de seamă că lângă mine, mai privea cineva vârfurile stâncoase. Un iz de fum de ţigară... Am întors capul. Fumătorul era un foarte tânăr soldat. Cum stătea întors către mine, privirile ni s-au întâlnit şi el mi-a zâmbit sfios. Am început să vorbim. Se ducea în permisie la părinţii lui, la Ploieşti. Mama lui era franţuzoaică. Îl cunoscuse pe tatăl lui în Franţa, înainte de război şi el o adusese în ţară. Este cam tot ce-mi amintesc şi l-aş fi uitat, poate, şi pe el, dar coincidenţa între 14 iulie şi mama franţuzoaică era bizară. Dar poate uitat ar fi fost şi acest hazard dacă tânărul scoţând un pachet de ţigări, nu l-ar fi întins întâi spre mine. Am luat o ţigară şi odată cu plutirea şi zborul primului fum al primei mele ţigări în libertate au zburat şi toate ideile mele negre. Totul nu putea fi pierdut. Când soldatul a coborât din tren, ştiam că peste o oră voi intra în Gara de Nord a oraşului în care mă născusem şi după doisprezece ani de exil mă voi întoarce acasă.

Am coborât în îmbulzeala gării. Nu mă dureau prea tare picioarele, dar simţeam oboseala drumului. Ţineam cu greu valiza şi înaintam încet, ameţită de zgomotele mulţimii. M-am îndreptat spre oficiul de telefoane. Am intrat. Am deschis cartea de telefon. Numele tatălui meu C.S. Constante, figura la aceeaşi adresă şi la acelaşi număr. Dar cartea era veche. Nu-mi oferea nicio garanţie şi nici nu mă puteam încumeta să o pornesc pe jos. Trebuia să dau un telefon. Am ieşit din oficiu. Cui aş putea cerşi cei 25 de bani? În gară, printre strigăte şi fluierături, ameţită, lovită şi împinsă din dreapta şi din stânga, priveam roată în jur în căutarea unui chip prietenos. Fără valiză aş fi putut încerca să mă târăsc încet pe străzi şi m-aş fi putut odihni, sprijinită de un gard sau aş fi putut lăsa valiza la gară. Dar eu, tocmai bani nu aveam. Să iau un taxi? Şi dacă totuşi, părinţii mei se mutaseră între timp? Sau dacă erau plecaţi din oraş? Cum aş fi putut plăti taxiul?

Strecurându-mă prin gloata în mişcare, prutată pe talazurile ei, m-am întors în uşa oficiului. Mă simţeam descumpănită şi cu inima neagră de amărăciune. De ce, până şi în primele mele ceasuri de libertate mă izbeam mai departe cu capul de pereţi? De ce să fiu atât de aproape de casă şi, totuşi, încă atât de departe? Doi domni ieşeau din oficiu. Erau corect îmbrăcaţi şi destul de vârstnici. S-au oprit lângă mine. Bâlbâindu-mă, i-am rugat să-mi împrumute 25 de bani. Trebuia urgent să dau

un telefon. Banii îi vor restitui. Să-mi dea o adresă unde să duc cei 25 de bani înapoi. Văzându-le mirarea, poate chiar teama, am înțeles că m-au socotit scăpată dintr-un azil de nebuni. Unul dintre ei a scos un portofel, a scotocit în el cu degete tremurânde, mi-a întins o monedă şi au şters-o amândoi repede prin mulțime.

Am intrat în oficiu. Am aşteptat o cabină liberă. Am format numărul. Am auzit trei țârâituri, apoi o voce. Vocea mamei mele.

Alo, alo!

Mamă! Mamă! Sunt eu, Lena!

Unde eşti?

La gară.

Urcă-te repede într-un taxi. Te aşteptăm în stradă!

Am luat un taxi. Am dat adresa. M-am prăbuşit pe spătar. Inima mea nu mai bătea. Plămânii mei nu mai respirau. Îi auzisem vocea. Nu fusese mirată. Ştiau, deci, că mă întorc. Tata, mama, Zizi şi Viorica mă aşteptau...

Bulevardul... Străzile... Centrul oraşului... Trecătorii... Maşinile... le-am văzut eu, într-adevăr? Când taxiul a cotit din Călăraşi şi a intrat în liniştita stradă Alexandru Sihleanu, m-am ridicat şi, prin geamul prăfuit, am văzut-o la marginea trotuarului, între cele două surori ale mele, pe mama.

Era sfârşitul... Era începutul... Mă întorsesem acasă.

1990-1992

SFÂRŞIT